

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

BATTALGAZİ İLÇESİNİN (MALATYA) BEŞERİ VE EKONOMİK
COĞRAFYASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Yrd.Doç.Dr. Selçuk HAYLİ

HAZIRLAYAN
Önder ARSLAN

ELAZIĞ 2006

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

BATTALGAZİ İLÇESİNİN (MALATYA) BEŞERİ VE EKONOMİK
COĞRAFYASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Bu tez / / tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu
ile kabul edilmiştir.**

Danışman	Üye	Üye
Yrd.Doç.Dr.Selçuk HAYLİ	Prof.Dr. Saadettin TONBUL	Doç.Dr. Ahmet AKSİN

Yukarıdaki Jüri üyelerinin İmzaları Tasdik Olunur.

Doç.Dr. Ahmet AKSİN
Enstitü Müdürü

ÖZET**Yüksek Lisans Tezi****BATTALGAZİ İLÇESİNİN (MALATYA) BEŞERİ VE EKONOMİK****COĞRAFYASI****Önder ARSLAN****Fırat Üniversitesi****Sosyal Bilimler Enstitüsü****Coğrafya Anabilim Dalı****ELAZIĞ-2006, Sayfa: XIII+203**

Battalgazi ilçesi, Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat Bölümü'nde bulunan Malatya Ovası'nın kuzeyinde yer alır. Geçmişte, Malatya şehir merkezi durumunda olan Battalgazi, XIX. yüzyılda Malatya şehrinin yer değiştirmesi olayı neticesinde hızla nüfus kaybetmiştir. Ancak, cumhuriyet dönemi içerisinde özellikle 1960'lı yıllardan itibaren dışarıdan aldığı göçlerin etkisi ile yeniden hızlı bir nüfus artışına sahne olmuştur. Bu hızlı nüfus artışının en önemli nedeni ise sahip olduğu yüksek tarım potansiyelidir.

Battalgazi ilçesi, ilçe olduğu 1987 yılından önce tarımsal üretimin ve tarımsal ürünlerin pazarlandığı ticari faaliyetlerin ağırlıkta olduğu bir yerleşim merkezi iken günümüzde bu özelliğinin yanı sıra hizmet fonksiyonunun ön plana çıktığı ve şehirselleşme özellikleri giderek gelişmekte olan bir yerleşim merkezi görünümündedir.

Günümüzden 8000 yıl öncesine dayandığı kabul edilen, çok eski bir yerleşim alanı üzerinde bulunan Battalgazi Hititler, Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular ve Osmanlılar gibi pek çok farklı uygarlığın iskan sahalarından birisi olmuştur. Günümüzde ise Battalgazi ilçesinde, ilçe merkezi dışında iki belde ve on iki köy yerleşmesi bulunmaktadır.

İlçedeki ekonomik faaliyetlerin temelini bahçe ziraatı oluşturmaktadır. Besi hayvancılığının da geliştirilmeye çalışıldığı ilçede ticaret ve sanayi faaliyetleri gelişme göstermesine karşılık, bu ihtiyaçların Malatya il merkezinde kolaylıkla karşılanabiliyor olması nedeni ile gelişim pek hızlı bir şekilde gerçekleşmemektedir.

ANAHTAR KELİMELEER: Battalgazi, Nüfus, Yerleşme, Ekonomik Faaliyetler, Tarım.

SUMMARY

Thesis of High Master's Degree

THE HUMAN AND ECONOMIC GEOGRAPHY OF BATTALGAZI COUNTY

Önder ARSLAN

The University of Firat

The Institute of Social Science

The Department of Geography

Battalgazi, which is in the upper part division of East Anatolia region, takes part in the north of Malatya plateau. In the past, Battalgazi used to be the heart of city, lost its popularity fast since the centre of Malatya Changed its position. However, in the republic period, especially in 1960s it had a population increase rapidly, because of the migration from the other places.

The most important reason of it is that is agriculture, potential highly.

Battalgazi town, before 1987, was a centre settlement centre where agricultural production and agricultural products were marketed, commercial activities gravity center, whereas, today, with this characteristic, serving functions are getting more important and it is a settlement center where being city characteristics get developed.

Battalgazi, whose history goes beyond 8000 years from today was accepted, has been on too old settlement senter, and settlement areas such as Byzantine Empire, Ottoman Empire, Hittites, Seljuk Turks, Roman Empire. Today, in Battalgazi town, out of it, there have been two towns and 12 willages.

The basic of economic activities is gardening agriculture. The town animal forming is tried being developed, commerce and industry activities are developed. However, this development cannot be fast because of the press of Malatya city.

KEYWORD: Battalgazi, population, settlement, economic activities.

III

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
İÇİNDEKİLER	III
ÖNSÖZ	VI
TABLolar LİSTESİ	VII
ŞEKİLLER LİSTESİ	X
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ.....	XII
GİRİŞ	
1. Araştırma Sahasının Yeri, Sınırları ve Başlıca Özellikleri	1
2. Tezin Amacı, Kapsamı ve İzlenen Yöntem	8

BİRİNCİ BÖLÜM

DOĞAL ÇEVRE ÖZELLİKLERİ

1.1. Jeolojik ve Jeomorfolojik Özellikler.	11
1.2. İklim özellikleri	14
1.2.1. Sıcaklık.....	14
1.2.2. Basınç ve Rüzgarlar	16
1.2.3. Yağışlar	17
1.3. Hidrografik Özellikler.....	19
1.4. Toprak özellikleri.....	21
1.5. Doğal Bitki Örtüsü Özellikleri.....	23

İKİNCİ BÖLÜM

NÜFUS COĞRAFYASI ÖZELLİKLERİ

2.1. Genel Bakış	25
2.2. Nüfus Miktarları ve Nüfusun Seyri.....	26
2.3. Nüfus Hareketleri	
2.3.1. Doğumlar ve Ölümler	36
2.3.2. Göçler	36

2.4. Nüfus Sosyal ve Ekonomik Özellikleri	
2.4.1. Cins ve Yaş Yapısı.....	40
2.4.2. Eğitim Durumu	45
2.4.3. Sağlık Durumu	50
2.4.4. Aile Nüfus Sayısı Büyüklüğü	51
2.5. Nüfus Yoğunlukları ve Nüfusun Dağılışı	52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YERLEŞME COĞRAFYASI ÖZELLİKLERİ

3.1. Genel Bakış	65
3.2. Yerleşmelerin Tarihi Gelişimi	68
3.3. Yerleşme Şekilleri	76
3.3.1. Geçici Yerleşme Şekilleri.....	76
3.3.1.1. Bağ-Bahçe Evleri.....	76
3.3.2. Devamlı Yerleşme Şekilleri	77
3.3.2.1. Mahalle Yerleşmeleri.....	77
3.3.2.2. Köy Yerleşmeleri.....	79
a- Adlarına Göre Köyler.....	79
b- Konumlarına Göre Köyler.....	81
c- Alan Büyüklüklerine Göre Köyler	82
d- Nüfus Büyüklüklerine Göre Köyler	84
e- Hakim Ekonomik Faaliyetlerine Göre Köyler	86
f- Yerleşme Dokularına Göre Köyler	88
g- Yeri değiştirilen Köyler.....	91
3.3.3. Köy Mesken Şekilleri.....	92
3.3.4. Battalgazi İlçe Merkezi.....	98

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMİK COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

4.1. Tarım	
4.1.1. Genel Bakış.....	123

4.1.2. Genel Arazi Kullanılışı	128
4.1.3. Tarımda Sulama, Gübre Kullanımı Ve Makine Durumu.....	132
4.1.4. Arazi Mülkiyeti	139
4.1.5. Tarımsal Arazi Kullanılışı ve Üretim Durumu	143
4.1.5.1. Tarla Tarımı.....	146
4.1.5.2. Bahçe Tarımı	150
4.1.5.3. Sebze Tarımı.....	153
4.2. Hayvancılık.....	156
4.3. Sanayi.....	159
4.4. Ulaşım	161
4.5. Ticaret.....	165
4.6. Turizm.....	172
SONUÇ	187
Başlıca Sorunlar ve Çözüm Önerileri	192
BİBLİYOGRAFYA	195
ÖZGEÇMİŞ	203

ÖNSÖZ

“Battalgazi İlçesinin (Malatya) Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası” isimli çalışmamız 2004-2006 yılları arasında, bir yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır. Battalgazi, Malatya iline bağlı ve Malatya Ovası’nın kuzeyinde yer alan bir ilçedir. Bu çalışmada coğrafya biliminin temel ilke ve prensiplerine bağlı kalınarak, Battalgazi ilçesindeki nüfus, mekan ve yapılan ekonomik faaliyetler ile bunlar arasında karşılıklı ilişki ortaya konulmaya çalışılmış ve bu ilişkiler bilimsel neden ve sonuçlara dayandırılmıştır.

Daha önce ilçe merkezi ve ilçenin tarihçesi hakkında yapılmış bir takım çalışmalar olmasına karşılık, Battalgazi ilçesinin bir bütün olarak ele alınıp, beşeri ve iktisadi coğrafya prensipleri doğrultusunda incelendiği çalışmamız, bu bakımdan bir ilk teşkil etmektedir. Tez, dört ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, çalışmanın konusu, kapsamı ve çalışma sahasının genel özellikleri ile tezin hazırlanmasında izlenen yöntem ve teknikler açıklanmıştır. Birinci bölümde, araştırma alanının doğal çevre özellikleri, ikinci bölümde, nüfus coğrafyası özellikleri, üçüncü bölümde, yerleşme coğrafyası özellikleri, dördüncü bölümde ise ekonomik coğrafya özellikleri ele alınmıştır. Son bölümde ayrıca genel bir değerlendirme yapılarak başlıca sorunlar ve çözüm önerilerine de değinilmiştir.

Tez konunun belirlenmesi aşamasından başlayarak bitimine kadar geçen süre boyunca büyük bir sabır ve titizlikle bana yol gösteren, engin görüş, düşünce ve eleştirileriyle çalışmama yön veren ve hiçbir zaman esirgemediği manevi desteği ile çalışmanın son haline ulaşmasında büyük katkı sağlayan Danışman Hocam Yrd. Doç. Dr. Selçuk HAYLİ’ye sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca çalışmamın çeşitli aşamalarında bana desteklerini esirgemeyen Doç. Dr. Harun TUNÇEL’e, Yrd. Doç. Dr. Erdal KARAKAŞ’a teşekkürlerimi sunuyorum.

Çalışmamızı maddi olarak destekleyen, üniversitemizin FÜBAP yönetim birimi yöneticileri ve çalışanlarına teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca çeşitli doküman ve haritalarından yararlandığım Battalgazi kaymakamlığı, Battalgazi belediyesi, İlçe Tarım Müdürlüğü ve İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü çalışanlarına da teşekkürlerimi sunarım.

Arazi çalışmalarımnda bana büyük desteği olan ve manevi desteğini hiçbir zaman benden esirgemeyen meslektaşım Ekrem ÇELİK’e, tüm çalışma boyunca büyük bir fedakarlık örneği gösteren ve tezin oluşturulmasında da çok önemli katkılar sağlayan eşim Songül ARSLAN’a ve çocuklarım E. Zülal ile M.Eren ARSLAN’a da ayrıca teşekkür ediyorum.

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo:1.1. Malatya İli ve Çevresindeki Yıllık Ortalama Sıcaklık Gidişi (1930-2002)	15
Tablo:1.2. Malatya İli ve Çevresindeki Maximum Sıcaklık Gidişi (1930-2002).....	15
Tablo:1.3. Malatya İli ve Çevresindeki Maximum Sıcaklık Gidişi (1930-2002).....	15
Tablo:1.4. Malatya İli ve Çevresindeki Günlük Ortalama Güneşlenme Süreleri (1971-2002).....	15
Tablo:1.5. Malatya İli ve Çevresindeki Günlük Ortalama Güneşlenme Şiddeti (1971-2002)	15
Tablo:1.6. Malatya İli ve Çevresindeki Ortalama Donlu Günler Sayısı (1994-2003).....	15
Tablo:1.7. Malatya İli ve Çevresindeki Yıllık Ortalama Sıcaklık Gidişi (1994-2003)	16
Tablo:1.8. Malatya İli ve Çevresindeki Maximum Sıcaklık Dağılışı (1994-2003).....	16
Tablo:1.9. Malatya İli ve Çevresindeki Minimum Sıcaklık Dağılışı (1994-2003)	16
Tablo:1.10. Malatya İli ve Çevresindeki Günlük Ortalama Güneşlenme Şiddeti (1994-2003)	16
Tablo:1.11. Malatya İli ve Çevresindeki Ortalama Basınç Değerleri (1971-2002)	17
Tablo:1.12. Malatya İli ve Çevresindeki Ortalama Yağış Değerleri (Mm) (1930-2002).....	18
Tablo:1.13. Malatya İli ve Çevresindeki Ortalama Bağıl Nem Değerleri (%) (1930-2002).....	18
Tablo:1.14. Malatya İli ve Çevresindeki Ortalama Bulutluluk, Açık Günler Sayısı, Bulutlu Günler Sayısı ve Kapalı Günler Sayısı (1971-2002).....	18
Tablo:1.15. Malatya İlinin Su Bilançosu Tablosu.....	19
Tablo:2.1. XVI.-XIX. Yüzyıl Arasında Malatya Şehri Nüfus değişimleri.....	29
Tablo:2.2. Battalgazi İlçesi Nüfusunun Seyri (1895-2004)	30
Tablo:2.3. Battalgazi İlçesi Nüfusunun Büyüme Oranları (1895-2004)	31
Tablo:2.4. Battalgazi İlçesinde Sayım Dönemleri Arasındaki Yıllık Nüfus Artış Hızları (1935-2004)	32
Tablo:2.5. Battalgazi İlçesinde Nüfusun Cins Yapısının Seyri (1940-2004)	41
Tablo:2.6. Battalgazi İlçesi Nüfusunun Yaş Grupları ve Cins Yapısına Göre Dağılışı (2004).....	42
Tablo:2.7. Battalgazi İlçesi Genelinde Öğrenci, Öğretmen, Derslik Sayıları ve Birbirleri İle Oranları (2004-2005)	46
Tablo:2.8. Battalgazi İlçesi Belde ve Köylerinde Öğrenci, Öğretmen, Derslik Sayıları ve Birbirleri İle Oranları (2004-2005).....	46
Tablo:2.9. Malatya İl Geneli Öğrenci, Öğretmen, Derslik Sayıları ve Birbirleri İle Oranları (2004-2005)	47
Tablo:2.10. Battalgazi İlçesi Nüfusunun Cinsiyete Göre Okur-Yazarlık Durumu (2004).....	47
Tablo:2.11. Battalgazi İlçesi Kırsal Nüfusunun Cinsiyete Göre Okur-Yazarlık Durumu (2004)	48
Tablo:2.12. Battalgazi Halk Eğitim Müdürlüğü 2004-2005 Öğretim Yılı Faaliyetleri.....	50
Tablo:2.13. Battalgazi İlçesinde Yer Alan Sağlık Ocakları ve Personel Sayıları (2005).....	51
Tablo:2.14. Battalgazi İlçesi Aile Nüfus Sayısı Büyüklükleri (2004).....	52
Tablo:2.15. Sayım Devrelerine Göre Araştırma Alanı Aritmetik Nüfus Yoğunluklarının Malatya İli ve Türkiye Ortalaması İle Karşılaştırılması.....	53
Tablo:2.16. Battalgazi İlçesinin Aritmetik Nüfus Yoğunlukları (Kilometrekare/ Kişi).....	54
Tablo:2.17. Battalgazi İlçesinde Fizyolojik Nüfus Yoğunluğu (2000)	60

VIII

Tablo:3.1. Alan Büyüklüğü Gruplarına Göre Köy Sayıları	83
Tablo:3.2. Araştırma Alanı Köylerinin Nüfus Büyüklüklerine Göre Gruplandırılması (2000)	84
Tablo:3.3. Araştırma Alanı Köylerinde Ekonomik Faaliyet Türüne Göre Hane Sayıları (2004).....	87
Tablo:3.4. Yapı Malzemesine Göre Köy Meskenleri	95
Tablo:3.5. İnşa Tarzına Göre Köy Meskenleri.....	95
Tablo:3.6. Battalgazi İlçe Merkezi Nüfusunun Yaş Grupları ve Cins Yapısına Göre Dağılışı (2004)	103
Tablo:3.7. Battalgazi İlçe Merkezinde Nüfusun (12 ve Üzeri Yaş) Cinsiyete Göre İş Gücü Durumu (2000)	104
Tablo:3.8. Battalgazi İlçe Merkezinde Faal Olmayan Nüfusun (12 ve Üzeri Yaş) Faal Olmama Nedenleri (2000)	107
Tablo:3.9. Battalgazi İlçe Merkezinde İstihdam Edilen Nüfusun Yaş ve Cinsiyetine Göre Dağılımı (2000).....	107
Tablo:3.10. Battalgazi İlçe Merkezinde Çalışan Nüfusun İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Bölünüşü (2000).....	108
Tablo:3.11. Battalgazi İlçe Merkezinde Yapılan İş ve Cinsiyete Göre İstihdam Edilen Nüfus (2000).....	111
Tablo:3.12. Battalgazi İlçe Merkezi Nüfusunun Cinsiyete Göre Okur-Yazarlık Durumu (2004)	112
Tablo:3.13. Battalgazi İlçe Merkezi Nüfusunun Cinsiyete Göre Okur-Yazarlık Durumu (2000)	113
Tablo:3.14. Battalgazi İlçe Merkezi Öğrenci, Öğretmen, Derslik Sayıları ve Birbirleri İle Oranları (2004).....	115
Tablo:4.1. Araştırma Alanımızda Arazinin Verimlilik Sınıflarına Göre Dağılışı.....	125
Tablo:4.2. Araştırma Alanımızda Genel Arazi Kullanım Durumu (2004).....	128
Tablo:4.3. Battalgazi İlçesinde Traktör Başına Düşen Tarım Arazisi (Da.) (2004).....	137
Tablo:4.4. Battalgazi İlçesinde Tarımsal Alet ve Makineler (2004).....	137
Tablo:4.5. Araştırma Alanımızdaki Köylerde Tarımsal İşletme Büyüklüğü (1981).....	139
Tablo:4.6. Araştırma Alanımızdaki Köylerde Tarımsal İşletme Büyüklüğü (2004).....	140
Tablo:4.7. Battalgazi İlçesi Köylerinde Doğrudan Gelir Desteği İçin Müracaatta Bulunan Ailelerin Arazi Mülkiyet Gruplarına Göre Durumu (2004).....	142
Tablo:4.8. Battalgazi İlçesinde Tarımsal Arazi Kullanışı (2004).....	143
Tablo:4.9. Battalgazi İlçesinde Tarla Ürünleri Ekiliş Alanları ve Üretim Miktarları (2004).....	148
Tablo:4.10. Battalgazi İlçesinde Bazı Tarla Ürünlerinin Yıllara Göre Ekiliş Alanları ve Üretim Miktarları (2000-2005)	150
Tablo:4.11. Battalgazi İlçesinde Yıllara Göre Kayısı Ağaç Sayısı ve Üretim Miktarları (2000-2005) ...	151
Tablo:4.12. Battalgazi İlçesinde Bazı Meyvelerin Ağaç Sayısı ve Üretim Miktarları (2004)	153
Tablo:4.13. Battalgazi İlçesinde Sebze Üretim Alanları ve Üretim Miktarları (2004)	154
Tablo:4.14. Battalgazi İlçesindeki Sebze Üretiminin Malatya Geneli İçindeki Yeri (2003)	155
Tablo:4.15. Battalgazi İlçesindeki Hayvan Sayılarının Malatya İli İçindeki Yeri (2004).....	157
Tablo:4.16. Battalgazi İlçesine Bağlı Köylerin İl ve İlçe Merkezlerine Uzaklıkları İle Genel Yol Durumları (2004)	164
Tablo:4.17. Battalgazi' de Yer Alan Perakende Ticaret İşletmeleri (2005).....	168

IX

Tablo:4.18. Battalgazi’ de Yer Alan Büyük Ticaret Kapsamındaki İşletmeler (2005).....	169
Tablo:4.19. Battalgazi’ de Yer Alan Sanayi Tesisleri ile Küçük Sanayi ve İmalathaneler (2005)	170
Tablo:4.20. Battalgazi’ de Yer Alan Yeme-İçme Ve Eğlenme Hizmetleri ve Büro Hizmetleri İle Bankalar (2005)	170
Tablo:4.21. Battalgazi’ de Yer Alan Ulaşımla İlgili Ticaret ve Sanat İşletmeleri İle Ulaşım Hizmeti ve Sağlık Hizmeti Veren İşletmeler (2005).....	171

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil: 1.1. Araştırma Sahasının Coğrafi Konumu	2
Şekil: 1.2. Battalgazi İlçesi ve Yakın Çevresinin Topografya Haritası	3
Şekil: 1.3. Battalgazi İlçesi ve Yakın Çevresinin Jeomorfolojik-Tektonik Haritası.....	12
Şekil: 1.4. Malatya ilinin Su Bilançosu Diyagramı	20
Şekil: 1.5. Battalgazi İlçesi ve Yakın Çevresinin Toprak Haritası	22
Şekil: 2.1. Battalgazi İlçesi Nüfusunun Seyri (1935-2004).....	30
Şekil: 2.2. Battalgazi İlçesinde Nüfusun Büyüme Oranları Seyri (1935-2004)	32
Şekil: 2.3. Battalgazi İlçesi Yıllık Nüfus Artış Hızının Seyri (1935-2004).....	33
Şekil: 2.4. Battalgazi İlçesinde Geniş Aralıklı Yaş Gruplandırması (%)	43
Şekil: 2.5. Battalgazi İlçesi Nüfus Piramidi (2004).....	44
Şekil: 2.6. Battalgazi İlçesinde Nüfusun Okur-Yazarlık Durumu (2004).....	48
Şekil: 2.7. Battalgazi İlçesi Kırsal Nüfusunun Okur-yazarlık Durumu (2004)	48
Şekil: 2.8. Sayım Devrelerine Göre Battalgazi, Malatya ve Türkiye'nin Aritmetik Nüfus Yoğunlukları	53
Şekil: 2.9. Battalgazi İlçesine Bağlı Köylerin Aritmetik Nüfus Yoğunluğu (1935).....	57
Şekil: 2.10. Battalgazi İlçesine Bağlı Köylerin Aritmetik Nüfus Yoğunluğu (1980).....	58
Şekil: 2.11. Battalgazi İlçesinde Aritmetik Nüfus Yoğunluğu (2000).....	59
Şekil: 2.12. Battalgazi İlçesi Kırsal Nüfusunun Dağılışı Haritası (1935).....	62
Şekil: 2.13. Battalgazi İlçesi Kırsal Nüfusunun Dağılışı Haritası (1980).....	63
Şekil: 2.14. Battalgazi İlçesinde Nüfusun Dağılışı Haritası (2000).....	64
Şekil: 3.1. Battalgazi İlçesinde İdari Bölünüş ve Yerleşmelerin Dağılışı Haritası.....	66
Şekil: 3.2. XVI. Yüzyılda Malatya (Battalgazi)	73
Şekil: 3.3. Köylerin Alan Büyüklüklerine Göre Bölünüşü (%).....	83
Şekil: 3.4. Araştırma Alanı Köylerinin Nüfus Büyüklüklerine Göre Bölünüşü (%) (2000)	85
Şekil: 3.5. Araştırma Alanı Köylerinde Ekonomik Faaliyet Türlerine Göre Hane Sayılarının Bölünüşü (%)	87
Şekil: 3.6. Battalgazi İlçesindeki Değişik Yerleşme Formlarından Örnekler	90
Şekil: 3.7. Yapı Malzemesine Göre Köy Meskenleri (%).....	95
Şekil: 3.8. İnşa Tarzına Göre Köy Meskenleri (%).....	95
Şekil: 3.9. Kemerköprü Köyünde Mahmut Andıç'e Ait Tek Katlı Bir Mesken Planı.....	98
Şekil: 3.10. Toygar Köyünde İbrahim Mazıoğlu'na Ait İki Katlı Bir Mesken Planı	99
Şekil: 3.11. Battalgazi Belediyesi Mahalle ve Mücavir Saha Haritası	105
Şekil: 3.12. Battalgazi İlçe Merkezinin Tarihi Gelişimi Haritası	106
Şekil: 3.13. Battalgazi İlçe Merkezinde Çalışan Nüfusun İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Bölünüşü (2000).....	109
Şekil: 3.14. Battalgazi İlçe Merkezinde Çalışan Nüfusun Sektörel Bölünüşü (2000) (%).....	110
Şekil: 3.15. Battalgazi İlçe Merkezinde Ekonominin Sektörel Karakteri (2000).....	110
Şekil: 3.16. Battalgazi İlçe Merkezinde Nüfusun Okur-Yazarlık Durumu (%) (2004).....	112

XI

Şekil: 3.17. Battalgazi İlçe Merkezinde Nüfusunun Okur-Yazarlık Durumu (2000).....	113
Şekil: 3.18. Battalgazi İlçe Merkezi Arazi Kullanım Haritası	117
Şekil: 3.19. Battalgazi'nin Merkezi İş Sahası (2005)	118
Şekil: 3.20. Battalgazi İlçesinin Etki Sahası Haritası (2005).....	121
Şekil: 4.1. Araştırma Alanında Arazinin Verimlilik Sınıflarına Göre Bölünüşü (%).....	125
Şekil: 4.2. Battalgazi İlçesi ve Yakın Çevresinin Arazi Verimlilik Sınıfları Haritası	127
Şekil: 4.3. Araştırma Alanımızda Genel Arazi Kullanım Durumu (%) (2004).....	129
Şekil: 4.4. Battalgazi İlçesinin Genel Arazi Kullanış Haritası (2004).....	130
Şekil: 4.5. Battalgazi İlçesinde Sulama Şebekesi (2004).....	133
Şekil: 4.6. Battalgazi İlçesinde Traktör Başına Düşen Tarım Arazisi (Da.) (2004)	138
Şekil: 4.7. Tarımsal İşletme Büyüklüğü Gruplarına Göre Aile Sayısı Oranları (%) (1981).....	139
Şekil: 4.8. Tarımsal İşletme Büyüklüğü Gruplarına Göre Aile Sayısı Oranları (%) (2004).....	140
Şekil: 4.9. Toygar Köyünde Arazi Mülkiyeti Durumu (2005)	141
Şekil: 4.10. Battalgazi İlçesi Köylerinde Doğrudan Gelir Desteği İçin Müracaat Edenlere Göre Arazi Mülkiyet Gruplarının Bölünüşü (%) (2004).....	142
Şekil: 4.11. Battalgazi İlçesinde Tarımsal Arazinin kullanım Türlerine Bölünüşü (%) (2004)	143
Şekil: 4.12. Toygar Köyünde Tarımsal Arazi Kullanışı (2005).....	144
Şekil: 4.13. Ekim Alanına Göre Tarla Ürünlerinin Bölünüşü (%) (2004).....	148
Şekil: 4.14. Battalgazi İlçesinde Yıllara göre kayısı Ağaç Sayısı ve Üretim Miktarı	151
Şekil: 4.15. Battalgazi İlçesinde Bazı Meyve Ağaç Sayılarının Bölünüşü (%).....	153
Şekil: 4.16. Ekim Alanlarına Göre Sebze Türlerinin Bölünüşü (%) (2004).....	155

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Foto:3.1. Arslantepe şehir kalıntılarından bir görünüm	69
Foto:3.2. Battalgazi' nin (Eskimalatya) 1940 yılında çekilmiş bir fotoğrafı (1940)	75
Foto:3.3. Battalgazi ilçe merkezinin mahallelerinden biri olan Karahan Mahallesi'nden bir görünüm (2005)	79
Foto:3.4. Hasırcılar beldesindeki kapalı tarla sistemi ile bu tarlalar ve meyve bahçeleri arasına serpilmiş durumdaki bazı meskenlerden bir görünüm (2005).....	89
Foto:3.5. Çolakoğlu köyünden bir görünüm. İlçenin doğu kesimlerine doğru gidildikçe toplu yerleşim dokusuna sahip köy yerleşmelerinin ön plana çıktığı görülür (2005).....	91
Foto:3.6. Toygar köyünde, baraj suları altında kalan bir cami minaresinden görünüm (2005)	92
Foto:3.7. Toygar köyünde iki katlı kerpiç bir mesken örneği. İlçe genelinde en yaygın kullanılan yapı malzemesi kerpiçtir (2005).....	93
Foto:3.8. Battalgazi ilçe merkezinde, kerpiçten yapılmış iki katlı meskenlerden bir görünüm	94
Foto:3.9. Yarımcahan köyünde, yığma tekniği ile kerpiç ve tuğla malzemeden yapılmış meskenlerden bir görünüm. Son dönemlerde yapılmakta olan meskenlerde tuğla malzemenin daha yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir (2005)	96
Foto:3.10. Baraj kıyısında tuğla malzeme ve betonarme tekniği ile inşa edilmekte olan bir mesken örneği (2005)	97
Foto:3.11. Battalgazi ilçe merkezinin uçaktan çekilmiş bir fotoğrafı	101
Foto:3.12. Battalgazi İmam-Hatip Lisesinden bir görünüm (2005)	114
Foto:3.13. Battalgazi ilçesinde, Meydanbaşı Mahallesi'nde açılışı yapılan yeni sağlık ocağından bir görünüş (2005).....	116
Foto:3.14. Battalgazi ilçe merkezindeki Cumhuriyet Meydanı'nın 1980 yılındaki görünümü (1980) ...	119
Foto:3.15. Battalgazi ilçe merkezindeki Cumhuriyet meydanının 2005 yılındaki görünümü (2005)	120
Foto:3.16. Battalgazi ilçe merkezinde bulunan futbol sahasında, 19 Mayıs Atatürk'ü Anma ve Gençlik ve Spor Bayramı münasebeti ile gösteri yapan bir öğrenci grubundan görünüm (2005).....	120
Foto:4.1. Battalgazi ilçesindeki tarım alanlarının sulanmasında son derece önemli bir rol oynayan sulama kanallarının birinden bir görünüm (2005).....	134
Foto:4.2 Sulama amaçlı olarak kullanılan bir su kulesinden görünüm. Sulama imkanlarının gelişmiş olmasına bağlı olarak Battalgazi ilçesindeki tarımsal faaliyetler oldukça gelişmiştir (2005) ...	135
Foto:4.3. Yarımcahan köyünde kuru tarla tarımı alanlarından bir görünüm (2005)	146
Foto:4.4. Hasırcılar beldesinde sulamalı tarla tarımı alanları ile bunları çevreleyen kayısı bahçelerinden bir görünüm (2005).....	147
Foto:4.5. Ağilyazı köyünde enter kültür tarım faaliyeti yapılan bir şekerpancarı tarlasından görünüm (2005)	149
Foto:4.6. Şişman köyündeki bir seradan görünüm. İlçede bugün için 41 adet olan sera sayısının giderek arttığı görülmektedir (2005).....	156
Foto:4.7. Kanat kayısı paketleme tesislerinden bir görünüm (2005).....	160

XIII

Foto:4.8. 1986 yılında imalata başlayan ve önemli bir üretim kapasitesine sahip olan Mormaş mobilya üretim tesisinden bir görünüm (2005).....	161
Foto:4.9. Karakaya Baraj Gölü üzerindeki Türkiye’ nin en uzun demiryolu köprüsünden bir görünüm (2004)	163
Foto:4.10. Eskimalatya (Battalgazi) Kalesi surlarından bir görünüm (2005).....	174
Foto:4.11. Battalgazi ilçe merkezinde bulunan Silahtar Mustafa Paşa Kervansarayı’ndan bir görünüm.175	
Foto:4.12. Battalgazi ilçe merkezinde, Meydanbaşı Mahallesi’nde bulunan Ulucamii’nden bir görünüm (2005)	176
Foto:4.13. Ulucamii avlusundan bir görünüm	177
Foto:4.14. Ulucamii kubbesinden bir görünüm	178
Foto:4.15. Battalgazi ilçe merkezinde, Meydanbaşı Mahallesi’nde bulunan Akminare Camii’nden bir görünüm (2005)	179
Foto:4.16. Battalgazi ilçe merkezinde, Meydanbaşı Mahallesi’nde bulunan Kanlı Kümbet’ten bir görünüm (2005).....	182
Foto:4.17. Battalgazi ilçe merkezinde, Meydanbaşı Mahallesi’nde bulunan Sütlü Minare’den bir görünüm (2005)	184
Foto:4.18. Battalgazi ilçe merkezinde, Karahan Mahallesi’nde bulunan Hasan Basri Türbesi’nden bir görünüm (2004)	185

GİRİŞ

1. Araştırma Sahasının Yeri, Sınırları ve Başlıca Özellikleri

Battalgazi ilçesi, Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat Bölümü'nde, Malatya ili sınırları içerisinde yer alır. Güneydoğu Toroslara ait Beydağı yüksek kütesinin kuzeyindeki hafif eğimli Malatya Ovası'nın kuzeyinde yer alan ilçe, Karakaya Baraj Gölü'nün güney kıyısında, doğu-batı doğrultusunda uzanır. Kuzeyi Karakaya Baraj Gölü ile sınırlanmış olan ilçenin doğusu Kale ilçesi, batı ve güney sınırları ise Malatya merkez ilçe sınırları ile çevrelenmiştir (Şekil:1.1).

Bölgenin önemli bir depresyonu ve ovasını teşkil eden Battalgazi, her taraftan dağlarla sınırlanmıştır. Tektonik kökenli bir depresyon olan Malatya Havzası, Tersiyer başlarında Eosen denizi tarafından işgal edilmiş ve bu devre esnasında karbonatlı malzemeler çökelmiştir. Muhtemelen Pleistosen sonlarına doğru Malatya Havzası, Fırat Nehri tarafından kapılmış ve böylece havza dış drenaja bağlanmıştır (Atalay, 1982, 89).

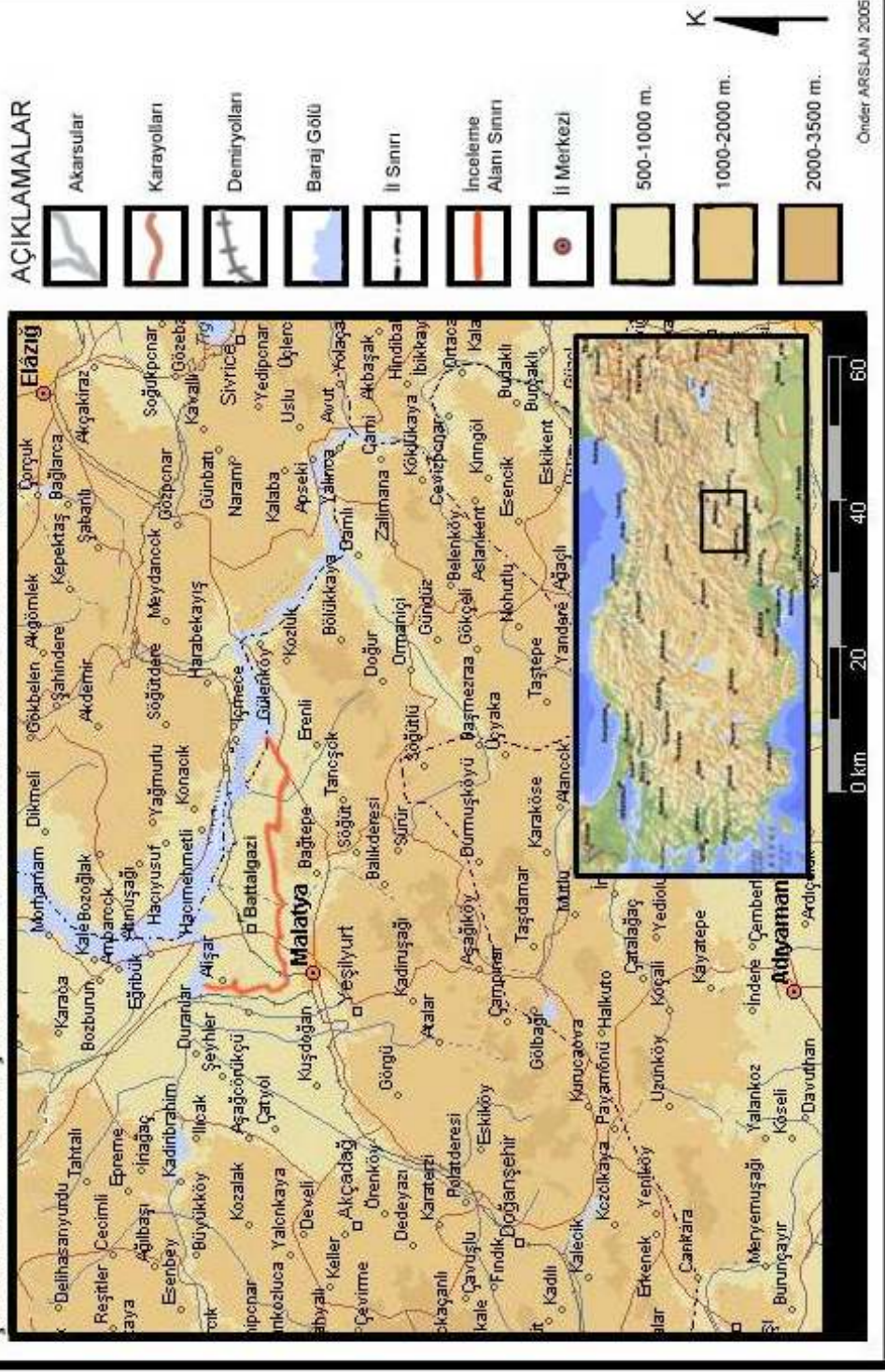
Pliyo-Kuvaterner çökellerden oluşmuş, oldukça düşük bir eğime sahip olan Malatya Ovası, Fırat Nehri kollarının Pliyo-Kuvaterner depoları içine gömülmüş olmasından dolayı aslında alçak bir plato alanıdır.

Münferit tepeler dışında Malatya Ovası, tabanı eski ve yeni birikinti yelpazeleri ile kaplıdır. Bu alanlar jeomorfolojik olarak Pleistosen düzlüklerine (DIV sistemleri) karşılık gelir. İlçenin doğusuna doğru gidildikçe artan tepelik alanların yapısını ise Pliyosen yaşlı formasyonlar oluşturur.

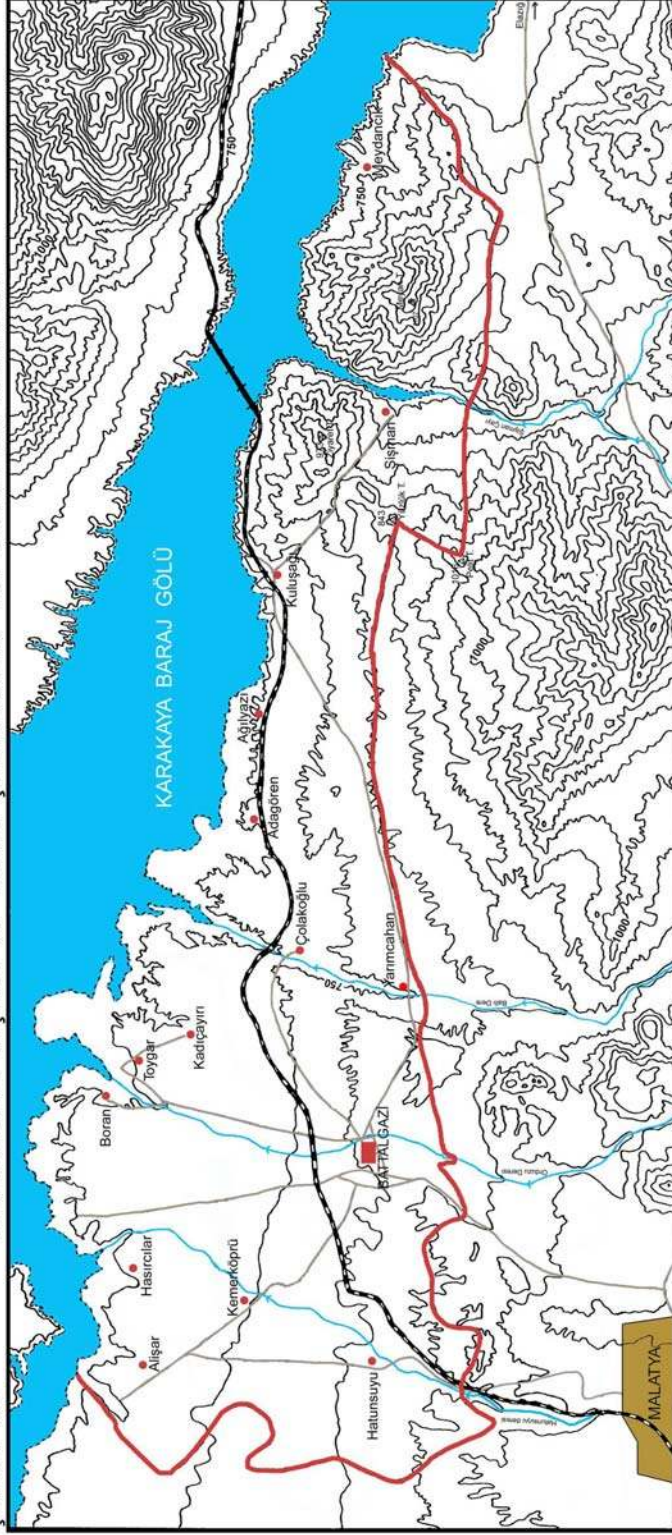
Eski birikinti yelpazeleri havza tabanı ile tepelik sahanın birleştiği eğim kırıklığından itibaren başlar ve Karakaya Baraj Gölü'ne kadar uzanır. Araştırma sahasının büyük bir kısmının da içinde yer aldığı bu alanda ortalama eğim % 2 civarındadır (Karadoğan, 1998, 58).

Yükseltinin en düşük olduğu alanlara ilçenin kuzey sınırını da oluşturan Karakaya Barajı kıyılarında ulaşılır. Burada yükselti 700 m'nin de altına inebilmektedir. Doğu-batı doğrultusunda uzanış gösteren ilçenin özellikle batısı ve orta kesimlerinde yükselti en fazla 800-850 m'lere kadar ulaşabilmektedir. Battalgazi ilçe merkezi de dahil olmak üzere araştırma alanımıza giren yerleşmelerin büyük bir bölümü, bahsi geçen bu yükselti ve eğim değerlerinin son derece düşük olduğu ve kalın bir alüvyon tabakası ile örtülü olan kesiminde, dağınık bir şekilde yer almaktadır.

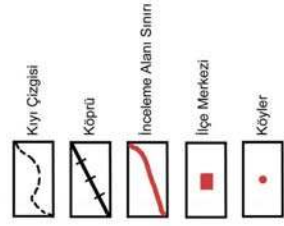
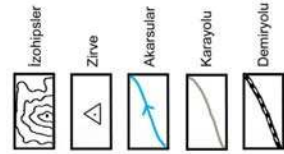
ŞEKİL:1.1 ARAŞTIRMA SAHAŞININ COĞRAFI KONUMU

ŞEKİL: 1.2 BATTALGAZİ İLÇESİ ve YAKIN ÇEVRESİNİN TOPOGRAFYA HARİTASI

AÇIKLAMALAR

Doğuya doğru gidildikçe tepelik alanların ve yükseltinin arttığı görülür. İlçenin doğu-kuzeydoğu kesimlerinde yükselti Ziyaret Tepe’de 973 m’ye ve ilçenin en doğu kesimlerinde yer alan Meyan Tepe’de 1107 m’ye ulaşır. Ancak çevresine göre oldukça yüksek bir görünüm arz eden bu sahalar üzerinde herhangi bir yerleşmeye rastlanılmamaktadır.

Araştırma sahamızın da içinde yer aldığı Malatya Ovası, etrafı yüksek dağlarla çevrili bir havza özelliği taşır. Bu saha Doğu Anadolu karasal bölgesi ile İç ve Güneydoğu Anadolu’nun yarı kurak bölgeleri arasındaki geçiş alanında yer alır.

Geçiş alanında iklim, doğuya oranla daha az karasal niteliktedir. Yani kış soğukları hafiflemiş, termik amplitüd bir miktar düşmüş, yağış maksimumu yazdan daha uzaklaşmıştır. Geçiş alanı içerisinde Malatya gibi bazı depresyonlarda yarı kurak karakter görülür. Gerçekten buralarda Erinç yağış etkinliği yarı kurak kategoriye ait bulunmaktadır. Malatya civarının çıplak yamaçları sayısız yarıntılarla işlenmiş olup, İç Anadolu’nun kurak görünümüne sahiptir (Kurter,1979, 87).

Yıllık ortalama sıcaklık değeri 13,5 °C, ocak ayı sıcaklık ortalaması -0,5 °C, temmuz ayı sıcaklık ortalaması ise 27 °C’dir. Buna göre sıcaklık amplitüdü 27,5 °C’yi bulur. Yarı kurak bir özelliğe sahip yörede yıllık yağış tutarı, 379,9 mm.dir.

Bitki coğrafyası bakımından saha, İran-Turan flora bölgesinde yer almaktadır. Doğu Anadolu’nun diğer tektonik depresyonlarında ve havzalarında olduğu gibi Malatya çevresinde de İran-Turan step elemanları yaygındır (Atalay, 2002, 160).

Ova tabanında Pliyo-Kuvaterner depoları üzerinde çeşitli step elemanları yaygın olarak görülür. Dere içlerinde kavak ve söğüt toplulukları ile yabani gül (Rosa), iğde, böğürtlen gibi bitkiler bulunur.

Yüksekliğin artışına bağlı olarak dikenli-yastık biçimli bitkiler artar. Bunların yanında yer yer çalı ve park görünümlü kuru ormanlar yer alır (Karadoğan, 1998, 12).

İnceleme alanımızdaki su varlığını sürekli akarsular, yağışlara bağlı olarak gelişen akarsular, sulama kanalları ile Karakaya Baraj Gölü şeklinde sıralayabiliriz.

Araştırma alanımızdaki en önemli akarsular kuzey-güney doğrultusunda akış gösteren Hatunsuyu, Orduzu, Ballıdere ve Şişman Dereleridir. Özellikle Hatunsuyu ve Orduzu Dereleri geniş tarım arazilerinin sulanması açısından büyük önem taşır. Ancak tarım alanlarının sulanmasında DSİ tarafından yapılmış olan sulama kanalları öncelikli bir öneme sahiptir. Artezyen ve kuyu sularından da hem sulama hem de içme suyu

olarak istifade edilmektedir. Baraj kıyısına yakın alanlarda baraj suyundan da yer yer sulama amaçlı olarak yararlanılabilmektedir.

Bölgedeki yerleşmelerin tarihi M.Ö. 8000 yıllarına kadar uzatılabilmektedir. Malatya şehrinin ismi ilk olarak Hitit devri kaynaklarında “Maldiya” olarak görülür. İlk olarak Arslantepe’de ortaya çıkmış olan şehir Romalıların eline geçtikten sonra yer değiştirerek bugünkü Battalgazi’nin bulunduğu alana taşınmıştır. Yüzlerce yıl pek çok uygarlığın himayesine girmiş olan şehir, son olarak 1516 yılında Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı topraklarına katılmıştır (Gögebakan, 2004, XIV).

Cumhuriyet döneminde Malatya’nın il olmasından sonra bugünkü Battalgazi, Eskimalatya adı ile 1928 yılında belediye, 1932 yılında nahiye olmuştur. 1987 yılında ise “Battalgazi” adını alarak ilçe olmuştur.

Cumhuriyet dönemi öncesinde Battalgazi nüfusu hakkındaki ilk bilgilere XVI. yüzyılda hazırlanmış olan tahrir defterlerinde rastlamak mümkün ise de daha detaylı bilgilere XIX. yüzyılda hazırlanmış olan salnamelerde rastlanabilmektedir. Bu dönemlerdeki çeşitli kayıtlar göstermektedir ki sosyal, siyasal ve ekonomik çeşitli olaylara bağlı olarak nüfus bazı artış ve azalışlar göstermiştir. Cumhuriyet döneminde ise nüfusun sürekli bir artış seyrinde olduğu görülmektedir. Bu nüfus artışları dönem dönem dışarıdan alınan göçlere bağlı olarak önemli oranlarda artış göstermiştir. Bu bakımdan 1960-1965 ile 1970-1975 dönemleri dikkat çekmektedir.

Cumhuriyet dönemindeki tüm sayım dönemlerinde erkek nüfus oranının daha yüksek olduğu görülür. Bu oran özellikle dışarıdan göç alınan dönemlerde daha da fazla artış göstermiştir. Nüfusun yaş yapısı ise oldukça genç bir görünüm arz eder. Ancak nüfus yaş piramidine bakıldığında doğum oranlarında belirgin bir azalma dikkat çekmektedir.

Araştırma alanımızdaki nüfusun yaklaşık % 82’si okuma-yazma bilmektedir. Ayrıca nüfusun % 41’i ise yalnızca ilkokul mezunudur. Derslik ve öğretmen sayılarının iyi durumda sayılabileceği ilçede eğitim düzeyinin giderek artması beklenebilir.

İlçedeki sağlık ihtiyaçları genellikle Malatya il merkezinde çözümlenmektedir. İl merkezinin son derece yakın olması bu bakımdan büyük bir avantaj oluşturmaktadır. İlçe genelinde bulunan sağlık ocakları ise daha ziyade acil ve hafif düzeydeki hastalıklar ile koruyucu hekimlik uygulaması açısından önem taşımaktadırlar.

Yaklaşık olarak altı olan ortalama aile nüfus büyüklüğü Malatya geneli ortalamasının üzerindedir. Ancak bu ortalama değerin oldukça altında ve üstünde değerlere sahip yerleşmeler bulunmaktadır.

Battalgazi ilçesinde aritmetik nüfus yoğunluğu 141 kişidir. Bu oran bölge ve Türkiye genelinin oldukça üzerindedir. Bunun en önemli nedenleri; ilçenin tarım potansiyelinin son derece yüksek olması, elverişli iklim ve yerleşme koşullarına sahip olması ve Malatya il merkezine yakınlığı nedeni ile eğitim, sağlık ve bazı sosyal ve kültürel avantajlara sahip olmasıdır. Köylerde tarım dışı sektörlerle uğraşan kişi sayısının son derece düşük olduğu ve buna bağlı olarak tarımsal nüfus yoğunluklarının da yüksek olduğu görülür.

Araştırma alanımızda nüfusun dağılışı ile çeşitli doğal faktörler ve ekonomik faaliyetler arasında sıkı bir ilişki olduğu görülmektedir. Nüfusun büyük bir kısmı ilçenin batı yarısında yer alan düz ve son derece verimli tarım arazilerinin bulunduğu alanda yer almaktadır. Bu saha aynı zamanda sulama açısından da son derece elverişli koşullara sahiptir. İlçenin doğu kesimlerinde yer alan nispeten engebeli sahalar ise nüfusun seyrek olduğu alanlara tekabül etmektedir.

Cumhuriyet döneminde Malatya'nın il olmasından sonra bugünkü Battalgazi, Eskimalatya adı ile 1928 yılında belediye, 1932 yılında nahiye olmuştur. Eskimalatya belediyesi 1987 yılında "Battalgazi" ismini alarak ilçe olmuştur. Battalgazi ilçesinde bugün ilçe merkezi dışında iki belde ve 12 köy yerleşmesi ile 39 mahalle bulunmaktadır.

Köylerin büyük bir çoğunluğu ilçenin batısındaki daha düz ve verimli sahalar üzerinde yer alır. Ancak bu köylerin alan büyüklükleri doğuda yer alan köylere nazaran daha küçüktür. Araştırma alanımızdaki ortalama köy büyüklüğü 1157 ha'dır. Fakat bu ortalamanın çok üzerinde ve altında alan büyüklüğüne sahip olan köyler bulunmaktadır. Genellikle engebeli sahalarda yer alan köyler daha büyük bir alana sahipken engebenin az olduğu alanlardaki köylerin daha küçük alanlara sahip olduğu görülür.

Araştırma alanımızdaki ortalama köy nüfusu büyüklüğü 2000 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre 924'tür. Ancak köylerin % 78,6'sının nüfusları bu oranın altında iken ancak % 21,4'ünün nüfusu bu değerin üzerine çıkmaktadır. Bu yerleşmelerden ikisi Hatunsuyu ve Hasırcılar beldeleri iken üçüncüsü Alişar köyüdür.

Araştırma alanımızda toplu, gevşek ve dağınık yerleşme dokularından bahsetmek mümkündür. İlçenin batı kesimlerinde genellikle dağınık bir yerleşme formu

görülmektedir. ancak kendi içinde toplu yada gevşek dokulu yerleşim formuna sahip dağınık durumdaki mahallelerin oluşturduğu köylerden de bahsetmek mümkündür. İlçenin doğusundaki köyler de ise toplu yerleşme formu daha yaygın olarak görülmektedir.

Bugün araştırma alanımızda yer alan bazı köylerin yerleşim merkezlerinin yerlerinin değişmiş olduğu görülür. Bunun nedeni Karakaya Baraj Gölü'dür. Baraj gölünün sularının yükselmesinden sonra, esas yerleşim merkezleri baraj sularının altında kalan bazı köylerde bu yerleşim merkezleri terk edilmek zorunda kalmıştır. Ancak sonrasında genellikle yeni bir merkez oluşmamış daha ziyade son derece dağınık yerleşmeler meydana gelmiştir.

Araştırma alanımızda yer alan köylerde, meskenlerin inşasında ağırlıklı olarak kullanılmış olan malzeme kerpiçtir (% 60). Kerpiç dışında kullanılan malzeme ise tuğladır (% 40). Evler çoğunlukla tek katlıdır. Çatı örtü malzemesi olarak kiremit, çatı şekli olarak ise kırma çatı en çok görülen çatı örtü malzemesi ve çatı şeklidir.

Bugünkü Battalgazi ilçe merkezi, geçmişteki Malatya şehrinin merkezidir. Ancak şehir merkezinin yer değiştirmesi neticesinde Eskimalatya adı ile anılmaya başlayan Battalgazi ilçe merkezi, zamanla nüfusunu ve önemini kaybetmiştir. Bugün özellikle ekonomik açıdan büyük ölçüde Malatya şehir merkezinin etkisinde kalan ilçe merkezindeki hakim ekonomik faaliyet tarımdır.

Battalgazi ilçesinin ekonomik yapısı büyük ölçüde tarım sektörüne bağlıdır. Malatya Ovası'nın hakim tarım faaliyetini oluşturan kayısı yetiştiriciliği Battalgazi ilçesinde de en önemli geçim kaynağı durumundadır. İlçedeki tarım faaliyetleri arasında % 54,6'lık payla alan bakımından birinci sırada tarla tarımı yer alırken % 28,4'lük payla meyve tarımı ikinci, % 7'lik payla sebzeçilik üçüncü sırada gelmektedir. Ancak ekonomik değer açısından meyvecilik, bilhassa da kayısı yetiştiriciliğinin ilk sırada yer aldığını söylemek mümkündür.

Tarım faaliyetlerinin son derece önemli olduğu Battalgazi ilçesinde sulama faaliyetleri de buna bağlı olarak önem kazanmaktadır. Akarsular, yer altı suları, baraj gölü gibi su kaynaklarının yanı sıra en önemli sulama faaliyeti sulama kanalları vasıtası ile gerçekleştirilmektedir. Ancak sulama kanalları ilçenin tamamını kapsamadığı için bu imkan sadece ilçenin batı yarısında bulunan alanlar için geçerlidir.

Araştırma alanımızda yer alan, belde yerleşmeleri dışındaki 12 köyde yaşayan ailelerin % 93'ü toprak sahibidir. Bu ailelerin % 34' ünün arazi varlığı 25 da'ın altında iken ancak % 15'inin arazi varlığı 100 da'ın üzerindedir.

Hayvancılık faaliyetleri ise daha ziyade ailelerin ihtiyacına yönelik olarak yapılmaktadır. Tarım faaliyetinin son derece önem taşıdığı ve mera alanlarının oldukça kısıtlı ve bakımsız olduğu ilçede, birinci derece geçim kaynağı hayvancılık olan aile sayısı yok denilebilecek kadar azdır. Mera hayvancılığının yapılmadığı ilçede besi hayvancılığı giderek gelişmekte ise de genel ekonomik yapıyı etkileyebilecek düzeyde değildir. Karakaya Baraj Gölü'nde yapılan balıkçılık ise, bazı aileler için ek gelir kaynağı olmaktan öte bir anlam taşımamaktadır.

Araştırma alanımızdaki ticaret ve sanayi faaliyetleri ise Malatya şehir merkezinin baskısı altındadır. Daha ziyade günlük ihtiyaçlara yönelik ticari faaliyetlerin hakim olduğu ilçede sanayi kuruluşlarının sayısı da son derece kısıtlıdır. Turizm potansiyelinin son derece yüksek olduğu Battalgazi ilçesinde turizmin ekonomik faaliyetler arasındaki değeri ise son derece önemsiz bir orana tekabül etmektedir.

2. Tezin Amacı, Kapsamı ve İzlenen Yöntem

Araştırma alanımız olan Battalgazi ilçesi, Doğu Anadolu Bölgesi'nin batısında yer alan Malatya Ovası'nın kuzeyinde yer almaktadır. Araştırma alanımız ve çevresi hakkında daha önce yapılmış çeşitli çalışmalar bulunmakla birlikte, bunların konularına yaklaşım tarzları ve inceledikleri sahaları ile yapmış olduğumuz çalışma arasında farklılıklar bulunmaktadır.

Araştırma sahamızı oluşturan Battalgazi ilçe merkezi ile buna bağlı köylerin bir bütün olarak ele alınıp, beşeri ve iktisadi coğrafya prensipleri doğrultusunda incelendiği çalışmamız, bu bakımdan bir ilk teşkil etmektedir. Daha önce Battalgazi ilçe merkezinin incelendiği "Battalgazi'de (Eskimalatya) Nüfus ve Yerleşme" adlı Metin Kırımhan'a ait yüksek lisans tezi, araştırma alanımız dahilinde yapılmış en önemli çalışmadır. Ancak, kırsal kesimi her yönüyle kalkındırmadan, şehir yerleşmelerindeki sorunların başarılı bir şekilde çözülemeyeceği (Hayli, 1995, 13) yönündeki görüşlerin ışığı altında, Battalgazi ilçe merkezi ve ona bağlı kırsal yerleşmelerin bir bütün olarak ele alınması ve beşeri ve iktisadi coğrafyanın prensipleri doğrultusunda incelenmesinin gerekliliğine inanılmış ve bu doğrultuda çalışmaya karar verilmiştir. Ayrıca çalışma alanı olarak bir idari birimin

seçilmesinin gerek yapılacak beşeri ve iktisadi coğrafya çalışmalarının sonuçları açısından gerekse incelenen idari birim açısından daha yararlı olacağı düşüncesi de (Tunçel, 1994, 5) araştırma alanımızın sınırlarının belirlenmesinde etkili olmuştur.

Tüm bunlar neticesinde, Battalgazi ilçesinde nüfus ile mekan arasındaki ilişkiyi ortaya koyarak bundan bir takım sonuçlar elde etmek esas amacımızı teşkil etmektedir. Bu doğrultuda, araştırma alanımızdaki nüfus, nüfusa ait temel özellikler ile yerleşmelerin tarihsel seyirleri, nüfus, yerleşme ve ekonomik faaliyetleri etkileyen doğal unsurları, bu unsurların temel niteliklerini ve bunlar arasındaki karşılıklı ilişkiyi ortaya koymaya çalıştık. Ayrıca daha önce incelenmeyen Battalgazi ilçesi ele alınarak, daha sonra yapılacak çeşitli çalışmalara bir kaynak oluşturmak da çalışmamızın önemli amaçlarından birisidir.

Amacımıza ulaşabilmemiz açısından tezimizin oluşturulmasını dört ana aşama olarak planladık;

Literatür tarama: Araştırma alanı ve konusuyla ilgili yapılmış olunan çeşitli çalışmalar (tez, kitap, makale, salname, tahrir defteri vb.) taranmış ayrıca kullanılacak çeşitli malzemeler (harita, rapor, bülten, çeşitli istatistiki veriler, yıllıklar, çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarından temin edilecek bilgi, ve belgeler vb.) tespit edilmiştir.

Verilerin temini: Çalışma amacına uygun olarak kullanılacak olan lokasyon, Topoğrafya, toprak, arazi kullanımı gibi haritalar ile nüfus, yerleşme, tarım, ticari faaliyetler, sanayi, ulaşım, turizm gibi ekonomik faaliyetlere ait birtakım istatistiki veri ve bilgiler amaca uygun olarak DİE, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, DSİ Bölge Müdürlüğü, MTA, İlçe Tarım Müdürlüğü, İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, İlçe Halk Eğitim Müdürlüğü, Battalgazi, Hatunsuyu, Hasırcılar, Erenli Sağlık Ocakları, Battalgazi Kaymakamlığı ve Battalgazi Belediyesi gibi çeşitli kurum ve kuruluşlardan temin edilmiştir. Elde edilen bu veri ve belgeler ise yine amaca uygun olarak işlenmiş ve tablo, grafik ve harita gibi görsel materyallere dönüştürülmüştür.

Arazi çalışmaları: Bir gözlem bilimi olan coğrafyada, C. Arif Alagöz'ün deyimi ile "araziye arazide tanıyarak" sentezler ortaya konulur. Bu nedenle araştırma alanının tüm yerleşmeleri gezilerek alan gözlemleri yapılmış ayrıca anket ve mülakat yöntemlerinden de istifade edilmiştir. Arazide yapılan gözlemler sonucunda elde edilen bilgiler 1/25 000 ölçekli Topoğrafya haritası, 1/100 000 ölçekli arazi kullanım haritası, 1/5000 ölçekli ilçe imar planı haritalarına işlenmiş ve amaca uygun hale getirilmiştir. Ayrıca ifadenin güçlendirilmesi ve görsellik amacı ile fotoğraf çekimleri yapılmıştır. Elde edilen bilgiler

değerlendirildikten sonra, tespit edilen eksiklikler doğrultusunda bu çalışmalar tekrarlanmıştır.

Verilerin değerlendirilmesi: Toplanan tüm bilgi, belge ve verilerle arazi çalışmalarından elde edilen veriler değerlendirilerek coğrafya biliminin temel prensipleri doğrultusunda sentezlenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre gerekli tüm tablo, grafik ve haritalar hazırlanmıştır. Görsel materyallerin hazırlanması ve metin yazımı için gerekli bilgisayar programları (Word, Exel, photo shop vb.) ile bilgisayar tarayıcısı ve yazıcısı gibi materyallerden yararlanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DOĞAL ÇEVRE ÖZELLİKLERİ

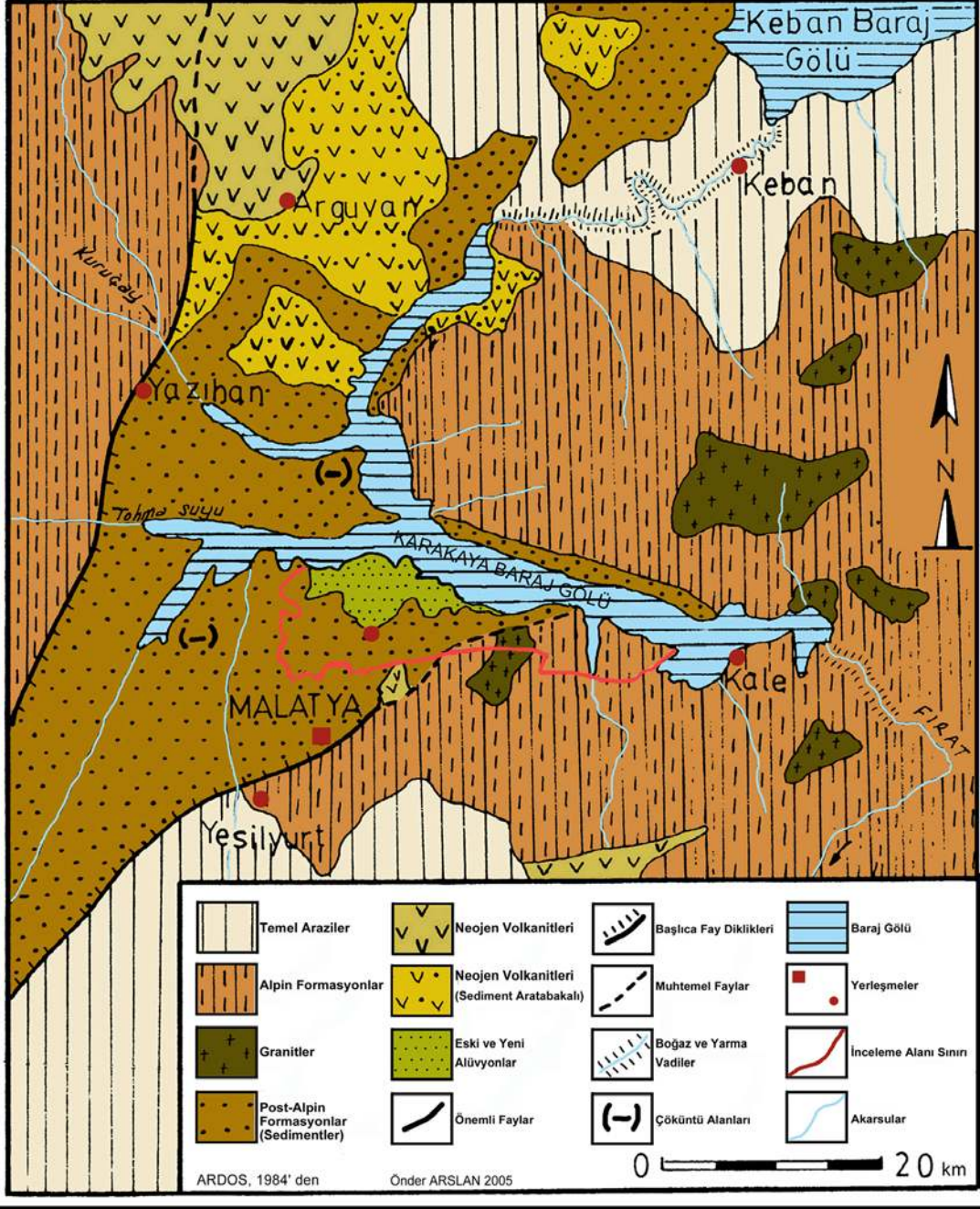
1.1. Jeolojik ve Jeomorfolojik Özellikleri

Araştırma sahamız olan Battalgazi ilçesi, Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat Bölümü'nde yer alan Malatya Ovası'nın kuzey kesimlerinde yer alır. Kızıldeniz-Antakya-Kahraman Maraş-Karlıova fay zonunun önemli bir depresyonunu ve ovasını teşkil eden bu bölge her taraftan dağlarla sınırlanmıştır. Ortalama 1000 metrelik bir yüksekliğe sahip olan ovanın kuzeyinde Yamadağ (2237 m) güney batısında Karadağ (2716 m) güneyinde Beydağı (2519 m) doğusunda ise Şakşakdağ (2000 m) yer alır. WSW – ENE yönünde uzanan güneydeki dağların genel adı “Malatya Dağları”dır. Depresyonu çevreleyen dağlar tektonizmanın bir sonucu olarak yaş ve litolojik özellikleri bakımından aynen bir mozaik görünümündedirler (Ardos,1984, 155).

Tektonik kökenli bir depresyon olan Malatya Havzası, Tersiyer başlarında Eosen denizi tarafından işgal edilmiş ve bu devre esnasında karbonatlı malzemeler çökelmiştir. Muhtemelen Pliyosen'de Malatya Havzası'nın yer aldığı alan çökmüştür. Havzanın çökmesi ile, yüksek sahalarda akarsu aşındırması şiddetli olarak canlanmış ve taşımış olduğu malzemeleri havzaya biriktirmiştir. Göl-akarsu ortamının hakim olduğu havzanın kenarlarında kum-çakıl ve bloklarla temsil olunan kaba malzeme, göl havzasının merkezi kesimlerinde ise killi, kireçli tortullar birikmiştir. Muhtemelen Pleistosen sonlarına doğru Malatya Havzası, büyük bir ihtimalle Güneydoğu'dan sokulan Fırat Nehri tarafından kapılmış ve böylece havza dış drenaja bağlanmıştır. Fırat Nehri'nin taban seviyesindeki alçalmaya bağlı olarak, yüksek alanlardan Fırat'a kavuşan Tohma, Sultansuyu ve Kuruçay tarafından Pliyo-Kuvaterner çökelleri 100 m'den daha fazla yarılmış ve böylece Malatya Havzası'nda Pliyo-Kuvaterner çökelleri üzerinde uzanan plato görünümünde bir yüzey oluşmuştur (Atalay,1982, 89).

Artaş'a göre Battalgazi ilçesi ve yakın çevresinde Tersiyer flişi yaygındır. İlçenin güneyinde marn ve kumtaşı, kuzeyinde ise konglomeralar hakimdir. Batısında, aktif olan akarsuların ve sel mecralarının kenarlarında ve yataklarında, yeni alüvyonlar olarak adlandırdığı ince taneli silt veya kil birikmiştir. İlçenin kuzeyinde Kuvaterner

ŞEKİL:1.3 Battalgazi İlçesi ve Yakın Çevresinin
Jeomorfolojik-Tektonik Haritası

zamanında kayaç yüzeylerinin parçalanması ile oluşan eski alüvyonlar yaygındır (Artaş,1978, 4-6).

Ardos'a göre de ovanın merkezi kısmı, tamamen Neojen karasal depoları ile temsil edilmektedir. Özellikle, Konglomera gibi klastiklerden oluşmuş bulunan bu formasyonun üst kısımları Pliyosen yaşındadır. Bunlara özellikle Battalgazi çevresinde rastlanmaktadır.

Ovanın doğusunda, gerek Tohma Çayı'nın Fırat'a karıştığı yerde, gerekse bizzat Fırat'ın yatağında tamamen alüvyonlar egemendir. Bu alüvyal ova güneyinde, yani Battalgazi'nin kuzeydoğusunda ise, flüvyal taraçalar bulunmaktadır. Başlıca iki tane olan bu taraçalardan alttaki talvegten 30 m, üstteki ise 80 m yüksekliğindedir (Ardos,1984, 157).

Münferit tepeler dışında Malatya Ovası, tabanı eski ve yeni birikinti yelpazeleri ile kaplıdır. Bu alanlar jeomorfolojik olarak Pleistosen düzlüklerine (DIV sistemleri) karşılık gelir. İlçenin doğusuna doğru gittikçe artan tepelik alanlar ise Pliyosen tepelerdir.

Eski birikinti yelpazeleri havza tabanı ile tepelik sahaların birleştiği eğim kırıklığından itibaren başlar ve Karakaya Baraj Gölü'ne kadar uzanır. Araştırma sahasının büyük bir kısmının da içinde yer aldığı bu alanda ortalama eğim % 2 civarındadır (Karadoğan,1998, 58).

Yükseltinin en düşük olduğu alanlara ilçenin kuzeyinde Karakaya Baraj Gölü kıyılarında ulaşılır. Bu alanda yükselti 700 m'nin altına inebilmektedir. Doğu-batı doğrultusunda uzanış gösteren ilçenin batı ve orta kesimlerinde yükselti 800-850 m'yi geçmez. Battalgazi ilçe merkezi de dahil olmak üzere araştırma alanımıza giren yerleşmelerin büyük bir bölümü, bahsi geçen bu eğim ve yükselti değerlerinin son derece düşük olduğu ve kalın bir alüvyon tabakası ile örtülü olan kesiminde son derece dağınık bir şekilde yer almaktadır.

Doğuya doğru gidildikçe tepelik alanların ve yükseltinin arttığı görülür. İlçenin doğu-kuzeydoğu kesimlerinde yükselti Ziyaret Tepe'de 973 m'ye ve ilçenin en doğu kesimlerinde yer alan Meyan Tepe'de 1107 m'ye ulaşır. Ancak çevresine göre yüksek bir görünüm arz eden bu sahalar üzerinde herhangi bir yerleşmeye rastlanılmamaktadır.

1.2. İklim özellikleri

Araştırma sahamızın iklim özellikleri ile ilgili olarak en yakın rasat istasyonu olan, Malatya il merkezine ait veriler kullanılmıştır. Araştırma sahamızın da içinde yer aldığı Malatya Ovası, etrafı yüksek dağlarla çevrili bir havza özelliği taşır. Bu saha Doğu Anadolu karasal bölgesi ile İç ve Güneydoğu Anadolu'nun yarı kurak bölgeleri arasındaki geçiş alanında yer alır.

Geçiş alanında iklim, doğuya oranla daha az karasal niteliktedir. Yani kış soğukları hafiflemiş, termik amplitüd bir miktar düşmüş, yağış maksimumu yazdan daha uzaklaşmıştır. Geçiş alanı içerisinde Malatya gibi bazı depresyonlarda yarı kurak karakter görülür. Malatya civarının çıplak yamaçları sayısız yarıntılarla işlenmiş olup, İç Anadolu'nun kurak görünümüne sahiptir (Kurter, 1979, 87).

1.2.1. Sıcaklık

1930–2002 yılları arasındaki 73 yıllık rasat değerlerine göre Malatya'nın yıllık ortalama sıcaklığı 13,5 °C'dir. Doğu Anadolu bölgesinin diğer şehirleri ile kıyaslandığında daha yüksek bir ortalama sıcaklığa sahip olduğu görülmektedir. (Erzurum: 6 °C, Erzincan: 10, 6 °C, Bingöl: 12 °C, Elazığ: 12, 9 °C).

Yıllık ortalama sıcaklığın aylara dağılışına baktığımızda ise en düşük sıcaklık ortalamasının ocak ayına (- 0,5 °C) isabet ettiği görülür. Bu aydan itibaren sıcaklıklar sürekli bir artış göstererek mayıs ayında 17,9 °C'ye, temmuz ayında ise 27 °C ile en yüksek seviyeye ulaşır. Bu aydan itibaren ise sıcaklıklar sürekli azalarak ekim ayında 15,2 °C' ye, aralık ayında ise 1,9 °C' ye düşer

Bu ortalama değerlere göre ise yıllık sıcaklık amplitüdü 27,5 °C olarak gerçekleşir. Kış mevsiminin, bölgenin geneline oranla çok soğuk geçmemesine karşılık, yaz mevsiminin oldukça sıcak geçtiği ve buna bağlı olarak yıllık amplitüd değerinin yükseldiği görülmektedir.

Donlu gün sayısının ise ortalama 82 olduğu görülür. Bu rakam Doğu Anadolu hatta İç Anadolu'daki bir çok yerleşim merkezine oranla oldukça düşüktür (Erzurum: 157, Erzincan: 135, Van: 114, Eskişehir: 97,5, Kırşehir: 98 gün). Donlu gün sayısının

bu derece az olması, kayısı gibi hassas bir ağacın yaygınlaşmasına sebep olduğu gibi ürün çeşitliliğini de artırmıştır (Karadoğan, 1998, 79). İlin ortalama güneşlenme süresi mevsimler itibariyle büyük dalgalanmalar göstermektedir. Kasım ayından itibaren beş saatin altına düşen ortalama güneşlenme süresi, mart ayından itibaren artarak temmuz ayında yaklaşık olarak 13 saate ulaşır.

Tablo: 1.1. Malatya İli ve Çevresindeki Yıllık Ortalama Sıcaklık Dağılışı (1930-2002).

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Yıllık Ort.
Ortalama Sıcaklık(°C)	-0,5	1,1	6,5	12,8	17,9	22,9	27	26,7	22,2	15,2	7,7	1,9	13,5

Kaynak: DMI

Tablo: 1.2. Malatya İli ve Çevresindeki Maksimum Sıcaklık Dağılışı (1930-2002).

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Yıllık Ort.
Max.Sic. Ort. (°C)	2,8	5,1	11,2	18,1	23,6	29,2	33,7	33,4	28,8	21,1	12,3	5,2	18,7

Kaynak: DMI

Tablo: 1.3. Malatya İli ve Çevresindeki Minimum Sıcaklık Dağılışı (1930-2002).

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Yıllık Ort.
Min.Sic. Ort.(°C)	-3,6	-2,4	1,9	7,4	11,7	15,9	19,6	19,4	15,2	9,6	3,8	-0,9	8,1

Kaynak: DMI

Tablo: 1.4. Malatya İli ve Çevresindeki Günlük Ortalama Güneşlenme Süreleri (1971-2002).

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Yıllık Ort.
Ort.Gün. Sür. Saat,dakika	03:24	04:32	05:44	07:09	09:22	11:36	12:35	11:50	09:49	07:18	05:15	03:07	07:39

Kaynak: DMI

Tablo: 1.5. Malatya İli ve Çevresindeki Günlük Ortalama Güneşlenme Şiddeti (1971-2002).

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Yıllık Ort.
Ort. Gün. Şid. (cal/cm².dak.)	155,23	232,08	319,39	410,22	493,66	578,41	584,18	532,25	535,48	296,55	185,54	128,21	362,6

Kaynak: DMI

Tablo: 1.6. Malatya İli ve Çevresindeki Ortalama Donlu Günler Sayısı (1994-2003).

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Yıllık Ort.
Ort.Donlu Günler Sayısı	16,4	17,2	8	0,6	-	-	-	-	-	-	4,8	15,2	62,2

Kaynak: DMI

Malatya'nın son on yıllık meteorolojik değerlerine baktığımızda ise sıcaklıklarda genel bir artış, yağış miktarında ise genel bir azalış söz konusu olduğu görülür. Bunda dünya genelinde görülen küresel ısınma faktörü dışında bölgede oluşan çok sayıdaki baraj gölünün, artan sanayi faaliyetlerinin, yerleşim alanlarının genişlemesi ve yeşil alanların azalması gibi faktörlerin etkili olduğu söylenebilir (Tablo: 1.7).

Tablo: 1.7. Malatya İli ve Çevresindeki Yıllık Ortalama Sıcaklık Dağılışı (1994-2003).

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Yıllık Ort.
Ortalama Sıcaklık(C°)	1,6	2,5	7,4	12,9	18,7	23,5	27,9	27,2	22,4	15,8	8,1	2,6	14,2

Kaynak: DİMİ

Tablo: 1.8. Malatya İli ve Çevresindeki Maximum Sıcaklık Dağılışı (1994-2003).

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Yıllık Ort.
Max.Sic. Ort. (C°)	5,2	7	12,2	18,3	24,8	29,9	34,4	33,7	29	21,8	13,2	6,5	19,7

Kaynak: DİMİ

Tablo: 1.9. Malatya İli ve Çevresindeki Minimum Sıcaklık Dağılışı (1994-2003).

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Yıllık Ort.
Min.Sic. Ort. C°)	-1,4	-1,5	2,1	7,3	12,1	16,5	20,3	19,9	15,4	10,3	3,7	-0,5	8,7

Kaynak: DİMİ

Tablo: 1.10. Malatya İli ve Çevresindeki Günlük Ortalama Güneşlenme Şiddeti (1994-2003).

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Yıllık Ort.
Ort. Gün. şid. (cal/cm ² .dak.)	168,44	258,6	365,77	422,17	533,41	598,22	599,11	551,62	452,26	313,75	207,58	138,28	384,1

Kaynak: DİMİ

1.2.2. Basınç ve Rüzgarlar

Ülkemizin herhangi bir hava kütesinin oluştuğu kaynak sahası olmayıp, kuzeyde Avrasya ve kuzey denizi üzerinde oluşan soğuk karakterleri polar veya kutbi (P) hava kütesi ile güneyde tropikal (T) veya sıcak hava kütesinin etkisi altındadır. Başka bir ifade ile farklı hava kütlelerinin geçiş alanı içerisinde yer almaktadır. Bu hava kütleleri mevsimlere göre ülkemizin yağış ve sıcaklık şartlarını önemli ölçüde kontrol etmektedir (Atalay,1991, 120).

Malatya'nın iklim yapısı umumiyetle kış mevsiminde Sibiryâ üzerinde teşekkül ederek Doğu Anadolu üzerinden sarkan kuru ve soğuk karakterli yüksek basınç akımları ile Balkanlar üzerinden gelen kısa süre etkili soğuk ve rutubetli hava akımlarının etkisi altında kalmaktadır. Yaz aylarında Basra üzerinden teşekkül eden ve Güneydoğu Anadolu üzerinden sokulan kuru ve sıcak karakterli alçak basınç akımları (özellikle ilkbahar mevsiminde olmak üzere) zaman zaman da Akdeniz üzerinden gelen ılık ve nemli karakterdeki alçak basınç akımlarının etkisi görülmektedir.

Bu etkiler nedeni ile kış aylarında zaman zaman Doğu Anadolu Bölgesi'nin kuru ve soğuk, yaz aylarında ise Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin kuru ve sıcak, özellikle ilkbahar aylarında ise zaman zaman Akdeniz Bölgesi'nin ılık ve rutubetli iklim özelliklerini görmek mümkündür (Malatya, 2004). Sahamızdaki yıllık basınç ortalaması ise 904,6 mb civarındadır (Tablo: 1.11).

Tablo: 1.11. Malatya İli ve Çevresindeki Ortalama Basınç Değerleri (1971-2002).

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Yıllık Ort.
Ortalama Basınç (mb)	907,9	906,3	904,6	903,3	903,5	901,5	899,4	900,5	904,1	907,3	908,7	908,4	904,6

Kaynak: DMI

Malatya Havzası ve çevresinde rüzgar frekansları ve esiş yönleri üzerinde, yöredeki genel atmosfer sirkülasyonu kadar onları yerel değişikliklere uğratan Topoğrafik faktörlerin etkili olduğu görülür.

Rüzgar yönleri ilkbahar da güneybatı, yazın batı ve güneybatı, sonbaharda güney, kışın doğu ve güneydir. En hızlı rüzgarlar güneybatıdan eser. Bunun nedeni Malatya'nın diğer yönlerinin yüksek dağlarla çevrili olmasıdır (Ak,2003, 25).

1.2.3. Yağışlar

Malatya Havzası ve çevresi yağış rejimi bakımından İç Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgeleri'nin Erzurum, Erzincan ve Kars çevresinde görülen karasal iklim tipi ile, Akdeniz kıyı boyu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde rastlanan Akdeniz iklim tipi arasında bir geçiş alanı niteliğindedir (Ak, 2003, 30).

Uzun yıllar yıllık ortalama yağış miktarı 379,9 mm civarındadır. Bu yağışın büyük bir kısmı ilkbahar aylarında (% 38) düşerken, yaz dönemi (% 5) oldukça kurak geçer (Tablo: 1.12).

Tablo: 1.12. Malatya İli ve Çevresindeki Ortalama Yağış Değerleri (1930-2002).

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Yıllık Ort.
Ort.Toplam yağış (mm)	41,3	40,1	51,1	54,5	46,1	18,6	2,1	1,7	5,6	35,3	42,6	40,9	379,9

Kaynak: DİMİ

Tablo:1.13. Malatya İli ve Çevresindeki Ortalama Bağıl Nem Değerleri (1930-2002).

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Yıllık Ort.
Ortalama Bağıl Nem (%)	75	71	62	53	49	38	32	31	36	52	68	76	53

Kaynak: DİMİ

Tablo: 1.14. Malatya İli ve Çevresindeki Ortalama Bulutluluk, Açık Günler Sayısı, Bulutlu Günler Sayısı ve Kapalı Günler Sayısı (1971-2002).

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Yıllık Ort.
Ortalama Bulutluluk (0-10)	6	5,5	5	5	3,9	1,9	0,9	0,7	1,2	3,1	4,4	6,2	3,7
Ortalama Bulutlu Günler Sayısı	12,5	12,8	15,8	20	20,3	11,9	5,2	4,3	7,4	14,5	13,5	12,3	151
Ortalama açık Günler sayısı	6	6,4	8,1	5,3	8,5	17,8	25,7	26,7	22,5	13,5	9,9	5,7	156
Ortalama Kapalı Günler sayısı	12,4	9,1	7,1	4,6	2,3	0,3	0,1	0	0,2	2,9	6,5	13	58,4

KAYNAK: DİMİ

Yıllık yağış miktarlarının buharlaşmadan fazla olması halinde negatif değerler su noksanını yani kuraklığı gösterir. Türkiye genelinde negatif su bilançosuyla ikinci büyük bölümü “Kurak Yöreler” oluşturmaktadır. Birbiriyle bağlantılı geniş kurak yöreler İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu düzlükleri olup, Doğu Anadolu’da Iğdır ve Malatya Havzaları gibi çukur olanlar kurak yöreler arasına girmektedir.

Söz konusu kurak yöreler, yıl içinde altı aydan daha uzun bir kurak devreye sahiptirler. Ancak bu yörelerde kuraklığın dünya ölçüsünde çöl şartları göstermediği ve Troll’un ifadesi ile “Zirai Kuraklık” sınırına girmediği görülür. Bu yörelerde kuru tarla

ziraati ve sadece yağışlara bağlı zirai faaliyetler yapılabilir (Nişancı'ya atfen Kırımhan,1990, 5).

Bunun yanı sıra kurak dönemde bitkilerin ve tarım ürünlerinin ihtiyaç duydukları su, çevredeki su kaynaklarından (yer altı suları, sulama kanalları, akarsular, baraj ve göletler vb.) giderilerek bu açık kapatılmaktadır (Karadoğan,1998, 79-80).

Yağış etkinliğini ortaya koymak için kullanılan en önemli formüllerden biri de Erinç formülüdür. Erinç formülü sonuçlarına göre Malatya'da indis değeri 14,5'tir ve kurak saha içinde yer alır. Thorntwaite formülüne göre ise Malatya'nın indis değeri 64, 62 olup kurak, yarı nemli saha içinde yer alır ve iklim C¹ B2 ,264¹ şeklinde tasnif edilebilir (Ak, 2003, 52).

Tablo: 1.15. Malatya İlinin Su Bilançosu Tablosu.

AYLAR	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Yıllık Ort.
Sıcaklık	-0,3	1,2	6	12,8	17,7	22,8	27	26,6	22,1	15	7,5	2,1	
Sıcaklık Indisi	0	0,12	1,32	4,15	6,78	9,95	12,85	12,56	9,49	5,28	1,85	0,27	64,62
PE	0	3,7	25	60	82	115	120	119	110	70	31	7	
D. PE	0	0	25,8	66	100,86	142,6	150	139,23	114,4	67,2	26,04	5,81	837,89
Yağış	41	37	54	58	52	21	3	3	6	37	44	44	400
B. S. A. D	0	0	0	8	48,86	43,14	0	0	0	0	17,96	38,19	
Birikmiş Su	100	100	100	48,86	0	0	0	0	0	0	17,96	56,15	
Gerçek PE	0	0	25,75	58	52	64,14	3	3	6	37	26,04	5,81	280,74
Su noksanı	0	0	0	8	48,86	78,46	147	136,23	108,4	30,2	0	0	549,15
Su Fazlası	41	37	28,25	0	0	0	0	0	0	0	17,96	38,19	162,4
Akım	32,2	34,6	31,4	15,7	7,8	3,9	1,9	0	0	0	8,98	23,5	
N. Oranı	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	+	+	

Kaynak: Ak, 2003, 54.

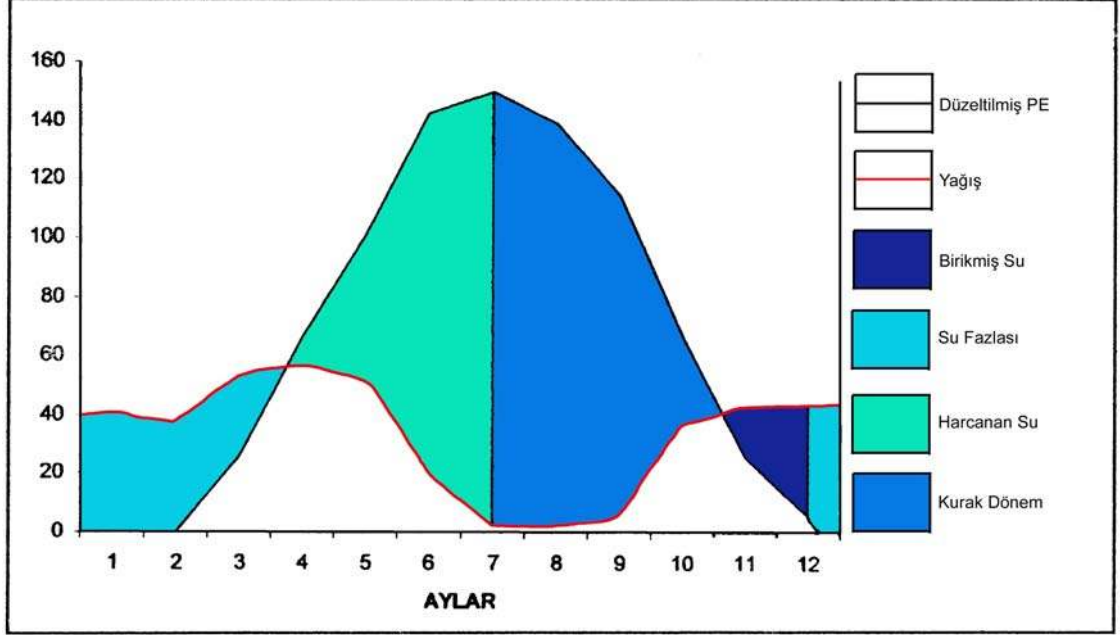
1.3. Hidrografik Özellikleri

Araştırma alanımızdaki su varlığını sürekli akarsular, yer altı suları, sulama kanalları ile Karakaya Baraj Gölü şeklinde sıralayabiliriz.

Malatya şehri ve yakın çevresinin hayat kaynağı olan yöredeki su kaynakları tektonizma, litoloji ve karst denetiminde gelişmişlerdir. Araştırma alanımızdaki akarsu ve dere yataklarının genel uzanış eğilimi sahanın asli eğimine uygun olarak güney-kuzey yönlü olup konsekanthardır (Karadoğan, 1998, 30-31). Batısından doğusuna doğru araştırma alanımızı güney-kuzey doğrultusunda kat ederek Karakaya Baraj Gölü'ne

dökülen dört önemli akarsu mevcuttur. Bunlar Hatunsuyu, Orduzu, Ballıdere ve Şişman Çayı'dır.

Şekil: 1.4. Malatya İlinin Su Bilançosu Diyagramı.

Malatya şehrinin kuzeyinden başlayarak kuzeydoğuya doğru akan Hatunsuyu Deresi, Çarmuzu ve Hatunsuyu yerleşmeleri çevresindeki sulamaların doğal drenajını oluşturmakla beraber, bugün sanayi ve kanalizasyon atıkları nedeni ile kirlenmiş ve bu fonksiyonunu büyük ölçüde yitirmiştir. Hatunsuyu Deresi'nin doğusunda, ilçe merkezinden de geçen pliyosen yaşlı gölsel çökellerden oluşmuş Yassitepe ile Yıkıkhan Tepesi arasındaki sübsekant depresyonun başlangıç kısmından çıkan Pınarbaşı kaynağı ile beslenen Orduzu Deresi yer alır. Faylanma sonucu meydana gelmiş olan Pınarbaşı kaynağının debisi 0.200 m³ /sn. Orduzu Deresi üzerinde, Köy Hizmetleri tarafından 1977-1978 yıllarında yapılan bir göletle Orduzu ve Battalgazi bahçelerinin bir kısmı sulanabilmektedir (Karadoğan, 1998, 32). Yazın sularının azalmasına karşılık DSİ tarafından yaptırılmış olan sulama kanalları ile desteklenmekte ve çevresindeki tarım arazilerini sulanmasında önemli bir yer tutmaktadır. İlçede yer alan diğer küçük akarsular ise Ballıdere ile Şişman Çayları'dır. Ancak bu çaylar yaz mevsiminde artan kuraklığa bağlı olarak kurumakta veya suları çok azalmakta bu nedenle sulama amaçlı olarak çok kısıtlı bir şekilde kullanılabilirler (Kırımhan, 1990, 10).

Araştırma alanımızdaki diğer önemli su kaynağı da yer altı sularıdır. Malatya Ovası'nda 1986-1987 yılları arasında DSİ tarafından yapılan çalışmalarla ovadaki

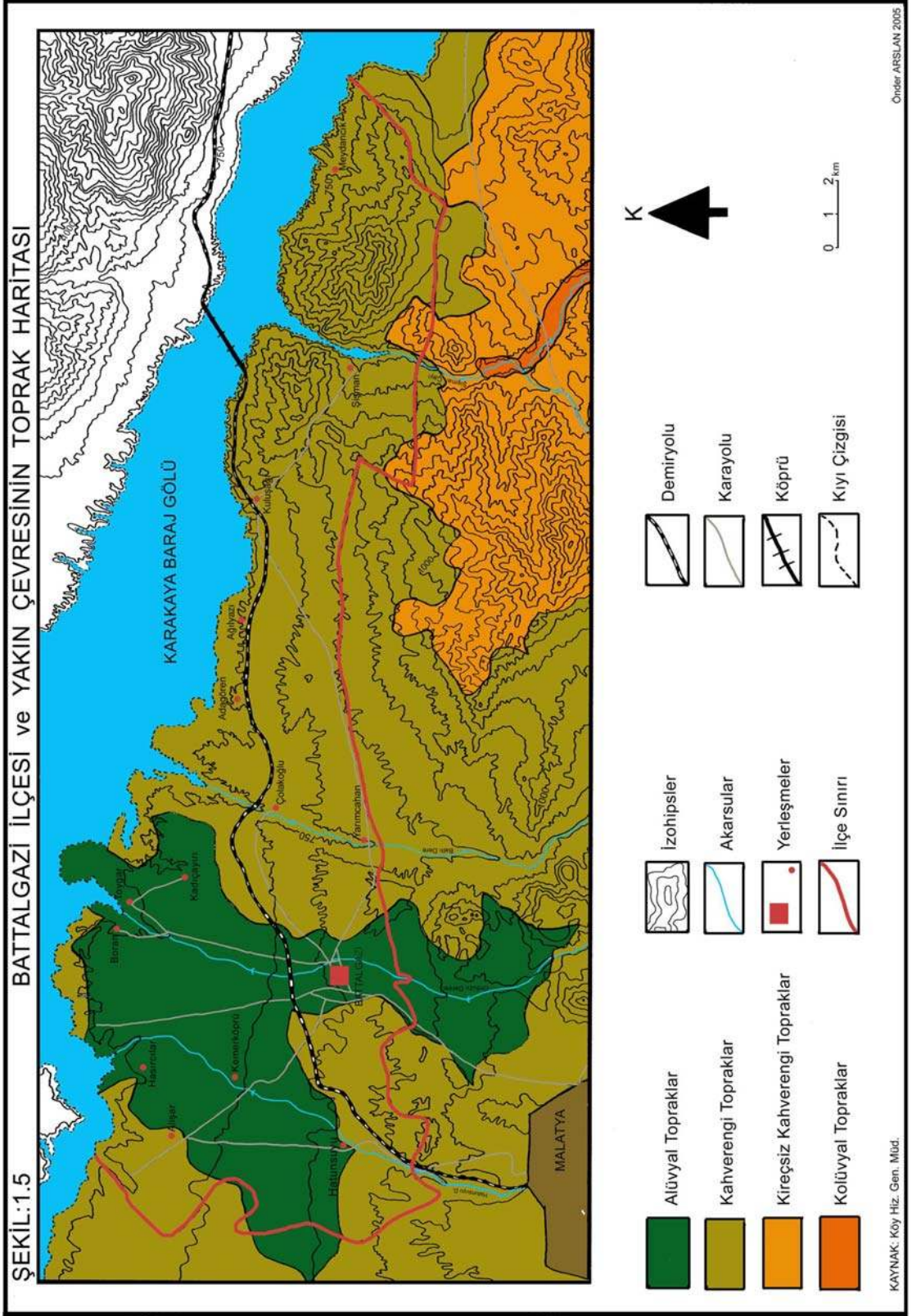
araştırma ve işletme kuyularından elde edilen rasatlar değerlendirilerek su tablası seviyesi ve yer altı suyunun akış yönü hakkında bilgi edinilmiştir. Su tablası yükseltisinin en büyük değeri 840 m olmak üzere Malatya şehir merkezinde görülürken kuzeye doğru yer altı su seviyesi düşer ve Eskimalatya (Battalgazi) kuzeyinde 720 m olarak görülür. Genel olarak ovada yer altı suyunun akış yönü güneyden kuzeye doğrudur. Araştırma alanımız çevresinde DSİ ve Köy Hizmetleri tarafından 20 kuyu Malatya Ovası'nın temelini oluşturan pliyosen yaşlı kilaşları içinde açılmıştır. Ancak Eskimalatya civarında Medik Barajı ve Şahnahan regülatörünün devreye girmesi ve gelen sulama kanallarına bağlı olarak yüzey sulamasının gerçekleşmesiyle sulama veya içme amacıyla kuyulardan yararlanma büyük ölçüde durdurulmuştur (Topçu, 1998, 66,80). Ayrıca özel şahıslar tarafından açılmış çok sayıda kuyu bulunuyor olup bunlardan sulama amacıyla halen yararlanılmaya devam edilmektedir.

Bugün araştırma alanımızda yer alan sulama kanalları, özellikle ilçenin batı kesimlerinde yer alan tarım arazilerinin sulanması açısından büyük bir önem taşımaktadır. Medik Barajı ve Şahnahan regülatöründen temin edilen sularla üç ana kanal yardımı ile yaklaşık kırk bin dekar arazi sulanmaktadır. Enerji amaçlı yapılmış olan Karakaya Baraj Gölü'nden ise yer yer pompajlar sayesinde sulama amaçlı olarak yararlanmak mümkün olabilmektedir.

1.4. Toprak özellikleri

Anadolu'nun iç kısımlarındaki geniş havzaların tabanları ve yamaçlarında, hafif dalgalı satırlar üzerinde zonal ve azonal topraklar geniş yer kaplamaktadır. Bununla irtibat halinde, ülkemizin en geniş ve ziraat hayatı bakımından önemli toprakları da yine söz konusu olan bu havzalarda toplanmıştır. Bu havzalar genellikle 900–1000 m yüksekliktedirler. Hafif dalgalı ve vadilerle fazla yarılmamış bir rölyefe sahip olan ve alçak eşiklerle birinden diğer bir havzaya geçilen bu iç havzalar, Türkiye'nin tahıl ziraatına tahsis edilen en geniş sahalarını oluşturmaktadırlar (Göney , 1979, 52).

Yapılmış olan toprak etütleri ve çıkarılan toprak haritasına göre araştırma alanımız genelinde yukarıda da belirtildiği gibi azonal topraklardan alüvyal topraklar ile zonal topraklardan olan kahverengi topraklar ile az da olsa kireçsiz kahverengi topraklar yer almaktadır (Şekil:1.5).

Zonal topraklar herhangi bir bölgede hüküm süren iklim ve bitki örtüsü şartlarına göre oluşmuş ve normal profil özelliğine sahip olan yani A, B ve C horizonları bulunan topraklardır. Ayrıca bu toprakların oluşması için yüzeyin düz ve hafif engebeli olması ve yağış sularının drene olması gereklidir. Azonal topraklar ise genel olarak horizonu olmayan topraklardır. Eğimli sahalarda devam eden aşınma ve taşkın ovalarında sürekli alüvyonlaşma yani birikme toprakların gelişmesini özellikle horizonlaşmasını engellemektedir (Atalay, 1990, 360-366).

Battalgazi ilçe merkezi de dahil olmak üzere ilçenin batı kesimlerindeki alçak ve düz sahalarda alüvyal topraklar geniş yer kaplamaktadırlar. I. sınıf tarım toprağı özelliğinde olan bu topraklar üzerinde daha çok sulu bahçe tarımı yapılmaktadır. İnce bünyeli olan bu topraklar, derin (90 cm'den fazla) olup, eğim dereceleri düz ve düze yakın alanları kaplarlar (Kırımhan , 1990 , 12).

Zonal topraklardan olan kahverengi topraklar ise ilçenin güneybatı ve doğu kesimlerinde daha geniş bir sahada görülür. Bu topraklar, yıllık ortalama yağışın 400 mm'nin altında, yıllık ortalama sıcaklığın 8–12 °C arasında değiştiği İç ve Doğu Anadolu'nun depresyonlarına yerleşmiş ovalarda step ve uzun boylu step örtüsü altında gelişme gösterir.

Toprak profiline bakıldığında, yağış yetersizliğinden dolayı üst topraktan karbonatlar uzaklaşmıştır, yıkanan bazlar ise alt toprakta birikmiş olup hafif alkali ve orta derecede alkali reaksiyon göstermektedir . Rengi, kahve, koyu kahve, sarımsı kahve olan bu topraklar üzerinde genel olarak kuru tarım yapılmaktadır (Atalay, 1991, 247). Ancak bu toprakların II. sınıf tarım toprağı özelliğini taşıyanlar, derinlik olarak alüvyal topraklara benzerler. Sulu tarım yapılan bu topraklar, eğimi az olan alanlarda yaygındır (Malatya İli Arazi Varlığı İl Raporu, 1984). Şişman köyünün güneybatı köşesindeki küçük bir alanda ise kireçsiz kahverengi toprak görülür. Granit, silisli şist, andezit benzeri ana materyal üzerinde gelişme gösteren bu topraklar besin maddeleri yönünden fakir olup hafif asit reaksiyon gösterirler (Atalay, 1981, 248).

1.5. Doğal Bitki Örtüsü Özellikleri

İran–Turan Fitocoğrafya Bölgesi'nde kalan Doğu Anadolu, ülkemizde de karasal etkilerin en fazla hissedildiği bölgedir. Doğu Anadolu Bölgesi'nin genellikle tektonik kökenli havzalarında İran–Turan bozkır elemanları yaygındır. Nitekim Malatya,

Erzincan, Muş, Erzurum, Pasinler-Iğdır havzalarında İç Anadolu bozkırlarında olduğu gibi otsu bitkiler yetişir (Atalay, 2002, 169).

Orta Anadolu ağaçsız steplerinde *Artemisia frangans* (yavşan otu) önde gelen tür olup, Doğu Anadolu Bölgesi'nin depresyonları çevresinde yarı kurak iklim şartları, yüksek kısımlarda ise yarı nemli-soğuk iklim şartlarının hüküm sürdüğü alanlarda kuraklığa ve soğuğa dayanıklı meşe ve sarıçam ormanları bulunmaktadır. Doğu Anadolu Bölgesi'nin genellikle tektonik kökenli havzalarında İrano-Turaniyen step elementleri yaygındır. Bu sahalarda Orta Anadolu steplerinde olduğu gibi otsu bitkiler ilk baharın orta ve sonlarına doğru havzaların ısınması ile yeşererek çiçek açmakta, yağış durumuna göre temmuz ve ağustos başında kuruyarak tohumlarını saçmaktadır. Böylece en geç ağustos ortalarından itibaren söz konusu havzalar bozkırlaşarak sap sarı bir görünüm almaktadır. 800-1000 m arasında uzanan Malatya Ovası'nda kumlu, çakıllı, killi neojen, pliyokuaterner depoları üzerinde *Bromus* (püskül otu), *Thymus* (kekik), *Euphorbia* (sütlegün), *Festuca* (yumak) gibi otsu türler hemen her tarafta görülebilmektedir. Dere içlerinde kavak ve söğüt toplulukları ile *Rosa* (yabani gül), *Elaeagnus* (iğde), *Rubus fruticosus* (böğürtlen) ve *Rhus* (sumak) bulunmaktadır. Havzanın kurak kesimlerini oluşturan Fırat Nehri kenarlarında ise çok zayıf ve cılız otsu türler görülmektedir (Atalay, 1983, 167).

Yüksekliğin artmasına bağlı olarak dikenli-yastık biçimli bitkiler artar (*Astragalus Acantholimon* *Onobrychis*). Yastık şekilli dikenli türlerin yanında çalı ve park görünümlü kuru ormanlarla yer yer kaplıdır. Park görünümlü kuru ormanları, ardıç ve yaprağını döken meşeler oluşturur. Belli başlı türleri *Juniperus excelsa* (boyu ardıç), *Quercus fectoria* (mazi meşesi), *Quercus Libani*, *Quercus Infectoria*'dır. Yamaçlarda yer yer yabani armut, yabani badem, alıç gibi ağaççıklar da göze çarpar.

Meşe ormanları step kuşağının bitiminde başlar, dağların üst seviyelerindeki subalpin zona kadar yükselir. Meşe birlikleri saf ve yer yer de ardıçlarla karışık olarak bulunur. Bu meşe ormanları kuru orman karakterinde olup karasal iklimin etkisi altında gelişmiştir. Ayrıca bunlar kuraklığa ve kış soğuklarına da dayanıklıdır. Her türlü ana materyal ve toprak üzerinde yetişir. Bilhassa nemli ve kuzeye bakan yamaçlarda optimum yetiştirme şartlarına sahiptir. Meşe ormanlarının tahrip edildiği alanlar step alanlarına nazaran uzun boylu otsu türlerle kaplıdır. Buralardaki stepler sekonder olup orman tahribi ile toprak örtüsü sıyrılmış toprakların verim yönünden fakir kısımlarında yayılmıştır (Karadoğan, 1998, 12).

İKİNCİ BÖLÜM

NÜFUS COĞRAFYASI ÖZELLİKLERİ

2.1. Genel Bakış

Coğrafya ilmi, insan merkezli bir ilimdir. Araştırmalarda, topluma dönük ve ekonomik sorunlara çözümler önererek sonuçlara varmaya çalışır. Toplumun gelişmesini güçleştiren yada geciktiren çevre faktörleri, ne tamamen doğal çevre faktörlerinin ve ne de tamamen beşeri çevre faktörlerinin eseridir. Az veya çok, her iki faktörler grubunun da bunda rolü görülür. Dolayısıyla beşeri coğrafya, insan ve çevre ilişkilerini inceleyen bir bilim alanı olup, temelde bu yaklaşım, coğrafi düşüncenin de genel amacıdır (Doğanay,1997, 10).

Herhangi bir yerleşme biriminin araştırması sırasında en önemli mesele o yerin nüfusu hakkında yeterli bir bilgiye sahip olabilmektir. Çünkü sürekli değişim içinde olan nüfus sıklığı, o yerleşme biriminin yaşama sahası olarak elverişliliği yanı sıra, yine o yerleşme biriminin ekonomik açıdan önemini ortaya koyan bir takım deliller verir. Modern Beşeri coğrafyanın kurucuları arasında yer alan VİTAL DE LA BLACHE; “İnsan, bütün coğrafyanın esaslı bir unsurunu oluşturur.” cümlesi ile insanın coğrafya bilimindeki önemini bütün açıklığı ile ortaya koymuştur (Kırımhan,1990, 16).

Araştırma sahamızı oluşturan Battalgazi ilçesi günümüze gelinceye kadar nüfus ve idari açıdan pek çok önemli değişikliğe maruz kalmıştır. XIX. yüzyılın ortalarına kadar Malatya şehrinin merkezi durumunda iken bu dönemden itibaren, Aspuzu’da gelişen yeni şehir merkezine bağlı bir mahalle yerleşmesine dönüşmüş ve “Eskimalatya” adı ile anılmaya başlamıştır.

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde ise Eskimalatya’nın, 1928 yılında belediye, 1932 yılında nahiye yapıldığı görülmektedir. 1935 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre Eskimalatya nahiye merkezinin nüfusu 2170 olarak görülmekte ve /fakat o tarihte henüz Eskimalatya nahiyesine bağlı köy yerleşmesi bulunmamaktadır. Bu durumun 1940 yılı nüfus sayımında da değişmediği görülür.

1945 yılına gelindiğinde ise Adagören, Ağilyazı, Alishar, Atabey, Boran, Çolakoğlu, Hasırcılar, Hatunsuyu, İmamlı, Kadıçayırı ve Toygar olmak üzere toplam 11 köyün Eskimalatya nahiyesine bağlanmış olduğu görülür. 1950 yılı nüfus sayımında bu

köylere Kuluşağı ve Şişman köyleri bağlanmış ayrıca Hasırcılar'a bağlı Kemerköprü ayrılarak köy yapılmıştır. Bu köylere 1960 yılında Kösehöyük, 1965 yılında Fırat, 1970 yılında Meydancık, 1975 yılında Yarımcahan köylerinin eklenmesi ile bu tarihte Eskimalatya'ya bağlı köy sayısı 18'e yükselmiştir.

1985 yılı nüfus sayımından sonra ise köy sayısında yeniden azalma meydana gelmiştir. 1987 yılında, Eskimalatya nahiyesi Battalgazi ismini alarak ilçe olmuştur. 1990 yılı nüfus sayımına gelindiğinde ise Atabey, Fırat, İmamlı ve Kösehöyük köylerinin, Karakaya Baraj Gölü'nün suları altında kalması ve tüzel kişiliklerinin kaldırılması neticesinde, Battalgazi ilçesine bağlı köy sayısı 14'e düşmüştür. Ayrıca Battalgazi'nin ilçe olmasından sonra Hasırcılar ve Hatunsuyu köylerinde belediye teşkilatı kurulmuş ve bu yerleşmeler birer belde yerleşmesine dönüşmüştür.

Bu şekilde günümüze geldiğimizde Battalgazi ilçesinin iki belde ve on iki köy yerleşmesinden müteşekkil bir idari ünite olduğu görülür. Araştırmamızda çeşitli karışıklıklara yol açmamak sebebi ile yalnızca günümüzde Battalgazi ilçesine bağlı bulunan bu yerleşmeler değerlendirilmiştir.

Battalgazi ilçesinin nüfusu 1935–2000 yılları arasında sürekli olarak bir artış göstermiştir. 1935 ve 1940 yılları nüfus sayımında Eskimalatya nahiyesine bağlı bir başka yerleşme bulunmamaktadır. Bu yıllarda nahiye nüfusu 1935 yılı için 2170, 1940 yılı için 2548 olarak görülmektedir. 1945 yılı nüfusu ise Eskimalatya nahiyesine bağlanmış olan köylerle birlikte toplam 6160'tır.

Bu sayının 2000 yılı nüfus sayımına kadar sürekli olarak artmış olduğu söylenebilir. Ancak nüfus artışının bazı dönemlerde çok hızlandığı bazı dönemlerde ise çok yavaşladığı dikkat çekmektedir. Nüfus artış oranının en fazla olduğu dönemler 1960–1965 (% 23) ile, 1970–1975 (% 59) yılları arasında iken nüfus artışının en düşük olduğu dönemler 1975–1980 (% 1) ile, 1990–1997 (% -3) yılları arasındadır.

2.2. Nüfus Miktarları ve Nüfusun Seyri

Daha önce belirtildiği gibi Battalgazi ilçesi, bugüne gelinceye kadar nüfus ve idari açıdan pek çok önemli değişikliğe maruz kalmıştır.

Bölgedeki yerleşmelerin tarihi M.Ö. 8000 yıllarına kadar uzatılabilmektedir. Malatya şehrinin ismi ilk olarak Hitit devri kaynaklarında “Maldiya” olarak görülür. İlk olarak Arslantepe'de ortaya çıkmış olan şehir Romalıların eline geçtikten sonra yer

değiştirerek bugünkü Battalgazi'nin bulunduğu alana taşınmıştır. Yüzlerce yıl pek çok uygarlığın himayesine girmiş olan şehir, son olarak 1516 yılında Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı topraklarına katılmıştır (Gögebakan,2004, XIV).

Cumhuriyet döneminde Malatya'nın il olmasından sonra bugünkü Battalgazi, Eskimalatya adı ile 1928 yılında belediye, 1932 yılında nahiye olmuştur. 1987 yılında ise "Battalgazi" adını alarak ilçe olmuştur.

Cumhuriyet dönemi öncesinde Battalgazi nüfusu hakkındaki ilk bilgilere XVI. yüzyılda hazırlanmış olan tahrir defterlerinde rastlamak mümkün ise de daha detaylı bilgilere XIX. yüzyılda hazırlanmış olan salnamelerde rastlanabilmektedir.

Malatya'ya ait üç tahrir defterinin bulunduğu bilinmektedir. Bunlardan birincisi 1530 yılına, üçüncüsü ise 1560 yılına aittir. İkincisinin tam tarihi bilinmemekle birlikte 1530–1560 yılları arasındaki bir dönemde yazıldığı anlaşılmaktadır (Yinanç– Elibüyük, 1983, IX).

1530'da Malatya'nın nüfusunu tahmin etmek ancak karşılaştırma yolu ile mümkün olmaktadır. Bu tarihte Hristiyanlardan alınan "ispence" adlı vergi, 282 haneye tahakkuk ettirilmiştir. Bir vergi hanesi beş kişi kabul edildiğinden, bunların adedini yaklaşık olarak 1410 diye düşünmek gerekir. 1560'da nüfus yaklaşık olarak 8700'den fazla olduğu, bunun 1300 kadarını Ermeniler teşkil ettiğine göre, nüfusun otuz sene kadar önce, 7000 kadar olduğu hesaplanabilir (Göyünç,1985, 18).

Yine 1560 yılı Malatya tahrir defterine göre şehirde 1615 Müslim, 330 gayrimüslim olmak üzere toplam 1945 kişilik bir "Vergi Nüfusu" bulunmaktadır (Yinanç-Elibüyük,1983, XIII).

Şehirlerin büyük oluşunda değer ölçüsünün nüfus değil vergi mükellefi miktarı olduğunu söyleyen Faroqhi, muhtelif araştırmalarında 1520-1540 arasında Anadolu'daki şehirleri nüfus ve vergi mükellefi bakımından gruplara ayırmış ve bunları da haritalarla izah etmiştir. Bu izahlara göre Malatya söz konusu dönemde 1500-2990 vergi mükellefinin bulunduğu, 5000-9000 civarında nüfusa sahip ikinci grup içerisinde gösterilmiştir. Bu durumda Malatya'nın sancak merkezi olarak büyük şehir olmaya yaklaşan orta büyüklükteki bir şehir olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca 1500-1533 yılları arasında Anadolu'da 46 şehrin vergi mükellefi, hane, vergi mükellefi ve mücerred sayısı bakımından mukayesesini yapan müellif, Malatya'yı Bursa, Ankara, Kayseri, Tokat, Amasya, Tire, Afyonkarahisar ve Maraş'tan sonra dokuzuncu sırada göstermiştir. Bu

durum XVI. yüzyıl başlarında Anadolu şehirleri içerisinde nüfus ve vergi itibariyle önemini göstermektedir (Gögebakan, 2002, 95).

1520-1535 yılları arasında beş milyondan biraz fazla ve XVI. yüzyıl sonlarında ise sekiz milyon civarında olarak tahmin edilen Anadolu nüfusu içerisinde Malatya'nın liva olarak yer aldığı Rum Eyaleti'nin nüfusu 869 600 olarak hesaplanmıştır.

XVI. yüzyılda Anadolu şehirlerinin nüfus yapısı, nüfus artışı ve şehirleşme ile ilgili yapılan çalışmalar, şehir nüfusunun gelişme periyodunun toplam nüfusun artması ile iktisadi ve içtimai meselelerle yakından ilişkili olduğu neticesini ortaya koymuştur. Malatya şehrinin nüfus artış oranı XVI. yüzyıl başlarında çok yüksek seviyede olmayıp, normal düzeyde seyretmiştir. 1520 ve 1530 arasında şehirde yaşayan nüfus 1560'da % 21'lik bir artış göstermiştir. Ancak XVI. yüzyıldaki nüfusun fazla artışı tezine uymamakla birlikte, o tarihlerde bölgeye çok sayıda iskan veya göç olmadığını ve şehrin sınır şehri olmaktan çıkıp iç bölge şehri haline gelmesi ile iktisadi ve siyasi faaliyetlerinde de eski cazip durumunu kaybettiği düşünülürse, Malatya'nın diğerlerinden fazlaca farkı kalmayan sıradan bir Anadolu şehri haline dönüşmeye başladığı söylenebilir (Gögebakan, 2002, 95-96).

H. Von Moltke, 1838 yılı Mart ayında Malatya'yı (Battalgazi) ziyaretinde, burayı 5000 kadar kerpiç evin bulunduğu büyük bir şehir olarak tanımlar. Aynı yılın Ağustos ayında tekrar şehre geldiğinde ise şehrin adeta bir kışlaya döndüğünü, 12 000 kadar olan yerli nüfusun ise Aspuzu'ya (Bugünkü Malatya) yerleştiğini ifade eder (Moltke, 1969, 51).

1839 yılında Malatya'ya gelen C. Texier ise şehrin harap bir durumda olduğunu şehirdeki nüfusun askerler, asker aileleri ve diğerleri ile birlikte 30 000'i bulduğunu ifade eder.

1839 yılında Hafız Paşa'nın, emrindeki Osmanlı ordusu karargahını Malatya'ya taşıması ile yerli halk, daha ziyade yaz aylarında ikamet ettiği, Aspuzu denilen bugünkü Malatya şehrinin bulunduğu alanda yerleşmiştir. Ordunun buradaki varlığı uzun bir süre devam edince halk Aspuzu'daki geçici meskenlerini onararak daha kullanışlı bir hale getirmiş ve ordunun ayrılmasından sonra da bir daha buradan ayrılmamayı tercih etmiştir. Böylece Aspuzu hızla gelişerek şehrin yeni merkezi durumuna gelirken, önceki şehir merkezi ise Eskimalatya adı ile anılmaya ve hızla nüfus kaybetmeye başlamıştır. Neticede Aspuzu 1860'lı yıllardan itibaren resmi olarak da Malatya şehrinin yeni merkezi olarak görülmeye başlanmıştır.

XIX. yüzyıl sonlarına gelindiğinde Malatya ve nüfusu hakkında, 1894–1895 yılı Ma'muret'ül – Aziz salnamesinden geniş ölçüde yararlanmak mümkündür.

Bu dönemde Eskimalatya çevresi Malatya şehir merkezine bağlı mahalle yerleşmeleri arasında yer almaktadır. Bu yüzden nüfusun kesin tespit edilmesi güçtür. Ancak Eskimalatya merkezinde yer alan Alacakapı, Karahan, Toptaş Mahalleleri nüfusunun toplamının 2573 olduğu görülür. Yine Malatya şehir merkezine bağlı oldukları görülen, bugünkü Battalgazi ilçesine bağlı köylerin toplam nüfusları ise 2686 olarak görülmektedir (Işık,1998, 287-292).

Tablo: 2.1. XVI.–XIX. Yüzyıllar Arasında Malatya Şehri Nüfus Değişimleri.

1520 Tahriri		1530 Tahriri		1560 Tahriri		Evliya Çelebi (XVII.yy. ortası)		J.Brant (1835)	
Hâne	Nüfus	Hâne	Nüfus	Hâne	Nüfus	Hâne	Nüfus	Hâne	Nüfus
1332	7000	1326	7000	1658	8500	5265	26325	3923	19615

H.V.Moltke (1838)		M.B.Poujoulat (1838)		C.Texier (1838)		W.F.Ainsworth (1839)		V.Cuinet (1839)	
Hâne	Nüfus	Hâne	Nüfus	Hâne	Nüfus	Hâne	Nüfus	Hâne	Nüfus
5000	25000	–	20000	–	30000	–	11000	–	30000

Kaynak: Gögebakan, 2002, 97.

Nüfus ve nüfusun seyri ile ilgili olarak en gerçekçi bilgilere ise Cumhuriyet dönemi içerisinde ulaşılabilir. Cumhuriyet döneminde bilimsel yöntemlerle ve periyodik aralıklarla yapılan nüfus sayımları bize nüfus ve nüfusun seyri hakkında önemli bilgiler vermektedir.

Battalgazi ilçesinin (Eskimalatya) Cumhuriyet dönemi içerisinde önce 1928 yılında belediye, 1932 yılında nahiye ve nihayet 1987 yılında ilçe olduğunu daha önce belirtmiştik. Ayrıca 1945 yılına kadar Eskimalatya nahiyesine bağlı herhangi bir köy yerleşmesinin bulunmadığı ve nahiye merkezi ile daha sonra Eskimalatya'ya bağlanacak olan tüm köylerin bu tarihe kadar ya Malatya şehir merkezine yada yine şehir merkezine bağlı bulunan başka bazı nahiyelere bağlı oldukları görülür (DİE Nüfus Sayım Sonuçları 1935 – 2000).

1945 yılı nüfus sayım sonuçlarına göre Eskimalatya nahiye merkezindeki nüfusun 2701, Eskimalatya nahiyesine bağlanmış olan 11 köyün ise (Adagören, Ağilyazı, Alişar, Atabey, Boran, Çolakoğlu, Hasırcılar, İmamlı, Kadıçayırı, Toygar)

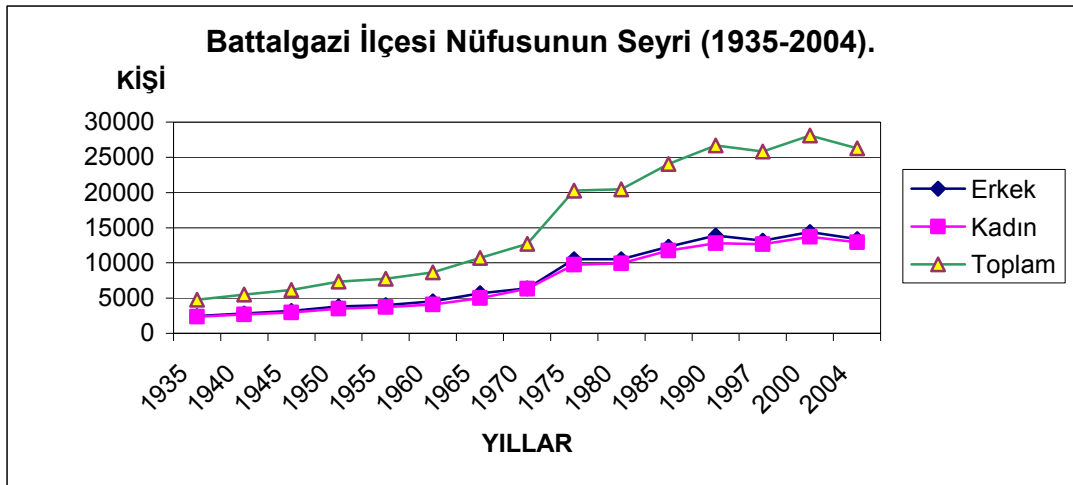
toplam nüfuslarının 3459 olduğu görülür. Bahsi geçen köylerin daha önceki sayım dönemlerindeki toplam nüfuslarının ise; 1940 yılında 2955, 1935 yılında 2626 olduğu görülür. Nahiye nüfusunun ise 1940 yılında 2548, 1935 yılında 2170 olduğu görülmektedir (Tablo: 2.2, Şekil: 2.1).

Tablo: 2.2. Battalgazi İlçesi Nüfusunun Seyri (1895-2004).

KIR NÜFUSU				ŞEHİR NÜFUSU			TOPLAM NÜFUS		
Yıllar	E	K	T	E	K	T	E	K	T
1895*			2569•	—	—	—	—	—	—
1935			2626•	1109	1061	2170	—	—	4796
1940	1512•	1443•	2955•	1296	1252	2548	2808	2695	5503
1945	1782	1677	3459	1408	1293	2701	3190	2970	6160
1950	—	—	4332	—	—	2994	—	—	7326
1955	2432	2248	4680	1590	1479	3069	4022	3725	7747
1960	2550	2416	4960	1998	1690	3688	4548	4106	8654
1965	3322	3120	6442	2359	1885	4244	5681	5005	10686
1970	3798	3779	7577	2587	2538	5125	6385	6317	12702
1975	5274	4795	10069	5243	4939	10182	10517	9734	20251
1980	4893	4865	9758	5637	5037	10674	10530	9902	20432
1985	5156	5057	10213	7114	6706	13850	12270	11763	24033
1990	5903	5768	11671	7991	7003	14994	13894	12771	26665
1997	—	—	11462	—	—	14328	—	—	25790
2000	6577	6354	12931	7795	7359	15154	14372	13713	28085
2004+	6049	5797	11846	7313	7126	14439	13362	12923	26285

KAYNAK: DİE, * Malatya Salnamesi, + Sağlık Ocağı Verileri, • Tüm Köyler Malatya Merkeze Bağlı.

Şekil: 2.1.

Buna göre, gerek Eskimalatya nahiye merkezinin gerekse bağlı köylerin nüfuslarının 1935 yılından itibaren düzenli olarak arttığı görülmektedir. Eskimalatya nahiyesi ve bağlı köylerin toplam nüfusları 1935–1940 yılları arasında % 15, 1940-1945 yılları arasında ise % 12 oranında artış göstermiştir (Tablo: 2.3 , Şekil: 2.2). Yine toplam nüfusun bahsi geçen dönem içindeki nüfus artış hızına baktığımızda 1935–1940 yılları arasında % 28, 1940–1945 yılları arasında ise % 23 olarak gerçekleştiği bunun ise Türkiye ortalamasının oldukça üzerinde olduğu görülür (Tablo: 2.4).

Tablo: 2.3. Battalgazi İlçesi Nüfusunun Büyüme Oranları (1895-2004).

Sayım Dönemleri	Kır Nüfusu		Şehir Nüfusu		Toplam Nüfus	
	Nüfus Artışı	Oranı (%)	Nüfus Artışı	Oranı (%)	Nüfus Artışı	Oranı (%)
1895-1935 •	57	2	–	–	–	–
1935-1940 •	329	13	378	17	707	15
1940-1945	504	17	153	6	657	12
1945-1950	873	25	293	11	1166	19
1950-1955	348	8	75	3	423	6
1955-1960	286	6	619	20	905	12
1960-1965	1476	30	556	15	2032	23
1965-1970	1135	18	881	21	2016	19
1970-1975	2492	33	5057	99	7549	59
1975-1980	-311	-3	492	5	181	1
1980-1985	455	5	3176	30	3631	18
1985-1990	1458	14	1144	8	2602	11
1990-1997	-209	-2	-666	-4	-875	-3
1997-2000	1469	13	826	6	2295	9
2000-2004+	-1085	-8	-715	-5	-1800	-6

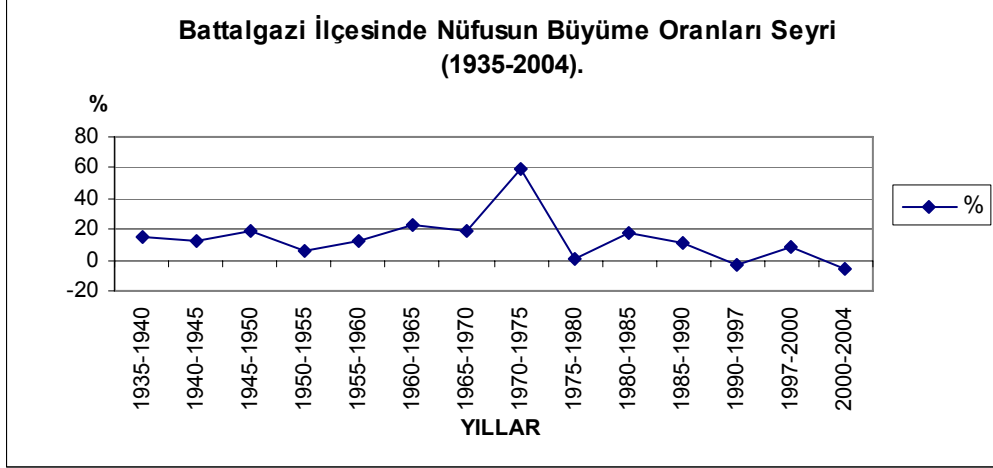
Kaynak: DİE, +Sağlık Ocağı Verileri, •Tüm Köyler Malatya Merkeze Bağlı.

1945 yılından itibaren nüfusun seyrine baktığımızda ise birbirinden farklı iki ayrı dönemin varlığından bahsedilebilir. Bunları artış hızının çok yüksek olduğu 1945–1975 yılları arasındaki birinci dönem ile nüfus artış hızının nispeten daha düşük seyrettiği 1975 sonrası dönem olmak üzere ayırt etmek mümkündür.

1945-1950 yılları arasında Eskimalatya nahiye merkezi nüfusu % 11 civarında bir artış gösterirken bu oran, bağlı köylerde % 25 olarak gerçekleşmiştir. Ancak bu artış

mevcut köylerin nüfuslarının artışlarından ziyade Eskimalatya nahiyesine bağlı köy sayısının artmasından yani Kuluşağı ve Şişman köylerinin Eskimalatya nahiyesine bağlanmış olmasından kaynaklanmıştır.

Şekil: 2.2.

Tablo: 2.4. Battalgazi İlçesinde Sayım Dönemleri Arasındaki Yıllık Nüfus Artış Hızları (1935-2004) .

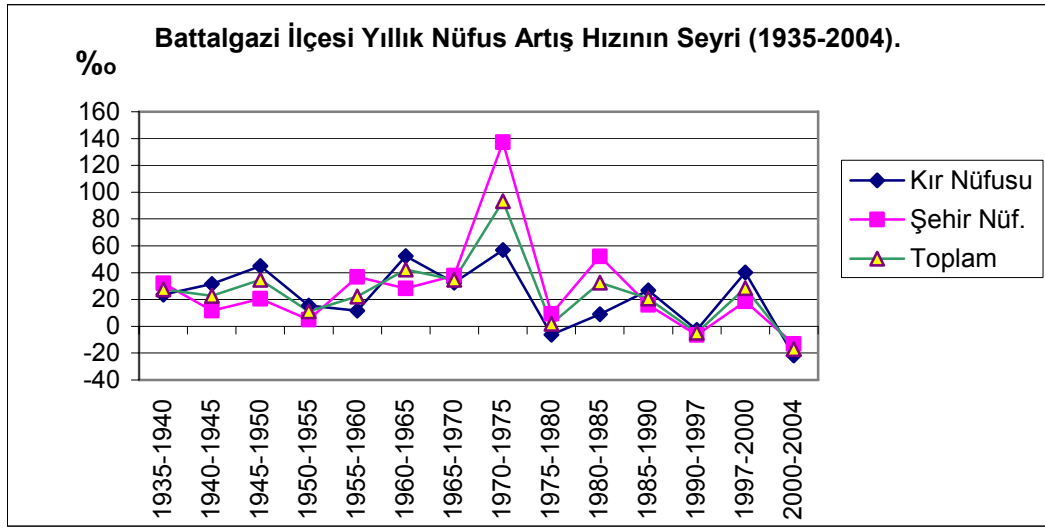
Sayım Dönemleri	Kır Nüfusu Artış Hızı (%)		Şehir Nüfusu Artış Hızı (%)		Toplam Nüfus Artış Hızı (%)	
	Türkiye	Battalgazi	Türkiye	Battalgazi	Türkiye	Battalgazi
1935-1940•	17,3	23,6	26,7	32,1	19,6	27,5
1940-1945	9,1	31,5	15,1	11,7	10,6	22,6
1945-1950	21,5	45	22,5	20,6	21,7	34,7
1950-1955	17,5	15,5	55,7	4,9	27,7	11,2
1955-1960	19,5	11,6	49,2	36,7	28,5	22,1
1960-1965	17,1	52,3	39,7	28,1	24,6	42,2
1965-1970	12,5	32,5	47,3	37,7	25,2	34,6
1970-1975	13,8	56,9	41,7	137,3	25	93,3
1975-1980	13,3	-6,3	30,5	9,4	20,7	1,8
1980-1985	-10,6	9,1	62,6	52,1	24,9	32,5
1985-1990	-5,6	26,7	43,1	15,9	21,7	20,8
1990-1997	-7,4	-2,6	29,2	-6,5	15,3	-4,8
1997-2000	26,4	40,2	24,5	18,7	25,2	28,4
2000-2004+		-21,9		-13,1		-17,1

Kaynak: DİE, +Sağlık Ocağı Verileri, •Tüm Köyler Malatya Merkeziye Bağlı.

Toplam nüfus 1950-1955 yılları arasında % 6 artarken, 1955-1960 yılları arasında % 12 oranında artış göstermiştir. Ancak yalnızca Eskimalatya nahiye merkezine baktığımızda, bu dönemde nüfusun % 20 arttığı görülür. Bu yüksek artış,

araştırma alanımıza yönelik ilk göç hareketlerinin bir göstergesidir. Bu göç hareketi daha sonraki dönemlerde özellikle Eskimalatya nahiye merkezinin çevresindeki köy yerleşmelerini de önemli ölçüde etkilemiştir. Zira 1960-1965 yılları arasında toplam nüfusun artış oranı % 23 iken yalnızca Eskimalatya nahiyesine bağlı köylerin nüfus artışı % 30 olarak gerçekleşmiştir. Bu yüksek nüfus artış oranı bölgeye yönelen yoğun göç hareketinin bir göstergesidir. Göç hareketlerine daha sonra değinilecek olmasına karşın burada, bu yoğun göç hareketlerinin en önemli sebebinin, verimli tarım arazileri ve uygun iklim koşulları nedeni ile yüksek tarım potansiyelinin olduğu söylenebilir.

Şekil: 2.3.

1965-1970 yılları arasında toplam nüfus artışı % 19 olarak gerçekleşmiştir. Bu artışta, Meydancık köyünün Eskimalatya'ya bağlanmış olmasının da etkisi vardır.

1970-1975 yılları arasındaki dönem ise bu güne kadar gerçekleşmiş olan en yüksek nüfus artış oranının görüldüğü dönemdir. Bu dönemde Eskimalatya nahiye merkezinde nüfus % 99 oranında artarak 5125'ten 10 182'ye yükselmiş, bağlı köylerde ise nüfus % 33 oranında artarak 7577'den 10 069'a yükselmiştir. Toplam nüfus ise % 59 oranında artarak 12 702'den 20 251'e yükselmiştir. Bu nüfus artışı Türkiye gibi nüfusu hızla artan bir ülke için bile çok yüksek bir orana tekabül eder. Zira bu dönemde toplam nüfus artış hızı % 93 olarak gerçekleşirken aynı dönemde Türkiye nüfus artış hızı % 25 olarak gerçekleşmiştir.

Bu dönemde meydana gelen nüfus artışı da yine nahiye merkezi ve yakın çevresindeki yerleşim merkezlerinde belirgin olarak hissedilmektedir ve bu nüfus artışı büyük oranda dışarıdan alınan göçle alakalıdır. 1960'lı yıllardan itibaren bölgenin,

özellikle Adıyaman çevresinden yoğun miktarda göç aldığı bilinmektedir. Ancak yine de 1970-1975 yılları arasındaki bu aşırı nüfus artışının tamamen gerçekçi olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Sahada yaptığımız mülakatlarda, 1976 yılında yapılacak olan mahalli idareler seçimleri nedeni ile bölgede suni bir nüfus artışının meydana gelmiş olabileceği bir çok kişi tarafından belirtilmiştir. Biz de bu görüşün doğruluk payının yüksek olduğuna inanmaktayız. Zira bir sonraki sayım dönemine baktığımızda, toplam nüfus artışının % 59 gibi çok yüksek seviyelerden % 1 gibi çok düşük bir seviyeye indiği görülmekte ve bu sonuç da bizi bir önceki nüfus artış oranının tamamen gerçekçi olmayacağı fikrine götürmektedir.

1980-1985 yılları arasında nüfus artış oranı yeniden % 18'e yükselmiş hatta nahiye merkezinde bu oran % 30 olarak gerçekleşmiştir. Görüldüğü gibi nüfus artış oranlarında dönemlere göre büyük farklılıklar meydana gelmektedir. Bu değişkenlik esas itibarı ile göç hareketlerinin, dönemler arasındaki farklı karakterinden kaynaklanmakta ise de çeşitli nedenlerle, gerçeği tam olarak yansıtmayacak çeşitli nüfus oynamalarının olduğundan da söz edilebilir.

1985-1990 yılları arasında ise toplam nüfus artış oranı % 11 olarak gerçekleşmiştir. Oysa bu dönemde, yükselen baraj suları (Karakaya Barajı) nedeni ile Atabey, Fırat, İmamlı ve Kösehöyük köyleri arazilerinin büyük bir bölümü sular altında kalmış ve bu köylerin tüzel kişilikleri kaldırılmıştır. Bu bölgelerdeki nüfusun bir kısmı bölge dışına (Malatya il merkezi veya Malatya dışına) çıkarken, bir kısmı ise baraj suları altında kalmayan alanlara çekilerek bu kısımlarda yeniden yerleşmişlerdir. Ancak bunlara karşılık bu dönemin sonlarına doğru bölge, dışarıdan önemli miktarda göç almıştır. Özellikle Adıyaman ilinde, Atatürk Barajı'nın suları altında kalan alanlardaki nüfusun önemli bir kısmının 1989-1990 yıllarında, araştırma sahamızın muhtelif kesimlerine göç ettiği bilinmektedir. Daha önce yine aynı bölgelerden gelerek araştırma sahamız ve çevresinde yerleşmiş olan kişilerin tavsiye ve yönlendirmelerinin, daha sonraki dönemlerde çok sayıda kişinin araştırma alanımıza göç etmesinde etkili olmuştur.

Tüm bunların yanı sıra 1987 yılında Eskimalatya Bucağı, "Battalgazi" ismini alarak ilçe olmuştur. Bunu takiben Hatunsuyu köyü de belediye teşkilatı kurularak Battalgazi ilçesine bağlı bir belde durumuna gelmiştir. Dolayısıyla idari yapıdaki bu değişiklikler gerek bölgedeki hizmetlerin çeşidini (okul, sağlık ocağı vb.) gerekse bu

hizmetlerde çalışan kişi sayısını arttırması sebebi ile nüfus artışında etkili olan bir diğer önemli faktör olarak görülebilir.

1990 yılından sonra ise nüfus artışının yeniden hız kestiği görülür. Hatta 1990-1997 yılları arasında toplam nüfusun % -3 oranında azalarak 26 650'den, 25 790'a düştüğü görülmektedir. Uzun yıllar boyu dışarıdan göç alarak nüfusu hızla artmış olan bölgemizde, 1990'lı yıllardan sonra yaşanan bu durgunluk, bölgedeki nüfusun adeta bir doyma noktasına ulaşmış olması ile de yakından ilgilidir.

1997-2000 yılları arasında ise ilçe merkezindeki nüfusun % 6, bağlı köylerdeki nüfusun ise % 13 artmış, buna bağlı olarak toplam nüfus % 9 oranında bir artış göstererek 28085'e çıkmıştır. Bu dönemde, Adıyaman ilindeki Çat Barajı'nın yapımı nedeni ile baraj gölü sahası içinde kalan bazı köylerin arazilerinin istimlak edildiği ve buralardaki nüfusun bir kısmının yine bölgemize geldiği ve istimlak paraları ile bölgenin muhtelif kesimlerinden araziler alarak yerleştikleri bilinmektedir. Ancak bu göç hareketi 1995 yıllarında başlamış ve birkaç yıl boyunca devam etmiştir. Dolayısıyla, özellikle 1997-2000 yılları arasında nüfusun bu derecede yüksek bir oranda artışına sebep olabilecek yoğun bir göç hareketinden bahsetmek pek de mümkün değildir. Ayrıca 2004 yılı sağlık ocağı kayıtları incelendiğinde nüfusun 2000 yılı rakamlarına göre daha düşük bir değer gösterdiği görülmektedir (26 285). Ayrıca 2000 yılı nüfus sayımı sonrasında bazı sayım defterlerinde asılsız beyanların yer aldığı yetkililerce tespit edilmiştir. Tüm bunlar göz önüne alındığında 2000 yılı nüfus sayımı sonuçlarının da çok gerçekçi sonuçlar ortaya koymadığını söylemek mümkün olabilmektedir.

Sonuç olarak 1895 ile 2004 yılları arasındaki yüz yılı aşkın bir sürede, Battalgazi ilçe merkezi ve ilçeye bağlı köylerin nüfuslarının bazı dalgalanmalara karşın genellikle önemli miktarda artış gösterdiği görülmektedir. 1935-2000 yılları arasındaki 65 yıllık dönemde Türkiye nüfusunun artış oranı % 320 olarak gerçekleşirken Battalgazi ilçesinin nüfus artışı ise % 486 olarak gerçekleşmiştir.

Araştırma sahamızdaki bu yüksek nüfus artışında; bölgenin tarım faaliyetleri açısından son derece müsait toprak ve iklim koşullarına sahip olması, Doğu Anadolu Bölgesi'nin en önemli yerleşim merkezlerinden olan Malatya il merkezine oldukça yakın bir konumda bulunması ve buna bağlı olarak ulaşım, sağlık, eğitim gibi imkanların oldukça gelişmiş olması gibi hususlar oldukça önemli rol oynamaktadır.

2.3. Nüfus Hareketleri

2.3.1. Doğumlar ve Ölümler

Nüfus ve nüfusun seyrini etkileyen en önemli faktörlerden biri olan doğum ve ölüm oranları hakkında kesin sonuçlara varmamızı sağlayacak detaylı bilgiler ve istatistiki veriler bulunmamaktadır. Sağlık ocaklarının düzenlediği kayıtlar bize bu konuda yardımcı olabilmekte ise de bu veriler eksik veya yanıltıcı olabilmektedir. Ancak yine de sağlık ocağı kayıtlarından yararlanarak bazı değerlendirmeler yapabilmekteyiz.

Malatya İl Sağlık Müdürlüğünden temin ettiğimiz verilere göre, araştırma alanımızda 2004 yılında 369 canlı doğum olayı gerçekleşirken 59 ölüm olayı gerçekleşmiştir. Araştırma alanımızdaki toplam doğum sayısının 15-49 yaşları arasındaki kadın nüfusa bölünmesi ile elde edilen genel doğum oranı ise % 5,5'tir. Bu oran, 1990 yılı itibarı ile % 2,8 (Doğanay,1997, 161) olan Türkiye ortalamasının oldukça üzerindedir. Araştırma alanımızın genel olarak kırsal bir karakter göstermesi bu oranın yüksek olmasının en önemli nedenlerinden birisi sayılabilir. Bilindiği gibi kırsal yerleşim alanlarındaki doğum oranları kentlere oranla daha yüksek seyretmektedir.

2004 yılı sağlık ocağı verilerine göre araştırma alanımızdaki toplam ölüm sayısı 59'dur. Toplam ölüm sayısının toplam nüfusa oranlanması ile elde edilen genel ölüm oranı ise % 0,22 (‰ 2,2) dir. Doğanay bu oranı 1990 yılı Türkiye geneli için % 0,6 olarak belirtmiştir (Doğanay, 1997, 161). Buna göre araştırma alanımızdaki genel ölüm oranının son derece düşük olduğu görülür. Ancak bu düşüşün 1990 yılından günümüze kadar geçen süreçte Türkiye geneli içinde devam ettiğini söylemek pek de yanıltıcı olmayacaktır. Bu düşüş gerek ülke genelindeki gerekse araştırma sahamızdaki sosyal ve ekonomik yaşantıdaki iyileşmenin açık bir göstergesidir (Doğanay, 1997, 161). Ayrıca yukarıdaki verilere göre araştırma alanımızda 2004 yılı itibarıyla doğal nüfus artış oranı ise % 5,28'dir.

2.3.2. Göçler

İnsanların bir yerden başka bir yere ekonomik, sosyal, siyasi veya doğal nedenlerle yer değiştirmesi olayına göç denir. Çoğunlukla nüfus ile kaynaklar arasında daha iyi

denge sağlanmasını başarmak için kendiliğinden meydana gelen bir çaba olarak yorumlanmaktadır (Atalay, 1991, 13).

Genelde olduğu gibi araştırma sahamız üzerinde etkili olan göç hareketleri de çoğunlukla ekonomik nedenlere dayanmaktadır. Bölgemizde görülen göç hareketlerini; çevre il veya ilçelerden alanımıza yapılan göçler, alanımızdan başka il, ilçe veya ülkelere yönelik göçler ve mevsimlik göçler olmak üzere üç ana grupta toplamak mümkündür.

Alanımızdaki verimli tarım toprakları ve nispeten uygun iklim koşulları nedeni ile tarım potansiyeli yükselmiş ayrıca konum ve ulaşım gibi avantajları ile bölgemiz çevresi için önemli bir çekim merkezi haline gelebilmiştir. Bu nedenle bölgenin tarih boyunca da önemli bir yerleşim alanı olmasına sebep olmuştur.

Battalgazi ilçesi ve çevresi tarih boyunca pek çok medeniyete ev sahipliği yaparken hem idari açıdan hem de nüfus açısından pek çok değişikliğe maruz kalmıştır. Şehir tarih boyunca iki kere yer değiştirmiş ve bunun sonucunda da önemli nüfus hareketleri meydana gelmiştir.

İlk olarak bugünkü Orduzu'da bulunan Arslantepe mevkiinde ortaya çıktığı bilinen Malatya şehri Romalıların eline geçtikten sonra yer değiştirerek bu günkü Battalgazi mevkiine taşınmıştır. Burada yüzyıllar boyunca pek çok medeniyete ev sahipliği yaptıktan sonra XIX. yüzyıl ortalarında yeniden büyük ve önemli bir nüfus hareketine maruz kalmıştır. Daha öncede belirttiğimiz gibi 1839 yılında Hafız Paşa, karargahını Malatya'ya (Battalgazi) taşımıştır. Ordunun buradaki ikameti uzun sürünce halk yazlık olarak kullandığı Aspuzu'daki (bugünkü Malatya) evlerini tadil ederek burada kalmaya devam etmiş ve bir daha geri dönmeyi tercih etmişlerdir. Böylece zorunlu diyebileceğimiz büyük bir göç hareketi, çok kısa bir süre içerisinde meydana gelmiştir.

Bu tarihten itibaren Cumhuriyet dönemine kadar nüfus az da olsa bir artış eğilimi göstermiştir ve bu eğilim Cumhuriyet döneminde de artarak devam etmiştir.

Araştırma alanımızdaki nüfus artış oranlarının genellikle Türkiye ortalamalarının oldukça üzerinde olduğundan daha önce bahsetmiştik. Bunda doğal nüfus artışının yanı sıra, bölgenin dışarıdan aldığı göçünde büyük bir etkisi olmuştur. Yine daha önce belirttiğimiz gibi verimli tarım arazileri, uygun iklim koşulları, konum ve ulaşım imkanları bakımından kendisine avantaj sağlayan bir takım özelliklere sahip olması nedeni ile araştırma sahamız çeşitli dönemlerde dışardan önemli miktarlarda göç almıştır.

Araştırma alanımızdaki nüfus hareketlerinin karakteristik özelliğini de oluşturduğunu söyleyebileceğimiz, dışarıdan bölgemize yönelik göç hareketleri, özellikle 1960'lı yıllardan itibaren etkisini büyük ölçüde hissettirmektedir. Yukarıda bahsi geçen nedenlere bağlı olarak bölge özellikle 1960 ile 1975 yılları arasındaki 15 yıllık sürede dışarıdan çok büyük oranda göç almıştır. Pütürge, Adıyaman, Erzurum, Bingöl, Muş, Kars gibi yörelerden gelen aileler, önceleri tarım işçisi olarak veya sürülerini otlatmak gibi nedenlerle bölgeye geçici olarak gelip giderlerken, daha sonraları buralardan aldıkları arazileri işlemeye başlamışlar ve zamanla buraya yerleşmişlerdir (Kırımhan, 1990, 25). Bu ve benzeri şekillerde bölgeye yerleşen aileler daha sonraki dönemlerde, yakın akraba veya tanıdıklarının da bölgeye göç etmelerinde teşvik edici rol oynamışlardır.

1970-1975 yılları arasında, bölgeye yönelik göç hareketlerinin zirveye eriştiği bilinmektedir. Ancak özellikle bu dönemde olmak kaydı ile çeşitli dönemlerde meydana gelen göç hareketleri üzerinde siyasi bazı unsurlarında etkili olmuş olabileceğine nüfus artışları bölümünde değinmiştik.

1981 yılı Köy Envanter Etütleri verilerine göre bu yıla kadar, Battalgazi ilçesi köylerine 83 aile dışarıdan gelerek yerleşmişlerdir. Bu göçler daha ziyade verimli tarım arazilerinin geniş yer tuttuğu ilçe merkezine yakın köyler üzerinde yoğunlaşmıştır. Göç edenlerin geldikleri yerlere baktığımızda ise neredeyse tamamının Adıyaman çevresindeki kırsal alanlardan geldikleri görülmektedir. Adıyaman'ın bir kaza merkezi olarak Malatya iline bağlı olduğu yıllardan itibaren, bölgedeki halkın Malatya ve çevresi ile yakın ilişkileri bulunmaktadır. Yukarıda değinildiği gibi alanımıza geçici olarak gelip gidenlerin zamanla buraya yerleşmeye başlaması ile yoğunlaşmaya başlayan göç hareketleri, yöreye ilk yerleşenlerin teşviki ile iyice artmıştır.

Alanımıza yönelik göçler nispeten yavaşlamakla birlikte, 1980'li yıllardan itibaren de devam etmiştir. Özellikle 1980'li yılların sonlarında yine Adıyaman çevresinden bölgemize yoğun bir göç hareketi daha yaşanmıştır. Atatürk Baraj Gölü'nde su tutulmaya başlaması ile göl sularından olumsuz etkilenen pek çok ailenin, 1989- 1990 yılları civarında bölgemize göç ederek yerleştiklerini saha çalışmalarımız esnasında tespit ettik. Yine benzer bir durum 1990'lı yılların ortalarında yaşanmıştır. Çat Barajı'nın yapımından sonra bu baraj gölünün sularından etkilenecek olan yörelerdeki ailelerin bir kısmı bilhassa 1995 yılından itibaren alanımıza göç etmiştir.

Bir yandan bölgeye yönelik göçler devam ederken diğer yandan alanımızdan dışarıya göçlerin de yaşandığı görülmektedir. Alanımızdan dışarıya yönelik göçler daha çok ekonomik ve sosyal (eğitim, sağlık vb.) nedenlere dayanmaktadır. Aslında alanımızdan dışarıya çok fazla olmamasına karşılık çeşitli işlerde çalışmak, eğitim, sağlık ve şehirlerin çeşitli imkanlarından yararlanmak amacı ile pek çok kişinin alanımızdan dışarıya göç ettiğini söyleyebiliriz. Yine bu göçlerin çok önemli bir bölümünün, araştırma alanımızın çok yakınında bulunan Malatya şehir merkezine yöneldiğini de söylemek mümkündür.

1981 yılı Köy Envanter Etütleri verilerine göre bu yıla kadar alanımızdaki köylerden toplam 115 aile çeşitli nedenlerle alanımızdan ayrılmıştır. Bunlardan 89'u ülke içerisinde muhtelif alanlara göç ederken 26 aile yurtdışına göç etmiştir.

Ülke içerisindeki göç hareketlerinin dağılımı ise şöyle görülmektedir; 27 aile İstanbul, 22 aile Malatya, 20 aile Kahraman Maraş, 15 aile Adana, 5 aile ise Adıyaman'a göç etmiştir. Bunların büyük bir kısmı iş bulmak ve çalışmak için yapılmış göçlerdir. Ayrıca şehirlerin imkanlarından yararlanmak, daha iyi yaşama isteği, eğitim, sağlık vb. gibi nedenlerle bu göç hareketleri üzerinde etkili olmuştur. Bu nedenlere bağlı olarak alanımızdan dışarıya yönelik göç hareketleri daha sonraki yıllarda da devam etmiştir. Burada özellikle Malatya şehrine yönelik göçler büyük ölçüde dikkat çekmektedir. Malatya'ya göç eden çok sayıdaki aile aslında bölgeden tam olarak ayrılmış değildirler.

Bu ailelerin önemli bir kısmı bölgedeki arazi varlığının tamamı veya bir kısmını muhafaza etmektedirler ve bu arazilerini mümkün olduğu kadarıyla değerlendirmeye çalışmaktadırlar. Bu amaçla bazı aileler arazilerini yarıcı veya benzer yöntemlerle kiraya verip işletirken bir kısmı ise bilhassa yaz döneminde, arazisini kendi imkanları ile işlemektedir. Bu nedenlere bağlı olarak bu ailelerin mevsimlik göç hareketine katıldıklarını söylemek mümkündür.

Yurt dışına yapılan göçler ise neredeyse tamamen 1970'li yıllarda yaşanmıştır ve bu göçlerin hemen tamamı Almanya'ya yapılmıştır. Bu dönemde yurt dışına göç eden ailelerin bir kısmının günümüzde geri dönmüş oldukları da yine saha çalışmalarımız esnasında görülmüştür.

Ayrıca araştırma alanımıza yönelik mevsimlik işçi göçlerinden bahsetmek de mümkündür. Bilhassa kayısı hasat döneminde, başta Adıyaman olmak üzere çeşitli illerden çok sayıda işçi araştırma alanımıza gelmektedir. İlçe Tarım Müdürlüğü

verilerine göre 2005 yılında bu amaçla ilçeye gelen işçi sayısı 9890 kişi olarak gerçekleşmiştir.

2.4. Nüfus Sosyal ve Ekonomik Özellikleri

2.4.1. Cins ve Yaş Yapısı

Nüfusta analiz edilmesi gereken bir başka değişken de, toplam nüfus içindeki kadın-erkek sayısı ve yaş dilimlerindeki nüfus sayısının eşitsiz oluşudur. Nüfusumuzun cins bileşiminde, bir ülke geneli için kadın veya erkek nüfus miktar ve oranlarının yüksek olması, kesin demografik nedenlere bağlanamaz. Temelde sorun, doğumlarla ilgilidir. Belli bir süre içinde doğan bebek sayısının çoğunlukla kız veya erkek çocuk olması, belli bir süre sonra nüfusun genel cins yapısını, kadın veya erkek nüfus fazlalığı yönünde etkiler. Ancak, sorunun toplumsal bazı olaylarla da ilgisi olduğunu, ayrıca hatırlamak gerekir. Bunlardan en önemlisi, savaşlar ve göçlerdir (Doğanay,1997, 165).

Araştırma alanımızda nüfusun cins yapısının seyrine baktığımızda, tüm dönemlerde erkek nüfusun fazla olduğu görülmektedir (Tablo: 2.5). Erkek nüfus oranı 1960 ve 1965 yıllarında biraz artarak % 53 seviyesine çıkarken, 1970 yılında bir miktar azalarak % 50 seviyesine gerilemiştir. Diğer dönemler de ise erkek nüfus oranı % 51 ile % 52 oranları seviyesinde seyretmiştir.

Genelde bilindiği gibi göç alan bölgelerde erkek nüfus oranı, göç veren bölgelerde ise kadın nüfus oranı yüksektir. Araştırma alanımız daha ziyade kırsal bir karakter göstermektedir. Buna bağlı olarak bölgede erkek nüfus oranının daha düşük olması beklenebilir. Ancak göçler bölümünde değinildiği üzere bölgemiz dışarıya pek fazla göç veren bir bölge olmamakla birlikte daha ziyade dışarıdan göç alan bir bölge durumundadır. Bu nedenle tüm sayım dönemlerinde erkek nüfus oranının yüksek çıkması normal bir sonuç olarak değerlendirilebilir.

Özellikle dışarıdan alınan göçlerin arttığı dönemlerde erkek nüfus oranının bir miktar artış gösterdiği söylenebilir. Örneğin 1960 ile 1965 yıllarında dışarıdan alınan göçler nedeniyle erkek nüfus oranı % 53 seviyelerine çıkmıştır.

Araştırma alanımızdaki cinsellik oranlarının genel seyrine bakacak olursak, doğumlarla nüfusa katılan kız veya erkek bebek sayısının nüfusun cins yapısını etkilediği muhakkaktır. Ancak bunun yanı sıra sosyo-ekonomik koşullarda nüfusun cins

yapısını etkileyen önemli bir faktördür. Nüfusun cins yapısını açıklamak için, 100 veya 1000 kadın başına düşen erkek sayısını ifade eden cinsellik oranından istifade edebiliriz.

Tablo: 2.5. Battalgazi İlçesinde Nüfusun Cins Yapısının Seyri (1940-2004).

YILLAR	ERKEK	%	KADIN	%	TOPLAM	CİNS ORANI
1940	2808	51	2695	49	5503	104.2
1945	3190	52	2970	48	6160	107.4
1950	—	—	—	—	7326	—
1955	4022	52	3725	48	7747	107.9
1960	4548	53	4106	47	8654	110.8
1965	5681	53	5005	47	10686	113.5
1970	6385	50	6317	50	12702	101.1
1975	10517	52	9734	48	20251	108
1980	10530	52	9902	48	20432	106.3
1985	12270	51	11763	49	24033	104.3
1990	13894	52	12771	48	26665	108.8
1997	—	—	—	—	25790	—
2000	14372	51	13713	49	28085	104.8
2004	13362	51	12923	49	26285	103.4

Kaynak: DİE

Tablo: 2.5'te görüleceği üzere araştırma alanımızda, tüm sayım dönemlerinde cinsellik oranı 100'ün üzerindedir. Bu durum Türkiye genel nüfusunun genel yapısına baktığımız da 1940'lı yıllardan itibaren cinsellik oranının daima 100'ün üzerinde olduğu görülür (Doğanay, 1997, 166). Araştırma alanımızda cinsellik oranı 1965 yılında 113,5 ile en üst seviyesine ulaşmıştır. Daha önce belirtildiği gibi bunun en önemli sebebi dışarıdan alınan göçlerdir. 1970 yılında ise cinsellik oranı 101 ile en düşük seviyesine inmiştir. Bunun nedeni olarak; bir önceki dönemde göçe katılan erkek sayısının fazlalığına karşın bu dönemde kadın nüfusun daha fazla göçe katılmış olması gösterilebilir. Dışarıdan alınan göçlerin en üst seviyeye ulaştığı 1970-1975 yılları arasında ise erkek nüfus oranı yeniden artış göstermiş ve cinsellik oranı 108'e çıkmıştır. Daha sonraki dönemlerde de buna yakın değerler gösteren cinsellik oranı 2000 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre 104,8, 2004 yılı sağlık ocağı verilerine göre de 103,4 olarak gerçekleşmiştir.

Özellikle sosyal ve ekonomik amaçlı planlamalarda, stratejilerin isabetli seçilebilmesi bakımından, nüfus miktarı kadar önemli olan bir sorunda, nüfus yaş yapısının bilinmesi ve analiz edilmesidir. Bu bileşimi analiz edip bazı sonuçlar ortaya

koyabilmek için, belli sayım devrelerindeki nüfusu, belli yaş dilimi aralıklarını esas alarak gruplandırmak gerekir.

Gruplandırma değişik yaş limitlerine göre yapılabilir. Ancak, nüfusta bağımlılık oranı ve çalışma çağındaki nüfusun belirlenmesi bakımından, gruplandırmanın 0-14, 15-65 ve 65 yaş ve üzeri şeklinde yapılması, pratik bir takım sonuçlar verir. Zaten milletler arası ölçüler ve ülkemizde DPT'nin, SPD ile DİE'nin işgücü değerlendirmelerine yönelik çalışmalarında, bu gruplandırma şekli uygulanmaktadır. Ancak Türkiye'de çalışma çağı nüfus ve çalışan (aktif) nüfusun 15-64 yaş dilimleri arasında alınması, pratikte fazla bir anlam taşımaz. Çünkü, kırsal kesiminde ve de tarım toplumu karakteri taşıyan ülkelerde üretime katılma çağı çok küçük yaşlarda (5-6) başlamakta ve çok ileri yaşlara (70-80) kadar sürebilmektedir. Ancak, yinede uluslar arası kriterlere uyması bakımından 15-64 yaş dilimindeki toplam nüfus çalışabilecek nüfus diye tanımlanır (Doğanay, 1997, 166).

Tablo: 2.6. Battalgazi İlçesi Nüfusunun Yaş Grupları ve Cins Yapısına Göre Dağılışı (2004).

Yaş Gr.	E	%	K	%	T	%	TOPLAM	%	E %	K %	CİNS ORANI
0-4	1280	4,9	1156	4,4	2436	9,3	8383	31,9	51,3	48,7	105,3
5-9	1468	5,6	1491	5,7	2959	11,3					
10-14	1551	5,9	1437	5,5	2988	11,4					
15-19	1522	5,8	1448	5,5	2970	11,3	16544	62,9	50,8	49,2	103,1
20-24	1497	5,7	1462	5,6	2959	11,3					
25-29	1191	4,5	1073	4,1	2264	8,6					
30-34	929	3,5	925	3,5	1854	7					
35-39	768	2,9	790	3	1558	5,9					
40-44	710	2,7	647	2,5	1357	5,2					
45-49	491	1,9	474	1,8	965	3,7					
50-54	518	2	563	2,1	1081	4,1					
55-59	411	1,6	381	1,4	792	3					
60-64	362	1,4	382	1,5	744	2,8					
65-69	242	0,9	271	1	513	2	1358	5,2	48,9	51,1	95,7
70-74	240	0,9	217	0,8	457	1,7					
75-79	102	0,4	106	0,4	208	0,8					
80-84	56	0,2	62	0,2	118	0,4					
85+	24	0,1	38	0,1	62	0,2					
Toplam	13362	50,9	12923	49,1	26285	100					103,4

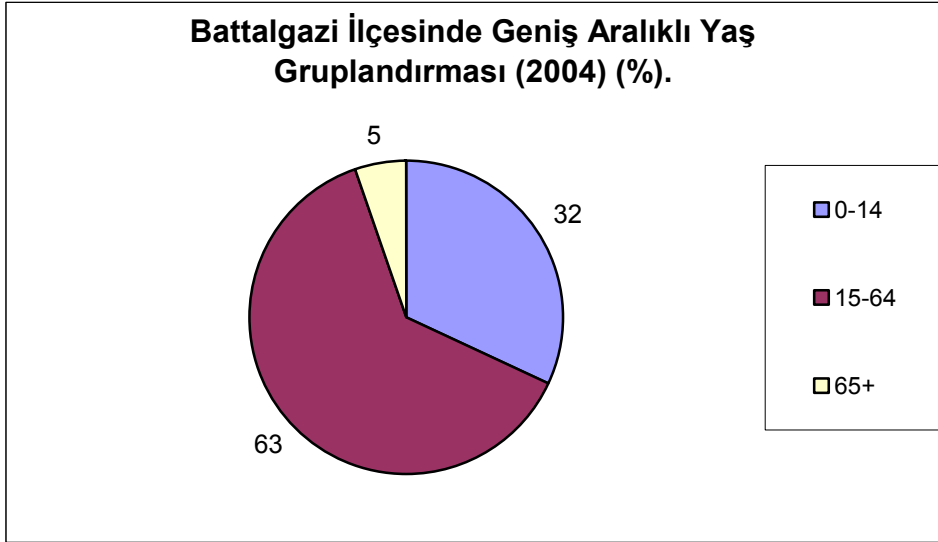
Kaynak: Battalgazi Merkez, Hatunsuyu, Hasırcılar, Erenli Sağlık Ocakları.

Araştırma alanımızda 2004 yılı sağlık ocağı verilerine göre bağımlı nüfus miktarı 9741 kişi iken, çalışma çağı grubunda yer alanların sayısı ise 16544 olarak

görülmektedir. Bu verilere göre hesapladığımızda nüfusun bağımlılık oranı % 59 civarında çıkmaktadır. Yani çalışan her 100 kişi kendileri dışında 59 kişiyi daha geçindirmek zorundadır. Bu oran % 58,1 olan Malatya geneline çok yakındır. Türkiye genelindeki yaş bağımlılık oranının ise % 55 civarında olduğu görülür. Ancak araştırma alanımızdaki nüfusun tarımsal bir karakter gösterdiği düşünülecek olursa, böyle bir toplumda bağımlılık oranının aslında çok daha düşük çıkacağı muhakkaktır.

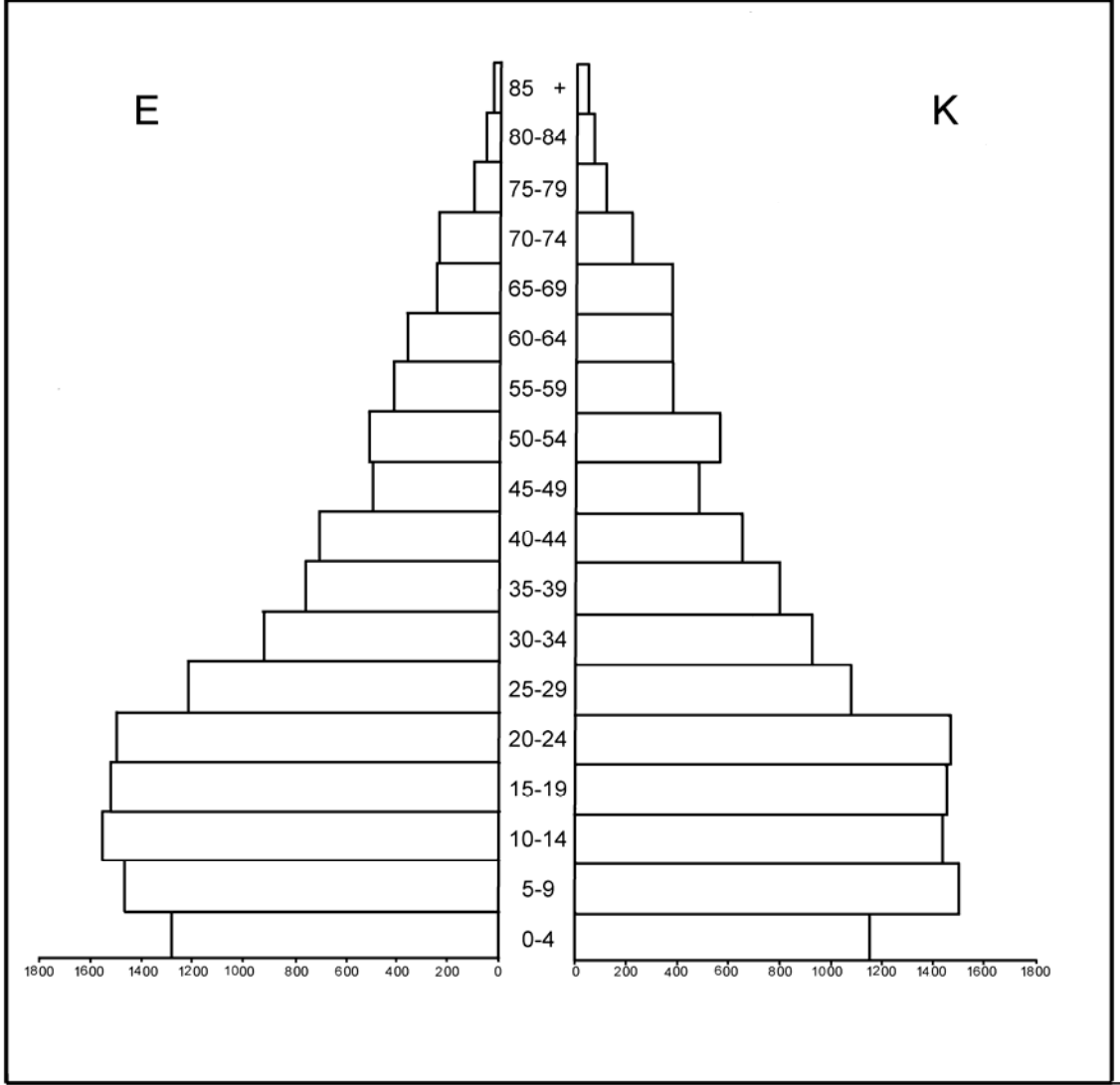
Şekil: 2.4 incelendiğinde 2004 yılı sağlık ocağı verilerine göre, araştırma alanımızdaki nüfusun yaklaşık % 32'si 0-14 yaş grubunda yer almakta ve bu nüfusun yaklaşık % 51,3'ünü erkek, % 48,7'sini kadın nüfus oluşturmaktadır. 15-64 yaşları arasında kalan çalışma çağındaki nüfus ise toplam nüfusun yaklaşık % 63'ünü oluştururken bu nüfusun % 50,8'ini erkek, % 49,2'sini kadın nüfus oluşturmaktadır. 65 ve üzeri yaştakilerin oranı ise yaklaşık % 5 civarında iken bu nüfusun yaklaşık % 48,9'u erkek, % 51,1'i ise kadındır.

Şekil: 2.4.

Görüldüğü gibi alt yaş gruplarında erkek nüfus oranı fazla iken ileri yaş gruplarında ise kadın nüfus oranı daha fazla çıkmaktadır. Bu da büyük ölçüde kadın nüfusun ortalama yaşam süresinin erkek nüfusa oranla daha fazla olmasından kaynaklanmaktadır.

Şekil:2.5 BATTALGAZİ İLÇESİ NÜFUS PİRAMİDİ (2004)

KAYNAK: DIE

Araştırma alanımızda 2004 yılı verilerine ait nüfus piramidini incelediğimizde, nüfusun yaklaşık % 54'üne tekabül eden 14 312 kişinin 0-24 yaşları arasında yer aldığı görülür (Şekil: 2.5). Bu da nüfusun oldukça genç bir yaş yapısına sahip olduğu anlamına gelmektedir. Ancak piramidin tabanına bakıldığında nispi bir daralma olduğu görülür. Bu da ilçede doğum oranlarının giderek azaldığı anlamına gelmektedir. Doğanay'ın ifadesi ile gelişen toplumlarda, ekonomik kalkınma ile ters orantılı olarak nüfus artış hızının düşmesi, adeta demografik bir yasa gibidir (Doğanay,1997,161). Dolayısıyla bölgemizdeki başta eğitim olmak üzere gelişen sosyo-ekonomik koşullar doğum oranlarının azalmasına neden olmuştur.

Piramidin üst kısımlarına baktığımızda ise özellikle 70-74 yaş grubundan sonra hızlı bir olduğu dikkat çeker. Buradan yola çıkarak araştırma alanımızda ortalama ölüm yaşının 70-75 yaşları civarında olduğu söylenebilir. Ayrıca dikkat çeken bir diğer özellik ise, özellikle 60-64 yaşlarından itibaren kadın nüfus oranının erkek nüfus oranından fazla olduğudur. Dolayısıyla araştırma alanımızda kadın nüfusun ortalama yaşam süresinin erkek nüfustan daha fazla olduğu söylenebilir.

2.4.2. Eğitim Durumu

Araştırma alanımızda 2005 yılı itibarı ile toplam 29 adet ilköğretim okulu, iki adet lise, bir adet İmam-Hatip Lisesi ve bir adet Ziraat Meslek Lisesi bulunmaktadır. İlkokullarda 2877'si erkek, 2446'sı kız olmak üzere toplam 5323 öğrenci bulunur. İlçede bulunan toplam dört adet lisede ise 790'ı erkek, 279'u kız olmak üzere toplam 1069 öğrenci bulunmaktadır. Buna karşılık ilçedeki ilköğretim okullarında toplam 270 öğretmen görev yaparken bu sayı liselerin toplamında 82'dir. Bu rakamlara göre ilçedeki ilköğretim okullarında öğretmen başına 20 öğrenci düşerken, liselerde öğretmen başına düşen öğrenci 13'tür. Bu rakamların, ilköğretim okulları için 22, orta öğretim kurumları için 15 olan Malatya geneli ortalamalarına çok yakın olmakla birlikte bir miktar aşağısında olduğu görülmektedir. İlçe merkezini ayrı tutarsak, ilçeye bağlı köylerde 1010'u erkek, 848'i kız olmak üzere toplam 1858 ilköğretim öğrencisi bulunurken, bu köylerde görev yapan öğretmen sayısı 109'dur. Buna göre ilçeye bağlı köylerde öğretmen başına 17 öğrenci düşmektedir. Bu rakam, öğrenci azlığı nedeni ile ilçe ortalamasının altındadır. İlçe genelinde yer alan dört lisede 790 erkek (% 73,9), 279 kız (% 26,1) olmak üzere toplam 1069 öğrenci öğrenim görmektedir. Bu dört lisedeki toplam öğretmen sayısı ise 82'dir. Buna göre öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 13'tür. Bu rakam 15 olan Malatya ortalamasının altındadır. Hatunsuyu beldesinde bulunan tek lisede ise 106'sı erkek 72'si kız olmak üzere toplam 178 öğrenci öğrenim görürken bu okulda görev yapan öğretmen sayısı 15'tir. Buna göre bu lisede öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 12'dir. Bu rakamın Malatya ve Battalgazi ortalamalarından düşük olmasının en önemli nedeni öğrenci azlığıdır.

İlçe genelinde yer alan toplam 29 ilköğretim okulunda 184 derslik, 239 şube yer almaktadır. Buna göre toplam derslik başına düşen öğrenci sayısı 29'dur. Bu ortalama 32 olan il geneli ortalamasının bir miktar altındadır. İlçe merkezinde yer alan 11

ilköğretim okulunda toplam 97 derslik, buna karşılık 121 şube bulunmaktadır. Bu duruma göre derslik başına düşen öğrenci sayısı ortalama 36 kişidir. İlçeye bağlı belde ve köylerdeki toplam 18 adet ilköğretim okulundaki derslik sayısı ise 87 iken, şube sayısı 118'dir. Buna göre derslik başına düşen öğrenci sayısı ise ortalama 21 kişidir. Ancak burada dikkat çeken en önemli husus şube sayılarının derslik sayılarından fazla olmasıdır. Bu da bize göstermektedir ki pek çok ilköğretim okulunda birleştirilmiş sınıflarda eğitim faaliyeti devam etmektedir. Farklı düzeydeki şubelerin aynı ortamda eğitim görmesi gibi eğitim-öğretimin mantığına son derece aykırı düşen bu durum eğitim faaliyetlerinin en önemli sorunlarından birisi olarak görülmektedir. İlçe genelinde yer alan 4 adet lisede ise toplam 56 derslik, 40 şube bulunmaktadır. Öğretim faaliyetinin yapılmadığı derslikleri dikkate almazsak ilçe genelinde derslik (şube) başına düşen öğrenci sayısının 27 olduğu görülür. Bu değer de derslik başına düşen öğrenci sayısının 29 olduğu Malatya ili genelinin ortalamasından düşüktür. Ancak ilçeden azımsanamayacak sayıdaki öğrencinin Malatya şehir merkezindeki okullara gitmeyi tercih ettiği unutulmamalıdır. Buna bağlı olarak ilçe genelinde derslik başına düşen öğrenci sayısı il geneli ortalamasının altında kalmıştır.

Tablo: 2.7. Battalgazi İlçesi Genelinde Öğrenci, Öğretmen, Derslik Sayıları ve Birbirleri İle Oranları (2004-2005).

	Toplam Öğrenci	Erkek	%	Kız	%	Toplam Öğretmen	Öğretmen Baş. Düş. Öğrenci Sayısı	Derslik	Şube	Derslik Baş. Düş. Öğrenci Sayısı
İlköğretim Okulu	5323	2877	54	2446	46	270	20	184	239	29
Lise	1069	790	74	279	26	82	13	56	40	27*

Kaynak: İlçe MEM, *:Şube başına düşen öğrenci sayısıdır.

Tablo: 2.8. Battalgazi İlçesi Belde ve Köylerinde Öğrenci, Öğretmen, Derslik Sayıları ve Birbirleri İle Oranları (2004-2005).

	Toplam Öğrenci	Erkek	%	Kız	%	Toplam Öğretmen	Öğretmen Baş. Düş. Öğrenci Sayısı	Derslik	Şube	Derslik Baş. Düş. Öğrenci Sayısı
İlköğretim Okulu	1858	1010	54	848	46	109	17	87	118	21
Lise	178	106	60	72	40	15	12	9	9	20

Kaynak: İlçe MEM

Tablo: 2.9. Malatya İl Geneli Öğrenci, Öğretmen, Derslik Sayıları ve Birbirleri İle Oranları (2004-2005).

	Toplam Öğrenci	Erkek	%	Kız	%	Toplam Öğretmen	Öğretmen Baş. Düş. Öğrenci Sayısı	Derslik	Derslik Baş. Düş. Öğrenci Sayısı
İlköğretim Okulu	116540	60657	52	55853	48	5327	22	3644	32
Lise	34862	20116	58	14746	42	2274	15	1209	29

Kaynak: İl MEM

Araştırma alanımızda 2004 yılı sağlık ocağı verilerine göre, okuma yazma çağındaki nüfusun % 17,9'u okuma yazma bilmemektedir. Buna karşılık nüfusun % 82,1'i okuma-yazma bilmektedir. Bu oran % 87 (DİE, 2002) olan Türkiye ortalamasının biraz altındadır ancak bu oranın hızla yükseleceği muhakkaktır.

Okuma yazma bilmeyen nüfusun cinsiyet dağılımına bakılacak olursa, bu nüfusun % 74,8'ini kadın nüfusun oluşturduğu görülür. Bu da toplumumuzda kız çocuklarının eğitimi hususundaki sorunun bir göstergesidir (Tablo: 2.10).

Tablo: 2.10. Battalgazi İlçesi Nüfusunun Cinsiyete Göre Okur-Yazarlık Durumu (2004).

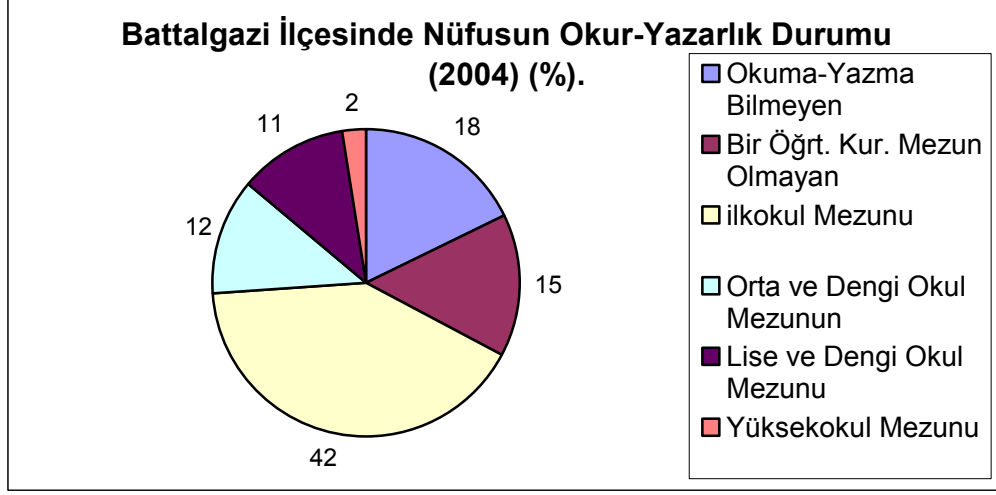
EĞİTİM DURUMU	Toplam	%'si	Erkek	%'si	Kadın	%'si
Toplam	22405	100	11398	51	11007	49
Okuma-Yazma Bilmeyen	4000	18	1009	25	2991	75
Okuma-Yazma Bilen	18405	82	10389	56	8016	44
Bir Öğrt. Kur. Mezun Olmayan	3326	15	1628	49	1698	51
İlkokul Mezun	9221	41	4734	51	4487	49
Orta ve Dengi Okul Mezun	2765	12	1808	65	957	35
Lise ve Dengi Okul Mezun	2540	11	1815	71	725	29
Yüksekokul Mezun	553	3	404	73	149	27

Kaynak: Battalgazi Merkez, Hatunsuyu, Hasırcılar, Erenli Sağlık Ocakları

Araştırma alanımızdaki nüfusun % 14,9'u ise okuma yazma bilmekle birlikte herhangi bir eğitim kurumundan mezun olmamıştır. Bu grup içerisinde erkek nüfus oranı ise % 51,1 ile kadın nüfustan daha fazladır. Bunun sebebi, her hangi bir eğitim kurumuna gitmemiş olan erkeklerin başta askerlik olmak üzere çeşitli şekillerde okuma yazma öğrenme imkanlarının daha fazla olmasıdır. Nüfusun % 41'i ilkokul mezunudur ve bu oran diğer öğrenim kademelerinin toplamından daha yüksek bir orana tekabül eder. Bu oran Battalgazi ilçesine bağlı köylerde ortalama % 45'ler seviyesine kadar çıkabilmektedir. Bu nüfus grubu içerisinde erkek nüfus oranı % 51,3 iken kadın nüfus

oranı % 48,7'dir. Görüldüğü gibi erkek nüfus oranı fazla olmakla birlikte aradaki fark fazla değildir.

Şekil: 2.6.

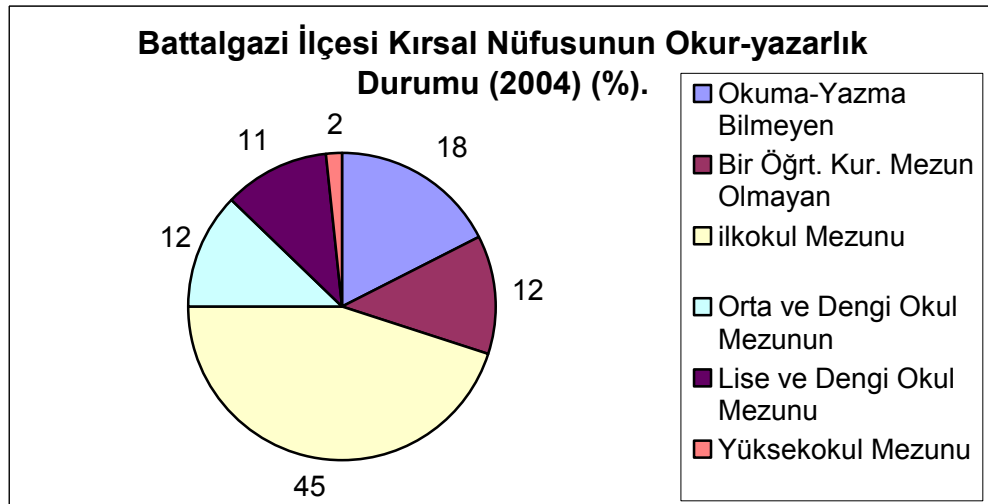

Tablo: 2.11. Battalgazi İlçesi Kırsal Nüfusunun Cinsiyete Göre Okur-Yazarlık Durumu (2004).

EĞİTİM DURUMU	Toplam	%'si	Erkek	%'si	Kadın	%'si
Toplam	10038	100	5151	51,3	4887	48,7
Okuma-Yazma Bilmeyen	1759	17,5	482	27,4	1277	72,6
Okuma-Yazma Bilen	8279	82,5	4669	56,4	3610	43,6
Bir Öğrt. Kur. Mezun Olmayan	1239	12,3	581	46,9	658	53,1
İlkokul Mezunlu	4534	45,2	2336	51,5	2198	48,5
Orta ve Dengi Okul Mezunlu	1231	12,3	787	63,9	444	36,1
Lise ve Dengi Okul Mezunlu	1100	11	838	76,2	262	23,8
Yüksekokul Mezunlu	175	1,7	127	72,6	48	27,4

Kaynak: Battalgazi Merkez, Hatunsuyu, Hasırcılar, Erenli Sağlık Ocakları.

Şekil: 2.7.

Ortaokul ve dengi okullardan mezun olanların oranı % 12,3 seviyesine inmektedir ve bu nüfusun % 65,4'ünü erkek nüfus oluşturmaktadır. Lise ve dengi okul mezun olanların oranı ise % 11,3 olup bu nüfusun % 71,5'ini erkek nüfus oluşturmaktadır. Son olarak yüksek okul mezunlarının oranına bakacak olursak; nüfusun % 2,5'inin yüksek okul mezunu olduğu ve bu nüfusun oluşturduğu görülür. Buradan da anlaşılabacağı gibi eğitim kademelerinin seviyesi yükseldikçe bu eğitim kademelerinden mezun olan kişilerin oranı büyük bir hızla düşmekte, bunun yanı sıra bu eğitim kademelerinden mezun olan nüfus içerisinde erkek nüfus oranı büyük ölçüde artmaktadır. Kadın nüfusun yukarıda değindiğimiz bazı avantajlardan mahrum olmalarının yanı sıra bazı ailelerin, kız çocuklarının okula gönderilmelerinin gereksiz ve hatta günah saymaları gibi olumsuzluklar bu tablonun ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Nüfusun eğitim durumu deyiimi ile, çoğu kez okur yazar olan ve olmayan nüfus anlaşılmaktadır. Gerçekten de, bir nüfus kitlesinde, okuma çağı nüfusun eğitim düzeyi konusunda, temel göstergelerden ilkidir. Ama yeterli değildir. Çünkü, bir ülke nüfusunun eğitim düzeyi, sadece okur yazarlık oranı ile ölçülmez. Bu temel sorunda, okullaşma oranı, eğitim kademeleri arasındaki öğrenci akışı, okul-öğretmen-öğrenci sayısı dengesi, ilk, orta ve yüksek öğretim bitirenlerinin, birbirine ve toplam nüfusa oranları gibi kriterlerin de dikkate alınması gerekir (Doğanay,1997, 171).

Buna bağlı olarak eğitim kademeleri arasındaki akışa bakacak olursak; yukarıda değinildiği üzere eğitim kademelerinin seviyesi yükseldikçe bu eğitim kademelerinden mezun olan kişi sayısının büyük ölçüde düştüğü görülür. Özellikle ilkokuldan sonraki eğitim kademelerine devam etmiş olan kişi sayısının çok az olduğu görülür. İlkokuldan sonraki eğitim kademelerinden mezun olanların oranı toplam nüfus içerisinde ancak % 26,1'i bulabilmektedir. Bu nüfus içerisinde ortaokul ve dengi okullardan mezun olanların oranı ise % 11,3'tür. Bu oranlar arzu edilenin altında olmakla birlikte dikkati çeken en önemli özellik ortaokuldan mezun olanlar ile liseden mezun olanlar arasındaki farkın az olmasıdır. Buradan yola çıkarak, ortaokulu bitirmiş olan kişilerin büyük bir çoğunluğunun liseye devam ettiklerini söyleyebiliriz. Dolayısı ile mecburi eğitim beş yıldan sekiz yıla çıkarılmış olmasının, lise ve dengi okullara devam eden öğrenci sayısını da artıracığı ve eğitim seviyesini daha da yükselteceğini söylemek pek yanlış olmayacaktır. Yükseköğretim programlarından mezun olanların oranı ise % 2,5 gibi düşük seviyelere kadar inmektedir. Gerçi yükseköğretim mezunu olan kişilerin önemli bir kısmının, çeşitli nedenlerle araştırma alanımız dışında bulunduğu tahmin edilecek

olsa da, bu oran bölgenin sosyo-ekonomik seviyesini göstermesi açısından önemli göstergelerden biridir.

Araştırma alanımızda ayrıca Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü'nce düzenlenmiş çeşitli kurslardan da bahsedebiliriz. Battalgazi Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü 2004-2005 öğretim yılında çeşitli alanlara yönelik toplam 78 adet kurs düzenlemiştir. Bu kurslara ise 765 kadın, 815 erkek olmak üzere toplam 1580 kursiyer iştirak etmiştir (Tablo: 2.12).

Tablo: 2.12. Battalgazi Halk Eğitim Müdürlüğü 2004-2005 Öğretim Yılı Faaliyetleri.

Açılan Kurslar	Kurs Sayısı	Kursiyer sayısı		
		Kız	Erkek	Toplam
Okuma-Yazma	8	60	23	83
Okuma-Yazma	1	10	2	12
Makine Nakışları	3	49	0	49
Ahşap Boyama 1	1	17	0	17
Ahşap Boyama 2	1	17	0	17
Giyim	1	20	0	20
Trikotaj	1	16	0	16
Bilgisayar İşletmenlik	10	54	151	205
Halk Oyunları	7	70	71	141
Anadolu-Fen Liselerine Hazırlık	23	330	302	632
Üniversite Hazırlık	22	122	266	388
Toplam	78	765	815	1580

Kaynak: Battalgazi Halk Eğitim Müdürlüğü.

2.4.3. Sağlık Durumu

Araştırma alanımız dahilinde toplam üç sağlık ocağı bulunmaktadır. Biri ilçe merkezinde bulunan sağlık ocaklarının diğer ikisi Hatunsuyu ve Hasırcılar beldelerinde yer alır. Toygar köyünde bir sağlık ocağı bulunmakla birlikte görev yapan kimse bulunmamaktadır. Bu sağlık ocakları dışında Alishar, Çolakoğlu, Kemerköprü ve Kuluşağı köylerinde olmak üzere toplam dört adet sağlık evi bulunmaktadır.

Üç sağlık ocağında toplam on adet doktor görev yapmakta, bunların yedi tanesi Merkez Sağlık Ocağı'nda, iki tanesi Hatunsuyu Sağlık Ocağı'nda ve bir tanesi Hasırcılar Sağlık Ocağı'nda görev yapmaktadır. Bunun dışında ilçe dahilindeki sağlık ocaklarında toplam yedi hemşire, on yedi ebe, bir çevre sağlık teknisyeni ve beş sağlık memuru görev yapmaktadır (Tablo: 2.13).

İlçenin 2000 yılı nüfus sayımına göre nüfusunun 28 085 olduğu düşünülecek olursa doktor başına düşen hasta sayısının yaklaşık 2808 kişi olduğu görülür. Bundan da anlaşılmaktadır ki ilçenin nüfusuna oranla sağlık hizmetlerinin seviyesi ile sağlık kuruluşlarının ve sağlık personelinin sayısı yetersizdir. Ancak yinede bu durum çok ciddi problemler doğurmamaktadır. Çünkü, ilçe ve bağlı köylerin şehir merkezine yakın olması ve ulaşım kolaylığı, sağlık hizmetlerinin önemli bir bölümünün şehir merkezinde karşılanmasına imkan sağlamaktadır. Sağlık ocakları ise daha ziyade acil durumlar, basit hastalıklar, toplum sağlığı ve aşı gibi hizmetleri yürütmeleri açısından önem taşımaktadır.

Tablo: 2.13. Battalgazi İlçesinde Yer Alan Sağlık Ocakları ve Personel Sayıları (2005).

Sağlık Ocağı	Doktor	Hemşire	Ebe	Sağlık Memuru	Çev. Sağ. Teknisyeni
Merkez	7	5	9	2	1
Hatunsuyu	2	1	6	2	–
Hasırcılar	1	1	2	1	–
Toplam	10	7	17	5	1

Kaynak: Battalgazi Hatunsuyu, Hasırcılar Sağlık Ocakları.

Sağlık evlerinde ise sadece bir ebe bulunmaktadır. Köylerin çoğunda ebe bile bulunmamaktadır. Gebe kadınların takibi ve çocukların rutin aşıları sağlık ocakları tarafından yapılmaktadır. Sağlık ocakları ayrıca koruyucu hekimlik çalışmalarını da yürütmektedir. İlçede ayrıca bir adet özel doktor muayenehanesi, iki adet diş teknisyeni ile iki adet eczane ve dört adet de veteriner bulunmaktadır.

2.4.4. Aile Nüfus Sayısı Büyüklüğü

2004 yılı sağlık ocağı verilerine göre araştırma alanımızda toplam 4541 hane mevcuttur. Bu sayı bizim tespit ettiğimiz rakamdan (4522) biraz farklılık göstermektedir. Ancak aile nüfus sayısı büyüklüğünün daha doğru tespit edilebilmesi için, sağlık ocağı tarafından tespit edilmiş olan nüfusun, yine sağlık ocağı tarafından bu nüfusun kaydedildiği hane sayısına bölünmesi gerektiği düşünülmüştür. Bu nedenle bu konuda sağlık ocaklarının verileri değiştirilmeden kullanılmıştır. Aynı verilere göre araştırma sahasındaki nüfus toplamı ise 26.286'dır. Bu değerlere göre araştırma sahamızdaki ortalama aile nüfus büyüklüğü 5,8 olarak tespit edilmektedir. 2000 yılı

nüfus sayımına göre Malatya genelinde bu oran 5,2 olarak görülmektedir. Elbette sağlık ocağı kayıtlarının çok sağlıklı veriler oldukları iddia edilemez. Ancak yine de bu değerlere göre bir yorum yapmak mümkündür.

Tablo: 2.14. Battalgazi İlçesi Aile Nüfus Sayısı Büyüklükleri (2004).

Yerleşim Birimi	Hane Sayısı	Nüfus	Ortalama Aile Büyüklüğü
Battalgazi	2600	14439	5,6
Adagören	19	109	5,7
Ağlyazı	40	235	5,9
Alışar	250	1602	6,4
Boran	80	523	6,5
Çolakoğlu	77	409	5,3
Hasırcılar	280	1580	5,6
Hatunsuyu	642	4055	6,3
Kadıçayırı	83	636	7,7
Kemerköprü	167	974	5,8
Kuluşağı	75	437	5,8
Meydancık	19	67	3,5
Şişman	53	283	5,3
Toygar	114	633	5,6
Yarımcahan	45	303	6,7
Toplam	4544	26285	5,8

Kaynak: Battalgazi Merkez, Hatunsuyu, Hasırcılar, Erenli Sağlık Ocakları Kayıtları

Ortalamanın bir altı ile bir üstü arasında kalan değerler ortalamaya dahil edilecek olursa ilçe merkezi ve köylerin neredeyse tamamında aile nüfus büyüklüğü ortalama değerler içinde yer almaktadır. Köyler içerisinde yalnızca Kadıçayırı köyünde aile nüfus büyüklüğü 7,7 ile ortalama değerlerin biraz üzerine çıkarken, buna karşılık yalnızca Meydancık köyünde 3,2 ile ortalamanın altına inmiştir. Meydancık köyünün arazi yapısının engebeli olması ve ekonomik faaliyetlerin kısıtlılığı nedeni ile dışarıya göç vermesi sonucu aile nüfus büyüklüklerinde azaldığı görülmektedir.

2.5. Nüfus Yoğunlukları ve Nüfusun Dağılışı

2000 yılı nüfus sayımına göre toplam 28.085 kişinin yaşadığı Battalgazi ilçesinin yüzölçümü ise 199,8 km² dir. Buna göre araştırma alanımızda km² ye 141 kişi düşmektedir. Bu oran 1990 yılı itibarı ile km² ye 133 kişidir. Bu değerler hem Malatya hem de Türkiye ortalamasının oldukça üzerindedir. 2000 yılı itibarı ile Türkiye nüfus

yoğunluğu ortalaması araştırma alanımızdaki nüfus yoğunluğu ortalamasının ancak % 62'si kadar iken, aynı dönemde Malatya ili nüfus yoğunluğu ortalaması ise araştırma alanımızdakinin % 51'i kadardır (Tablo: 2.15).

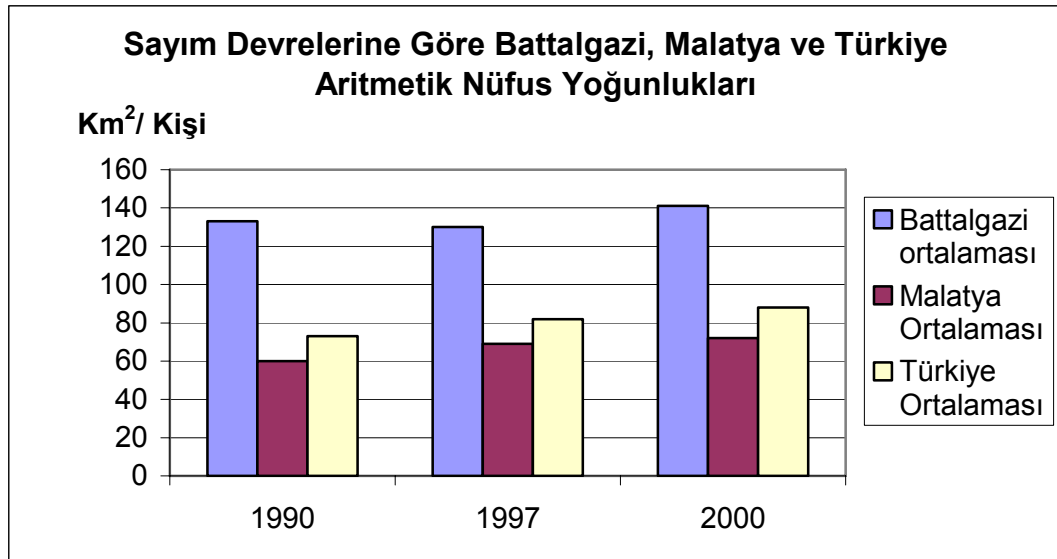
Tablo: 2.15. Sayım Devrelerine Göre Araştırma Alanı Aritmetik Nüfus Yoğunluklarının Malatya İli ve Türkiye Ortalaması İle Karşılaştırılması.

Sayım Dönemi	Battalgazi Ortalaması Km ² / Kişi	Malatya Ortalaması Km ² / Kişi	Türkiye Ortalaması Km ² / Kişi
1990	133	60	73
1997	130	69	82
2000	141	72	88

Kaynak: DİE

Araştırma alanımızdaki nüfus yoğunluğunun bu derece yüksek olması özellikle sahanın tarım potansiyelinin son derece yüksek olmasına bağlıdır. İlçe arazisinin hemen tamamı ova arazisi olup ayrıca Doğu Anadolu'nun diğer bölgelerine nazaran, tarım yapmaya daha müsait ılıman bir iklime sahiptir. Yağış noksanlığı ise sulama ile nispeten giderilebilmektedir. Bunların yanı sıra Malatya il merkezine yakın oluşu ve ulaşım kolaylığına bağlı olarak, çeşitli imkanlardan yararlanabilme açısından avantajlı bir konumda bulunması nüfus yoğunluğunu artıran diğer önemli faktörlerdir. Ayrıca ova arazisi üzerinde yer alan ilçenin, gerek toplam alanının gerekse tek tek tüm yerleşim birimlerinin idari alanlarının küçük olması da nüfus yoğunluğunun yüksek çıkmasını etkileyen bir diğer faktör olarak belirtilebilir.

Şekil: 2.8.

Araştırma sahamızdaki ortalama aritmetik nüfus yoğunluğu Türkiye ortalamasının çok üzerinde olmasına karşılık köylerin nüfus yoğunluklarında çok büyük farkların olduğu dikkati çekmektedir. Yerleşmeleri nüfus yoğunlukları açısından beş grupta toplayabiliriz (Tablo: 2.16).

Aritmetik nüfus yoğunluğu kilometre kareye 20 kişiden az olan iki köy vardır. Bu, tüm köyler içerisinde % 14'lük bir orana tekabül eder. Bu köyler ilçenin doğusunda, hafif yüksek tepelik sahaların önemli bir yer kapladığı, engebe ve eğim değerlerinin arttığı, tarım alanları ve sulama imkanlarının kısıtlı olduğu Meydancık ve Şişman köyleridir. Ancak nüfuslarının az olmasının yanı sıra alanlarının da araştırma sahamızdaki köylerin ortalama alan büyüklüğünden (11,6 km²) fazla olması, bu köylerdeki aritmetik nüfus yoğunluğunun bu kadar düşük çıkmasının önemli nedenlerinden biridir.

Tablo: 2.16. Battalgazi İlçesinin Aritmetik Nüfus Yoğunlukları (Kilometrekare/ Kişi).					
Nüfus Grupları	1-20	21-50	51-100	101-200	201 +
1935	Kuluşağı 7	Hasırcılar 29	Toygar 74		
	Şişman 9	Hatunsuyu 33			
	Ağılyazı 9	Boran 41			
	Çolakoğlu 11				
	Kadıçayırı 11				
	Alişar 13				
	Adagören 15				
	Meydancık 19				
1980	Meydancık 16	Ağılyazı 25		Alişar 102	
	Şişman 17	Çolakoğlu 25		Hatunsuyu 115	
		Kuluşağı 30		Hasırcılar 141	
		Kadıçayırı 37		Kemerköprü 148	
		Adagören 40		Yarımcahan 152	
		Boran 47		Toygar 170	
2000	Meydancık 8	Çolakoğlu 22	Kadıçayırı 73	Alişar 154	Hasırcılar 308
	Şişman 16	Ağılyazı 24	Boran 73	Yarımcahan 156	Battalgazi 434
		Kuluşağı 28	Toygar 78	Kemerköprü 190	
		Adagören 30		Hatunsuyu 193	
Kaynak: DİE					

Araştırma alanımızdaki köylerin dört tanesinde (% 29) ise aritmetik nüfus yoğunluğu 21 ile 50 kişi arasındadır. İlçelerin doğusundan batısına doğru ilerledikçe nüfus yoğunluğunun kademeli olarak artış gösterdiği dikkat çekmektedir (Şekil:2.11). Zira topoğrafya haritası ile nüfus yoğunluğu haritasını karşılaştırdığımızda yükselti ve

engebelik ile nüfus yoğunluğu arasında yakın bir paralellik olduğu dikkat çekmektedir. Meydancık ve Şişman köylerinden batıya doğru ilerledikçe engebeliğin tedricen azalmasına bağlı olarak Kuluşağı, Ağılıyazı, Adagören ve Çolakoğlu köylerinde nüfus yoğunluğunun nispeten arttığı görülmektedir. Ancak ilçenin batısına oranla daha engebeli bir araziye sahip olmaları ve özellikle sulama yetersizliği gibi nedenlerle nüfus yoğunlukları batıdaki yerleşmelere oranla hala oldukça düşük değerler göstermektedir.

Battalgazi ilçe merkezinin de yer aldığı, ilçenin daha ziyade batı kesimlerinde nüfus yoğunluğu belirgin bir artış gösterir. Karakaya Baraj Gölü kıyısında yer alan Kadıçayırı, Toygar ve Boran köylerinde (% 21) aritmetik nüfus yoğunluğu 51 ile 100 kişi arasında değişir.

Batıya doğru ilerlemeye devam edildikçe nüfus yoğunluğu da artmaya devam eder. İlçenin en batısında yer alan Alişar, Hatunsuyu ve Kemerköprü köyleri ile ilçe merkezinin doğusunda yer alan ve kapladığı alan bakımından ilçenin en küçük köyü olan (1,8 km²) Yarımcahan köylerinde (% 29) aritmetik nüfus yoğunluğu 101 ile 200 kişi arasındadır. İlçenin merkezi ve batı kesiminde kalan bu sahalar ilçenin ve hatta Malatya Ovası'nın en verimli tarım arazilerinin bulunduğu bir alana tekabül etmektedir. Eğim değerlerinin % 2 civarında olduğu bu alanda verimli tarım topraklarının yanı sıra sulama imkanlarının da gelişmiş olması tarım potansiyelini son derece artırmıştır. Ayrıca ilçe merkezi ve il merkezine yakın ve ulaşım son derece kolay olmasına bağlı olarak çeşitli sosyal, ekonomik ve kültürel imkanlardan yararlanma avantajlarının fazla olması da bu sahadaki nüfus yoğunluğunu artıran nedenler arasında yer almaktadır. Yine aynı nedenler dışında yüzölçümü bakımından nispeten küçük olan (7,7 km²) Hasırcılar beldesinde nüfus yoğunluğu 200'ün üzerine çıkmıştır (308). İlçe merkezinde ise nüfus yoğunluğu km² ye 434 kişi ile zirveye çıkmıştır. Yukarıda bahsi geçen son derece verimli tarım arazileri üzerinde yer alan ve ulaşım ve kurum bakımından pek çok avantaja sahip olan ilçe merkezinde idari yapıda buradaki nüfus yoğunluğunu artıran en önemli nedenlerden birisi olmuştur.

1980 yılından sonra Karakaya Baraj Gölü sularının yükselmesi sonucu bazı köylerin tüzel kişilikleri kaldırılmış ve bu köylerin arazilerinin baraj suları altında kalmayan kısımları civar köylere bağlanmıştır. Bunun sonucunda köylerin bazılarının alanları büyümüş, bazılarınınki ise küçülmüştür. Buna bağlı olarak nüfus yoğunluklarında da bazı değişimler söz konusu olmuştur. Ancak bu durum nüfusun

genel dağılışını değiştirmek derecede önemli değişikliklere neden olmamıştır (Şekil: 2.9, 2.10, 2.11).

Tablo: 2.16’da görüldüğü gibi bazı köylerin 1980 ile 2000 yılları arasında nüfus yoğunluklarında azalma olduğı dikkat çekmektedir. Ancak bu azalma esas itibarı ile nüfusun azalmasından değil bu köylerin yüzölçümlerinin artışından kaynaklanmaktadır. Nüfus yoğunluklarındaki artış ise başta nüfus artışı ve bazı köyler için yüzölçümünün azalmasından kaynaklanmaktadır.

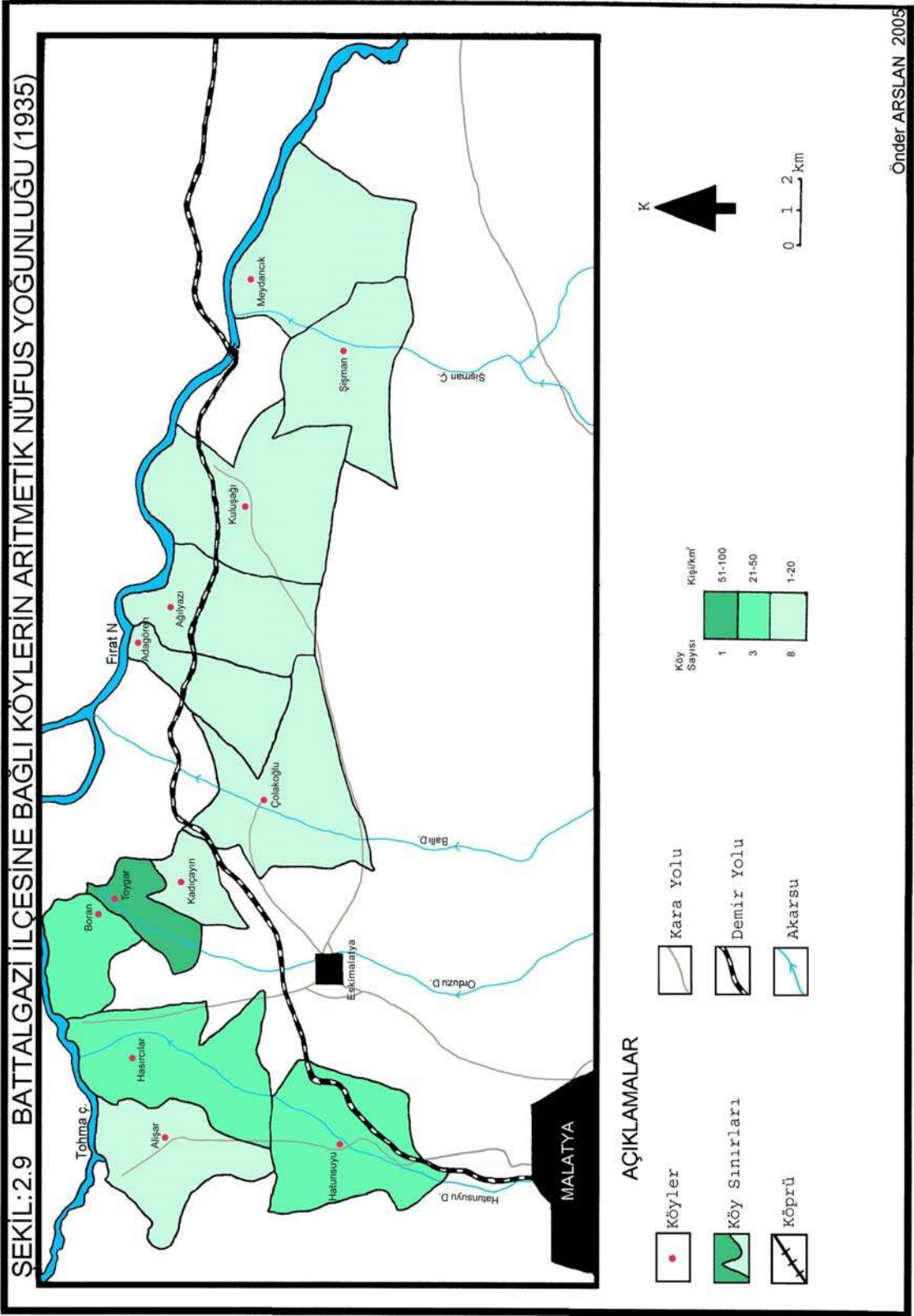
Aritmetik nüfus yoğunluğu hesaplanırken nüfusun araziye eşit bir şekilde dağıldığı var sayılır. Bu ise kırsal nüfus için çok önemli olan, nüfus ile tarım arazisi arasındaki ilişkiyi yansıtabilmek açısından yetersiz bir sonuç ortaya koymaktadır. Çünkü aritmetik nüfus yoğunluğunda tarım yapmaya elverişsiz boş arazilere de eşit ve dengeli bir şekilde dağıldığı gibi gerçeğı tam olarak yansıtmayan bir sonuç elde edilir. Bu eksik ve sakıncalı ifade tarzına karşılık, nüfus yoğunluğunu nispeten daha doğru bir şekilde ifade edebilmek amacı ile farklı nüfus yoğunluk türleri hesaplanabilmektedir.

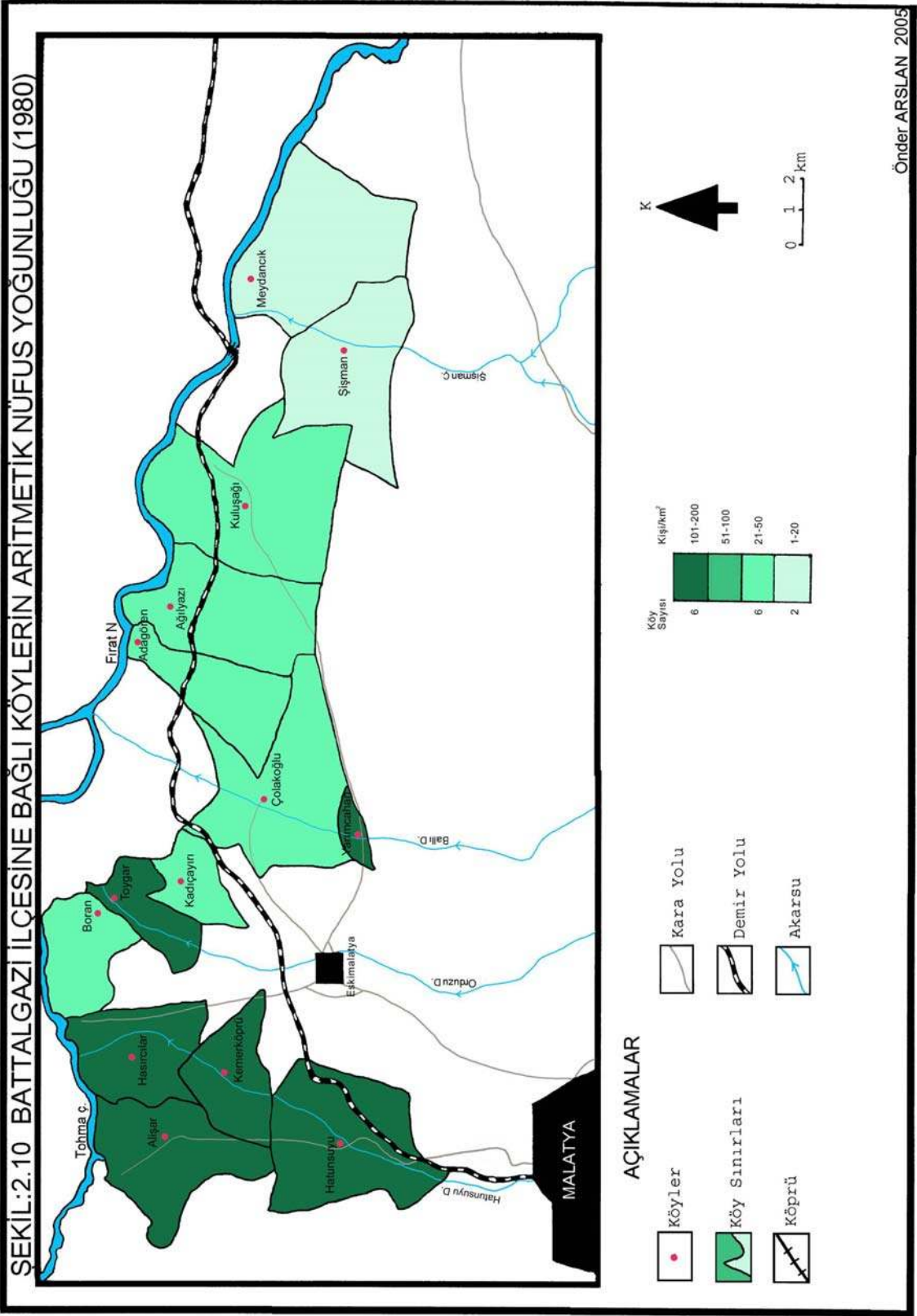
Bunlardan birisi, nüfusun beslenmesi fikrinden hareket edilerek toplam nüfusun, toplam tarım arazilerine oranını ifade eden fizyolojik nüfus yoğunluğudur.

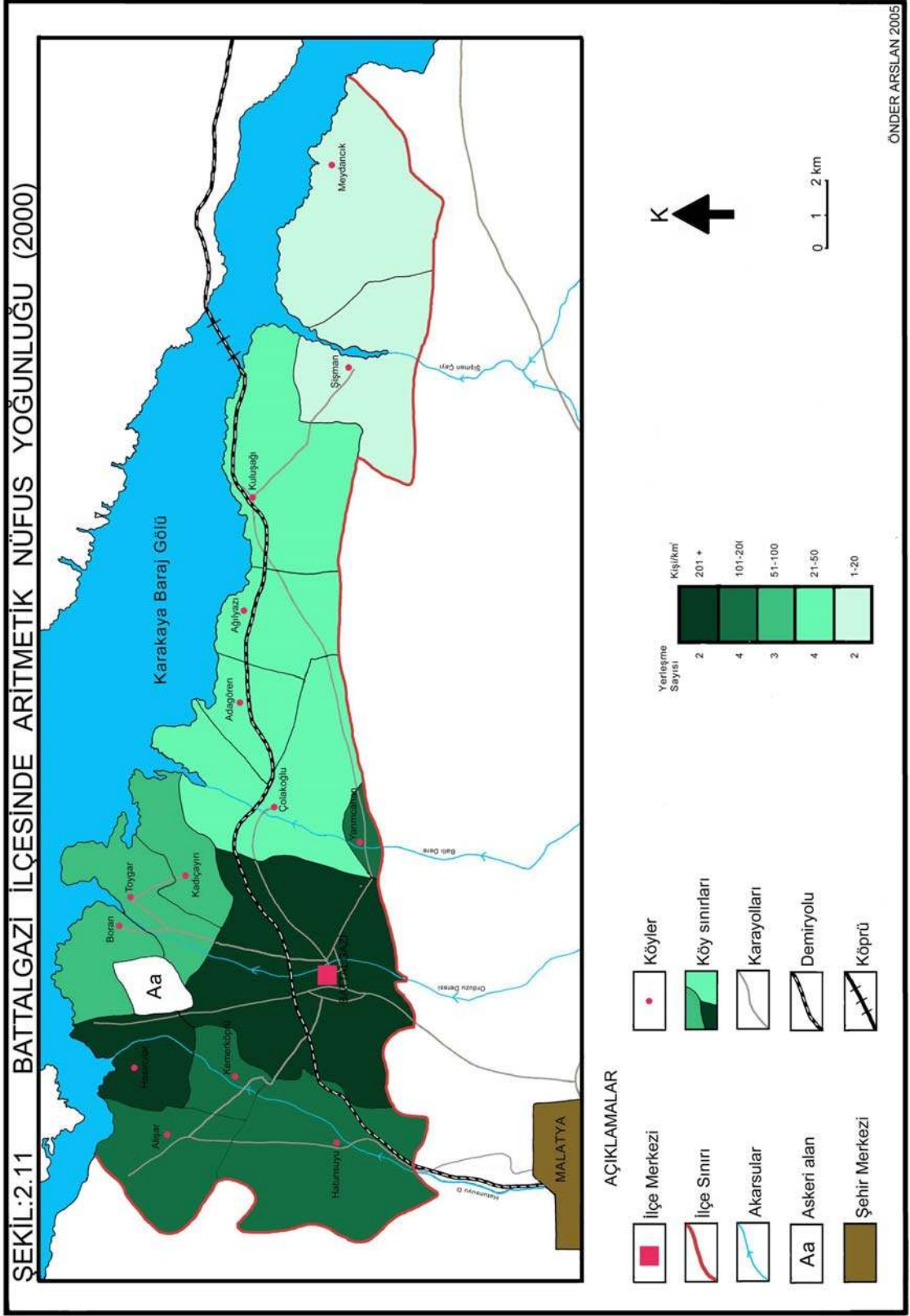
Araştırma alanımızdaki toplam tarım arazisi: 153,2 km² dir. 2000 yılı nüfusunun ise 28085 olduğı düşünülecek olursa fizyolojik nüfus yoğunluğunun km² ye 183 kişi olduğı görülür. 2004 yılı sağlık ocağı verilerine göre ise (Nüfus: 26 285) fizyolojik nüfus yoğunluğu km² ye 172 kişidir. 1990 yılı Türkiye fizyolojik nüfus yoğunluğu ortalamasının km² ye 197 kişi (Doğanay, 1997, 215) olduğı düşünülecek olursa araştırma bölgemizdeki Fizyolojik nüfus yoğunluğunun Türkiye ortalamasının altında olduğı görülecektir. Yani araştırma sahamızda, kişi başına düşen tarım arazisi, Türkiye ortalamasının üzerindedir.

Araştırma alanımızdaki köylerin ve ilçe merkezinin fizyolojik nüfus yoğunluğuna bakacak olursak; köylerin çoğunda fizyolojik nüfus yoğunluğunun ortalama değerin (km² ye 183 kişi) oldukça altında olduğı görülür. Köylerin on bir tanesinin fizyolojik nüfus yoğunluğu ortalama değerin altında iken üç köy ve ilçe merkezinde fizyolojik nüfus yoğunluğu ortalamanın üzerindedir (Tablo: 2.17).

Hasırcılar ve Hatunsuyu beldeleri ile ilçe merkezinde fizyolojik nüfus yoğunluğunun yüksek çıkması esasen buralardaki nüfusun fazla olmasına bağlıdır. Kemerköprü köyünde fizyolojik nüfus yoğunluğunun fazla olması ise nüfusa oranla yüzölçümünün küçük oluşundan kaynaklanmaktadır. Diğer köylerde ise fizyolojik nüfus

yoğunluğu km^2 lik tarım arazisine 20 kişiye kadar inebilmektedir. Bu da göstermektedir ki ilçeye bağlı köylerin çoğunluğunda, tarım arazisine oranla nüfus oldukça azdır. Eğer tarım arazileri entansif metotlarla değerlendirilecek olursa daha fazla nüfusu besleyebilecek kapasitededir.

Tablo: 2.17. Battalgazi İlçesinde Fizyolojik Nüfus Yoğunluğu (2000).

Yerleşim Birimi	Tarım Alanı (km^2)	Nüfus (2000)	Fizyolojik Nüfus Yoğunluğu
Battalgazi	32,84	15154	461
Adagören	6,67	206	31
Ağılyazı	9,11	235	26
Alışar	10,43	1643	158
Boran	6,67	494	74
Çolakoğlu	18,08	469	30
Hasırcılar	7,42	2368	319
Hatunsuyu	19,21	4210	219
Kadıçayırı	7,06	515	73
Kemerköprü	4,68	910	194
Kuluşağı	8,75	542	62
Meydancık	7,6	154	20
Şişman	4,95	254	51
Toygar	8,14	651	80
Yarımcahan	1,6	280	175
Toplam (Ortalama)	153,21	28085	183

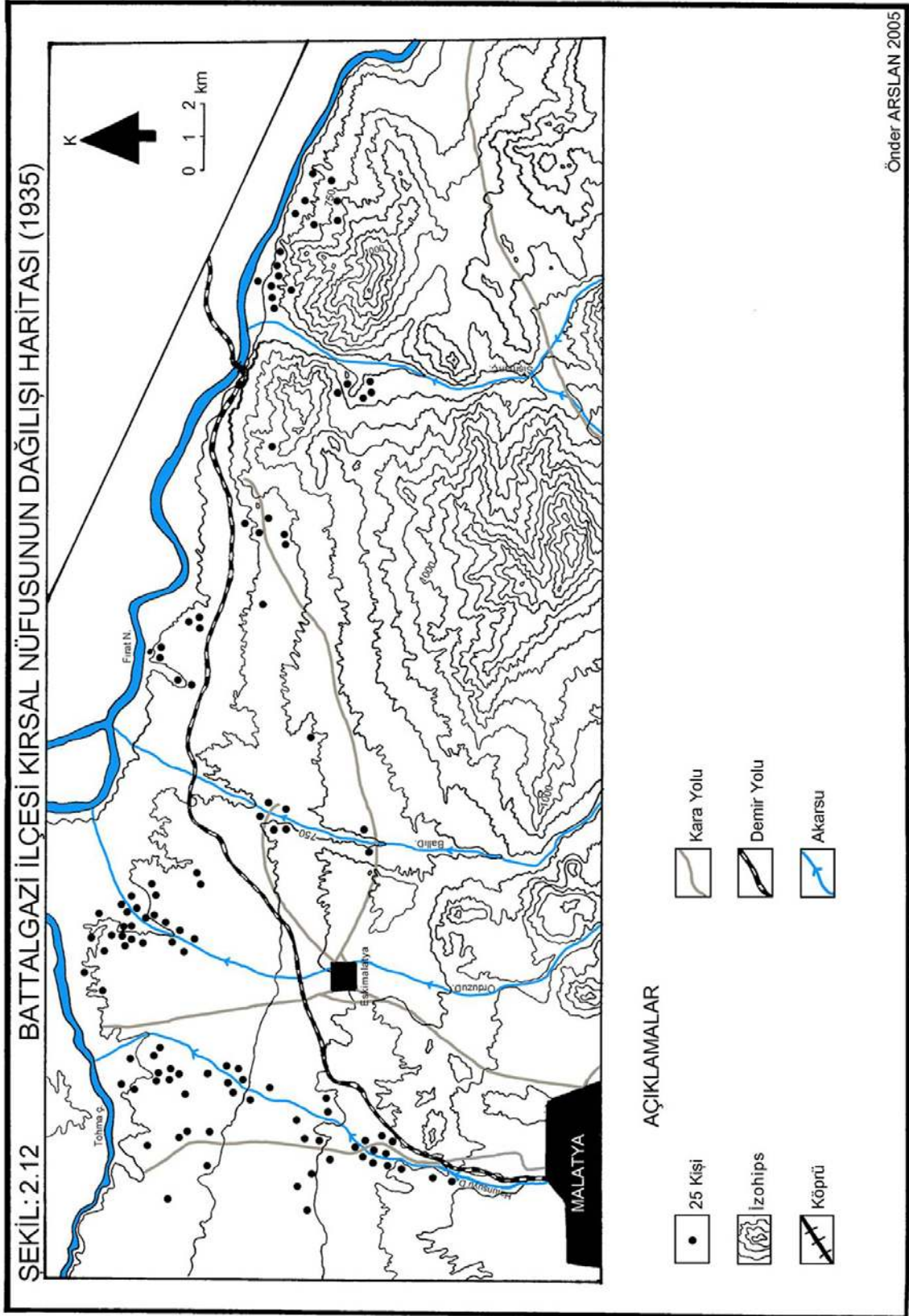
Kaynak: DİE, İl Tarım Müdürlüğü.

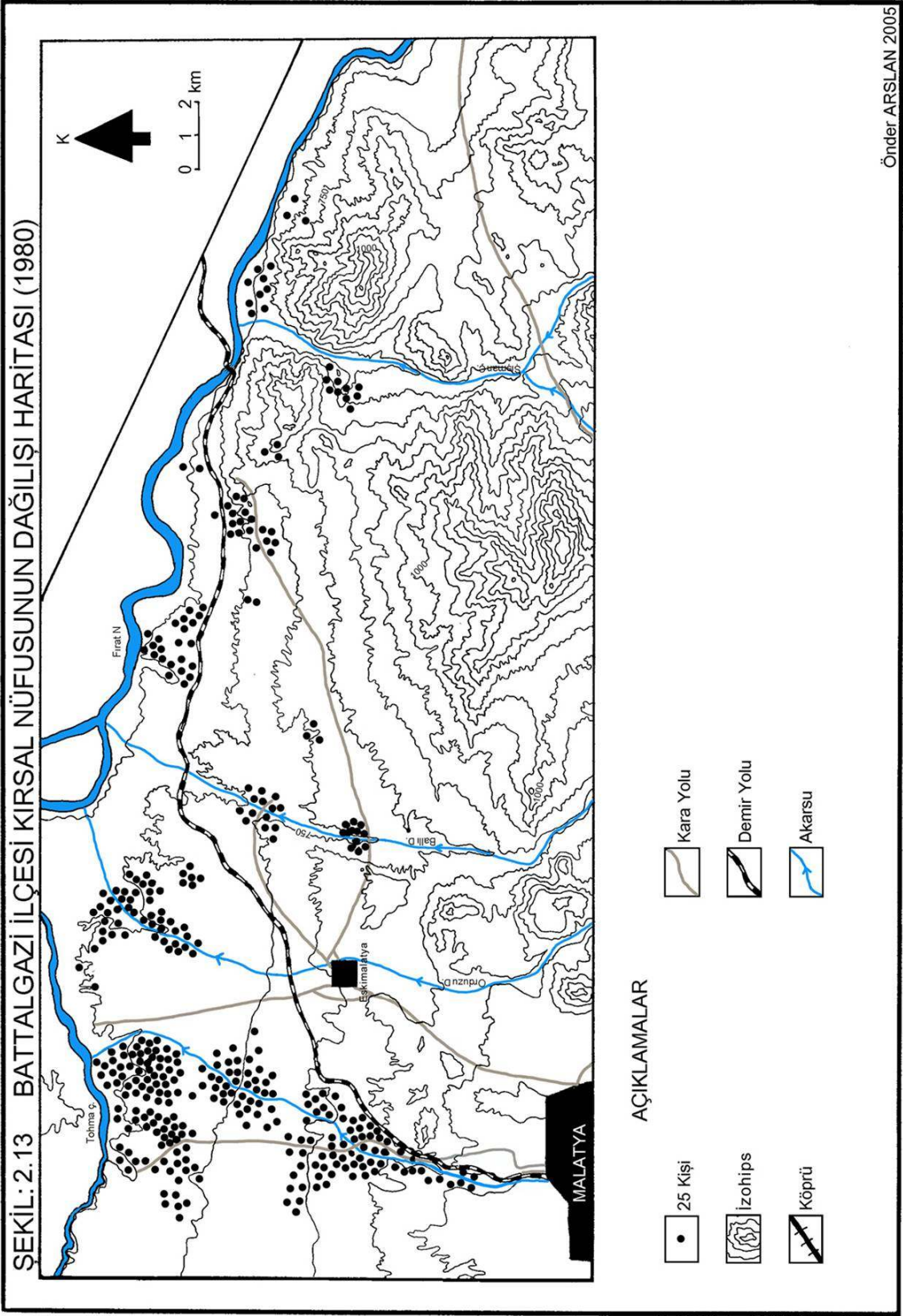
Araştırma alanımızdaki nüfusun dağılışına baktığımızda, çeşitli doğal faktörlerin, ekonomik faktörlerin ve idari yapının nüfus dağılışında etkili olduğu görülür. Doğal şartlar içerisinde arazi yapısının son derece etkili olduğu görülür. Topoğrafya haritasına bakıldığında ilçenin batısından doğusuna doğru gidildikçe yükselti ve engebenin arttığı görülür. Eğim değerlerinin son derece düşük olduğu ve arazi üzerinde neredeyse hiçbir engebenin görülmediği ilçenin batı ve merkezi kesimlerinde yer alan yerleşim üniteleri hem sayıca fazladır hem de bu yerleşim ünitelerinde yerleşik bulunan nüfus, ilçenin özellikle doğusuna oranla son derece yoğundur. Doğuya doğru gidildikçe yükselti ve eğim değerlerinin artışına bağlı olarak yerleşim ünitelerinin sayısı ve buralarda yaşayan nüfus hızla azalır (Şekil: 1.2).

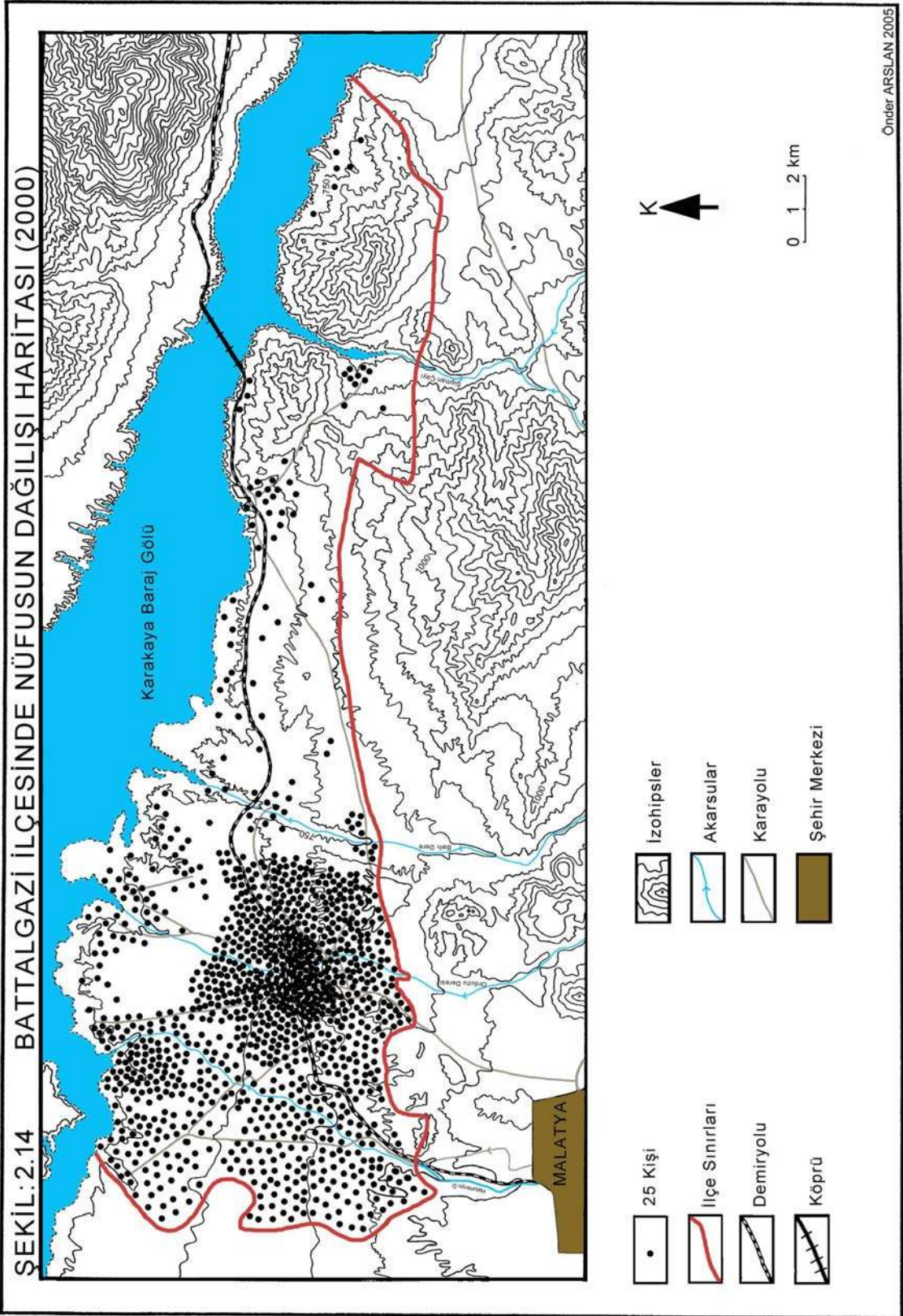
Nüfus dağılışında etkili olan bir diğer faktörde hidrografik yapıdır. Tarım arazilerinin sulanması açısından önemli bir rol oynayan akarsu, nüfusun artışından da

son derece etkin rol oynamışlardır. Nüfus dağılışını gösteren haritalara baktığımızda yerleşmelerin daha ziyade akarsu boylarında toplandıkları dikkat çekmektedir. İlçenin batı kesimlerinde gelişmiş olan sulama kanallarının bu alanda yerleşmelerin dağılması üzerinde önemli bir rol oynadığı da söylenebilir (Şekil: 2.12, 2.13, 2.14).

Yerleşim ünitelerinin idari yapıları da nüfusun dağılışı üzerinde etkili olmuştur. Zira araştırma alanımızdaki en büyük yerleşim ünitesi ilçe merkezi iken daha sonra belediye teşkilatlarının kurulmuş olduğu Hatunsuyu ve Hasırcılar beldeleri gelmektedir. Bu yerleşmelerde sağlık, eğitim ve benzeri imkanların daha gelişmiş olması nüfus artışı üzerinde önemli derecede etkili olmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YERLEŞME COĞRAFYASI ÖZELLİKLERİ

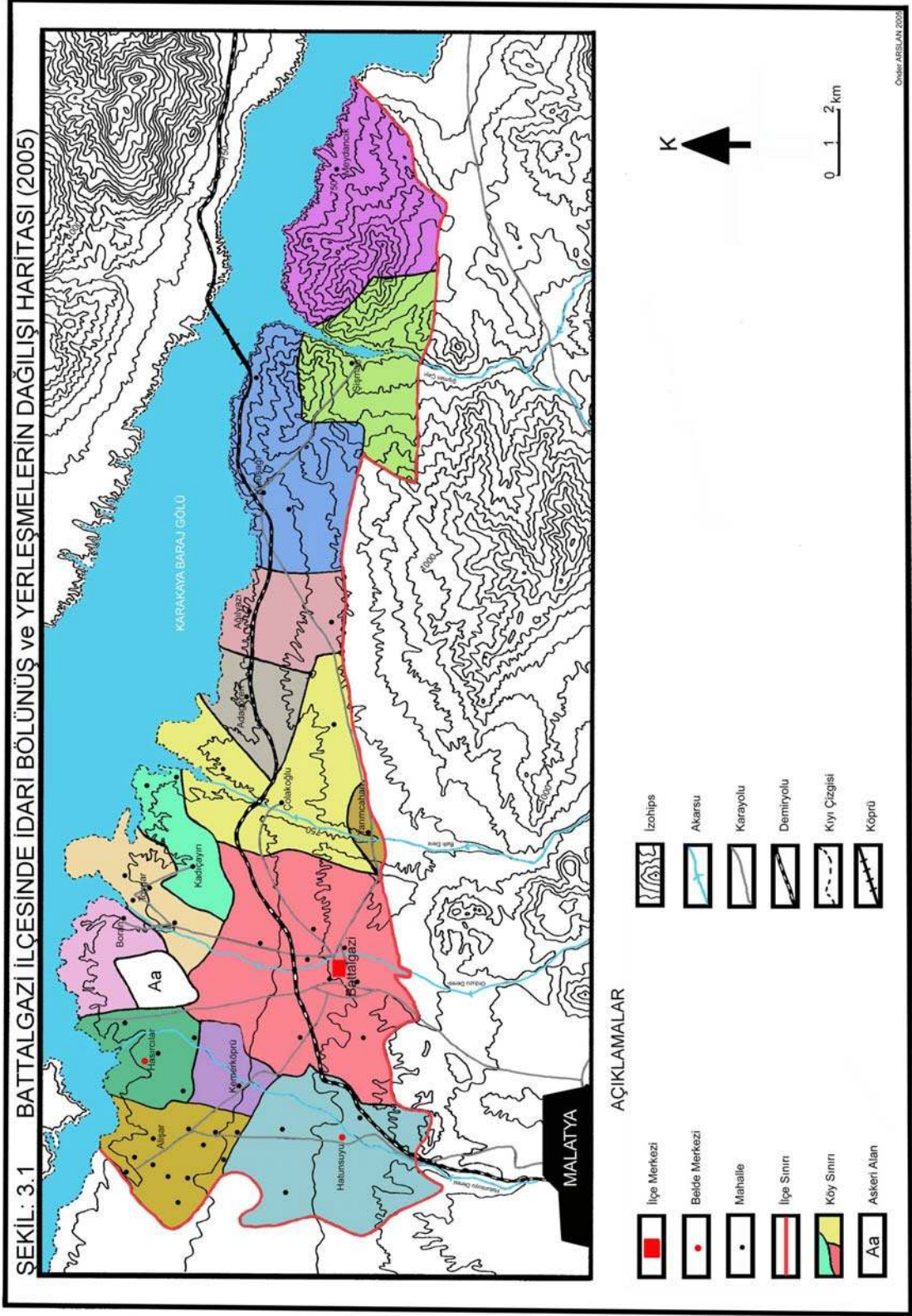
3.1. Genel Bakış

İnsanların beslenme, barınma, sosyal ve ekonomik gereksinimlerini karşılayabilmeleri için, üzerinde yaşadığı toprağa bağlanması, yerleşmesi doğal ve beşeri bir olaydır. Geniş anlamı ile yerleşme, insanların yaşadığı ve yararlandığı alandır. İnsanlar, yerleşme yerlerini oluştururken hem doğal çevrenin olanaklarından yararlanmış hem de doğal çevreyi değişikliğe uğratmıştır. İnsanlar, yerleştikleri ve ihtiyaçlarını temin ettikleri saha ve çevresine az çok bağlıdırlar ve meydana getirdikleri mesken şekillerinde olduğu kadar yerleşim yerinin seçimi ve yerleşmelerin teşekkül etmesi ve gelişmesi, bu saha ve çevresinin coğrafi şartlarının etkisi altındadır (Tanoğlu, 1954, 2).

Araştırma alanımızdaki yerleşmelerin tarihi M.Ö. 8000 yıllarına kadar uzatılabilmektedir. Malatya şehrinin ismi ilk olarak Hitit devri kaynaklarında “Maldiya” olarak görülür. İlk olarak Arslantepe’de ortaya çıkmış olan şehir Romalıların eline geçtikten sonra yer değiştirerek bu günkü Battalgazi’ye taşınmıştır. Yüzlerce yıl boyunca pek çok uygarlığın himayesine girmiş olan şehir son olarak 1516 yılında Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı topraklarına katılmıştır. XIX. yüzyılda Malatya şehri için önemli bir değişiklik daha olmuştur. 1838’de Hafız Paşa’nın karargahını Malatya’ya (Battalgazi) taşıması ile halk yazlık olarak kullandığı Aspuzu’ya yerleşerek bir daha geri dönmemiştir. Böylece Aspuzu giderek gelişerek Malatya şehrinin yeni merkezi olurken, bugünkü Battalgazi “Eskimalatya” adını alarak giderek gerilemiştir (Gögebakan, 2004, XIV).

Cumhuriyet döneminde Malatya’nın il olmasından sonra bugünkü Battalgazi, Eskimalatya adı ile 1928 yılında belediye, 1932 yılında nahiye olmuştur. Eskimalatya belediyesi 1987 yılında “Battalgazi” ismini alarak ilçe olmuştur. Battalgazi ilçesinde bugün ilçe merkezi dışında iki belde ve on iki köy yerleşmesi ile 39 mahalle bulunmaktadır.

Araştırma sahamızdaki yerleşmelerin hemen tamamı son derece düşük eğim değerlerine sahip ova tabanı üzerinde kurulmuştur. Yalnızca Meydancık, Şişman,

Kuluşığı ve Çolakoğlu köyleri, ova üzerindeki hafif yüksek sırtlar üzerinde kurulmuşlardır. Ancak yerleşmelerin tamamı 700 ile 800 m yükselti basamağı arasında kalmaktadır.

Araştırma alanımızdaki köylerin ortalama yüzölçümü 11.566 da'dır. Buna ilçe merkezini de ekleyecek olursak, alanımızdaki yerleşim merkezlerinin ortalama yüzölçümü 13.121 da olur. Ancak bu ortalama değerin oldukça altında ve üstünde yüz ölçüme sahip yerleşmeler bulunmaktadır. Örneğin Yarımcahan köyü 1846 da'lık alanı ile en küçük köy iken 21.760 da'lık alanı ile Hatunsuyu beldesi ve 34.890 da'lık alanı ile ilçe merkezi en büyük alana sahip yerleşmelerdir. Görüldüğü gibi araştırma alanımızdaki köylerin hemen tamamı ova arazisi üzerinde yer almaktadır ve buna bağlı olarak yüzölçümleri genelde pek büyük değildir. İlçenin doğusunda yer alan engebeli ve tepelik sahaların çoğaldığı köylerin yüzölçümlerinin diğerlerine oranla daha büyük olduğu görülür. Buraları aynı zamanda sulama imkanlarının daha kısıtlı olduğu yerlerdir.

Araştırma alanımızdaki köylerin ortalama nüfus büyüklüğü 2000 yılı nüfus sayımına göre 924 kişidir. Yine ilçe merkezini de bu hesaba dahil edersek ortalama nüfus büyüklüğü 1872 kişi olur. Ancak köylerin 12 tanesinde nüfus miktarı bu rakamın altında iken yalnızca iki belde (Hatunsuyu, Hasırcılar) ve ilçe merkezindeki nüfus miktarları bu değerlerin üzerindedir. İlçe merkezini dikkate almadığımızda da durum çok değişmemektedir. Bu durumda ise 11 köyün nüfus miktarı ortalama köy nüfus değerinin (924) altında iken üç köyün nüfusları (Hatunsuyu, Hasırcılar, Alishar) bu değerin üzerinde çıkmaktadır. İlçedeki köylerin 11'inin nüfusu 1000'in altında iken yalnızca yukarıda adı geçen üç köyün nüfusları bu rakamın üzerindedir. Bunların ikisi ise belde statüsündedir.

Yerleşmelerin büyük bir çoğunluğu dağınık yerleşme özelliği göstermektedir. Bunlar çoğunlukla yine dağınık yerleşmiş mahallelerin birlikte oluşturdukları köylerdir. Toplu dokulu yerleşme formuna ise ilçenin daha ziyade doğu kesimlerinde rastlanabilmekte ise de bu şekildeki köylerin sayısı oldukça azdır. Araştırma alanımızdaki yerleşmelerin tamamı, devamlı yerleşmelerden olan köy ve mahalle yerleşmelerinden ibarettir.

Araştırma sahamızdaki yerleşmelerde inşa malzemesi bakımından en yaygın mesken tipi kerpiç meskenlerdir. Kerpiçten başka tuğla ve betonarme binalarda bulunmaktadır. İnşa malzemesinin dağılışında mekandan ziyade zaman etkili

olmaktadır. İlçenin tamamında eski yapılmış meskenlerde kerpiç malzeme ağırlıklı olarak kullanılmış iken yeni yapılar daha ziyade tuğla yığma ve betonarme karkas şeklinde yapılmaktadır.

Çatı örtü malzemesi olarak çok yaygın bir şekilde kiremit kullanılmaktadır. Çatı şekli ise çoğunlukla beşik çatı şeklindedir. Ancak bazı eski kerpiç yapılarda düz toprak damlar da gözlenebilmektedir.

Araştırma alanımızda bugün mevcut bulunan köylerin bazılarının yerleşim merkezlerinin yer değiştirdiği görülür. Bu değişiklik tamamen, Karakaya Baraj Gölü'nün sularının yükselmesi ve bazı yerleşim merkezlerinin bu suların altında kalmasıyla ilgilidir ve 1980'li yılların ortalarından itibaren gerçekleşmiştir. Bu esnada, daha önce ilçeye bağlı köylerden dört tanesinin, baraj suları altında kalması nedeni ile tüzel kişilikleri kaldırılmıştır. Baraj sularından etkilenen diğer pek çok köyün yerleşim alanları ise daha iç kısımlara taşınmak zorunda kalmıştır.

3.2. Yerleşmelerin Tarihi Gelişimi

Malatya şehir ismi, tarihte ilk defa Geç Hitit (M.Ö. 1200-700) şehirleri arasında görülür. Bir şehir merkezi olarak ortaya çıkmasından önce, Malatya Ovası'nda dağınık yerleşmeler bulunmaktaydı. Bugün höyük dediğimiz bu yerleşim yerlerinde yapılan kazı çalışmaları sonucunda, bölgedeki en eski yerleşmelerin tarihini günümüzden 8-10 bin yıl öncesine götürmek mümkün olabilmektedir. Malatya yöresinde ele geçen buluntular, yörede en eski çağlardan beri çeşitli insan topluluklarının yaşadığını göstermektedir. Günümüzde baraj suları altında kalmış olan Caferhöyük ve Değirmen-tepe ile Battalgazi yakınında bulunan Arslantepe Malatya yöresinin yerleşim tarihindeki en önemli mevkileri oluşturmaktadır (Gögebakan, 2004, XIII). Baraj gölünün suları altında kalan İmamoğlu köyü yakınlarında bulunan Değirmen-tepe'de dünyanın en eski izabe fırınlarından biri ve çeşitli çanak-çömlek parçaları bulunmuştur. Demir arındırma (izabe) fırınının M.Ö. 7000 yıllarından kalma olduğu belirlenmiştir (Göyünç, 1985, 2-3).

Malatya için bir şehir konumundaki en önemli belki de ilk yerleşim yeri Arslantepe olarak kabul edilebilir. Arslantepe'nin tarihi büyük olasılıkla M.Ö. 6. veya 7. bin yılda, bereketli ve iyi sulanan Malatya Ovası'na yerleşen bir tarımsal köy ile başlamıştır (Gögebakan, 2004, XIII).

Foto: 3.1. Arslantepe şehir kalıntılarından bir görünüm (a: Battalgazi Kültür Envanteri).

Hititler'in Anadolu'da görülmeleri M.Ö. 2000 yıllarına rastlamaktadır. Hititler'den önce Malatya'da yaşamış olan bazı kavimlerden söz edilse de bunların hakkında yeterli bilgi ve belgeye sahip değiliz. Bu yüzden Malatya'da ilk görülen uygarlığın Hititler olduğu kabul edilebilir (Gülseren-Şentürk, 1998, 18).

Hitit devrinde Hattuşaş'tan Urfa'ya uzanan yol üzerinde yer alan Malatya, uzun süre Hitit yönetimi altında kalmış, yıkılması ile M.Ö. 1200-200 arasında ortaya çıkan Geç Hitit şehir devletlerinden birisi olmuştur. Asur krallığına haraç veren Malatya şehir devleti bir süre Kargamış krallığına daha sonra da Urartu topraklarına dahil olacaktır. Urartular'ın Asurlar'a karşı yenilgiye uğraması ile Melit başşehir olarak Asurlar'a bağlı Kommanu eyaletinde yer alacaktır. M.Ö. 660'larda Anadolu'ya yapılan Kimmer akınları Malatya ve çevresini de etkilemiştir. Persler devrinde Malatya, Kapadokya satraplığının on valiliğinden birisi olacaktır. Selefkos, Pontus ve Komeneg krallıklarına bağlandıktan sonra, Roma İmparatorluğu'nun bir lejyonu haline gelmiştir (Gögebakan, 2004, XIV).

Romalıların Anadolu'ya gelmelerinden (M.Ö. 64) yüz sene kadar sonra, bugünkü Battalgazi (Eskimalatya) denilen yerde bir ordugah kurdukları, bunun zamanla etraftan gelenlerin yerleşmeleri ile bir şehir halini aldığı tahmin edilmektedir. Arslantepe'deki yerleşim merkezinin ise, Asur Devletinin yıkılmasından sonra terk edildiği, halkının dağıldığı sanılmaktadır. Yeni şehre Melitene isminin verilmesi Maldiya, Melit, Melittu, Meliddu gibi eski adlarının hala hafızalardan silinmemiş olduğunu gösterir (Göyünç, 1985, 5-6).

Eski çağ coğrafyacılardan Amasyalı Strabon, (M.Ö. 65 - M.S. 23) Roma İmparatorluğu'nun büyük bir kısmını dolaşmıştır. Geografika (Coğrafya) adlı kitabında, Malatya'ya geldiğinden bahsetmiştir. Kitabında Malatya'dan söz ederken “Meliten” in etrafı üzüm bağları ile çevrilmiştir. Dağlarının ormanlarla kaplı olduğunu yazarak, üzümlerinden “Monarit” adında çok ünlü bir şarap üretildiğini, yakın ülkelere ticaret kervanları ile götürüldüğünü, her tarafta beğeni kazandığını yazmaktadır (Oğuz, 2000, 2).

Roma İmparatorluğu Trajanus (M.S. 98-117) döneminde yapımına başlanan şehri koruyucu surlar, Justinianus devrinde 527'de tamamlanmış, yerleşim alanını çepeçevre kuşatan surlar örülmüştür (Göyünç, 1985, 5-6). Bu surlar komşu devletlerin saldırılarına uğrayarak zaman, zaman tahrip edilmiş ve bu yüzden zaman, zaman tamir edilmiştir. Roma İmparatorluğu'nun ikiye bölünmesi sonucu (M.S. 395) Malatya, Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu'nun sınırları içinde kalmıştır. Bu dönemde şehirdeki imar faaliyetleri dışında önemli su kaynaklarının bulunduğu yerlerde yeni yerleşim yerleri kuruldu. Şehrin içme suyu Derme suyundan karşılandı. Bizans'la Sasaniler arasında yaşanan mücadelelerden şehir önemli ölçüde zarar görmüştür. 575 yılında Sasaniler'le Bizans arasında yaşanan savaşı kaybetmeyi hazmedemeyen Sasani İmparatoru I. Hüsrev intikam amacıyla şehri büyük ölçüde yakıp yıkarak tahrip etmiştir (Gülseren-Şentürk, 1998, 20).

659 tarihinde Habib Bin Mesleme tarafından İslam hakimiyetine geçirilmişse de, bu hakimiyet sürekli olmamış, yöredeki mücadele uzun süre devam etmiştir. Araplar Malatya'yı ele geçirdikten sonra, bölgenin en mamur beldesi haline getirmişler ve Harun Reşit zamanında (786-809) Avasım adıyla oluşturulan müstakil bölgenin merkezi yapmışlardır. Bu merkezin bir özelliği de Horasan'dan nakledilen Türklerin önemli bir yerleşim yeri olmasıdır. Bizans-İslam mücadelesi sırasında ortaya çıkan

Türk-İslam kahramanları arasında şüphesiz Seyyid Battal Gazi'nin ayrı bir önemi vardır (Göğebakan, 2004, XIV- XV).

Seyyid Battal Gazi'nin Türk menkıbesinde Malatya'da doğduğu, Hz. Peygamber soyundan geldiği, Anadolu'da özellikle Malatya yöresinde Bizanslılara karşı savaştığı ifade edilmektedir. Bu niteliklerinden dolayı “destanın tamamıyla Türk destanı olduğu, kahramanının da Türk kahramanı olduğu” M. Fuat Köprülü tarafından belirtilmektedir. 740 yılında bu günkü Afyonkarahisar yakınlarındaki bir muharebede öldüğü söylenir (Göyünç, 1985, 8).

Malatya ve çevresinde Türk varlığının izlerini M.Ö. VII. yüzyıla kadar uzatmak mümkün ise de, yöredeki kesin Türk hakimiyeti XI. yüzyılda sağlanmıştır. Selçukluların Anadolu'ya yönelmesi ile 1058 yılında Emir Dinar kumandasındaki üç bin kadar Türk akıncısının Anadolu'nun zengin ticaret şehirlerinden birisi olan Malatya'ya geldiği ve ganimetler elde ettiğini yazmaktadır. Yörede Bizans hakimiyeti valileri aracılığı ile sürdürülmüş, Malatya'dan Maraş'a kadar uzanan sahada Filaretas bir beylik tesis etmiştir. 1095'te Anadolu Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan Malatya üzerine yürümüş, fakat I. haçlı seferinin başlaması sebebiyle muhasarayı kaldırmıştır. 18 Eylül 1102'de Gümüştekin Ahmed Malatya'ya girmiş ise de bir süre sonra şehir Selçuklulara geçmiştir. Malatya üzerinde Selçuklu-Danışmendli mücadelesi, 25 Ekim 1178'de II. Kılıçarslan'ın Malatya'yı kesin olarak alması ile sona ermiştir. Selçuklu döneminde Malatya en ihtişamlı dönemini yaşamış, zaman zaman şehzadelere birinin idaresinde olmak üzere, pek çok kültürel yapıyla bezenmiştir. Malatya Alaaddin Keykubad'ın yönetiminde iken, Sultan'ın Eyyubi Prensesi ile 1277'de yapılan düğünü de burada yapılmıştır (Göğebakan, 2004, XI).

Selçuklular zamanında Malatya Anadolu'da sanayi, ticaret ve tıpta önde gelen, aynı zamanda zengin şehirlerden biri oldu. Yine bu dönemde önemli imar faaliyetlerine sahne olmuştur. Hanlar, hamamlar, yollar, camiler, medreseler, şifahaneler ve imarethaneler gibi medeni bir şehir için gerekli tüm tesisler, günün şartlarına uygun olarak tamamlanmıştır (Gülseren-Şentürk, 1998, 21).

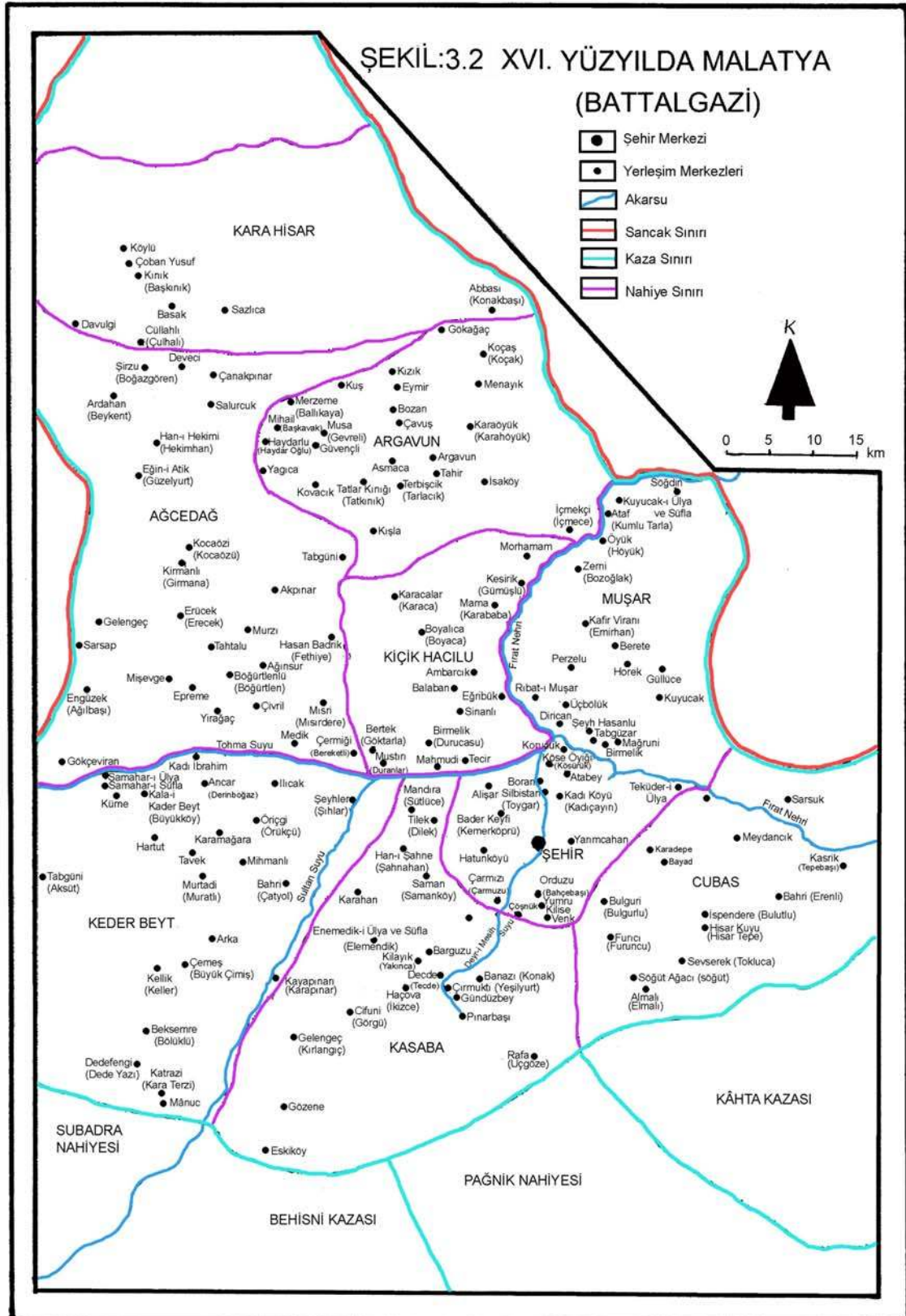
Moğol valileri tarafından idare edilen Malatya ile Memluklular da ilgilenmişler ve yöreye akınlar düzenlemişlerdir. 1315'te Memluklu kumandanı Seyfeddin Tingiz tarafından Moğol Beyi Emir Çoban'ın malikanesi olan Malatya teslim alınmıştır. Topraklarını Orta Anadolu'ya kadar uzatmış olan Osmanlı hükümdarı I. Beyazid 1399'da Memluklu nüfus sahasına inerek, Fırat Havzası boyunca Malatya, Elbistan,

Behisni, Darende ve Divriği'yi almıştır. Osmanlılar buranın idaresini bölgede kurulmuş bir Türkmen beyliği olan Dulkadiroğluları'nın başındaki Nasreddin Bey'e bırakmışlardır. 1400 yılında Anadolu'ya giren Timur Sivas'ı ve oradan da Malatya'yı işgal ve tahrip etmiş, buradan Suriye seferine çıkmıştır. Timur'un Malatya yöresinden ayrılmasından sonra Dulkadirliiler tekrar bölgede hakim olmuşlardır (Gögebakan, 2004, XV).

Dulkadiroğlu toprakları üzerinde Osmanlı–Mamluklu rekabetinin bir neticesi olarak Malatya, 1516 tarihinde Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi öncesi Osmanlı topraklarına dahil edilmiştir. İlkçağdan Osmanlı dönemine gelinceye kadar önemli bir hudut şehri olan Malatya, Osmanlı hakimiyetine girişi ile bir iç bölge şehri halini almış ve eski stratejik önemini kaybetmiştir. XVI. yüzyılın ilk yarısında şehirde 6000 – 9000 arası nüfus yaşamaktaydı ve bu yüzyılda bir sancak olarak bazen Rum bazen de Dulkadir eyaletine bağlanmıştır. 1588'den XVIII. yüzyıla kadar Zulkadiriye eyaletinin bir sancağı olmuş, daha sonra ise Mamüretü'l Aziz Vilayeti ve Diyarbekir eyaleti arasında el değiştirmiştir. Osmanlı döneminde Malatya civarında ilki 1527'de olmak üzere eşkıyalık hareketleri de görülmüştür. 1577'de Şam Diyade, 1584'den sonra Kızıroğlu Mustafa, 1590 sonrası Karayazıcı'nın eşkıyalıkları Malatya civarında meydana gelmiş eşkıyalık hadiseleridir. Malatya, Kanuni'nin Irakeyn seferi, IV. Murat'ın Revan seferi (1635) ve Bağdat seferi'nde (1639) ordunun dönüş yolu menzil noktalarından birisi olmuştur (Gögebakan, 2004, XV).

Malatya bu dönemlerde bir uç şehri olmaktan kurtulmuş ancak bu durum şehrin öneminin gitgide azalmasına ve ekonominin zayıflamasına neden olmuştur (Kırımhan, 1990, XV). Malatya'da ilk olarak 1518'de "tahrir (sayım)" yapılmıştır. Bu sayımlar 1530 ve 1560 yılında tekrarlanmıştır. Bunlara göre şehirde 1530 yılında 5 cami, 24 mescid, 15 zaviye, 3 hamam, birer bimarhane (hastane), bezzazistan (kapalı çarşı) ve han bulunmaktadır. XVII. yüzyılın sonlarında Evliya Çelebi Malatya'dan uzun uzun bahseder. Dört sur kapısının, 32 mahallesinin, şehir ve çevresinde 12 cami, 20 mescit, 7 hamam, 11 büyük konak, 7 kilise, her birinde 1000 kişinin yatabileceği tahmin olunan 6 bekar odası binasının bulunduğunu bildirir (Göyünç, 1985, 18,19).

İngiltere'nin Erzurum konsolosu James Brant 1835'te Doğu Karadeniz ve Anadolu'da yaptığı gezi esnasında Malatya'ya da uğrar. Şehrin yazlık ve kışlık kısımlarını görür. Halkın yedi ayını Aspuzu'da geriye kalanını da, kışın Malatya'da geçirdiğini söyler. Her ikisinde de 3923 ailenin oturduğunu belirtir. Veba, kolera gibi

hastalıkların, aşiretlerin yağmalarının nüfusun azalmasına neden olduğunu söyler. Brant şehrin surlarının harap olduğunu, çoğu kısımlarının yıkıldığını, evlerin ve dükkanların basit kerpiç yapılar olduklarını da belirtir (Göyünç, 1985, 19,20).

XIX. yüzyılda Malatya şehri için önemli bir değişiklik olmuş, şehir mecburi bir yer değiştirme hadisesi ile karşı karşıya kalmıştır. 1838’de Hafız Paşa’nın askeri karargahını Elazığ (Mezraa)’dan Malatya’ya taşıma kararını almasıyla, Malatya ahalisi yaz aylarında Aspuzu’daki yazlık evlerinde iken, ordu buraya gelmiş ve askerler evlere yerleştirilmiştir. Kış geldiğinde askerler evlerde oturmaya devam ettiğinden, Malatyalılar Aspuzu’daki evlerinde kalmak zorunda kalmışlardır. Ordunun buradan ayrılmasından sonra da halk bakımsız kalmış ve tahrip edilmiş durumdaki kışlık evlerine dönmeyip, Aspuzu’ya devamlı yerleşim yeri olarak kabul etmişlerdir.

1838 yılının Mart ve Aralık aylarında, Alman Mareşal Von Moltke iki defa Malatya’ya (Battalgazi) gelir. Birinci gelişinde şehri; 5000 kadar, kerpiçten yapılmış düz damlı evden ibaret önemli bir şehir olarak niteler. Camiler ve hamamların kubbeleri bile balçıkla sıvanmış, bütün avlular toprak duvarla çevrilmiştir. Ayrıca Malatya’nın yani bugünkü Battalgazi’nin yazın boş olduğunu, halkın yine 5000 kadar küçük evden ibaret olan Aspuzu’ya göç ettiğini belirtir. İkinci gelişinde ise şehrin 12.000 kişilik bütün ahalisinin kış ayını, Aspuzu’daki yazlık evlerinde kalmaya davet edildiğini, şehrin büyük bir kışla haline geldiğini, şehirde ne kadın, ne çocuk, ne ihtiyar, sadece asker görülebileceğini belirtir (Moltke, 1969). 1839 yılında Malatya’ya gelen C. Texier ise şehrin harap bir durumda olduğunu, şehirdeki nüfusun askerler, asker aileleri ve diğerleriyle birlikte 30.000’i bulduğunu ifade eder. Texier şehir için (bugünkü Battalgazi) şunları söyler “... şehri kuşatan duvarlar, doğu şehirlerinde adet olduğu üzere kerpiçten yapılmış olup, adeta üzerinde cılız otlar bitmiş toprak yığınlarını andırmaktadır... Kervansaray terk edilmiş, pazar yerleri bomboş ve evler yıkık vaziyettedir... Halen ayakta duran pis ve köhne meskenler, şiddetli kış aylarında biraz nüfus barındırıyorsa da şu husus kesin söylenebilir ki, Malatya yakın bir zamanda şehir olmaktan çıkacak ve ortadan kaybolacaktır...” (Işık, 1998, 29).

Texier’in ön gördüğü durum gerçekleşmiş ve gerçekten de Malatya yani bugünkü Battalgazi giderek nüfus kaybederek gerilemiş, şehrin yeni yerleşim alanı olan Aspuzu ise giderek gelişmiştir. Tarihinden de anlaşılacağı üzere Battalgazi tarihi mirası, çevre faktörleri ve ulaşım avantajları sebebi ile havzanın orta kesimlerindeki kuruluş yerinden kopamamış, topoğrafik özelliklerinden kaynaklanan elverişsiz savunma şartlarından

dolayı sayısız istilalara, yağmalara uğramış, yakılıp yıkılmış, nüfusu katledilmiş yada yer değiştirmek zorunda kalmıştır (Karadoğan, 1998, 82).

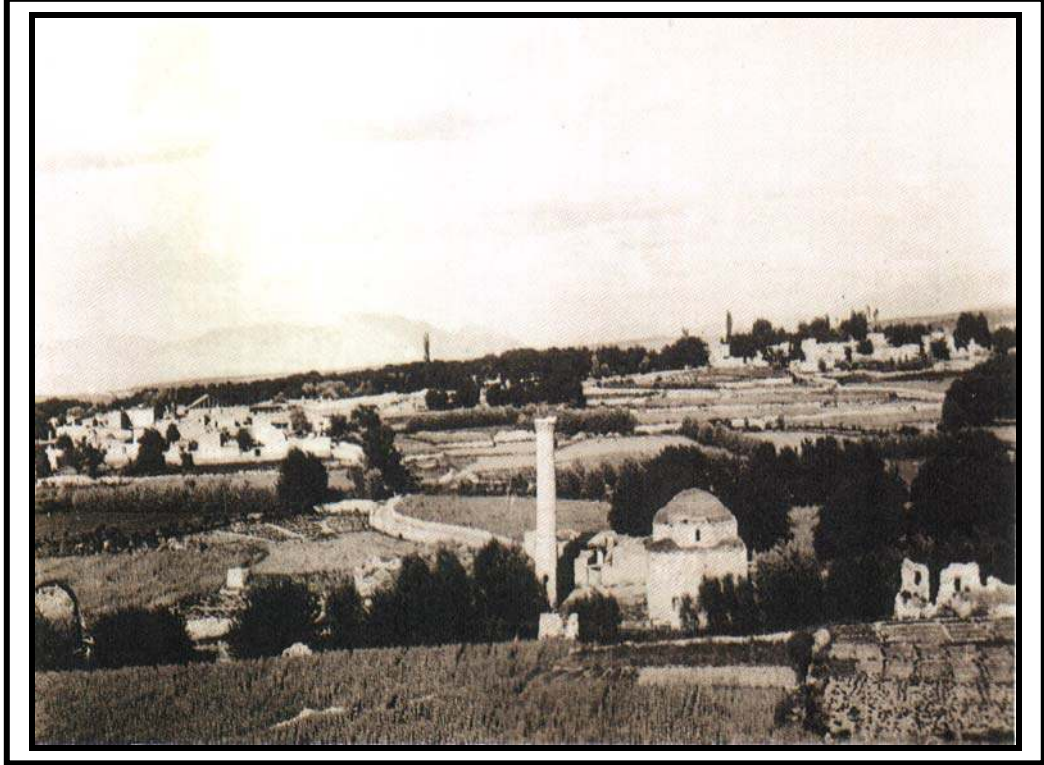

Foto:3.2. Battalgazi' nin (Eskimalatya) 1940 yılında çekilmiş bir fotoğrafı. Fotoğrafta dikkati çeken özellikler; yerleşmeler ile kayısı bahçelerinin bugüne oranla oldukça az oluşudur. Ön tarafta görülen cami ise Akminare Camii'dir (1940) (a: Gögebakan, 2004, 148).

Karadoğan'a göre askerin eski Malatya'da kışlaması yer değişikliği için tarihi bir rastlantı ve sit alanı değişikliği için iyi bir bahanedir. Çünkü halkın gelişen ihtiyaçlarına cevap verebilecek yeni geokolojik mekan ve toplum özleminde yatan sit, morfolojik konum itibarıyla Aspuzu'dur (Karadoğan, 1998, 83).

Ovalar; alt yapı tesisleri ve yerleşmelerin daha ucuz inşa edildiği yerlerdir. Çevresine göre daha sıcak, yer altı suları, kaynaklar, verimli topraklar, kum ocakları bakımından avantajlara sahiptir. Bunların yanı sıra morfolojik özelliklerinden kaynaklanan bazı problemleri ve riskleri de vardır (Özdemir, 1996, 213).

Arslanteppe, Eskimalatya ve Aspuzu örnekleri, yerleşmeye yönelik fiziki çevre unsurlarından özellikle morfolojik talebin zamana ve ihtiyaca göre nasıl değiştiğini göstermektedir (Karadoğan, 1998, 83).

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarına kadar Eskimalatya (Battalgazi), yeni gelişen şehir merkezine bağlı bir mahalle olarak görülmüştür. Eskimalatya 1928 yılında belediye, 1932 yılında ise nahiye olmuştur. 1945 yılında ilk defa Alishar, Boran,

Çolakzade (Çolakoğlu), Etabey (Atabey), Hasırcılar, Hatunsuyu, İmamoğlu, Kadıçayırı, Kilisik (Adagören), Rustuşağı (Ağılyazı), Silbistan (Toygar) köyleri Eskimalatya nahiyesine bağlanmıştır. Eskimalatya belediyesi 1987 yılında ise ismini değiştirerek “Battalgazi” adını almış ve ilçe olmuştur. Bugün Battalgazi ilçesine bağlı iki belde ve on iki köy yerleşmesi bulunmaktadır.

3.3. Yerleşme Şekilleri

Araştırma alanımızdaki yerleşmeleri; geçici yerleşme tipleri (bahçe evleri) ve sürekli yerleşme tipleri (mahalle ve köy yerleşmeleri) şeklinde iki ana gruba ayırmamız mümkündür.

3.3.1. Geçici Yerleşme Şekilleri

Sahamızda geçici yerleşme tiplerinin hem çeşit olarak hem de miktar olarak pek fazla görülmediğini söyleyebiliriz. Arazinin yeknesak bir topoğrafyaya sahip olması ayrıca buna bağlı olarak hemen tamamıyla tek tip bir ekonomik faaliyetin (tarım) görülmesi bunda önemli bir etken olmuştur. Sahamızda geçici yerleşme olarak sadece bahçe evlerinden bahsedilebilir.

3.3.1.1. Bağ-Bahçe Evleri

Araştırma alanımızdaki en önemli ve tek geçici yerleşme tipinin bağ-bahçe evleri diyebileceğimiz evler olduğu söylenebilir. Bunlar çoğunlukla şehirde (Malatya) ikamet edipte yazın çalışma veya sayfiye amaçlı olarak köylerine gelenlerin yaptıkları evlerdir. Ayrıca evinden uzakta bulunan arazisi üzerine nispeten daha küçük ve basit şekilde inşa edilmiş bahçe evleri de vardır.

Bu evler özellikle kayısı bahçelerinin bulunduğu alanlarda yapılmışlardır. Çoğunlukla kerpiçten yapılmış tek veya iki odalı meskenler olup üzerinde çoğunlukla toprakla örtülmüştür. Bu evlere halk genellikle ilkbahar aylarından itibaren gelmeye başlarlar ve eylül-ekim aylarına kadar kullanırlar. Ancak bu süre içerisinde dahi sürekli bu evlerde kalan kişi sayısı pek fazla değildir. Genellikle kısa süreli dönemler halinde, bahçe evleri ile esas meskenler arasında gidiş-geliş yapılırlar.

Bu basit bahçe evlerinin yanı sıra bir nevi sayfiye özelliği de kazanmış olan modern görünümlü meskenlere de sıkça rastlamak mümkündür. Yine daha ziyade Malatya şehir merkezinde yerleşmiş olan ailelerin bazıları sahamızdaki köyler dahilinde bulunan arazileri üzerine modern tarzda evler yapmaktadırlar. Bunlar hem yaz aylarında arazide çalışmak amacıyla hem de bir bakıma sayfiye amaçlı olarak kullanılmaktadırlar.

Ayrıca, daimi olarak oturduğu köylerden Malatya şehir merkezine veya ilçe merkezine göç eden aileler, köylerinde bıraktıkları bu meskenlerini yaz aylarında geçici olarak kullanabilmektedirler.

Araştırma sahamızda, özellikle şehir merkezine yakın olan, batı ve orta kesimlerdeki köylerde ve hatta ilçe merkezi dahilinde yukarıda bahsi geçen türde geçici yerleşim özelliği gösteren meskenlerin sayısının oldukça fazla olduğu dikkat çekmektedir.

3.3.2. Devamlı Yerleşme Şekilleri

Araştırma sahamızdaki devamlı yerleşmeler; mahalle ve köy yerleşmeleri ile ilçe merkezinden ibarettir. Bunları ayrı ayrı ele alacak olursak;

3.3.2.1. Mahalle Yerleşmeleri

Yerleşme coğrafyasında, mahalle yerleşmeleri kesin olarak tarif edilememiş ve “mahiyeti layıkıyla açıklanamamış yerleşmeler” olarak ele alınmıştır (Yücel, 1988, 69). Aralarında bir takım sosyoekonomik bağlar kurmuş ailelerin oluşturduğu mesken topluluğu (Yiğit, 1990, 273) olarak da tanımlanabilecek olan mahalleler, köylerden genellikle hane ve nüfus miktarının azlığı ile ayırt edilmesine karşın, bu ayırimda kullanılacak olan hane ve nüfus miktarlarının limiti kesin olarak belirlenememiştir.

Araştırma alanımızda toplam 39 adet mahalle yerleşmesi bulunmaktadır. Ancak günümüzde yerel yönetimler (kaymakamlık, valilik) köy muhtarlığının bulunduğu yerleşim birimini, merkez, köy birden çok ve birbirinden ayrı yerleşim birimlerinden oluşuyorsa ve bunlara da nüfusları sebebiyle muhtarlık kurulmuş ise mahalle, şayet muhtarlığı olmayan ve köyün merkezinden uzakta kurulmuş olan diğer yerleşim birimleri ise mezraa olarak nitelemektedir. Ancak bu şekilde coğrafi bilgi eksikliği sonucunda bazı iskan üniteleri hem coğrafi hem de gerçek anlamından uzak bir takım

isimlerle karşımıza çıkmaktadır (Tunçel, 1996, 77). Ancak mezraa olarak adlandırılan bu yerleşim üniteleri birer daimi yerleşim merkezi olup fizyonomik ve fonksiyonel bakımdan mahalle yerleşmesi özelliği göstermektedir.

Araştırma alanımızdaki bazı köyler çok sayıdaki küçük yerleşim birimlerinin birleşmesiyle oluşmuştur. Bu köylerin çoğunda oldukça dağınık bir yerleşim düzeni görülmekte ve köylerin belirgin bir merkezi bulunmamaktadır. Örneğin Alishar köyü dağınık bir şekilde yerleşilmiş 12 farklı mahallenin (Abbaslar, Alishar, Bayramdutu, Düztepe, Gavurunköyü, Güncür, Horçumu, Keşifler, Kırac, Körmolla, Özdemirler, Özleyikler) bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Hatta Hatunsuyu ve Hasırcılar beldelerinde, belediye binasının da bulunduğu mahalleler birer merkez özelliği kazanmış gibi görünseler de aslında bu yerleşmeler de, dağınık bir şekilde yerleşilmiş mahallelerin birleşmesinden meydana gelmiştirler. Hatunsuyu'nda merkez mahalle durumunda olan Yahya Kemal Mahallesi dışında Çiçek, Saray ve Karaoğlan Mahalleleri yer alırken, Hasırcılar merkez olmak üzere Fatih, Karşıyaka, Canbekler, ve Müsüllüpınar Mahalleleri bulunur.

Bazı mahalleler ise, baraj suları altında kaldıkları için tüzel kişilikleri kaldırılmış olan köylerden geri kalmış olan yerleşmelerdir. Atabey, Fırat ve İmamlı köylerinin tüzel kişilikleri kaldırıldıktan sonra, bu köylerin baraj suları altında kalmayan kesimlerinde, gerek daha önce var olan bazı meskenler gerekse daha sonra burada arazisi bulunan ailelerin eklenmesi neticesinde mahalle yerleşmeleri teşekkül etmiştir. Bunlar; Çolakoğlu köyüne bağlı İmamoğlu Mahallesi, Kadiçayırı köyüne bağlı Atabey ve İmamlı Mahalleleri ve Kuluşağı köyüne bağlı Fırat Mahallesi'dir.

Köyden ayrı olarak kurulmuş, genellikle aralarında akrabalık bağı bulunan kişilerin oluşturduğu mahallelerde mevcuttur. Bunlar; Çolakoğlu köyüne bağlı Düz Mahallesi, Ağilyazı köyüne bağlı Düz Mahallesi, Kuluşağı köyüne bağlı Haydarlı Mahallesi gibi mahallelerdir. Ayrıca Toygar köyünde, köy merkezini oluşturan ve toplu bir yerleşim özelliği gösteren merkez nüvenin etrafında dağınık şekilde oluşturulmuş beş adet mahalle yerleşmesi (Mollalar, Kıracılar, Safiler, Kırdikler, Aylazlar) bulunmaktadır.

Tüm bunların dışında Battalgazi ilçe merkezi de sekiz adet mahalle (Alacakapı, Bahçelievler, Dolamantepe, Karahan, Toptaş, Karabağlar, Meydanbaşı, Yenimahalle) yerleşmesinden oluşmaktadır. Bu mahalleler de birbirine belli bir mesafede olan, kendi

içlerinde ise yer yer toplu denilebilecek bir yerleşim dokusuna sahip olmakla birlikte genelde dağınık bir yerleşim dokusunun görüldüğü mahallelerdir.

Foto: 3.3. Battalgazi ilçe merkezinin mahallelerinden biri olan Karahan Mahallesi'nden bir görünüm. Arka planda görülen meskenler ise Alacakapı Mahallesi'nde yer almaktadır (2005).

3.3.2.2. Köy Yerleşmeleri

Köy kanuuna göre; cami, okul, otlak, yayla, orman gibi ortak malları bulunan, toplu veya dağınık biçimdeki evlerde oturan insanların bağ, bahçe ve tarlaları ile birlikte oluşturdukları yerleşme olarak tanımlanan köyler aslında, adları, yerleştikleri konumları, gerçekleştirilen iktisadi faaliyet türleri, yerleşim alanı çevresindeki hayat sahası, fonksiyon ve fizyonomileri vs ile birbirinden çok farklı özelliğe sahip, karmaşık yerleşme üniteleridir. Bu nedenle köyleri farklı özelliklerine göre gruplandırıp, karakterlerini detaylı olarak ortaya koymaya çalışacağız.

a- Adlarına Göre Köyler

Yer adları araştırması genelde dil biliminin bir kolunu teşkil etmektedir. Yer adlarının manasını, teşekkülünü, ortaya çıkışını, dağılışını inceleyen bu bilim; tarih,

coğrafya, folklor ve diğer bazı disiplinlerin yardımcısı olarak bilim sisteminde oldukça önemli bir yere sahiptir. Coğrafya yalnız bugüne değil, bir ucundan sıkı bir suretle tarihi gelişmeye de bağlıdır. Arazinin, ovaların oldukça eski zamanda işleniş tarzı, gelişmenin dayanağı olan özellikler, tarih boyunca yerleşmeler, nüfus, şehirlerin ortaya çıkışı, yaşaması ve bunları etkileyen coğrafi faktörlerin, eski durumunun, tarihi gelişiminin bilinmesi bazı açıklamalarda ve ilmi niteliğin açıklık kazanmasında önemli faktördür. Coğrafyaya çok bağlı ve yerinde kullanılmış, bir çok mahalli terimleri bulup çıkarmak toponomi açısından ilgi çekicidir. Bunlar Türkçe'nin araziye yakıştırarak ad koyma hususundaki zenginliğini göstermektedir. Toponomi ve coğrafya araştırmalarında, mahalli tabirlerin ve coğrafi ünitelerin ortaya çıkarılması oldukça çok uğraşılması gereken ve çok ilgi çekici konulardan birini teşkil etmektedir. Yer adları araştırması yani Toponomastik aynı zamanda Mikrotoponomastik olarak da isimlendirilmektedir. Mikrotoponomastik mevkii adları araştırmasıdır. Mevkii, bir yere ait, faydalanılan ve kültür altında bulunan arazi olduğu gibi; kültür altına alınmamış arazileri de ihtiva etmektedir. Eski kültür yörelerinin zamanımızda ortada kalan görüntülerini ve teşekkül tarzındaki zindeliği tanımak, lokalize etmek, açıklamak ve yorumlamakla da yöre tarihi ve eski yöreler için yapılan çok boyutlu araştırmalar bir belge olarak kazanılır. Bu bakımdan mevkii adları; yer adları gibi, tarihi coğrafya araştırmaları ve folklor için yardımcı bir vasıtaadır. Ayrıca kültür yöresindeki tarihi-coğrafya değişikliklerinin ilmi özelliğinin ortaya çıkarılması için, saha araştırmaları neticesinde elde edilen çeşitli belgeler, folklor yönünden çok önemli değerde bir çalışmanın temelini oluşturur. İnsanın yöre üzerindeki etkisinin ilmi niteliğinin gittikçe önem kazanması ve özellikle coğrafya araştırmaları çerçevesinde yapılan bu araştırmalardan elde edilen neticeler, Tarihi Coğrafya ve Yerleşme Coğrafyası araştırmalarına temel nitelikte kaynaklık teşkil etmektedir (Karaboran, 1984, 97-98).

Araştırma alanımızdaki köylerin önemli bir kısmının isimleri oldukça eskiye dayanmasına karşılık bunların bir kısmının isimlerinde zamanla değişmeler, meydana gelmiştir. Özellikle 1955 ile 1960 yılları arasında çıkarılan kararnameler ile köylerin bazılarına yeni isimler verilmiştir.

Araştırma alanımızdaki köy isimlerinin bir kısmı boy ve soy isimleri ile ilgilidir. Bunlardan Çolakzade köyünün adı Çolakoglu olarak, Rustuşağı köyünün adı ise Ağılıyazı olarak değiştirilmiş, Kuluşağı köyünün adı ise aynı kalmıştır. Rustuşağı

köyüne Ağilyazı isminin verilmesinde ise coğrafi unsurlar dikkate alınmış ve köyde yapılan küçükbaş hayvancılığa bağlı olarak Ağilyazı adı verilmiştir.

Şişman ve Yarımcahan köylerinin isimleri ise bölgenin ulaşım bakımından önemli bir konumda bulunduğu göstergesi olan han isimlerinden gelmektedir. Mesleki adlarla ilgili olan tek köy adı ise hasır yapımı ile ilgili olan Hasırcılar köyüdür. Karakaya Baraj Gölü'nden önce Fırat Nehri kıyısında yer alan ve muhtemelen ismini bir tatlı su balığı olan Kilis'ten alan Kilisik köyünün adı ise Adagören olarak değiştirilmiştir. Bu ismi almasının sebebi ise Fırat Nehri içindeki küçük bir adacık karşısında yer alıyor olmasıdır. Kemerköprü köyü ise adını, muhtemelen Osmanlı yapımı olan, tek göz kemerli bir köprüden almıştır.

Boran köyünün adının anlamı aniden çıkan şiddetli fırtına, karlı hava gibi anlamlara gelmektedir. Ancak arazi çalışmalarımız esnasında köyün adı ile ilgili olarak anlatılan bir hikaye dikkatimizi çekmiştir. Buna göre muhtemelen Osmanlı İmparatorluğu döneminde, oğlu savaş için sefere giderken ölen bir annenin uzun bir süre “üstüme boran yağdı” diye feryat etmesi neticesinde köyün adı bu şekilde kalmıştır. Yine arazi çalışmalarımız esnasında Toygar köyünün eski adı olan “Silbistan”ın sonradan gelen ve bir şeyi olmayanlar anlamına geldiği ve bu özellikteki kişilerin gelip oluşturdukları yerleşmenin adının bu şekilde anıldığı belirtilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde kadılık makamına kadar yükselen bir kişinin köyünün ise buna istinaden Kadıçayırı (1560 yılı tahrir kayıtlarında “Mezra-ı Kadıköyü” olarak geçmektedir (Yinanç-Elibüyük, 1983, 31)) ismini aldığı da köylüler tarafından belirtilmiştir.

b- Konumlarına Göre Köyler

Araştırma alanımızdaki köylerin dağılımları üzerinde özellikle arazinin yapısı ve sulama imkanlarının son derece etkili olduğu görülür.

Araştırma alanımızda, bazı hafif yüksek tepelik sahalar dışında yükseltinin oldukça monoton bir yapı gösterdiği görülür. Bu nedenle köylerin tamamı 700 ile 850 m arasındaki 100-150 m'lik bir yükselti basamağı içinde yer alır. Ancak ilçenin doğusuna doğru gittikçe, bilhassa arazinin engebeliğinin arttığı ve hafif yüksek tepelik sahaların ortaya çıktığı görülür. İlçenin batısına oranla engebe ve yükseltinin, nispeten artış

gösterdiği bu sahada hem köy yerleşmelerinin sayısının hem de bu yerleşmelerin barındırdığı nüfus miktarının daha az olduğu görülmektedir.

Sulama imkanları da yerleşmelerin dağılışını etkileyen çok önemli bir faktördür. Yerleşmelerin dağılışını gösteren bir haritaya (Şekil: 2.13) baktığımızda, yerleşmelerin daha çok akarsu boylarında yoğunlaştığını görürüz. Zira, geçimi neredeyse tamamen tarıma bağlı olan bu köylerde, tarım arazilerinin sulanabilmesi son derece önemlidir. Ancak, araştırma alanımızda sulama kanalları da en az akarsular kadar büyük bir öneme sahiptir. İlçenin batı kesimindeki son derece düz tarım arazileri üzerinde, muntazam geçirilmiş sulama kanalları, bu kesimdeki sulama imkanlarını son derece artırmıştır. Buna bağlı olarak ilçenin batı kesimlerinde tarımsal faaliyetler yoğunlaşmış ve yine buna bağlı olarak da hem köy yerleşmeleri hem de bu yerleşmelerin barındırdığı nüfus miktarı önemli ölçüde artış göstermiştir. Yine su ihtiyacına bağlı olarak yerleşmelerin, Karakaya Barajı'ndan önce Fırat Nehri kıyısında yoğunlaştığı (Şekil: 2.11, 2.12), Karakaya Barajı'nın yapımından sonra ise bu yerleşmelerin baraj kıyısındaki alanlara doğru çekildiği gözlenebilir (Şekil: 2.13).

c- Alan Büyüklüklerine Göre Köyler

Köyleri sadece yerleşmelerin bulundukları mekanla sınırlı düşünmek eksik bir değerlendirmedir. Bilindiği gibi her yerleşme ekonomik bir çevre içerisinde, bu çevre ile birlikte ele alınması gereklidir (Tanoğlu, 1969, 212, 213).

Araştırma alanımızın toplam alanı 19980 ha'dır. İlçe merkezine (3489 ha) ve askeriyeeye ait olan (298 ha) alanı bundan çıkarırsak 16193 ha kalır. Bunu ilçeye bağlı köylere (14 adet) oranlarsak, ortalama köy büyüklüğünü 1157 ha olarak buluruz. Bu değer Türkiye geneli için 2139 ha'dır (Kesici, 1992'ye atfen Hayli, 1995, 127). Araştırma alanımızda, ortalama köy büyüklüğünün Türkiye ortalamasının altında bir değer göstermesi normaldir. Çünkü, düz ve ovalık alanlardaki köylerin yüzölçümleri diğerlerine göre genelde daha düşük olmaktadır. Örneğin bu değeri Hayli, 1995'te Erzincan Ovası için 1550 ha, Kesici, 1992'de Kilis yöresi için 1030 ha, Yazıcı, 1991'de Tercan Ovası ve çevresi için 1938 ha olarak belirtmiştir (Hayli, 1995, 128).

Yalnızca ortalama köy büyüklüğünden hareket etmek, eksik ve yanıltıcı sonuçlara neden olabilir. Zira araştırma alanımızdaki köylerin sahip oldukları alanlar 2176 ha (Hatunsuyu) ile 184 ha (Yarımcahan) arasında değişmektedir.

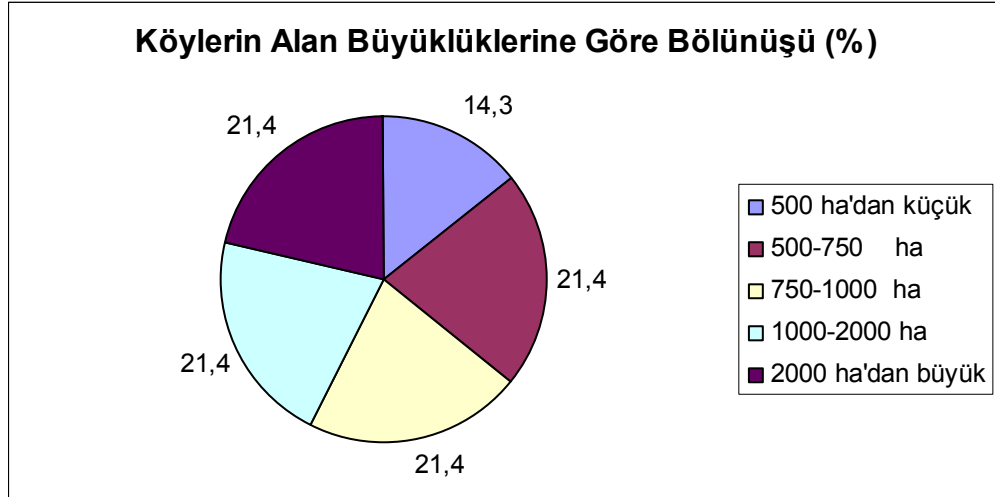
Araştırma alanımızdaki köyleri, alan büyüklüklerine göre gruplandırmak istersek başlıca beş grup oluşturmak mümkündür (Tablo: 3.1, Şekil:3.3).

Aşağıdaki tablo ve grafikte de görüleceği gibi köyler bu beş ana gruba oldukça dengeli bir şekilde dağılmıştır. Hatunsuyu dışında ilçeye bağlı köyler içerisinde en büyük alana sahip köyler ilçenin doğusunda, nispeten engebeli ve tarım potansiyelinin düşük olduğu köylerdir. Örneğin Çolakoğlu, Meydancık, Kuluşağı ve Şişman köyleri ilçenin doğu yarısında yer alan ve Hatunsuyu'ndan sonra en büyük alana sahip olan köylerdir. Baraj kıyısında yer alan köyler ise, arazilerinin bir kısmının baraj gölü suları altında kalmış olması nedeni ile genelde daha küçük alana sahip köylerdir. İlçenin batı kesimlerinde yer alan köyler ise genelde orta ve küçük alanlı köylerdir. Bu köyler; tarım arazilerinin oldukça düz ve verimli olduğu ve sulama imkanları açısından da oldukça avantajlı bir konuma sahip olan köylerdir.

Tablo: 3.1. Alan Büyüklüğü Gruplarına Göre Köy Sayıları.

Alan Büyüklüğü (Ha)	Köy Sayısı	Toplam Köy Sayısına Oranı (%)
500 ha'dan küçük	2	14,3
500-750 ha	3	21,4
750-1000 ha	3	21,4
1000-2000 ha	3	21,4
2000 ha'dan büyük	3	21,4

Şekil: 3.3.

Sonuç olarak; arazinin engebeli olduğu, hafif yüksek tepelik sahaların yer aldığı ve tarım imkanlarının nispeten kısıtlı olduğu alanlarda yer alan köyler daha geniş bir

alana sahip iken, arazinin düz ve tarım imkanlarının gelişmiş olduğu alanlarda yer alan köylerin genelde daha küçük alanlara sahip oldukları görülür.

d- Nüfus Büyüklüklerine Göre Köyler

Nüfus bahsinde değinildiği üzere, araştırma alanımızdaki köylerin nüfusları, zaman zaman dalgalı bir seyir izlemiş olmasına rağmen, genelde düzenli bir artış göstermiştir. 2000 yılı nüfus sayımına göre ilçeye bağlı köylerin toplam nüfusları 12.931'dir. Buna göre araştırma alanımızdaki ortalama köy nüfus büyüklüğü 924'tür. Ancak köylerin nüfuslarına ayrı ayrı bakacak olursak, köylerden 11 tanesinin (% 78.6) nüfusunun bu değerin altında, üç tanesinin (% 21.4) nüfusunun ise bu değerin üstünde olduğu görülür. Buna bakarak köylerin büyük bir çoğunluğunun az nüfuslu köyler olduğunu söyleyebiliriz. Köylerden yalnızca üç tanesinin nüfusunun binin üzerinde olduğu, diğerlerinin nüfuslarının ise binin altında olduğu görülür. Nüfusu iki binin üzerinde olan köy sayısı ise ikidir ve bunlar belediye teşkilatının kurulmuş olduğu Hatunsuyu ve Hasırcılar beldeleridir (Tablo: 3.2).

Tablo: 3.2. Araştırma Alanı Köylerinin Nüfus Büyüklüklerine Göre Gruplandırılması (2000).

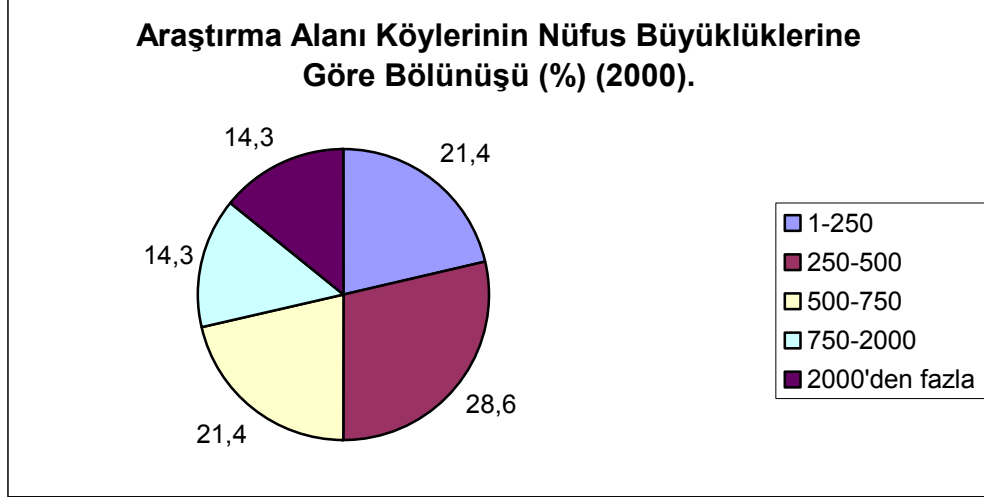
Nüfus Grupları	Köy Sayısı	Köy %'si	Toplam Nüfus	Nüfus %'si
1-250	3	21,4	595	4,6
250-500	4	28,6	1497	11,6
500-750	3	21,4	1708	13,2
750-2000	2	14,3	2553	19,7
2000'den fazla	2	14,3	6578	50,9

Kaynak: DİE

Köylerin, yukarıdaki nüfus gruplarına, nispeten dengeli bir şekilde dağıldığı görülmektedir. Nüfusu 250'den az olan üç köy vardır ve toplam nüfusun % 4,6'sı bu köylerde oturmaktadır. Bu köyler ilçenin doğu yarısında yer alan ve topraklarının önemli bir kısmı baraj suları altında kalmış olan köylerdir. Nüfusu 250-500 arasında olan köylerin sayısı ise dördüttür ve toplam nüfusun % 11,6'sı bu köylerde yaşamaktadır. Aynı şekilde bu köylerde genelde ilçenin doğu yarısında yer alırlar. Dolayısıyla nüfusu 500'den az olan köyler genelde ilçenin doğu yarısındaki nispeten engebeli bir arazi yapısına sahip olan ve sulama imkanlarının, dolayısıyla tarım imkanlarının kısıtlı olduğu köylerdir. Doğanay'a göre; köy yerleşmelerine verilmesi gereken fiziki

planlama hizmetlerinin (sulama, elektrifikasyon, temiz içme suyu ve sulama suyu, yol, telefon, okul, sağlık ocağı vb.) rantabl olabilme bakımından, hem köylerin toplu dokulu ve hem de nüfusunun 500'den fazla olması gerekir (Doğanay, 1997, 256). Tablo: 3.2'ye bakıldığı zaman köylerimizin yarısının nüfusunun 500'den az olduğu görülür. Ayrıca yerleşmelerin genellikle dağınık olduğu da düşünülecek olursa, bu köylere hizmet getirmek güçleşmekte ve rantabl olamamaktadır.

Şekil: 3.4.

Nüfusu 500-750 arasında olan üç köyde nüfusun % 13,2'si yaşamaktadır. Nüfusu 750-2000 arasında olan köylerin sayısı ise ikidir ve bu köylerde yaşayan nüfus ise toplam nüfusun % 19,7'sini oluşturmaktadır. Nüfusu 500 ile 2000 arasında olan bu köyler ise genellikle ilçenin merkezi ve batı kesimlerinde yer alan ve hem arazi şartları bakımından hem de sulama imkanları bakımından tarım yapmaya elverişli koşullara sahip olan köylerdir.

Nüfusu 2000'in üzerinde olan iki köyde ise nüfusun % 50,9'u yaşamaktadır. Yani görülüyor ki ilçeye bağlı köylerde yaşayan toplam nüfusun yarıdan fazlası Hatunsuyu ve Hasırcılar beldelerinde yaşamaktadır. Arazi şartları ve sulama imkanlarının gelişmiş olması yanı sıra belediye teşkilatının varlığı ve dolayısıyla bir takım hizmetlerden daha kolay yararlanabilme imkanlarının daha fazla oluşu, bu yerleşmelerdeki nüfus miktarının, diğerlerine nispetle büyük oranda artmasına neden olmuştur. Ayrıca bu yerleşmelerin ulaşım imkanlarının da son derece gelişmiş olduğu söylenebilir. Hatta Hatunsuyu beldesinin, Malatya il merkezi ile olan bağlantısının, ilçe merkezi ile olan bağlantısından daha kuvvetli ve hatta kolay olduğu düşünülecek olursa,

Hatunsuyu beldesinin, ilçe merkezinden sonraki en büyük yerleşim merkezi olmasının nedeni daha iyi anlaşılabilir.

Dolayısı ile köylerin nüfus büyüklükleri üzerinde arazi yapısının, hidrografik özelliklerin, ulaşım ve idari yapının önemli bir rolü olduğu söylenebilir . Hatta bahsi geçen bu özelliklerin, köylerin nüfus büyüklükleri üzerindeki etkisini daha önceki dönemlerde de görmek mümkün olmaktadır (Şekil: 2.11, 2.12, 2.13).

e- Hakim Ekonomik Faaliyetlerine Göre Köyler

Araştırma alanımızdaki 14 köyün tamamında, hakim ekonomik faaliyet türü tarla ve bağ-bahçe tarımı şeklindeki tarım faaliyetleridir. Tarım faaliyetleri içerisinde meyvecilik çok önemli bir yer tutarken bunu tarla tarımı ve sebzeciliğin izlediği söylenebilir. Hayvancılık faaliyeti ise neredeyse tamamen geçime yönelik olarak yapılmaktadır.

İlçede özellikle Karakaya Baraj Gölü'nün yapımından sonra, sulama imkanlarının artmasına bağlı olarak sulu tarım yapılan alanlar artmıştır. Buna bağlı olarak bilhassa kayısı üretimi büyük bir artış göstermiş ve ilçedeki en önemli geçim kaynağı haline gelmiştir. Bugün köylerin hemen tamamında birinci derece geçim kaynağını kayısı tarımı oluşturmaktadır. Karakaya Baraj Gölü'ne yakın kesimlerde ve sulama imkanlarının yüksek olduğu ilçenin batı kesimlerinde şekerpancarı üretimi de oldukça önemli bir yer tutmaktadır. İç kesimlerde, özellikle de arazinin nispeten engebeli olduğu ve sulama imkanlarının nispeten kısıtlı olduğu ilçenin doğu kesimlerinde, baraj kıyısından uzaklaştıkça tahıl (buğday, arpa) tarımının önem kazandığı görülmektedir. Yine daha ziyade ilçenin batı kesimlerinde ve baraj kıyısında yer yer sebze (domates, biber, patlıcan, kabak, karpuz vb.) üretimi de yapılmaktadır.

Sulama imkanlarının artması, mera alanlarının zamanla tarım arazisi haline dönüşmesinde son derece etkili olmuştur. Neticede hem tarım imkanlarının artması hem de meraların azalmasına bağlı olarak hayvancılık faaliyetleri büyük ölçüde azalmıştır. Bugün ilçede mera hayvancılığı yok denilebilecek kadar azdır. Hayvancılık daha ziyade, hemen her evin kendi ihtiyaçlarını (süt, peynir, yağ, yoğurt vb.) karşılamak amacı ile yapılan bir faaliyet durumundadır. Buna karşılık, pek gelişmiş bir ekonomik faaliyet olmamakla birlikte yer yer besi hayvancılığına da rastlanabilmektedir. Ancak bu

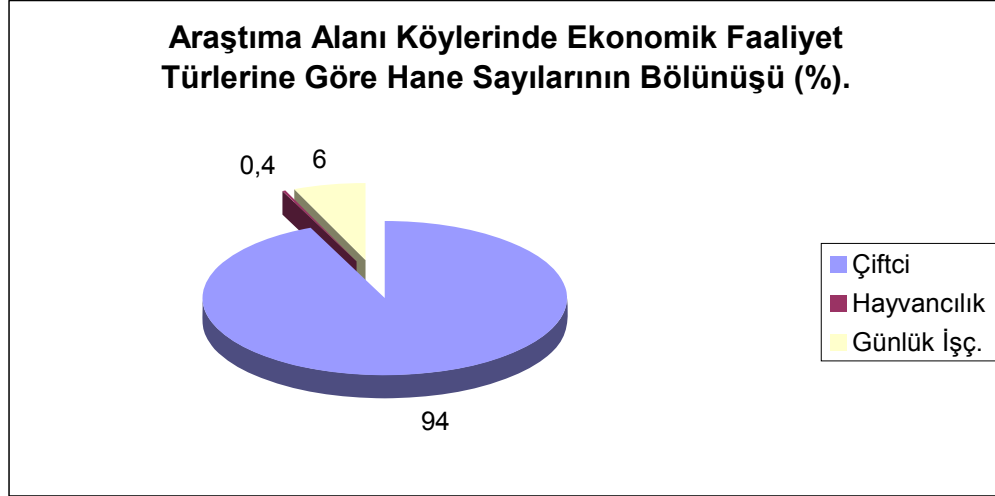
ekonomik faaliyet hemen hiçbir ailenin birinci derece geçim kaynağını oluşturmamakta, daha ziyade bir ek gelir amacı ile yapılmaktadır.

Tablo: 3.3. Araştırma Alanı Köylerinde Ekonomik Faaliyet Türüne Göre Hane Sayıları (2004).

Köyler	Hane Sayısı	Çiftçi	Hayvancılık	Günlük İşçi
Adagören	29	29		
Ağılyazı	63	60		3
Alışar	273	258		15
Boran	80	73		7
Çolakoğlu	79	69		10
Kadıçayırı	103	98	2	3
Kemerköprü	166	155		11
Kuluşağı	85	79		6
Meydancık	32	30		2
Şişman	56	53		3
Toygar	106	99	2	5
Yarımcahan	58	51		7
Toplam	1130	1054	4	72

Kaynak: Arazide Uygulanan Anketler

Şekil: 3.5.

Köylerde, az da olsa toprağı olmayan ve geçimini gündelik işçi olarak sağlayan bazı aileler de bulunmaktadır. Bunlar bir taraftan yarıcılık veya rençperlik olarak tabir edilen, başkalarına ait toprakları işletmekte, bir taraftan ise günü birlik işçi olarak çalışmaktadırlar. Geçimini bu şekilde sağlayan ailelerin belirli bir yerde yoğunlaşmadığı, buna karşılık pek çok köyde bu şekilde geçimini sağlayan ortalama 8-10 ailenin var olduğu, saha çalışmalarımız esnasında tespit edilmiştir.

f- Yerleşme Dokularına Göre Köyler

Araştırma alanımızda toplu, gevşek ve dağınık yerleşme dokularından bahsetmek mümkündür. Ancak yerleşme dokusunu daha iyi izah edebilmek için, yerleşme kümeleri yani mahalleler ile yerleşme çekirdekleri yani ev ve eklentileri arasındaki mesafeleri ayrı ayrı değerlendirmek daha uygun olacaktır.

Yerleşme kümeleri açısından değerlendirecek olursak; araştırma alanımızdaki köylerin çoğunun birden çok merkezli köyler olduğu görülür. Örneğin Alishar köyü toplam 12 mahalleden oluşmaktadır. Yine Hatunsuyu ve Hasırcılar beldeleri de dört veya beş (Hatunsuyu dört, Hasırcılar beş) mahalle yerleşmesinden ibarettir. Bu mahallelere ayrı ayrı baktığımızda ise genellikle toplu, yer yer dağınık bir yerleşim dokusu görürüz. Yani bu gibi yerleşmeler, dağınık mahalle yerleşmelerinden meydana gelmiş olup, mahalleler ise kendi içlerinde genellikle toplu bir yerleşme özelliği göstermektedir. Ancak bu mahallelerin çevresinde, araziye serpilmiş vaziyette, çok sayıda meskene de rastlanabilmektedir.

Toygar ve Boran gibi köylerde ise, köyün merkezini teşkil eden toplu bir köy yerleşmesi bulunmakta ancak bu merkezin dışında arazi üzerine serpilmiş çok sayıda yerleşim çekirdeği de yer almaktadır. Köylerin merkezini oluşturan bu toplu yerleşim sahası, köyün eski yerleşim merkezidir. Zamanla, çeşitli nedenlere bağlı olarak bu merkezin etrafında, yeni yerleşme çekirdekleri ve hatta mahalleler oluşmuştur. Miraslar yoluyla arazinin parçalanması neticesinde, köy merkezi dışında arazisi olan aileler, arazileri üzerine evlerini yapmak suretiyle yerleşmenin dağılmasına neden olmuşlardır. Ulaşım ve sulama imkanlarının da gelişmiş olması bu dağılmaya katkıda bulunmuştur (Şekil: 3.6).

Bunların dışında Kemerköprü, Adagören, Ağilyazı, Meydancık gibi köylerde ise tamamen dağınık bir yerleşme dokusu görülmektedir. Bunlardan Kemerköprü köyü esasında Hasırcılar köyünün bir mahallesi iken, buradaki arazileri üzerine ev yapan ailelerin sayısı iyice çoğalmış ve bu mahalle Hasırcılar köyünden ayrılarak bir köy olmuştur. Dolayısıyla bu köyde toplu bir yerleşim alanı neredeyse yoktur. Adagören, Ağilyazı, Meydancık köylerindeki dağınık doku ise daha ziyade Karakaya Baraj Gölü ile ilgilidir. Bu köylerin esas yerleşim merkezleri Karakaya Baraj Gölü'nün altında kalmıştır. Bu dönemden sonra baraj gölü altında kalmayan araziler üzerinde, bu arazi sahipleri dağınık olarak evlerini yapmak suretiyle yerleşmişlerdir.

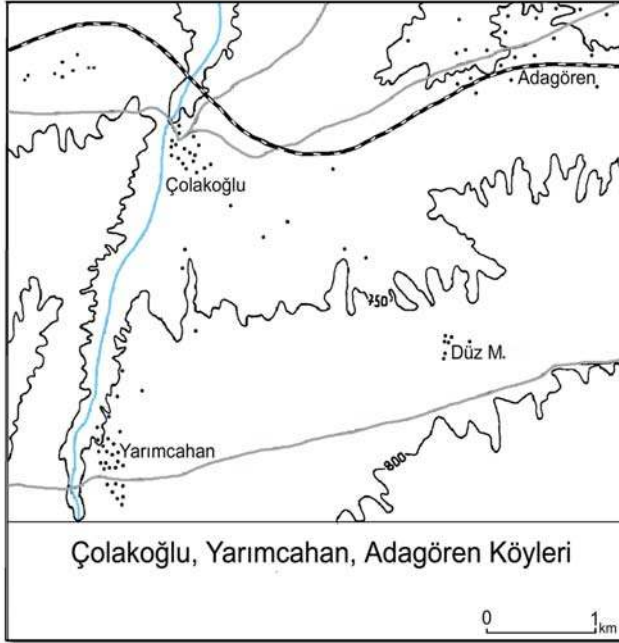
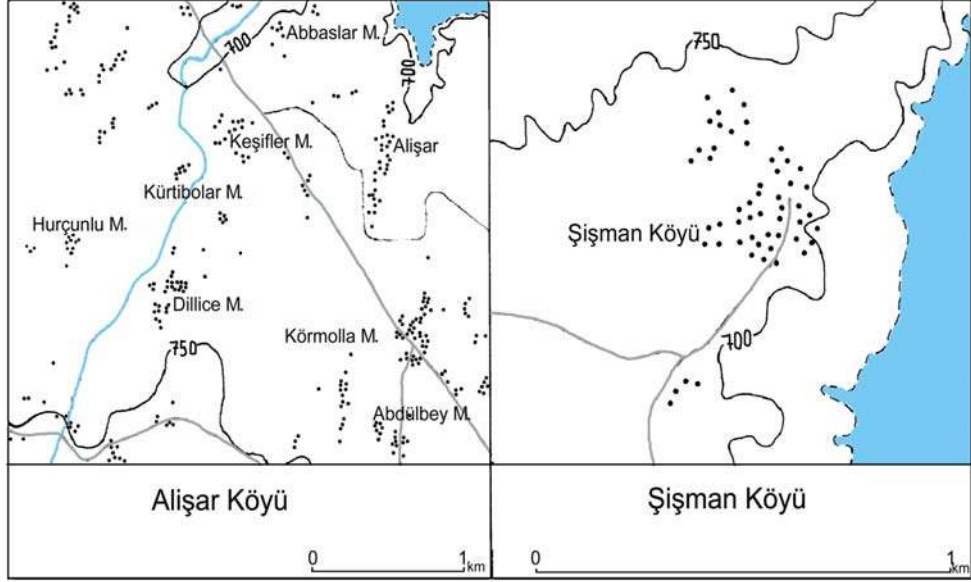

Foto: 3.4. Hasırcılar beldesindeki kapalı tarla sistemi ile bu tarlalar ve meyve bahçeleri arasında serpilmiş durumdaki bazı meskenlerden bir görünüm. İlçenin batı kesimlerinde daha ziyade bu tür dağınık yerleşim tipi hakim durumdadır (2005).

İlçenin daha ziyade doğu kesimde yer alan bazı köylerde ise toplu yerleşme dokusu da görülebilmektedir. Arazinin nispeten engebeli olduğu bu kesimde yerleşim yeri ve dokusu üzerindeki en önemli faktör su varlığı gibi görülmektedir. Zira toplu bir yerleşim dokusu gösteren Çolakoğlu, Yarımcahan ve Şişman gibi köyler, bu kesimdeki en önemli su varlığı olan akarsuların kıyısında kurulmuşlardır. Ancak bu kesimde, özellikle yer altı su varlığına bağlı olarak, nispeten köy merkezinden uzakta, genellikle akrabaların oluşturduğu 4-5 hanelik yerleşim merkezlerine de rastlanabilmektedir. Örneğin Çolakoğlu köyüne bağlı Düz mezrası (mahallesi) ile Ağılıyazı köyüne bağlı Düz mezrası (mahallesi) gibi.

Sonuç olarak, ilçede genellikle oldukça dağınık bir yerleşme dokusu hakimdir denilebilir. Bunda arazi mülkiyet sisteminin ve değişen sosyo-kültürel yapının etkisi önemli bir rol oynar. Topraklar miraslar yolu ile giderek parçalanmakta ve yeni evlenen çiftlerin ayrı bir ev açması geleneği de giderek yaygınlaşmaktadır. Bunun neticesinde her aile kendi arazisi üzerinde kendine yeni bir ev yapmayı tercih etmiş ve yerleşmeler giderek dağılmıştır. Ayrıca ilçeye dışarıdan gelen bazı aileler, evlerini satın aldıkları arazilerin üzerine yapmak sureti ile yerleşmelerin dağılmasına katkıda bulunmuşlardır. Karakaya Baraj Gölü altında kalan bazı toplu köy yerleşmeleri ise baraj sularının

ŞEKİL: 3.6 BATTALGAZİ İLÇESİNDEKİ DEĞİŞİK YERLEŞME FORMLARINDAN ÖRNEKLER

AÇIKLAMALAR

- Mesken
- İzohips
- Akarsu
- Demiryolu
- Karayolu
- Baraj Gölü

K

yükselmesinden sonra bu özelliğini kaybetmiştir. Çünkü bu köylüler, baraj sularının ulaşmadığı alanlardaki arazileri üzerine yeniden meskenlerini inşa etmişler ve sonuçta dağınık bir yerleşim dokusu meydana getirmişlerdir. Elbette ulaşım ve su kaynaklarının elverişliliği de yerleşmelerin dağılmasına imkan sağlayan diğer önemli özelliklerdir.

Buna karşılık toplu yerleşim dokusuna sahip köylere baktığımızda ise bunların nispeten engebeli, su kaynaklarının kısıtlı olduğu ve köy alanının diğer köylere nazaran daha geniş bir yer kapladığı köyler oldukları görülür. Köy alanının geniş olması fakat tarım arazilerinin dağınık olması nedeni ile köyün değişik kesimlerine dağılmış durumdaki tarım arazilerine ulaşmanın daha kolay olacağı merkezi bir kesimde yerleşme tercih edilmiştir. Ayrıca bu yerleşmeler genellikle Karakaya Baraj Gölü'nden etkilenmemiş köylere aittir. Su varlığının kısıtlı oluşu da bu toplu yerleşme dokusu üzerinde etkili olan faktörlerden birisidir.

Foto: 3.5. Çolakoğlu köyünden bir görünüm. İlçenin doğu kesimlerine doğru gidildikçe toplu yerleşim dokusuna sahip köy yerleşmelerinin ön plana çıktığı görülür (2005).

g- Yeri değiştirilen Köyler

Araştırma alanımızda, Karakaya barajının yapımı bazı köylerin tüzel kişiliğinin kaldırılması, bazı köylerin ise yerlerinin değişmesine neden olmuştur. Köy alanlarının

neredeyse tamamı baraj gölünün suları altında kalan dört köyün (Atabey, Fırat, İmamlı, Kösehöyük) tüzel kişilikleri sona ermiştir. Arazilerinin önemli bir kısmı ve yerleşim merkezleri baraj gölünün suları altında kalan üç köyün (Adagören, Ağilyazı, Meydancık) ise yerleşim merkezleri ortadan kalkmış fakat yeni bir köy merkezi oluşmamıştır. Bunun yerine herkes kendi arazisi üzerine evini yapmayı tercih etmiş ve neticede son derece dağınık bir yerleşim tipi ortaya çıkmıştır. Bunların dışında Hasırcılar, Boran, Toygar, Kuluşağı gibi köylerin arazilerinin önemli bir kısmı baraj suları altında kalmasına karşılık, bu köylerin yerleşim merkezleri tam olarak suların altında kalmaktan kurtulmuşlardır. Ancak bugün bu köylerin yerleşim merkezlerinin sınırlarına dayanmış olan baraj gölü, yeni yerleşim alanlarının belirlenmesinde ve bilhassa da yerleşmelerin dağılmasında son derece etkili bir rol oynamaktadır.

Fot: 3.6. Toygar köyünde, baraj suları altında kalan bir cami minaresinden görünüm. İlçenin kuzey kesimlerinde o yer alan bazı köyler tamamen baraj suları altında kalarak tüzel kişilikleri ortadan kalkmış, bazı köylerin ise arazilerinin bir kısmı baraj suları altında kalmıştır (2005).

3.3.3. Köy Mesken Şekilleri

Köy meskenleri, kullanılan inşaa gereçleri, fonksiyonları ve fizyonomileri ile içinde bulundukları coğrafi mekanın doğal şartlarının yanında, meskenleri kullanan kişilerin

ekonomik faaliyet türleri ve sosyo-ekonomik düzeyleri ile yakından ilişkilidir. Nitekim meskenler, sadece içinde yer aldıkları doğal çevre şartlarıyla değil kendini meydana getiren insanların faaliyetlerine, kültürüne, sosyo-ekonomik şartlarına bağlı olarak da çeşitli şekil ve özellikler kazanmaktadırlar. Bu nedenle meskenler, her şeyden önce doğal çevre şartları ile insan faaliyetlerinin bir eseri olarak kabul edilmektedirler (Tunçdilek, 1967, 51). Meskenlerin inşasında kullanılan malzemeler, meskenlerin görünümü, plan tipleri ve büyüklükleri üzerinde çevredeki yapı malzemelerinin etkisi vardır. Bu durum aynı zamanda insanların ekonomik faaliyetlerine, sosyal ilişkilerine ve kültürel yapılarına da yansır (Tunçel,1994, 79).

Araştırma alanımızdaki köy meskenlerinde en çok kullanılan yapı malzemesi kerpiç iken ikinci sırada tuğla yer alır. Taş ve briket ise yok denecek kadar az kullanılmışlardır (Foto: 3.4, 3.5).

Foto: 3.7. Toygar köyünde iki katlı kerpiç bir mesken örneği. İlçe genelinde en yaygın kullanılan yapı malzemesi kerpiçtir. Daha ziyade tek katlı yapılan kerpiç meskenler, ekonomik düzeye ve aile büyüklüğüne bağlı olarak zaman zaman iki katlı olarak da karşımıza çıkabilmektedir (2005).

DİE tarafından 1997 yılında yapılan Köy Envanterinde, nüfusu iki binin üzerinde olan Hatunsuyu ve Hasırcılar beldeleri dikkate alınmamakla birlikte diğer köylerde toplam 1043 adet konut amaçlı bina 928 adet ise konut dışı bina tespit

edilmiştir. Bu binaların 1161'inde (% 59) yapı malzemesi olarak kerpiç kullanılırken, 727'sinde (% 37) tuğla kullanılmıştır. Binaların 83'ünde (% 4) ise taş, kerpiç ve diğer malzemeler kullanılmıştır. Ancak yalnızca konut amaçlı binaları dikkate alacak olursak kendi arazi çalışmalarımızdan elde ettiğimiz bilgilerden istifade etmemiz gerekecektir.

Foto: 3.8. Battalgazi ilçe merkezinde, kerpiçten yapılmış iki katlı meskenlerden bir görünüm (a:Battalgazi İlçe Tanıtım Kitabı).

Arazi çalışmalarımız neticesinde araştırma alanımızda yine Hatunsuyu ve Hasırcılar beldeleri hariç toplam 1116 konut tespit edilmiştir. Bu konutlardan 671 tanesinde (% 60) kerpiç malzeme kullanılırken 445 tanesinde (% 40) tuğla kullanılmıştır.

Araştırma alanımızdaki köylerin tamamı ova üzerinde yer almaktadır. Buna bağlı olarak, geçmişten günümüze kadar yakın çevresinden kolayca temin edebildiği yapı malzemesi toprak olmuştur. Bu yüzden meskenlerin % 60'lık bir kısmında kerpiç kullanılmıştır. Ancak günümüzde, bilhassa ulaşım şartlarının iyileşmesine bağlı olarak sanayi üretimi olan tuğlaların temini kolaylaşmıştır. Gelir seviyesinin artmasının da etkisiyle son dönemlerde yapılan meskenlerde ağırlıklı olarak tuğla malzeme kullanılmıştır. Özellikle Ağilyazı, Adagören, Meydancık gibi eski yerleşim merkezleri baraj suları altında kalmış olan köylerde, yeni yapılan binalarda neredeyse tamamen

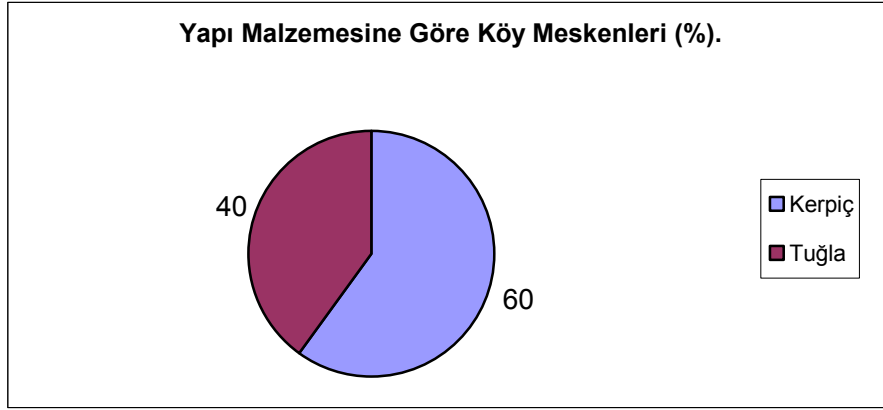
tuğla kullanılmıştır. Taş ve briket malzeme ise yer yer meskenlerin eklentilerinin yapımında kullanılmıştır.

Tablo: 3.4. Yapı Malzemesine Göre Köy Meskenleri.

Yapı Malzemesi	Konut Sayısı	%'si
Kerpiç	671	60
Tuğla	445	40
Toplam	1116	100

Kaynak: Arazide Uygulananlar Anketler

Şekil: 3.7.

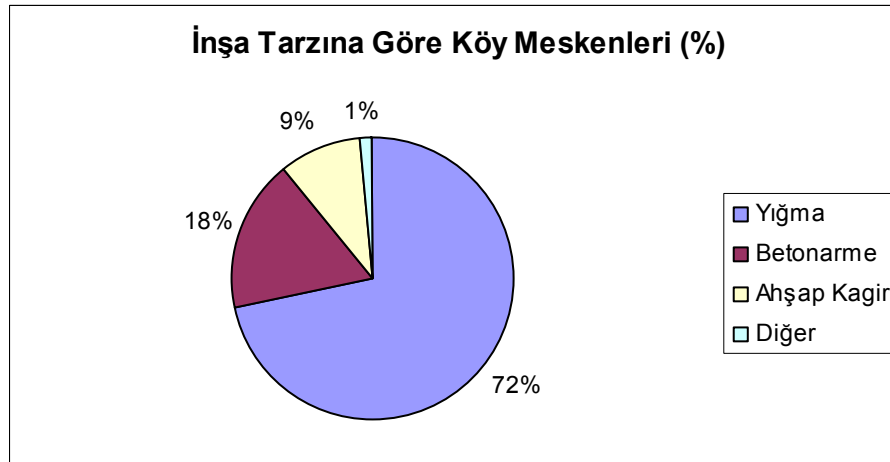

Tablo: 3.5. İnşa Tarzına Göre Köy Meskenleri.

İnşa Tarzı	Konut Sayısı	%'si
Yığma	1414	72
Betonarme	345	18
Ahşap Kagir	185	9
Diğer	27	1

Kaynak: DİE, 1997 Köy Envanteri.

Şekil: 3.8.

İnşa tarzı açısından ise çok büyük oranda yığma tekniği kullanılmıştır. Yine 1997 Köy Envanteri'ne göre binaların 1414'ü (% 72) yığma, 345'i (% 18) betonarme, 185'i (% 9) ahşap kagir ve 27 (%1) tanesi de diğer tekniklerle inşa edilmiştir.

Foto: 3.9. Yarımcahan köyünde, yığma tekniği ile kerpiç ve tuğla malzemeden yapılmış meskenlerden bir görünüm. Son dönemlerde yapılmakta olan meskenlerde tuğla malzemenin daha yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir (2005).

Çatı örtü malzemesi ve çatı şekli açısından baktığımızda, araştırma alanımızdaki köylerin genelde iyi bir durumda olduğu söylenebilir. Araştırma alanımızdaki konutların neredeyse tamamında beşik çatı şekli görülürken örtü malzemesi olarak da kiremit kullanılmıştır. Bazı eski kerpiç meskenlerde, düz toprak dam görülmekte ise de bunların sayısı oldukça azalmıştır. Meskenlerde kullanılmamakla birlikte meskenlerin eklentilerinde az da olsa sac ertmit örtü malzemesi de kullanılmıştır.

Araştırma alanımızdaki köylerde ekonomik faaliyetlerin de etkisi ile geleneksel yapı tarzı büyük benzerlik göstermektedir. Ancak son dönemlerde yapılan meskenler hem kullanılan malzemenin türü açısından hem de planları açısından bu geleneksel yapıya uymazlar. Geleneksel yapı tarzında olan meskenleri tek katlı meskenler oldukça sade yapıdadır ve ahır, samanlık, odunluk, ambar gibi eklentiler ya eve bitişik nizamda

ya da evin çok yakınındadır (Şekil: 3.9). Araştırma alanımızdaki köylerin hiçbirinde hakim ekonomik faaliyet hayvancılık olmamasına rağmen bu faaliyetin gerektirdiği ahır ve samanlık gibi eklentilerin görülebilmesi, köylülerin ticari amaçla olmasa bile kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeyde hayvan beslemesinden kaynaklanmaktadır. Eklentilerin eve bitişik olarak inşa edilmesinde, duvar ve çatıda kullanılacak olan malzemeden tasarruf edilmesi ve kış aylarında ısı kaybının nispeten azaltılması gibi faktörler önemli rol oynamaktadır.

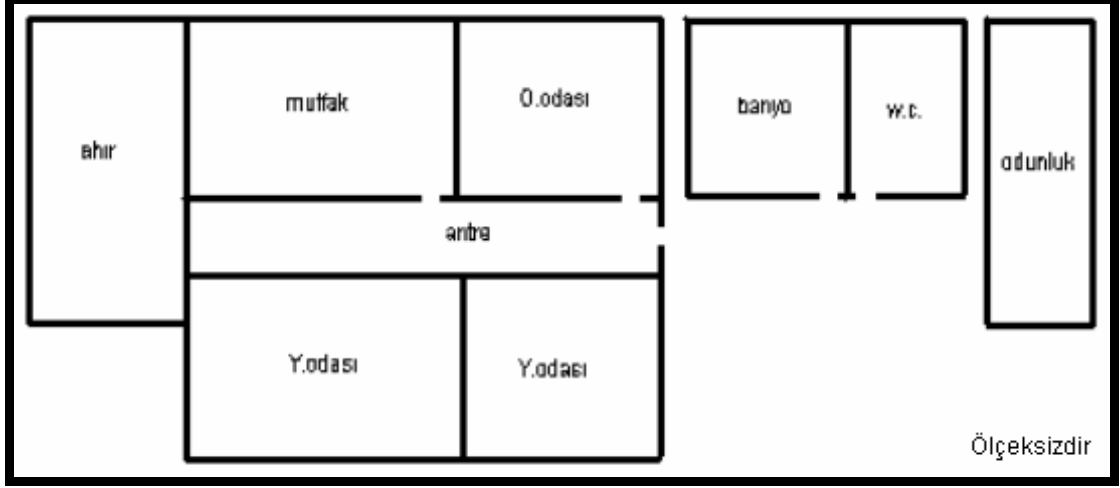

Foto: 3.10. Baraj kıyısında tuğla malzeme ve betonarme tekniği ile inşa edilmekte olan bir mesken örneği. İlçede mevsimlik olarak kullanılan, bazen sayfiye amacı da taşıyan evler oldukça yaygındır. Bu tür meskenlerde daha ziyade tuğla malzeme ve betonarme inşa tekniği kullanılmaktadır (2005).

Çift katlı meskenlerde ise daha kompleks bir yapı görülür. Ahır, odunluk, ambar gibi eklentilerin yer aldığı geniş bir avlunun bir yanında da iki katlı olarak inşa edilmiş mesken bulunur. Alt ve üst katın planları hemen hemen birbirinin aynı olan bu meskende ikinci kata dışarıdan bir merdivenle çıkılır. Balkon veya köşk olarak tabir edilen kesimden içeri girildiğinde geniş bir antre vardır ve burası salon olarak kullanılır. Salonun etrafında ise odalar yer alır. Banyo ve tuvalet ise genellikle evin dışında avlu içerisinde yer alır (Şekil: 3.10). Bunun dışında son dönemlerde daha ziyade sayfiye

amaçlı olarak yapılmış olan meskenlerinde önemli bir kısmının iki katlı olarak inşa edilmiş oldukları görülür.

Şekil: 3.9. Kemerköprü Köyünde Mahmut Andıç'e Ait Tek Katlı Bir Mesken Planı.

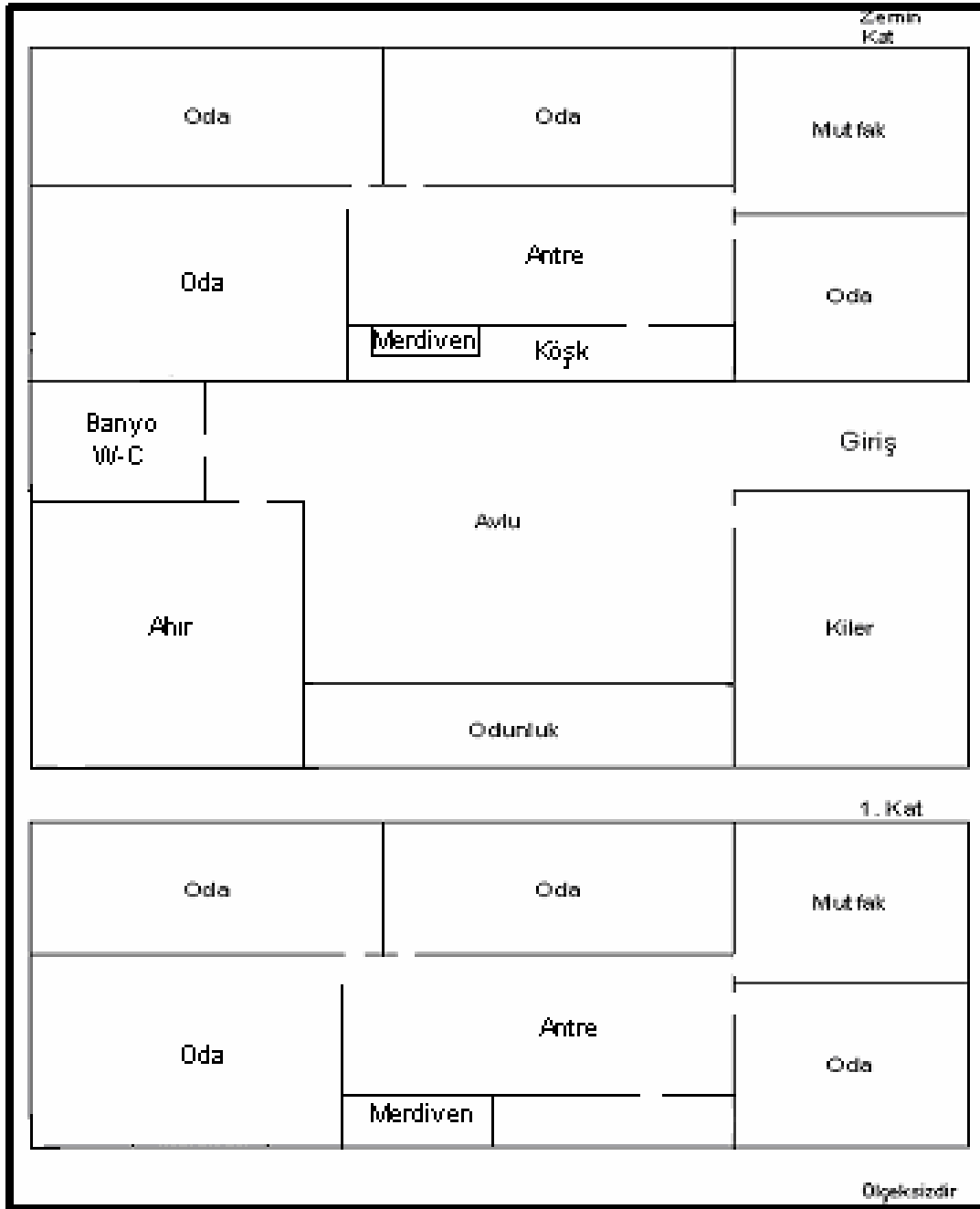

Meskenlerin kat sayılarına baktığımızda çoğunlukla tek katlı oldukları görülür. 1997 yılı köy envanterinde toplam 1043 adet konut amaçlı meskenin 867'sinin (% 83) tek katlı, 168 (% 16) tanesinin iki katlı ve 8 (% 1) tanesinin de üç katlı olduğu belirtilmiştir. Bu oranlara bakıldığında, araştırma alanımızdaki evlerin kat sayısı bakımından ana karakterinin tek katlı olduğu anlaşılmaktadır. İki ve üç katlı evler ise çoğunlukla yeni sayılabilecek bir dönemde yapılmışlardır. Bunların bir kısmı, yukarıda da belirtildiği gibi daha ziyade sayfiye amaçlı yapılar iken bir kısmı da sosyo-ekonomik düzeyi nispeten yüksek olan ailelerin, evlenen çocuklarını da düşünerek yaptıkları apartman tarzındaki yapılardır.

3.3.4. Battalgazi İlçe Merkezi

Bugünkü Battalgazi ilçe merkezi, Malatya şehrinin geçmişteki merkezidir. Aslında Malatya şehrinin ilk kuruluş yeri, bugünkü Battalgazi ilçe merkezinin 4 km kadar güneyinde yer alan Arslantepe mevkiidir. Malatya bölgesi M.Ö. 2500'lerden itibaren Arslantepe'nin kontrolü altında olmuştur (Gögebakan, 2004, XIII).

Şekil: 3.10. Toygar Köyünde İbrahim Mazıoğlu'na Ait İki Katlı Bir Mesken Planı.

İlk olarak Arslantepe’de Milidia, Melide, Melila gibi adlarla ortaya çıkmış olan şehir , Romalıların bölgeye gelmesinden sonra İmparator Titus devrinde (M.S. 79-81) XII. Fulminata Lejonunun daimi karargahını Arslantepe’nin 4 km kuzeyine taşımasıyla yeniden ortaya çıkmış ve ilk yer değiştirme hadisesini yaşamış, bugünkü Eskimalatya (Battalgazi) şehri oluşmuştur. Bu karargah etrafında yapıların oluşması ve yeni yerleşmeler ile Malatya giderek büyümüş, şehir surlarla çevrelenmiş, askeri nitelikli bir üs niteliği taşıyan şehir haline gelmiştir (Gögebakan, 2004, XIV).

Şehrin ilk ismi Hitit devri kaynaklarında “Maldiya” olarak görülür. Çek bilgini ve çivi yazısı uzmanı B. Hrozmy, Hitit tüccarları ile Asur ticaret adamları arasındaki yazışmalarda ilk kez Malatya adına rastlamıştır. Hititçe okunuşunu “Melit-Melid” olarak tespit etmiştir. Bu kelimenin Hitit dilinde “Bal” anlamına geldiğini saptamıştır. Kültepe’deki arşivlerde “Melit-Melid-Melita” olarak okunan Malatya adı Hitit belgelerinde Maldiya olarak saptanmıştır (Oğuz, 2000, 1-2).

Malatya’nın yerleşim tarihi M.Ö. 8000 yıllarına kadar uzatılabilmektedir. Hitit devrinde Hattuşaş’tan sonra Urfa’ya uzanan yol üzerinde yer alan Malatya, uzun süre Hitit yönetimi altında kalmış, Hititlerin yıkılması ile M.Ö. 1200-700 arasında ortaya çıkan Geç Hitit şehir devletlerinden birisi olmuştur. Asur krallığına haraç veren Malatya şehir devleti bir süre Kargamış Krallığına daha sonra da Urartu topraklarına dahil olacaktır. Urartuların Asurlara yenilgisinden sonra Asurlara bağlı Kommanu eyaletinde yer alır. Persler devrinde Malatya, Kapadokya satraplığının on valiliğinden birisi olur. Selefkos, pontus ve Kommanege krallıklarına bağlandıktan sonra, Roma İmparatorluğunun bir lejyonu haline gelir (Gögebakan, 2004, XIV).

Roma döneminde şark hudutlarını muhafaza eden konumuyla büyük öneme sahip olan şehrin surları yapılmış ve Melitene eyalet merkezlerinden birisi olmuştur. Roma ve Bizans döneminde askeri üs niteliği ile gerek Sasanilerle olan savaşlarda, gerekse Bizans-Arap mücadelesinde önemli rol oynamıştır. 659 tarihinde Habib Bin Mesleme tarafından İslam hakimiyetine geçirilmişse de, bu hakimiyet sürekli olamamış, yöredeki mücadele uzun süre devam etmiştir. Araplar Malatya’yı ele geçirdikten sonra, bölgenin en mamur beldesi haline getirmişler ve Harun Reşit zamanında Avasım adıyla oluşturulan müstakil bölgenin merkezi yapmışlardır. Bu merkezin bir diğer özelliği de Horasan’dan nakledilen Türklerin önemli bir yerleşim yeri olmasıdır. Bizans-İslam mücadelesi sırasında ortaya çıkan Türk-İslam kahramanları arasında şüphesiz Seyyid Battalgazi’nin ayrı bir yeri vardır (Gögebakan, 2004, XIV-XV).

XI. yüzyılın başından itibaren Türkler Anadolu’ya gelmeye başladılar. Malazgirt’ten önce 1057-1058’de Türkler Malatya’yı on gün süreyle zaptettiler. Uzun sürmeyen bu işgalden sonra şehir 1064 ve 1066 yıllarında iki kez daha Türklerin eline geçti. Daha sonra Danişmentliler ile Selçuklular arasındaki mücadele 1178 yılında II. Kılıçarslan’ın Malatya’yı kesin olarak alması ile sona ermiştir.

XIII. yüzyıl ortalarında Moğol istilasına uğrayan şehir harap oldu. 1315 yılında şehir Mısır Memluklarının eline geçti. 1400’de Timur tarafından işgal edildi. Son olarak

1516 yılında Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı topraklarına dahil edildi (Gülseren-Şentürk, 1998, 21).

İlkçağdan Osmanlı dönemine gelinceye kadar önemli bir hudut şehri olan Malatya, Osmanlı hakimiyetine girişi ile eski stratejik önemini kaybetmiştir. XVI. yüzyılın ilk yarısında şehirde 6000-9000 arası nüfus yaşamaktaydı ve bu yüzyılda bir sancak olarak bazen Rum bazen de Dulkadir eyaletine bağlanmıştır. 1588'den XVIII. yüzyıla kadar Zülkadriye eyaletinin bir sancağı olmuş, daha sonra ise Mamüretü'l-Aziz ve Diyarbekir eyaletleri arasında el değiştirmiştir. XIX. yüzyılda Malatya şehri için önemli bir değişiklik olmuş, şehir mecburi bir yer değiştirme hadisesi ile karşı karşıya kalmıştır. 1838'de Hafız Paşa'nın karargahını Malatya'da (bugünkü Battalgazi) kurması ve askerlerin evlere yerleşmeleri sırasında yazlık evlerinin yer aldığı Aspuzu'da bulunan halk, kış geldiğinde askerlerin evlerde oturmaya devam etmesi ve ordunun ayrılmasından sonra ise evleri harap hale geldiği için yazlık mahalde oturmaya devam etmişlerdir. Böylece Aspuzu giderek gelişmiş, Eskimalatya ise gerilemiş, nüfusu azalmış ve bir daha eski mamur günlerine dönememiştir (Gögebakan, 2004, XV-XVI).

Foto: 3.11. Battalgazi ilçe merkezinin uçaktan çekilmiş bir fotoğrafı (a: Battalgazi İlçe Tanıtım Kitabı).

Cumhuriyetin ilk yıllarında Eskimalatya adı ile Malatya şehir merkezine bağlı bir mahalle durumunda olan bugünkü Battalgazi 1928 yılında belediye, 1932 yılında ise nahiye olmuştur. 1987 yılında Eskimalatya ismi yerine Battalgazi ismini alarak ilçe olmuştur. Bugün Battalgazi ilçesine bağlı, ikisi belde ile on iki köy yerleşmesi bulunurken ilçe merkezinde toplam sekiz mahalle yer almaktadır.

Battalgazi ilçe merkezinin 2000 yılı nüfus sayımına göre nüfusu 15.154'tür. 12.931 olan köy nüfusunu da ekleyecek olursak ilçenin toplam nüfusu 28.085 kişidir. İlçe merkezinin nüfusunu Eskimalatya nahiyesi olarak geriye doğru inceleyecek olursak, 1935 yılından 2000 yılına kadar sürekli bir artış gösterdiğini görürüz. 1935 yılında 2170 olan nüfus 1970 yılında 5125 kişiye kadar çıkmıştır. 1970 ile 1975 yılları arasındaki dönem ise ilçe merkezindeki nüfusun en hızlı arttığı dönemdir. Bu dönemde nüfus neredeyse % 100 (% 99) oranında artarak 5125'ten 10.182'ye yükselmiştir. Bu aşırı nüfus artışı esas olarak 1960'lı yıllardan itibaren başlamış olan göç hareketleri ile ilgilidir. Ancak 1976 yılında yapılan yerel seçimlerin, bu nüfus artışının gerçekliği konusunda bazı şüphelere neden olduğu, saha çalışmalarımız sırasında çeşitli kişilerce belirtilmiştir. Bir sonraki dönemde nüfusun yalnızca % 5 oranında bir artış göstermesi de bu görüşün doğruluk payının olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir. Daha sonraki dönemlerde de dışarıdan alınan göç miktarına bağlı olarak nüfus zaman zaman hızlı zaman zaman daha düşük bir hızla artışına devam etmiştir. Bugün Battalgazi ilçe merkezi 15.154 kişilik nüfusu ile, 2000 yılı nüfus sayımına göre Malatya'nın en yüksek nüfuslu ilçe merkezi durumundadır.

Nüfusun cins ve yaş yapısı ilçe geneli ile genelde benzer özellikler gösterir. Nüfusun cins yapısının seyrinde 1965 yılı dikkat çekmektedir. Bu yıldaki nüfus sayımına göre nüfusun % 56'sı erkek iken sadece % 44'ü kadın nüfustan oluşmaktadır. Bunun en önemli nedeni ise ilçenin bu dönemde dışarıdan önemli miktarda göç almasıdır. Bilindiği gibi dışarıdan göç alan bölgelerde erkek nüfusun oranı önemli miktarda artış göstermektedir. Aynı neden bağlı olarak, diğer dönemlerde de erkek nüfus oranının zaman zaman önemli miktarlarda artış gösterdiği görülmektedir. 2000 yılı nüfus sayımı sonuçlarına ve 2004 yılı sağlık ocağı verilerine göre ise nüfusun % 51'i erkek % 49'u kadındır. Bu oranlar da ilçe ve Türkiye geneli ile uyumluluk göstermektedir. Yine 2004 yılı sağlık ocağı verilerine göre ilçe merkezindeki cinsellik oranı 102,6 çıkmaktadır.

Tablo: 3.6. Battalgazi İlçe Merkezi Nüfusunun Yaş Grupları ve Cins Yapısına Göre Dağılışı (2004).

Yaş Gr.	E	%	K	%	T	%	TOPLAM	%	E %	K %	CİNS ORANI %
0-4	724	5	575	4	1299	9	4631	32	51,3	48,7	105,4
5-9	793	5,5	853	6	1646	11,4					
10-14	859	5,9	827	5,7	1686	11,6					
15-19	835	5,8	796	5,5	1631	11,3	9068	62,8	50,5	49,5	102,1
20-24	813	5,6	800	5,5	1613	11,1					
25-29	638	4,4	604	4,2	1242	8,6					
30-34	490	3,4	515	3,6	1005	7					
35-39	420	2,9	430	3	850	5,9					
40-44	397	2,7	376	2,6	773	5,4					
45-49	288	2	244	1,7	532	3,7					
50-54	292	2	315	2,2	607	4,2					
55-59	225	1,6	203	1,4	428	3					
60-64	183	1,3	204	1,4	387	2,7					
65-69	137	0,9	153	1,1	290	2	740	5,2	48,1	51,9	92,7
70-74	134	0,9	120	0,8	254	1,8					
75-79	46	0,3	59	0,4	105	0,7					
80-84	28	0,2	28	0,2	56	0,4					
85+	11	0,1	24	0,2	35	0,2					
Toplam	7313	50,5	7126	49,5	14439	100					102,6

Kaynak: Battalgazi Merkez Sağlık Ocağı.

Nüfusun yaş gruplarına bölünüşünde de ilçe geneli ile önemli ölçüde benzerlik vardır. 2004 yılı itibarı ilçe merkezinde 0-14 yaş grubunda bulunan 4631 kişi toplam nüfusun % 32'sini oluştururken, 15-64 yaş grubunda bulunan 9068 kişi nüfusun % 62,8'ini, 65 yaş ve üstü yaş grubunda yer alan 740 kişi ise toplam nüfusun % 5,2'sini oluşturmaktadır. Bu oranlar hemen hemen ilçe geneli ile aynıdır. Yaş gruplarına göre cinsiyet dağılımına baktığımızda da benzer bir tablo görülür. 0-14 yaş grubunda yer alan 4631 kişilik nüfusun % 51,3'ü (2376 kişi) erkek, % 48,7'si (2255 kişi) kadındır. Bu oran 15-64 yaş grubunda biraz daha dengelenmekte; 9068 kişinin % 50,5'i (4581 kişi) erkek, % 49,5'i (4487 kişi) kadın nüfustan oluşmaktadır. 65 yaş üstü grubunda ise erkek nüfus kadın nüfusun gerisinde kalmaktadır. Bu gruptaki 740 kişinin % 48,1'i (356 kişi) erkek, % 51,9'u (384 kişi) kadın nüfustan oluşmaktadır (Tablo: 3.6). Ayrıca 2004 yılı verilerine göre Battalgazi ilçe merkezindeki bağımlı nüfus oranı % 59'dur. Bu oran ilçe geneline son derece yakındır.

Battalgazi ilçe merkezi toplam 34.890 da'lık (34,89 km²) bir alana sahiptir. 2000 yılı nüfus sayımına göre ilçe merkezi nüfusunun 15.154 kişi olduğu düşünülecek olursa,

ilçe merkezindeki aritmetik nüfus yoğunluğu km^2 ye yaklaşık 434 kişi olarak hesaplanır. Bu oran km^2 ye 141 kişi olan ilçe ortalamasının oldukça üzerindedir. Ancak el verişi tarım, ulaşım ve yerleşme imkanlarının yanı sıra ilçe merkezi olmasına bağlı olarak nispeten gelişmiş sosyo-ekonomik koşullara sahip olması ve idari fonksiyonu nedeni ile, nüfus yoğunluğunun bu derece yüksek çıkması gayet normal olarak görülebilir. İlçe merkezindeki tarım alanlarının toplamı ise 32.840 da ($32,84 \text{ km}^2$)'dır. 2000 yılı nüfus sayımına göre ilçede tarımla uğraşan nüfus 717 kişidir. Buna göre tarımsal nüfus yoğunluğu yaklaşık 22 kişidir. Fizyolojik nüfus yoğunluğu ise yaklaşık olarak 461 kişidir.

Battalgazi ilçe merkezinde nüfusun, idari binalar ve ticaret hanelerin de yer aldığı merkezi iş ve ticaret sahasına karşılık gelen asıl merkez etrafında yoğunlaştığı görülür. Battalgazi ilçe merkezi Alacakapı, Bahçelievler, Dolamantepe, Karahan, Toptaş, Karabağlar, Yenimahalle ve Meydanbaşı Mahallelerinden oluşmaktadır. Nüfusun büyük bir çoğunluğu Alacakapı Mahallesi'nde yoğunlaşmıştır ve nüfusun % 31'i bu mahallede yer almaktadır. Nüfusun % 16'sı Meydanbaşı Mahallesi'nde, % 11'i Bahçeli evler ve yine diğer bir % 11'i Karabağlar Mahallelerinde, % 10'u Dolamantepe Mahallesi'nde, % 8'i Toptaş Mahallesi'nde, % 7'si Yenimahallede ve % 6'sıda Karahan Mahallesi'nde yer alır (Battalgazi Belediyesi İlçe Tanıtım Kitabı, 47).

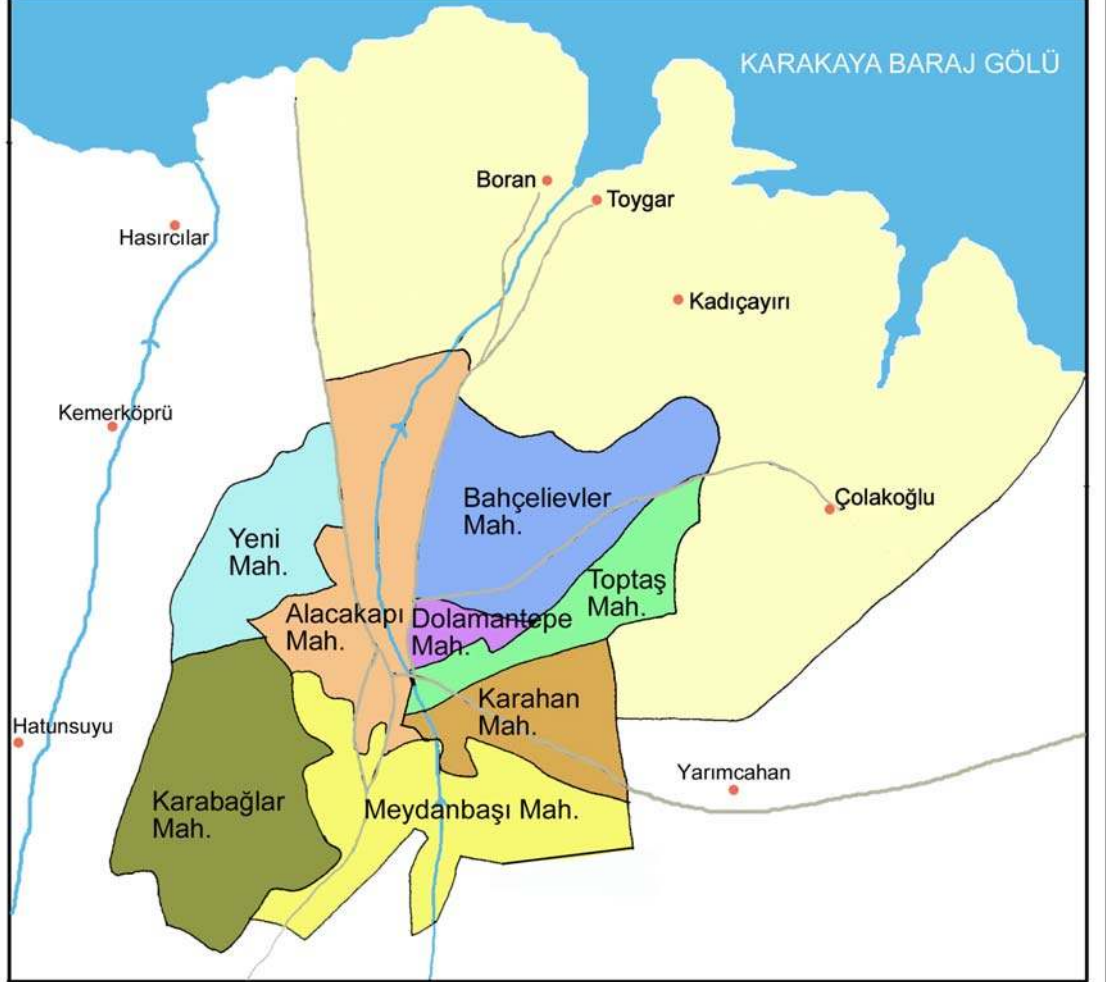
2000 yılı nüfus sayımına göre ilçe merkezinde 12 ve daha yukarı yaşta olan 10.791 (5542 erkek, 5249 kadın) kişinin 2527'si iktisaden faal olan nüfusu, 823'ü iş gücünde olup da işsiz olan nüfusu, 7441'i ise istihdam dışı olan nüfusu meydana getirmektedir. Buna göre 12 ve daha yukarı yaştaki nüfusun ancak % 23'ü iktisaden faal durumdadır ve bu nüfusunda yaklaşık % 91'ini (2296 kişi) erkek, % 9'unu (231 kişi) ise kadın nüfus oluşturmaktadır. İktisaden faal olmayan nüfusun ise % 35'ini (2569 kişi) erkek nüfus, % 65'ini (4872 kişi) ise kadın nüfus oluşturmaktadır (DİE, 2002).

Tablo: 3.7. Battalgazi İlçe Merkezinde Nüfusun (12 ve Üzeri Yaş) Cinsiyete Göre İş Gücü Durumu (2000).

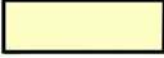
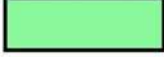
	T	%	E	%	K	%
12 Yaş Üstü	10791	71	5542	51	5249	49
İstihdam Dışı	7441	69	2569	35	4872	65
İş Gücü	3350	31	2973	89	377	11
İstihdam	2527	23	2296	91	231	9
İşsiz	823	8	677	82	146	18

Kaynak: DİE 2002.

ŞEKİL:3.11 BATTALGAZİ BELEDİYESİ MAHALLE ve MÜCAVİR SAHA HARİTASI

AÇIKLAMALAR

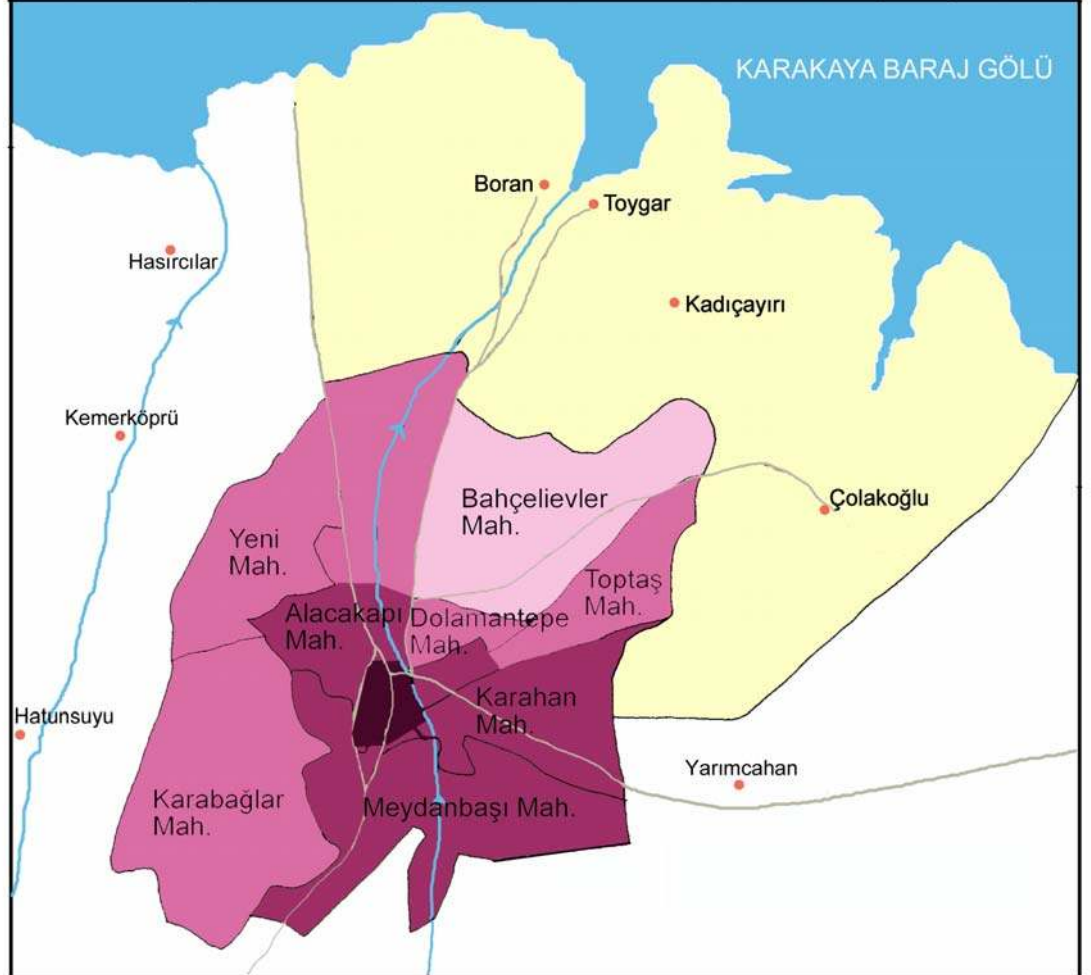
	Mücavir Alan		Karabağlar Mah.
	Alacakapı Mah.		Bahçelievler Mah.
	Yenimahalle		Meydanbaşı Mah.
	Toptaş Mah.		Köy Merkezi
	Dolamantepe Mah.		Akarsu
	Karahan Mah.		Karayolu

0 1 2 km.

KAYNAK: Battalgazi Belediyesi İlçe Tanıtım Kitabı

ŞEKİL:3.12 BATTALGAZİ İLÇE MERKEZİNİN TARİHİ GELİŞİMİ

AÇIKLAMALAR

	M.S. 79-81 Şehrin İlk Yerleşim Alanı.
	1975 Öncesi
	1975-1985 Dönemi
	1985 Sonrası

	Mücvir Alan
	Köy Merkezi
	Akarsu
	Karayolu

0 1 2 km.

KAYNAK: Battalgazi Belediyesi İlçe Tanıtım Kitabı

Tablo: 3.8. Battalgazi İlçe Merkezinde Faal Olmayan Nüfusun (12 ve Üzeri Yaş) Faal Olmama Nedenleri (2000).

Faal Olmayan Nüfus	E	%	K	%	T	%
İş Arayanlar	352	79,8	89	20,2	441	5,9
Öğrenci	1426	65,1	764	34,9	2190	29,5
Ev Kadını	–	–	3949	100	3949	53,1
Emekli	501	93,1	37	6,9	538	7,2
İrad Sahibi	233	88,9	29	11,1	262	3,5
Diğerleri	57	93,4	4	6,6	61	0,8
Toplam	2569	34,5	4872	65,5	7441	100

Kaynak: DİE 2002.

İktisaden faal olan nüfusun en büyük kısmı yaklaşık % 19 ile 20-24 yaş grubunda yer alırken bunun % 89'unu erkek %11'ini kadın nüfus oluşturmaktadır. Daha sonra % 15 ile 25-29 yaş grubu (% 90 erkek, % 10 kadın), % 15 ile 35-39 yaş grubu (% 95 erkek, % 5 kadın), % 13 ile 30-34 yaş grubu (% 95 erkek, % 5 kadın) ve % 11 ile 40-44 yaş grubu (% 95 erkek, % 5 kadın) gelmektedir.

Tablo: 3.9. Battalgazi İlçe Merkezinde İstihdam Edilen Nüfusun Yaş ve Cinsiyetine Göre Dağılımı (2000).

Yaş Grubu	E	%	K	%	T	%
12-14	16	80	4	20	20	0,8
15-19	166	79	43	21	209	8,3
20-24	418	89	54	11	472	18,7
25-29	330	90	37	10	367	14,5
30-34	321	95	18	5	339	13,4
35-39	350	95	19	5	369	14,6
40-44	258	95	14	5	272	10,8
45-49	168	93	12	7	180	7,1
50-54	104	93	8	7	112	4,4
55-59	75	89	9	11	84	3,3
60-64	36	90	4	10	40	1,6
65 +	53	85	9	15	62	2,5
Bilinmeyen	1	–	–	–	–	–
Toplam	2296	91	231	9	2527	100

Kaynak: DİE 2002.

Battalgazi ilçesindeki iktisaden faal olan nüfusun % 29'u tarım, % 14'ü sanayi, % 57'si hizmet sektöründe çalışmaktadır. Buna göre ilçenin ekonomisinde hizmet sektörü ağırlıklı olarak ön plana çıkmaktadır. Hizmet sektöründe çalışan 1446 kişinin 18

Tablo: 3.10. Battalgazi İlçe Merkezinde Çalışan Nüfusun İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Bölünüşü (2000).

Sektör	Faaliyet Kolu	Cinsiyet	Nüfus Miktarı	Toplam	Genel Toplam	İkt. faal. Kolu %	Sektörel %
T A R I M	Ziraat,Avcılık, Ormancılık ve Balıkçılık	E	615	717	717	29	29
		%	86				
		K	102				
		%	14				
S A N A Y İ	Madencilik ve Taş Ocakçılığı	E	1	1	360	0,04	14
		%	100				
		K	–				
		%	–				
	İmalat Sanayi	E	300	359		14	
		%	84				
		K	59				
		%	16				
H İ Z M E T	Elektrik, Gaz ve Su	E	17	18	1446	1	57
		%	94				
		K	1				
		%	6				
	İnşaat	E	141	141		6	
		%	100				
		K	–				
		%	–				
	Toptan ve Perakende Ticaret	E	288	298		12	
		%	97				
		K	10				
		%	3				
	Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama	E	84	84		3	
		%	100				
		K	–				
		%	–				
	Mali Kurumlar, Sigorta	E	41	46		2	
		%	89				
		K	5				
		%	11				
	Toplum Hizmetleri Sosyal ve Kişisel Hizmetler	E	809	859		34	
		%	94				
		K	53				
		%	6				
	İyi Tanımlanmamış	E	3	4	4	-	0,2
		%	75				
		K	1				
		%	25				
	Genel Toplam	E	2296	2527	2527	100	100
		K	231				

Kaynak: DİE 2002.

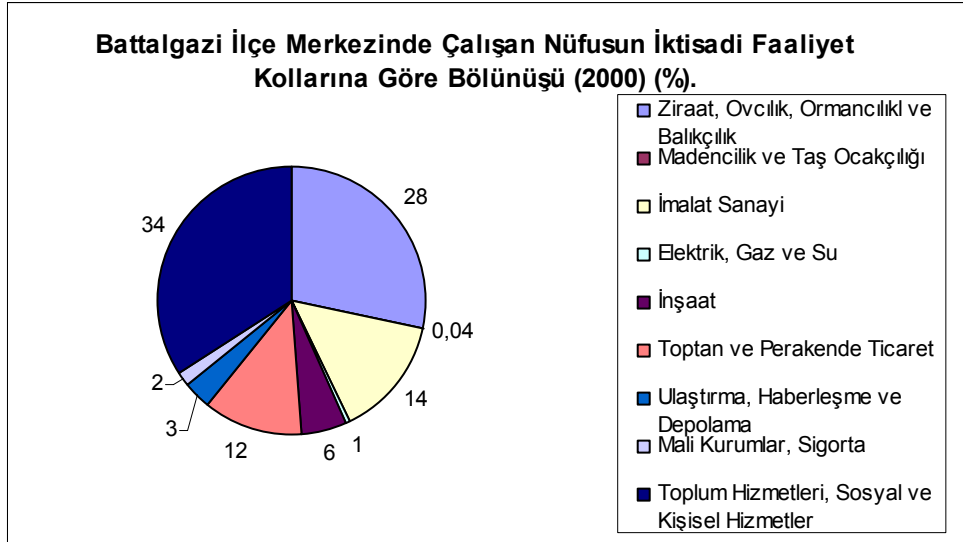
kişisi Elektrik, Gaz ve Su işlerinde, 141 kişisi inşaat işlerinde, 298 kişisi Toptan ve Perakende Ticaret, Lokanta ve Otel İşletmelerinde, 84 kişisi Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama işlerinde, 46 kişisi Mali Kurumlar, Sigorta, Taşınmaz Mallara Ait İşler ve

Kurumları ile Yardımcı İş Hizmetlerinde, 859 kişisi Toplum Hizmetleri, Sosyal ve Kişisel Hizmetlerde çalışmaktadır. Bunlar içerisinde özellikle toplum hizmetleri % 34'lük bir payla dikkat çekmektedir. Bunda, ilçede yer alan askeri birlik, İlçe Jandarma Karakolu ve Emniyet Müdürlüğünün varlığı önemli bir rol oynamaktadır.

İlçede tarım sektöründe çalışan nüfus toplam 717 kişi olarak görülmektedir. Bu ise iktisaden faal nüfusun % 29'unu teşkil etmektedir. Görüldüğü gibi bu oran oldukça yüksek sayılabilir. Hatta reel olarak bu oranın daha da yüksek olduğu söylenebilir. Çünkü farklı sektörlerde çalışıyor görünen pek çok kişinin aslında aynı zamanda tarımla uğraştığını söylemek son derece isabetli olacaktır. Bu nedenle Battalgazi ilçe merkezinin ekonomisinde tarımın son derece ağırlıklı olduğunu söylemek mümkündür.

Sanayi sektöründe çalışan toplam 360 kişinin hemen hepsi imalat sanayisinde çalışmaktadır. Bu da iktisaden faal nüfusun % 14'üne tekabül etmektedir. İlçe merkezinde bulunan üç adet kayısı entegre tesisi, bir adet un fabrikası ve bir adet orman ürünleri imalathanesi, imalat sanayisinde çalışan nüfus miktarının nispeten yükselmesini sağlamıştır. Ancak sanayi sektöründe yer alan nüfusun bir kısmının da Malatya il merkezindeki çeşitli sanayi kuruluşlarında çalıştığı unutulmamalıdır. Bu nedenle ilçedeki sanayi sektörünün payı aslında olduğundan biraz daha fazla görülmektedir.

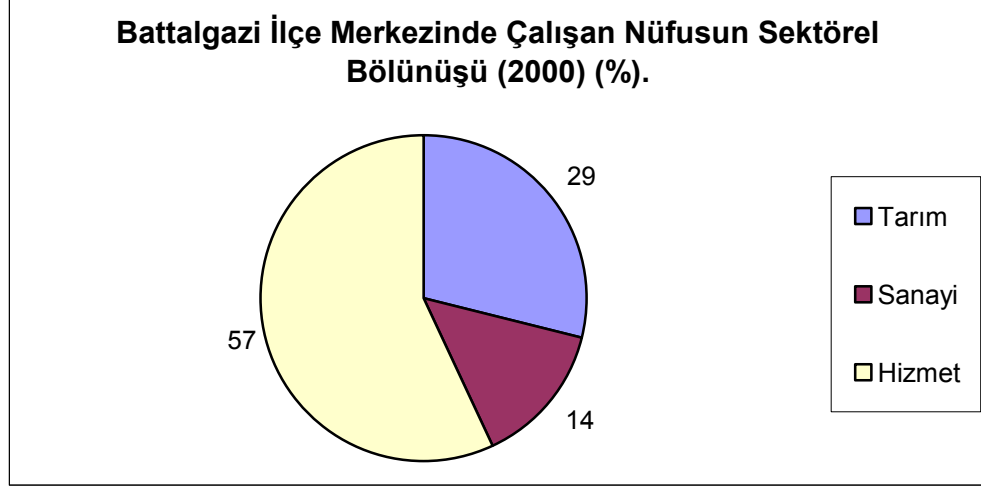
Şekil: 3.13.

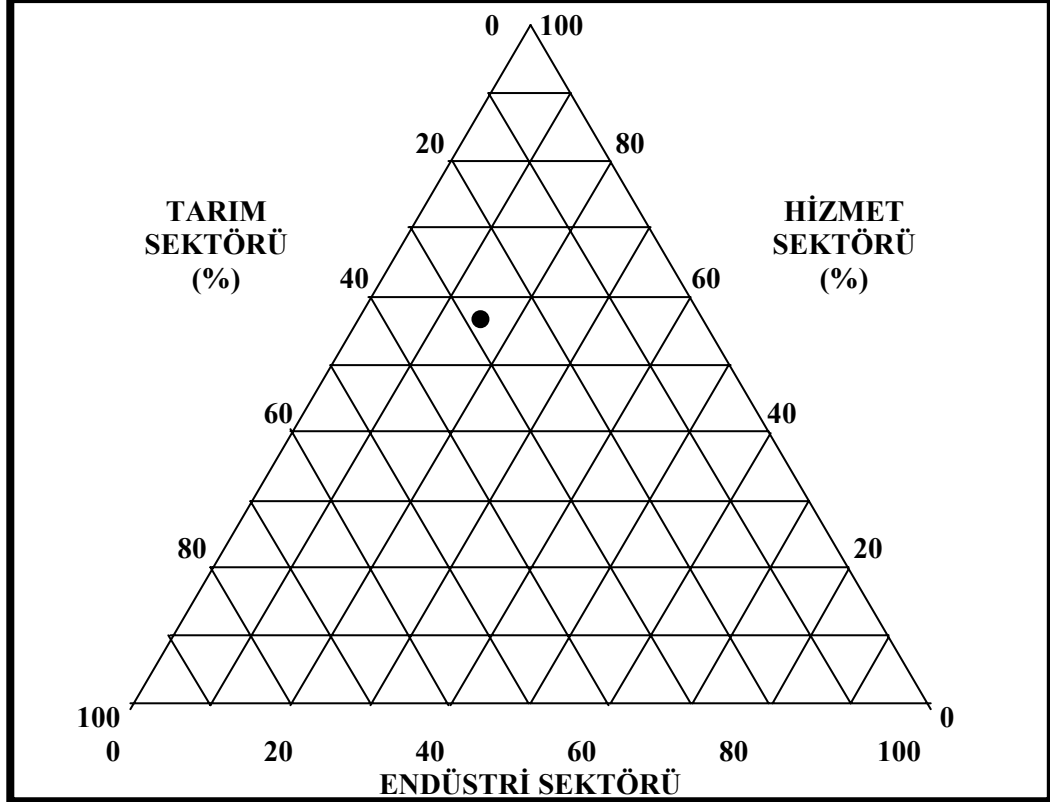
Battalgazi'de yapılan iş ve cinsiyete göre istihdam edilen nüfusa bakacak olursak; 2000 yılı verilerine göre iktisaden faal nüfusun % 10'u İlmi ve teknik elemanlar, serbest meslek sahipleri ve ilgili mesleklerde çalışanlardır. Bu grupta yer

alan toplam 255 kişinin 222'si (% 87) erkek, 33'ü (% 13) kadındır. Mütteşebbisler, direktörler ve üst kademe yöneticiler iktisaden faal nüfusun % 1'ini oluşturur ve bu grupta yer alan 23 kişinin hepsi erkektir. İktisaden faal nüfusun % 6'sını oluşturan idari personel ve benzeri işlerde çalışanların toplamı 151 kişidir.

Şekil: 3.14.

Şekil:3.15. Battalgazi İlçe Merkezinde Ekonominin Sektörel Karakteri (2000).

Bunlardan 132'si (% 87) erkek, 19'u (% 13) kadındır. Ticaret ve satış personelinin toplamı 201 kişidir ve bu % 8'lik bir orana tekabül eder. Bunların 190'ı (% 96) erkek, 11'i (% 4) kadındır. Hizmet işlerinde çalışanların oranı % 11'dir ve 261'i (% 96) erkek, 10'u (% 4) kadın olmak üzere toplam 271 kişi çalışmaktadır. Ziraat, hayvancılık, ormancılık, balıkçılık, avcılık la uğraşan 716 kişinin 616'sı (% 86) erkek, 100'ü (% 14) kadındır ve bu grubun toplam içindeki payı % 28'dir. En büyük grubu oluşturan, tarım dışı üretim faaliyetlerinde çalışanlar ve ulaştırma makineleri kullananların sayısı 910 kişidir, toplam içindeki payları ise % 36'dır. Bunlardan 851'i (% 94) erkek, 59'u (% 6) kadındır. (Tablo: 3.11).

Tablo:3.11. Battalgazi İlçe Merkezinde Yapılan İş ve Cinsiyete Göre İstihdam Edilen Nüfus (2000).

Ekonomik Faaliyet Kolu	E	%	K	%	Toplam	%
İlmi ve teknik elemanlar,serbest meslek sahipleri ve bunlarla ilgili diğer meslekler.	222	87	33	13	255	10
Müteşebbisler,direktörler ve üst kademe yöneticileri.	23	100	–	–	23	1
İdari personel ve benzeri çalışanlar.	132	87	19	13	151	6
Ticari ve satış personeli	190	96	11	4	201	8
Hizmet işlerinde çalışanlar.	261	96	10	4	271	11
Tarım, hayvancılık, ormancılık,balıkçılık ve avcılık işlerinde çalışanlar.	616	86	100	14	716	28
Tarım dışı üretim faaliyetlerinde çalışanlar ve ulaştırma makinaları kullananlar.	851	94	59	6	910	36
TOPLAM	2296	91	231	9	257	100

Kaynak: DİE 2002.

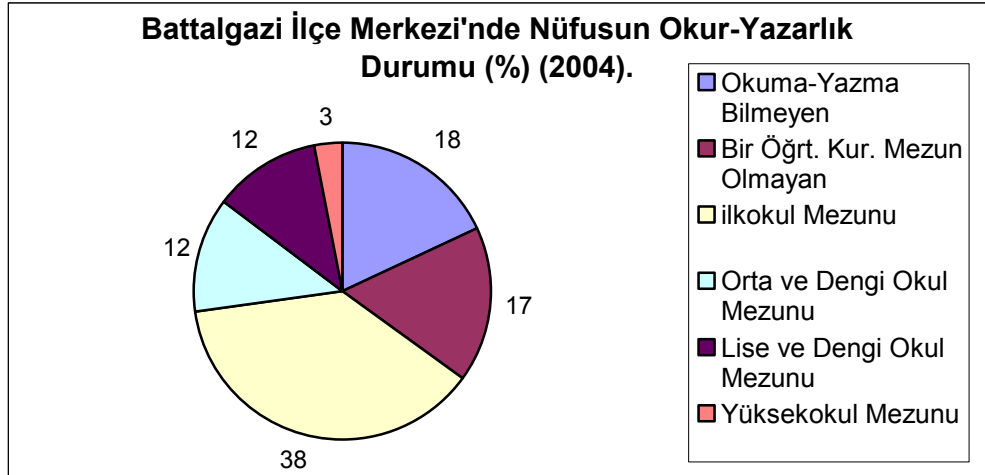
Battalgazi ilçe merkezinde, 6 yaş ve üzerindeki nüfus 2004 yılı sağlık ocağı verilerine göre toplam 12.367 kişidir. Bu nüfusun % 18'i (2241 kişi) okuma-yazma bilmemektedir. Okuma-yazma bilmeyenlerin % 24'ü (527 kişi) erkekken, % 76'sı (1714 kişi) kadındır. Buna karşılık okuma-yazma bilenlerin oranı % 82'dir (10.126 kişi) ve bunun % 56'sını (5720 kişi) erkek nüfus % 44'ünü (4406 kişi) kadın nüfus oluşturmaktadır. 2000 yılı nüfus sayımı sonuçlarına baktığımızda da bu tablonun genelde pek değişmediğini görürüz.

Tablo: 3.12. Battalgazi İlçe Merkezi Nüfusunun Cinsiyete Göre Okur-Yazarlık Durumu (2004).

EĞİTİM DURUMU	Toplam	%'si	Erkek	%'si	Kadın	%'si
Toplam	12367	100	6247	51	6120	49
Okuma-Yazma Bilmeyen	2241	18	527	24	1714	76
Okuma-Yazma Bilen	10126	82	5720	56	4406	44
Bir Öğrt. Kur. Mezun Olmayan	2087	17	1047	50	1040	50
İlkokul Mezunu	4687	38	2398	51	2289	49
Orta ve Dengi Okul Mezunu	1534	12	1021	67	513	33
Lise ve Dengi Okul Mezunu	1440	12	977	68	101	32
Yüksekokul Mezunu	378	3	277	73	101	27

Kaynak: Battalgazi Merkez Sağlık Ocağı.

Şekil: 3.16.

En son mezun olunan eğitim kurumlarının dağılışına bakıldığında 2004 yılı itibari ile en büyük grubu % 38'lik (4687 kişi) bir payla ilkokul mezunları oluşturmaktadır. İlkokul mezunu olanların % 51'i (2398 kişi) erkek iken % 49'u (2289 kişi) kadındır. Herhangi bir öğretim kurumunda mezun olmayanların oranı ise % 17'dir (2087 kişi) ve bunların da % 50'si (1047 kişi) erkek, % 50'si (1047 kişi) kadındır.

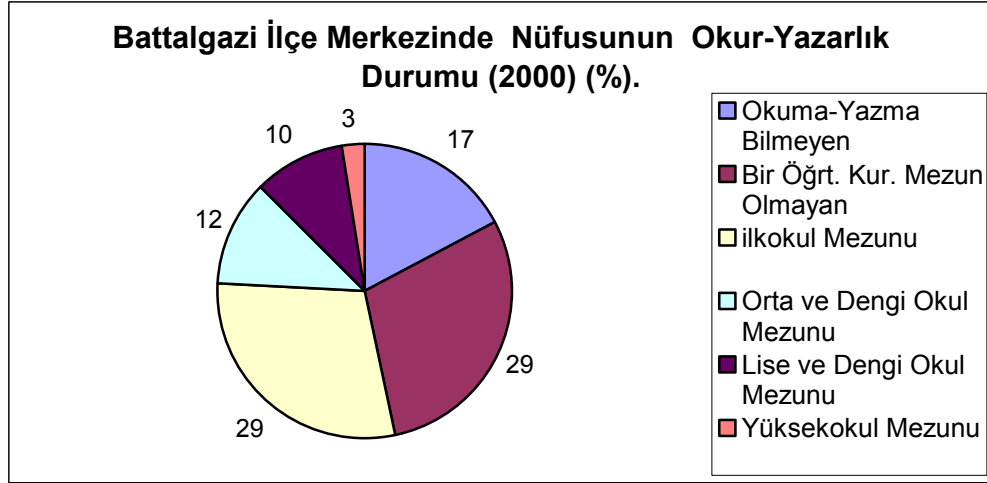
kadındır. Görüldüğü gibi bu iki grupta kadın ve erkek nüfus oranları birbirine çok yakındır. Ancak eğitim kademelerinin seviyesi yükseldikçe bu durum erkek nüfus lehine bozulma göstermektedir (Tablo: 3.13, Şekil: 3.16).

Tablo: 3.13. Battalgazi İlçe Merkezi Nüfusunun Cinsiyete Göre Okur-Yazarlık Durumu (2000).

EĞİTİM DURUMU	Toplam	%'si	Erkek	%'si	Kadın	%'si
Toplam	13180	100	6814	52	6366	48
Okuma-Yazma Bilmeyen	2274	17	550	24	1724	76
Okuma-Yazma Bilen	10906	83	6264	57	4642	43
Bir Öğrt. Kur. Mezun Olmayan	3890	29	2077	53	1813	47
İlkokul Mezunu	3820	29	1858	49	1962	51
Orta ve Dengi Okul Mezunu	1540	12	1124	73	416	27
Lise ve Dengi Okul Mezunu	1319	10	930	71	389	29
Yüksekokul Mezunu	337	3	275	82	62	18

Kaynak: DİE, 2002

Şekil: 3.17.

Ortaokul ve dengi okullardan mezun olan 1534 kişinin (% 12) 1021'i (% 67) erkek, 513'ü (% 33) kadın, lise ve dengi okullardan mezun olan 1440 kişinin (% 12) 977'si (% 68) erkek, 101'i (% 32) kadın, yüksekokul mezunu olan 378 kişinin (% 3) 277'si erkek, 101'i (% 27) kadındır. Görüldüğü gibi eğitim kademelerinin seviyesi arttıkça hem bu eğitim kademelerinden mezun olanların sayısında hem de bu mezunlar arasındaki kadın nüfus oranında büyük bir düşüş yaşanmaktadır. Bu da eğitim kademeleri arasındaki öğrenci akışı ve kız çocuklarının eğitimi konusunda hala çok ciddi sorunlarımız olduğunu göstermektedir.

Özellikle ilkokuldan sonra öğrenci akışında büyük bir azalma olduğu dikkat çekmektedir. İlkokuldan sonra ortaokula devam eden öğrencilerin önemli bir bölümünün liseye de devam ettiğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla mecburi eğitimin beş yıldan sekiz yıla çıkarılmış olması, gelecekte eğitim kademeleri arasındaki öğrenci akışını büyük ölçüde artıracığı söylenebilir. Ayrıca eğitim kademelerindeki cinsiyet dağılımı 2000 yılı ile kıyasladığımızda kız öğrencilerin oranının cüzi bir artış gösterdiğini söylemek mümkündür. Bu da hem mecburi eğitimin sekiz yıla çıkarılmış olmasının hem de ailelerin, kız çocuklarının eğitimi konusunda daha bilinçli bir hale gelmiş olmasının bir sonucudur denilebilir. Ancak, hem eğitim kademeleri arasındaki öğrenci akışı hem de kız çocuklarının eğitimi konusunda alınması gereken çok önemli mesafelerin olduğu da muhakkaktır.

Battalgazi ilçe merkezinde on bir ilköğretim okulu, bir lise, bir İmam Hatip Lisesi ve bir Ziraat Meslek Lisesi bulunmaktadır.

Foto: 3.12. Battalgazi İmam-Hatip Lisesinden bir görünüm (2005).

Battalgazi ilçe merkezinde bulunan 11 ilköğretim okulunda öğrenim gören toplam 3465 öğrencinin 1867'si (% 54) erkek, 1598'i (% 46) kız öğrencidir. Bu ilköğretim okullarında toplam 161 öğretmenin görev yaptığı düşünülecek olursa öğretmen başına

düşen öğrenci sayısının 22 olduğu görülür. Bu rakam ilçe geneli ortalamasının (20) üzerindedir. Ancak ilçe merkezindeki nüfus yoğunluğu dikkate alınacak olursa bunun son derece doğal bir durum olduğu söylenebilir.

İlçe merkezindeki üç lisede ise toplam 891 öğrenci öğrenim görmektedir. Öğrencilerin 684'ü (% 77) erkek, 207'si (% 23) kızdır. Kız ve erkek öğrenci farkının bu derece yüksek olmasının esas sebebi, liselerin ikisinin meslek lisesi statüsünde olmasıdır. Zira, İmam Hatip Lisesi ve Ziraat Meslek Liselerinde bulunan 359 öğrencinin tamamı erkek öğrencilerden ibarettir. Bu üç lisede görev yapan toplam öğretmen sayısı 67'dir. Buna göre de ilçe merkezindeki liselerde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 13'tür. Ayrıca bu liselerde ders görülen toplam şube sayısının 31 olduğu düşünülürse derslik başına düşen öğrenci sayısının ortalama 29 kişi olduğu görülür. Bu değer de Malatya ili ortalamasına (30) son derece yakındır.

Tablo: 3.14. Battalgazi İlçe Merkezi Öğrenci, Öğretmen, Derslik Sayıları ve Birbirleri ile Oranları (2004).

	Toplam Öğrenci	Erkek	%	Kız	%	Toplam Öğretmen	Öğretmen Baş. Düş. Öğrenci Sayısı	Derslik	Şube	Derslik Baş.Düş. Öğrenci Sayısı
İlköğretim Okulu	3465	1867	54	1598	46	161	22	97	121	36
Lise	891	684	77	207	23	67	13	47	31	29

Kaynak: İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü.

Battalgazi ilçesinin sahip olduğu fonksiyonlara bakacak olursak; idari fonksiyon bakımından Battalgazi ilçe merkezi ikisi belde olmak kaydıyla 14 köyün merkezliğini üstlenmiş durumdadır. İlçe merkezinde bulunan Cumhuriyet Meydanı pek çok idari birimin yer aldığı merkez durumundadır. Meydanın güneyinde yer alan hükümet binasında; Kaymakamlık, İlçe Tarım Müdürlüğü, Özel İdare Müdürlüğü, Nüfus Müdürlüğü, Tapu Sicil Müdürlüğü, Mal Müdürlüğü, Sivil Savunma Müdürlüğü ve Öğretmen evi bulunmakla ayrıca bu binada birde PTT şubesi yer almaktadır. Cumhuriyet Meydanı'nın batısında belediye binası yer alır. Yine Cumhuriyet Meydanı'nın doğusunda Tarım Kredi Kooperatifi ve Ziraat Bankası yer almaktadır. Aynı meydanın kuzeyinde ise sulama birliği başkanlığı hizmet vermektedir. Ayrıca çeşitli siyasi partilere ait irtibat büroları da Cumhuriyet Meydanı çevresinde yer almaktadır. İlçe merkezinde bunlar dışında Emniyet Amirliği, Jandarma Komutanlığı,

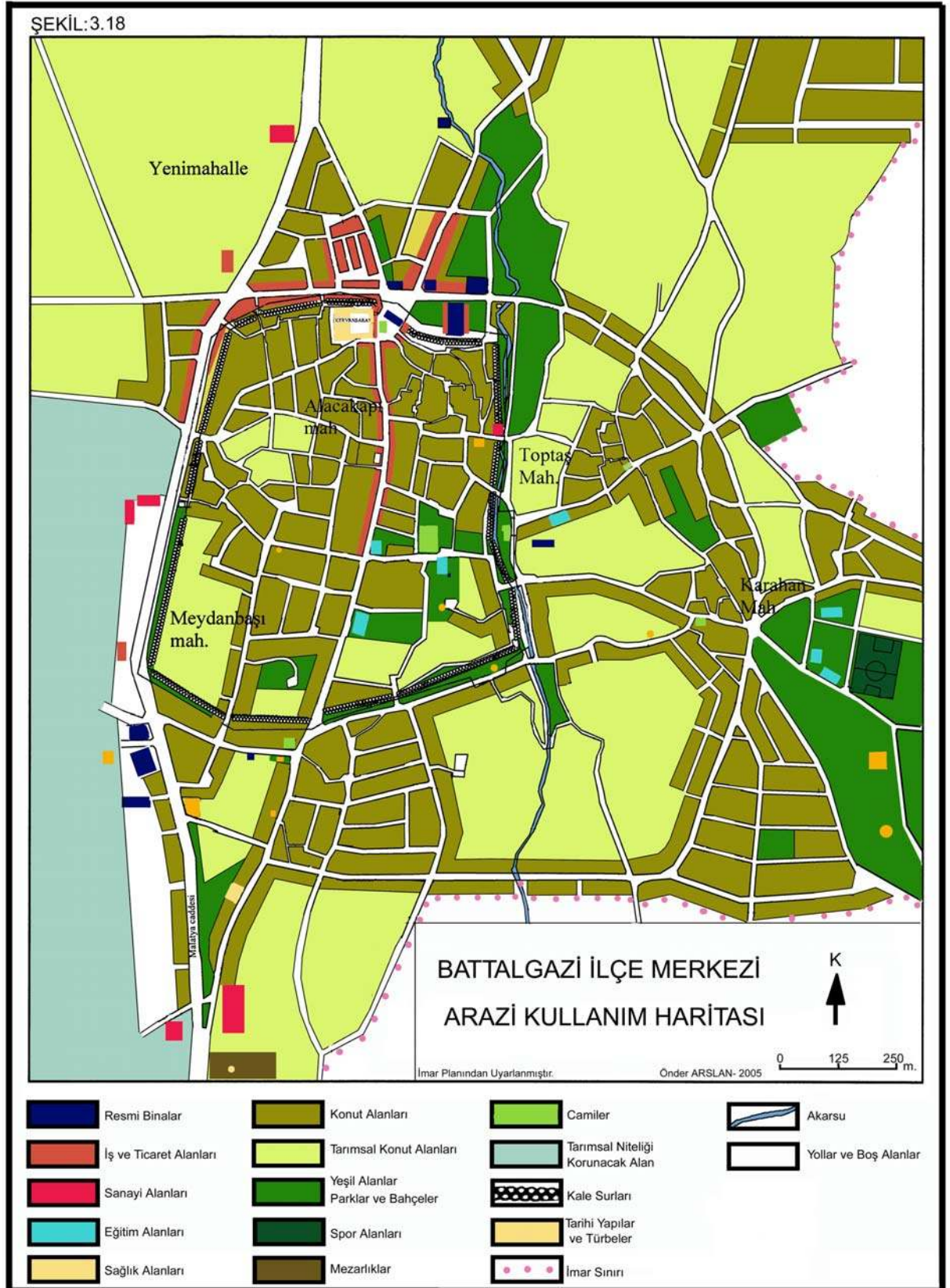
Garnizon Komutanlığı, Milli Eğitim Müdürlüğü, Halk Eğitim Müdürlüğü, Sağlık Grup Başkanlığı, Müftülük, PTT Merkez Müdürlüğü, TEDAŞ İşletme Şefliği ve bir Noter bulunmaktadır.

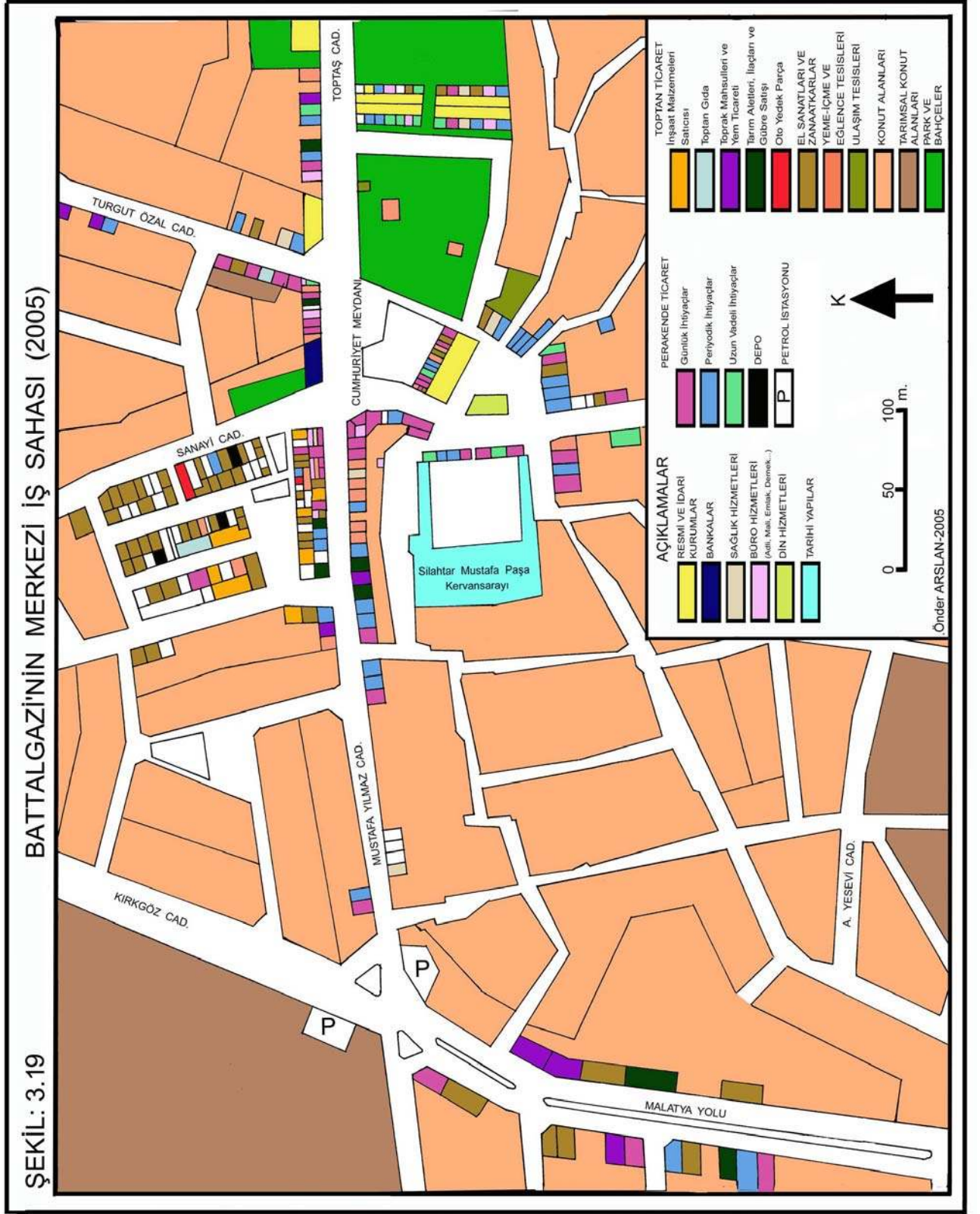
Sosyal fonksiyonu ile ilgili olarak ilçe merkezinde bir adet sağlık ocağı bulunmaktadır. Meydanbaşı Mahallesi'ndeki yeni binasında hizmet veren sağlık ocağında yedi pratisyen doktor, beş hemşire, dokuz ebe, bir çevre sağlık teknisyeni, iki sağlık memuru görev yapmaktadır. Bu sağlık ocağının tek başına ilçenin sağlık ihtiyaçlarına cevap vermesi mümkün değildir. Ancak ilçenin Malatya il merkezine son derece yakın olması ve ulaşım kolaylığı nedeni ile, bu durum çok önemli bir sorun teşkil etmemekte, sağlık hizmetlerinin büyük bir bölümü il merkezinde karşılanabilmektedir. Bu sağlık ocağı dışında ilçe merkezinde bir adet özel doktor muayenehanesi, iki adet diş teknisyeni, dört veteriner ve iki eczane hizmet vermektedir.

Foto: 3.13. Battalgazi ilçesinde, Meydanbaşı Mahallesi'nde açılışı yapılan yeni sağlık ocağından bir görünüm (2004).

Kültürel fonksiyonlar içinde okullar, dini hizmetler, kütüphane, spor tesisleri, tiyatro, müzik festivalleri, çeşitli kongre ve konferanslar alınabilir. Buna bağlı olarak ilçe merkezinde, daha önce belirtildiği gibi 11 ilköğretim okulu, bir lise, bir Ziraat

Meslek Lisesi ve bir İmam Hatip Lisesi bulunmaktadır. İlköğretim okullarında toplam 3465 öğrenci öğretim görürken bu okullarda 161 öğretmen görev yapmaktadır. Buna göre öğretmen başına yaklaşık 22 öğrenci düşmektedir. Lise ve dengi okullarda ise toplam 891 öğrenci öğretim görürken, 67 öğretmen görev yapmaktadır. Buna göre de liselerde öğretmen başına 13 öğrenci düştüğü görülmektedir. Ayrıca Halk Eğitim Merkezince de ilçe merkezi ve ilçeye bağlı köylerde çeşitli kurslar düzenlenmektedir (Tablo: 2.12).

İlçe merkezindeki belediye binasında hizmet veren bir adet Halk Kütüphanesi bulunmaktadır. Bu kütüphanenin de yeterli olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Ancak il merkezine olan yakınlık, bu eksikliği de bir ölçüde telafi edebilmektedir.

İlçe merkezi, bir il merkezi olarak çok eski bir geçmişe sahip olduğu için ilçede bugün çok sayıda dini hizmet veren cami bulunmakta ve bu camilerin büyük bir kısmı tarihi eserler olarak da önemli bir yer tutmaktadırlar.

İlçede gerek tesis gerekse organizasyon eksikliği nedeni ile bu güne kadar pek kongre, konferans, festival gibi etkinliklerin düzenlenmediği görülmüştür. Ancak 2005 yılı Eylül ayında düzenlenen festivalin bu alandaki eksikliğin giderilmesi açısından önemli bir adım olduğu söylenebilir.

Foto: 3.14. Battalgazi ilçe merkezindeki Cumhuriyet Meydanı'nın 1980 yılındaki görünümü. Bu dönemde Battalgazi ilçe merkezi, Eskimalatya ismi ile Malatya il merkezine bağlı bir nahiye merkezi durumundadır (1980).

Foto:3.15. Battalgazi ilçe merkezindeki Cumhuriyet Meydanı'nın 2005 yılındaki görünümü.1987 yılında ilçe merkezi oluşundan sonra, ilçenin önemli bir gelişme kaydettiği açıkça görülebilmektedir (2005).

Foto: 3.16. Battalgazi ilçe merkezinde bulunan futbol sahasında, 19 Mayıs Atatürk'ü Anma ve Gençlik ve Spor Bayramı münasebeti ile gösteri yapan bir öğrenci grubundan görünüm (2005).

İlçede spor tesisleri açısından da önemli bir eksiklik göze çarpmaktadır. İlçe merkezindeki tek önemli spor tesisi Karahan Mahallesi'nde İmam-Hatip Lisesi

yanındaki toprak futbol sahasıdır. Ancak bu konudaki eksiklikte büyük ölçüde Malatya il merkezindeki imkanlarla telafi edilmektedir.

İlçe merkezinde çok sayıda tarihi eser ve türbe yer almaktadır. Ayrıntılarına daha sonra değinecek olduğumuz bu değerler de ilçenin kültürel varlığı açısından önemli bir yer tutmaktadırlar.

Ekonomik fonksiyon alanlarını oluşturan sanayi ve ticaret sahaları ise genellikle ilçe merkezinde, başlıca idari kuruluşlarında yer aldığı Cumhuriyet Meydanı çevresinde yoğunlaşmıştır. Bu meydanın çevresi bilhassa ticarethaneler bakımından önemli bir yoğunluk gösterirken meydanın kuzeybatısında yer alan sanayi sitesi de dikkat çekmektedir. Bu sanayi sitesinde daha ziyade çeşitli türden tamir atölyeleri ile ticarethaneler yer almaktadır. Merkezi iş sahası diyebileceğimiz bu alanın dışında olmakla birlikte ilçe merkezinin yakın çevresinde de çeşitli sanayi tesisleri ve ticarethaneler yer almaktadır. Bunların özellikle Malatya karayolu üzerinde yer aldıkları dikkat çekmektedir.

Battalgazi ilçe merkezi idari bir merkez olmasına rağmen sosyal, kültürel ve bilhassa ekonomik fonksiyonlar bakımından Malatya şehrinin etkisinde kalmaktadır. Malatya şehir merkezinin çok yakın olması nedeni ile sosyal ve kültürel ihtiyaçlar ile birlikte günlük, periyodik ve uzun vadeli ihtiyaçların çok önemli bir kısmı da şehir merkezinden rahatlıkla karşılanabilmektedir. Mevsimlik olarak canlanan sebze ve meyve komisyonculuğu dışında kısıtlı ve içe dönük bir ekonomik yapının mevcut olduğu ilçe merkezinde, Malatya şehrinin baskısı nedeniyle ekonomik faaliyetler pek çeşitlenme ve gelişme imkanı bulamamıştır. Bu nedenle şehirselleşme fonksiyonlarının pek gelişmediği ancak gelişmekte olduğu gözlenebilmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMİK COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

4.1. Tarım

4.1.1. Genel Bakış

Battalgazi ilçesindeki en önemli ekonomik faaliyet türü şüphesiz ki tarımdır. Verimli tarım arazileri, uygun sulama ve iklim koşulları sayesinde Battalgazi ilçesi ve çevresi son derece yüksek bir tarım potansiyeline sahiptir. Bu özelliği nedeniyle Battalgazi ve çevresindeki tarım hayatı oldukça eski dönemlere rastlamaktadır. Malatya'nın (Battalgazi) tarih boyunca sahip olduğu tabii zenginliklerin yanında, bağ ve bahçelerle kaplı verimli topraklara sahip olduğu, kaynaklarda sıkça karşımıza çıkmaktadır (Gögebakan, 2002, 120). Çevresindeki yüksek dağlar sebebi ile soğuk hava kütlelerine karşı korunaklı bir konuma sahip olması nedeni ile, özellikle kış aylarının, çevresine göre oldukça ılıman geçmesi, çevredeki dağlardan inen çeşitli akarsuların bilhassa da Fırat Nehri'nin varlığı gibi nedenlerle Malatya Ovası, oldukça çeşitli ve canlı bir tarım faaliyetine sahiptir.

Malatya Ovası'nda yetiştirilen ürünlerin miktarı ve çeşidinin oldukça zengin olduğunu çeşitli tarihi kayıtlar ve yine çeşitli seyyahların gezi notlarından anlamak mümkündür. XVI. yüzyılda şehir (Battalgazi) ve çevresindeki tarımsal üretimin hem miktar hem de çeşit bakımından oldukça zengin olduğu başta tahrir kayıtlarından tespit edilebilmektedir. Bu yüzyılda buğday, arpa, nohut, mercimek gibi baklagiller, pamuk, çeltik, keten gibi sanayi bitkileri, kayısı, elma, armut, zerdali, erik, gibi çok sayıda meyvesi ve daha çok çeşitli ürünleri ile Anadolu'nun önemli bir tarım merkezi durumundadır (Gögebakan, 2002, 331 vd.).

Battalgazi ve çevresinde özellikle meyve yetiştiriciliği bilhassa da kayısı yetiştiriciliği hakim durumdadır. İlçede yaklaşık 4346 ha alanda meyve yetiştiriciliği yapılmaktadır. Bunun çok büyük bir kısmında ise kayısı yetiştiriciliği yapılmaktadır.

Alan olarak ise en büyük paya tarla tarımı sahiptir. 8370 ha tarla arazisinin yaklaşık 5115 ha'ında kuru tarım yapılırken yine yaklaşık 3255 ha'ında sulu tarım yapılmaktadır. Bunların ardından ise 2604 ha ile sebze üretimi gelmektedir.

Ekili alanlar içerisinde kapladığı alana göre ürün türleri ise sırasıyla; buğday, arpa ve şekerpancarıdır. Sebze üretimi de önemli boyutta gerçekleştirilir. Sebze üretimi özellikle baraj kıyısındaki alanlarda yoğunluk gösterse de genelde dağınık ve küçük parsellerde üretim yapıldığı söylenebilir. Malatya şehir merkezine yakın olmasından kaynaklanan pazar avantajı nedeni ile ilçede başta domates, salatalık, biber, gibi sebzeler olmak üzere çok çeşitli sebzeler önemli miktarda yetiştirilmektedir.

Battalgazi ilçesindeki tarım topraklarının büyük bir kısmı sulama imkanına sahiptir. Sulamada esas olarak Sulama Birliği tarafından işletilmekte olan sulama kanallarından yararlanılmakta ise de bunun yanında yer yer artezyen kaynaklar, dereler ve baraj gölünden de istifade edilmektedir. Sulama kanalları Ballıdere'nin batısında kalan arazilerin sulanmasını sağlıyor olup daha doğuya geçmemiştir. Dolayısı ile Ballıdere'nin doğusunda kalan arazilerinde sulama sorununun hala önemli ölçüde devam ettiği söylenebilir.

Araştırma alanımızda tarımsal üretimi desteklemek amacı ile hem suni hem de organik gübre kullanılmaktadır. Ürüne göre değişmekle birlikte bir dekar arazide ortalama 35-40 kg ile 65-70 kg arasında gübre kullanılmaktadır. Ayrıca ülkemizde 1000 ha alana yaklaşık 36,5 traktör düşerken (DİE, 2004) ilçemizde bu rakam 49,5'tir.

Arazi mülkiyet durumu açısından, arazide yaptığımız anket çalışmalarına göre nüfusun 2000'in üzerinde olduğu Battalgazi ilçe merkezi, Hatunsuyu ve Hasırcılar beldeleri hariç tutularak olursa, ailelerin % 93'ü toprak sahibidir. Bu ailelerin yaklaşık % 66'sının sahip olduğu arazi 50 da'm altında iken 100 da'm üzerinde araziye sahip olanların oranı ise yaklaşık % 15 kadardır.

Tarımsal faaliyetleri etkileyen en önemli faktörlerden birisi arazi verimlilik sınıflandırmasına göre arazinin bölünüşüdür. Amerikan tasnifine göre arazi sekiz verimlilik sınıfına ayrılmıştır. Bu ayırım da morfolojik özellikler, kayaların durumu, toprak yapısı, eğim değerleri, drenaj şartları ve su kaynakları kriter olarak alınmıştır (Tunçdilek, 1986, 2). Bu sınıflandırmada ilk dört grup farklı oranlarda tarımsal üretim için elverişli durumlar arz ederken, son dört gruptaki araziler tarımsal kullanımın dışında kalmaktadır (Hayli, 1995, 180).

Bu tasnife göre Battalgazi ilçesindeki arazilerin yaklaşık % 79'u çeşitli derecede tarıma uygun arazilerden oluşmaktadır (Tablo:4.1, Şekil:4.1).

I. Sınıf araziler, alanımızda 7183 ha'lık alan kaplamaktadır. Bu toplam alanın yaklaşık % 36'sına tekabül eder. En büyük paya sahip olan bu araziler ilçenin batı

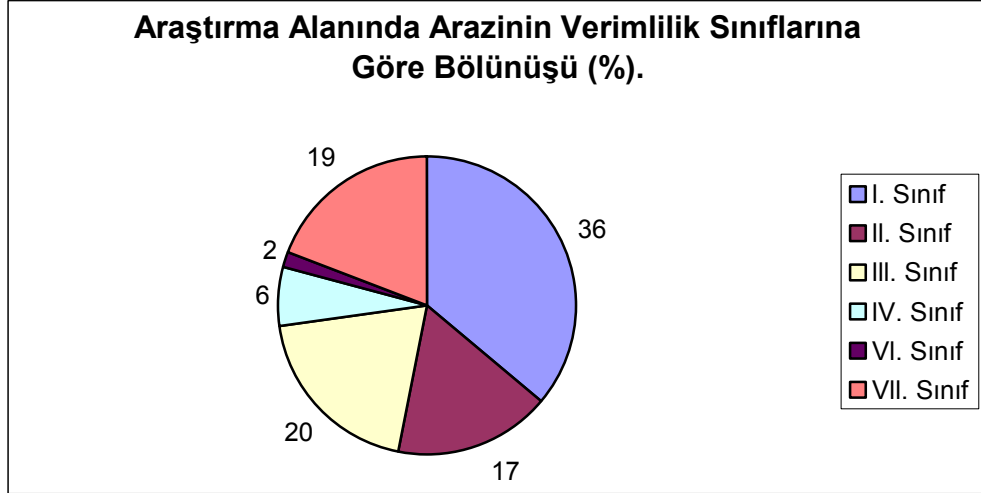
kesimlerinde yer alırlar. Eğim değerlerinin son derece düşük olduğu bu saha aynı zamanda ilçenin en yoğun tarımsal faaliyetlerine sahne olmaktadır. Özellikle kayısı tarımının yoğun olduğu bu sahada çeşitli sebze ve tarla ürünleri de önemli miktarda yetiştirilmektedir. Bu sınıf toprakların, kullanımlarını kısıtlayan hafif derecede bir veya iki kısıtlaması olabilir. Topoğrafyaları düzdür, su ve rüzgar erozyonu zararı yok veya çok azdır. Toprak derinliği fazla, drenajları iyidir. Tuzluluk, sodiklik (alkalilik) ve taşlılık gibi sorunları yoktur. Çok üretken olup, geniş bir bitki seçim aralığına sahiptirler.

Tablo: 4.1. Araştırma Alanımızda Arazinin Verimlilik Sınıflarına Göre Dağılışı.

Verimlilik Sınıfı	Alanı (Hektar)	%'si
I. Sınıf	7183	36
II. Sınıf	3423	17,1
III. Sınıf	3959	19,8
IV. Sınıf	1261	6,3
VI. Sınıf	308	1,5
VII. Sınıf	3846	19,3
Toplam	19980	100

Kaynak: Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığı, Toprak Su Genel Müdürlüğü, Malatya İli Arazi Varlığı.

Şekil: 4.1.

II. Sınıf araziler, I.sınıf arazilerin sona erdiği ilçenin merkezi kesimlerinden doğuya doğru uzanış gösterirler. 3423 ha'lık bir alanda yayılış göstermiştir ve bu da ilçe yüzölçümünün % 17'sine tekabül eder. I.sınıf arazilere göre hafif meyilli olup az da olsa erozyon ve sel riski bulunur. Eğim nedeni ile sulama ve işleme masrafları artar.

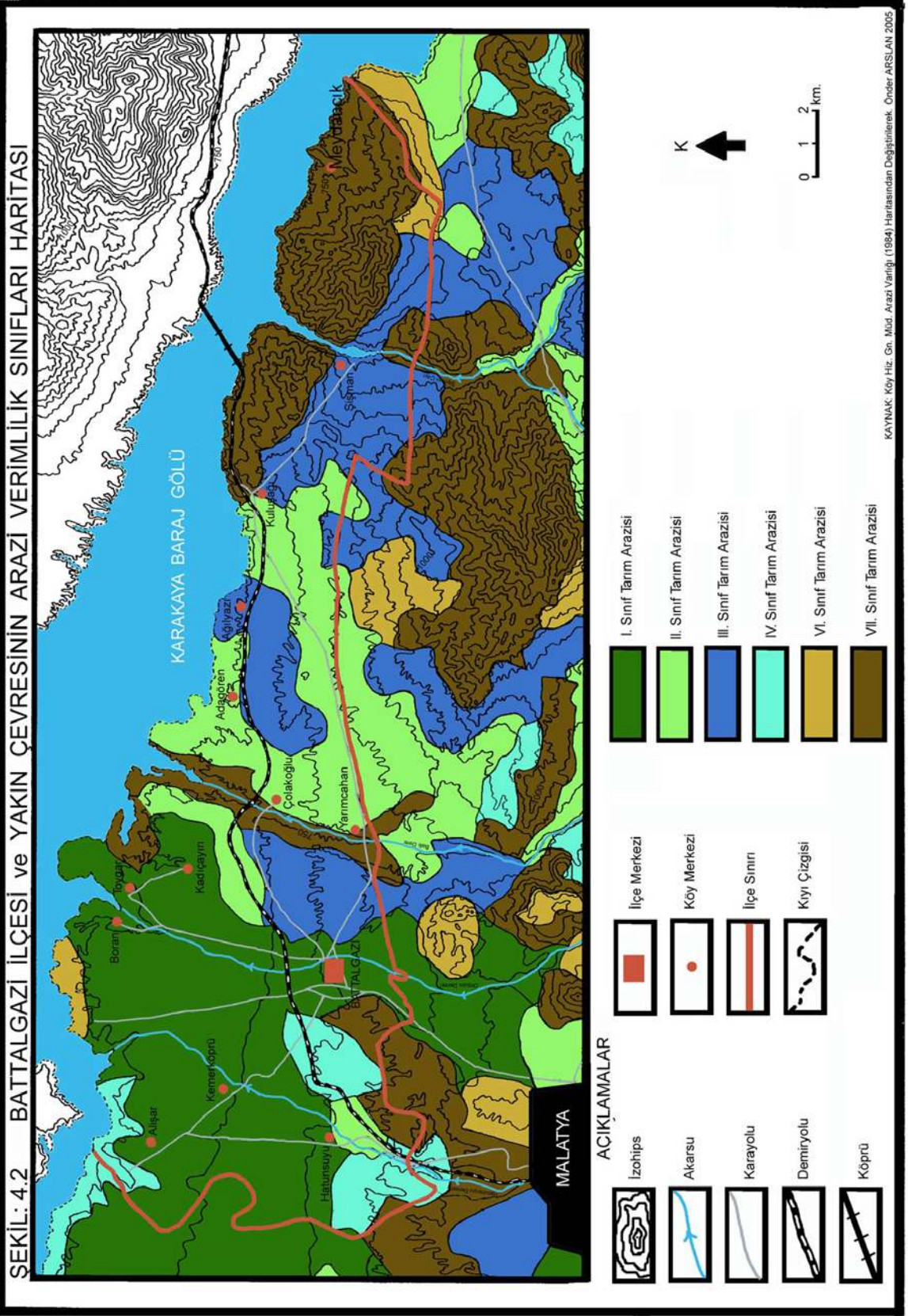
Ayrıca toprağı daha kaba olduğı için su tutma kapasitesi azalmıştır. Bu sınıftaki topraklar gerek bitki tür seçimi ve gerekse amenajman uygulamaları bakımından I. sınıf topraklardan daha az serbestlik sağlarlar. Bu grup topraklar özel toprak koruyucu bitki yetiştirme sistemleri, toprak koruma uygulamaları, su kontrol yapıları veya uygun işlem yöntemleri gerektirirler.

III. Sınıf araziler 3924 ha'lık alan ile ilçede ikinci sırada yer alır. İlçenin yaklaşık % 20'sini kaplayan bu araziler ilçenin merkezi kesimleri ile doğusunda yaygındır. Genellikle yüksek tepelik sahaların etek kesimlerinde görünürler. İçindeki organik madde miktarının azaldığı eğim değerlerinin artış gösterdiği bu sahalar genelde kuru tarım alanıdır. Ancak sulama imkanının geliştiğı alanlarda kayısı yetiştiriciliğı de yapılabilmektedir. Sulanan alanlardaki III. sınıf arazi topraklarının bir kısmı yüksek taban suyu, yavaş geçirgenli tuz veya sodyum birikmesinden dolayı sınırlı olarak kullanılabilmektedir.

IV. Sınıf araziler yalnızca % 6'lık (1261 ha) bir alan kaplamaktadır. Bunlar ilçenin kuzeybatısı ile güneybatısında görülmektedir. Bu sınıfta, toprakların kullanılmasındaki kısıtlamalar III. sınıftakinden daha fazla ve bitki seçimi daha sınırlıdır. İşlendiklerinde daha dikkatli bir idare gerektirirler, çayır, mera ve orman için kullanılabilecekleri gibi gerekli önlemlerin alınması halinde, tarla veya bahçe bitkilerinden bazıları içinde kullanılabılır. Genellikle orta veya dik meyilli ve taşlık arazilerdir. Ancak, Karakaya Barajı kıyısında kalan kesimde sulama desteğı ile çeşitli tarım ürünlerinin üretimi yapılabilmektedir.

VI. Sınıf araziler ise aslında yok denecek kadar azdır. Yalnızca 308 ha'lık bir alan kaplar ve bu da % 1,5'lik bir orana tekabül eder. Aslında % 20'nin üzerinde meyil, iri taşlılık ve ana kayanın yüzeye çıkması gibi özelliklerle karakterize edilse de özellikle Boran köyü kuzeyinde kalan kesimlerde sulama imkanı ile birlikte toprakta temizleme çalışmaları yapılarak bilhassa kuru tarıma uygun hale getirilebildiğı görülmüştür.

VII. Sınıf araziler ilçe yüzölçümünün yaklaşık % 19'unu (3881 ha) kaplamaktadır. Bu araziler ilçedeki hafif yüksek tepelik sahaları içine almaktadır. İlçe merkezinin doğusunda kuzey-güney doğrultusunda bir şerit ile ilçenin en doğusunda yer alan Kuluşağı ve Meydancık köylerinde geniş alanlar kaplarlar. Ayrıca Hatunsuyu'nun güney-güneydoğu kesimlerinde de görülmektedir. Özellikle ilçenin doğusunda kalan bu alanlar daha ziyade mera arazisi olarak görünmekte ise de çoğunlukla erozyon nedeni ile ana kayanın yüzeye çıktığı bu sahalar mera olarak dahi kullanılabilecek durumda

değildir. Buna karşılık ilçenin batısındaki kimi sahalarda, bazı iyileştirmeler neticesinde kısıtlı da olsa kuru tarım faaliyetleri yapılabilmektedir.

4.1.2. Genel Arazi Kullanılışı

Battalgazi ilçesinde toplam 19.980 ha olarak belirlediğimiz araştırma sahasının çeşitli biçimlerdeki arazi kullanımına baktığımızda; % 76,68’lik bir oran ile (15321 ha) tarım arazilerinin çok büyük bir alan kapladığını görürüz. Bunu %18,6’lık oranla (3716 ha) çayır ve meralar izlemektedir. Diğer arazi kullanım türleri ise oldukça küçük oranlara tekabül etmektedir.

Daha önceki çeşitli konularda da belirttiğimiz gibi Malatya Ovası’nın merkezi kesimlerinde yer alan ilçe, son derece düşük eğim değerlerine sahip, verimli ve kalın bir toprak tabakasını geniş alanlar kapladığı, sulama imkanlarının nispeten gelişmiş olduğu ve yine nispeten elverişli iklim koşullarına sahip olan Battalgazi ilçesinin, büyük oranda tarım alanları ile kaplanmış olması son derece olağan bir durumdur (Tablo:4.2, Şekil:4.3).

Tablo: 4.2. Araştırma Alanımızda Genel Arazi Kullanım Durumu (2004).

Arazi Kullanış Şekli	Alanı (ha)	%'si
Tarım Arazisi (Ekili-Dikili)	15321	76,7
Mera-Çayır	3716	18,6
Kavaklık-Söğütlük	119	0,6
Taşlık	62	0,3
Askeri Alan	300	1,5
Yerleşim Alanı	262	1,3
Yerleşmeye Açık İmarlı Saha	200	1
TOPLAM	19980	100

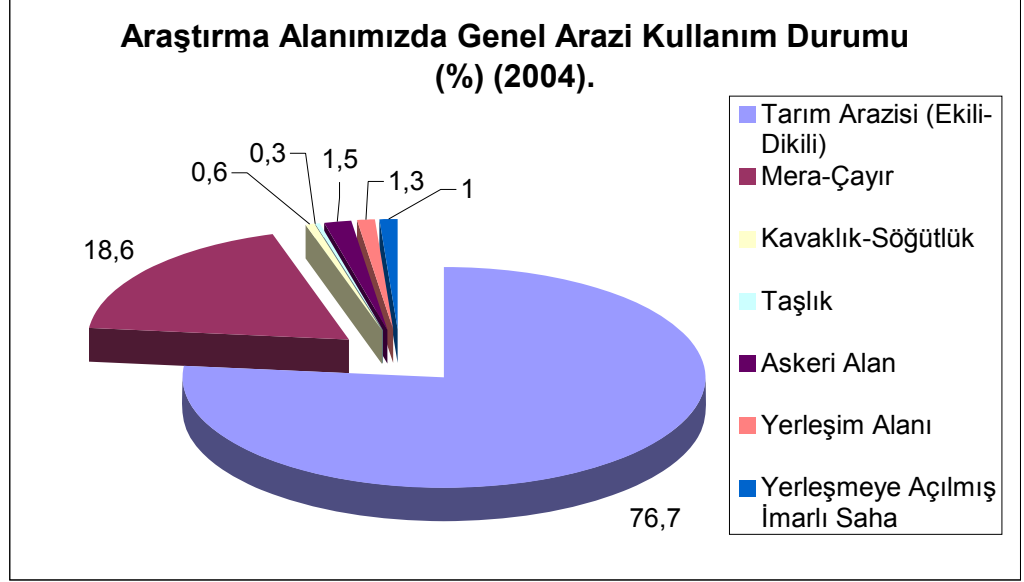
Kaynak: İlçe Tarım Müdürlüğü, Arazi çalışmaları.

Mevcut tarım arazilerine baktığımız zaman ise en büyük payın 8370 ha’lık (% 54,6) alanı ile tarla tarımına ait olduğu görülür. Bunu %28,4’lük payla (4346 ha) meyvelikler, %17’lik payla (2604 ha) sebzelikler izlemektedir.

8370 ha olan toplam tarla alanının ise %61,1’i (5115 ha) kuru, %38,9’u (3255 ha) sulu tarla alanlarından oluşmaktadır. Ayrıca bu tarla alanlarını ekili ve nadasa

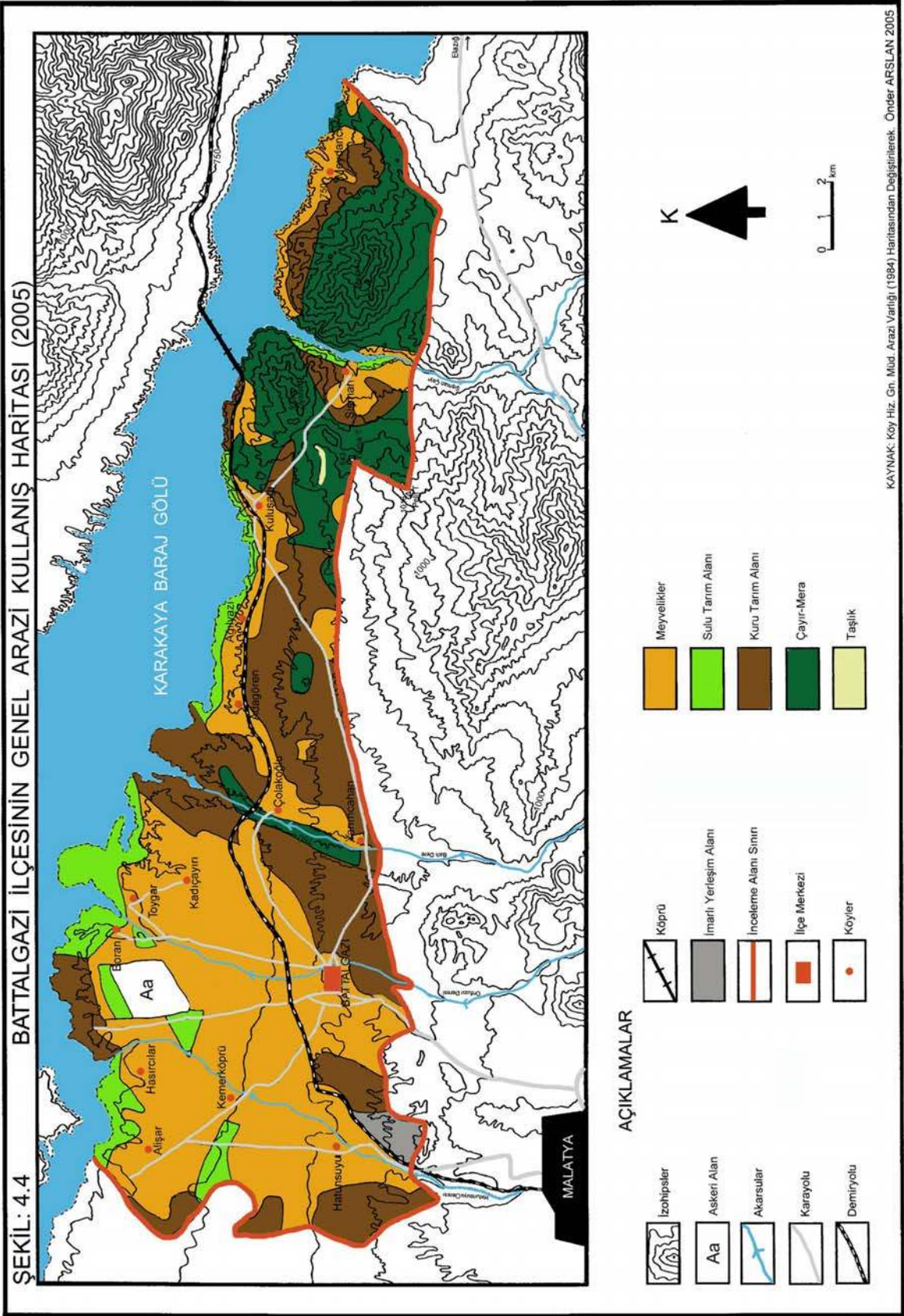
bırakılan tarla alanları olarak ikiye ayıracak olursak; %83,3'ünün (6970 ha) ekili, %16,7'sinin (1400 ha) nadasa bırakılmış tarla arazisi olduğunu görürüz. Elbette daha sonra yeniden değinileceği üzere, nadasa bırakılmış olan tarla alanlarının tamamı kuru tarla arazisi içinde yer almaktadır.

Şekil: 4.3.

Kuru tarım alanları genellikle ovanın ortalama yükseltisinin üzerindeki yüksek ve nispeten eğimli sahalar ile sulama imkanlarının daha kısıtlı olduğu alanlarda yoğunlaşmışlardır. Sulama imkanlarının gelişmiş olduğu batı kesimlerde sadece sulama seviyesi üzerinde kalan bazı yüksek tepeler sahalarda kuru tarım faaliyetlerinin yoğunlaştığı görülürken, ilçe merkezinden itibaren doğuya doğru gidildikçe kuru tarım alanlarının büyük ölçüde arttığı görülür.

Bu alanlar ilçenin batısına oranla oldukça engebeli bir topoğrafyaya sahiptir. Bir topoğrafya haritasına bakıldığında ilçenin doğu kesimlerine doğru gidildikçe ortalama yükselti ve eğim değerlerinin giderek arttığı görülecektir. Bu topoğrafik faktörlerinde etkisi ile ilçenin bu kesimlerinde düzenli bir sulama kanalı şebekesi kurulamamıştır. Mevcut sulama kanalları Ballıdere'nin batısına kadar kurulmuş olup bu hattın doğusunda tamamen farklı sulama imkanları mevcuttur. Baraj kıyısında, kişisel imkanlarla yer yer pompaj sulaması yapılabilirken iç kesimlerde bu da mümkün olmamaktadır. Bu nedenle Ballıdere'nin doğusunda, baraj gölü kıyısındaki alanlar dışında neredeyse tamamen kuru tarım faaliyeti yapılabilmektedir.

Kuru tarım alanlarından sonra en fazla alanı meyvelikler kaplamaktadır. 4346 ha alan kaplayan meyvelikler ilçe yüzölçümünün % 21,8'ini kaplamaktadır. Çok çeşitli meyve ağaçlarının yanı sıra elbette Malatya ve Battalgazi için ilk akla gelen ürün kayısıdır. Dikili tarım alanları olarak ifade edebileceğimiz bu alanlar çoğunlukla I. sınıf tarım arazisi niteliğinde olan ilçenin merkezi kesimlerinden batısına doğru uzanan sahada yaygın olarak yer alırlar. Bu saha aynı zamanda sulama imkanlarının son derece gelişmiş olduğu bir alandır. Ancak buradaki sulamalı tarım sahası içerisinde kayısı bahçeleri ile çeşitli tarla ürünleri ve sebze üretimi iç içe geçmiş durumdadır. Etrafı kayısı ağaçları ile çevrili tarlalarda bilhassa şekerpancarı, buğday, mısır gibi tarla ürünlerinin veya çeşitli sebzelerin yetiştirilmesi sıkça görülen bir manzardır. Sulama kanallarının bulunmadığı ilçenin doğu kesimlerinde ise dikili tarım arazileri akarsu kıyıları ile baraj kıyısındaki kısıtlı alanlarda göze çarpmaktadır. Dikili tarım ürünlerinin hakim olduğu araziye hesaplarsak 8876 ha'lık bir arazi karşımıza çıkar. Ancak bu arazi içerisinde çeşitli tarla ürünleri ve sebze üretimi de küçük parseller halinde yapılmaktadır. Zira ilçede 3255 ha sulu tarla arazisi bulunmaktadır. Bu sulu tarlaların büyük bir çoğunluğu ise dikili tarım arazileri içerisine dağılmış durumdadır. Aynı şekilde 2604 ha'lık sebze üretim alanının önemli bir kısmı da bu şekilde dikili tarım arazileri içerisinde dağınık olarak yer alır. Ancak bunun dışında yoğun olarak sebze üretimi yapılan alanlar da vardır. Özellikle baraj kıyısındaki alçak sahalar kayısı üretimi açısından elverişli olmadığı için genellikle sebze veya sulu tarla ürünleri ekilmektedir. Kayısı üretimi yapılmayan bu sulu tarım arazilerinin toplamı 1471 ha'ı bulmaktadır. Ayrıca çeşitli köylere dağılmış vaziyetteki toplam bir ha arazide de örtü altı (sera) üretimi yapılmaktadır.

İlçedeki çayır ve mera arazileri ise 3716 ha alan kaplamaktadır. Bu rakam ilçe yüzölçümünün % 18,6'sına tekabül eder. Bu alanın 2183 ha'ı mera olarak tespit edilmiş olup geri kalanı çayır sahasıdır. Çayır ve mera alanları ise büyük bir çoğunlukla ilçenin doğusundaki yüksek tepelik sahaları kapsamaktadır. Özellikle Kuluşağı, Şişman ve Meydancık köylerinin önemli bir kısmı çayır ve mera arazileri ile kaplıdır. Bu köylerde, nispeten yüksek tepelik sahalar geniş alanlar kaplamaktadır. Sulama imkanlarının da pek bulunmadığı bu tepelik sahalar çayır ve mera alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca Yarımcahan köyü batısından Karakaya Baraj Gölü'ne doğru ince bir şerit şeklinde uzanan tepelik sahanında çayır ve mera alanı olduğunu görmekteyiz. Aslında yakın zamanlara kadar daha geniş olduğunu söyleyebileceğimiz çayır ve mera alanları

sulama imkanlarının artmasına bağılı olarak önemli bir azalma göstermiştir. Ayrıca mevcut mera sahaları da büyük ölçüde mera vasıflarını kaybetmiş durumdadır.

Kavaklık ve söğütlükler bilhassa sulu tarım arazilerinde, tarla sınırları üzerinde yer alırlar ve ilçe genelinde 119 ha'lık bir alan kaplarlar. Kayalık araziler ise pek önemli bir yer tutmamaktadır. Bilhassa Kuluşağı köyünde olmak üzere yaklaşık 62 ha'lık bir kayalık arazinin bulunduğunu söyleyebiliriz.

Hasırcılar köyü ile Boran köyü arasında bulunan askeri alan ise yaklaşık 300 ha'lık bir araziye sahiptir. Ayrıca Hatunsuyu beldesinin güneydoğusundaki yaklaşık 200 ha'lık tepelik arazi imarlı bir yerleşim sahası olarak tespit edilmiştir. Ancak bu sahada henüz ciddi anlamda bir yerleşme söz konusu değildir. Bunların dışında ilçedeki yerleşim alanları ise yaklaşık 262 ha bir alan kaplamaktadır. Bunun 178 ha'ı ilçe merkezine ait olup geri kalanı belde ve köy yerleşmeleri tarafından paylaşılmaktadır.

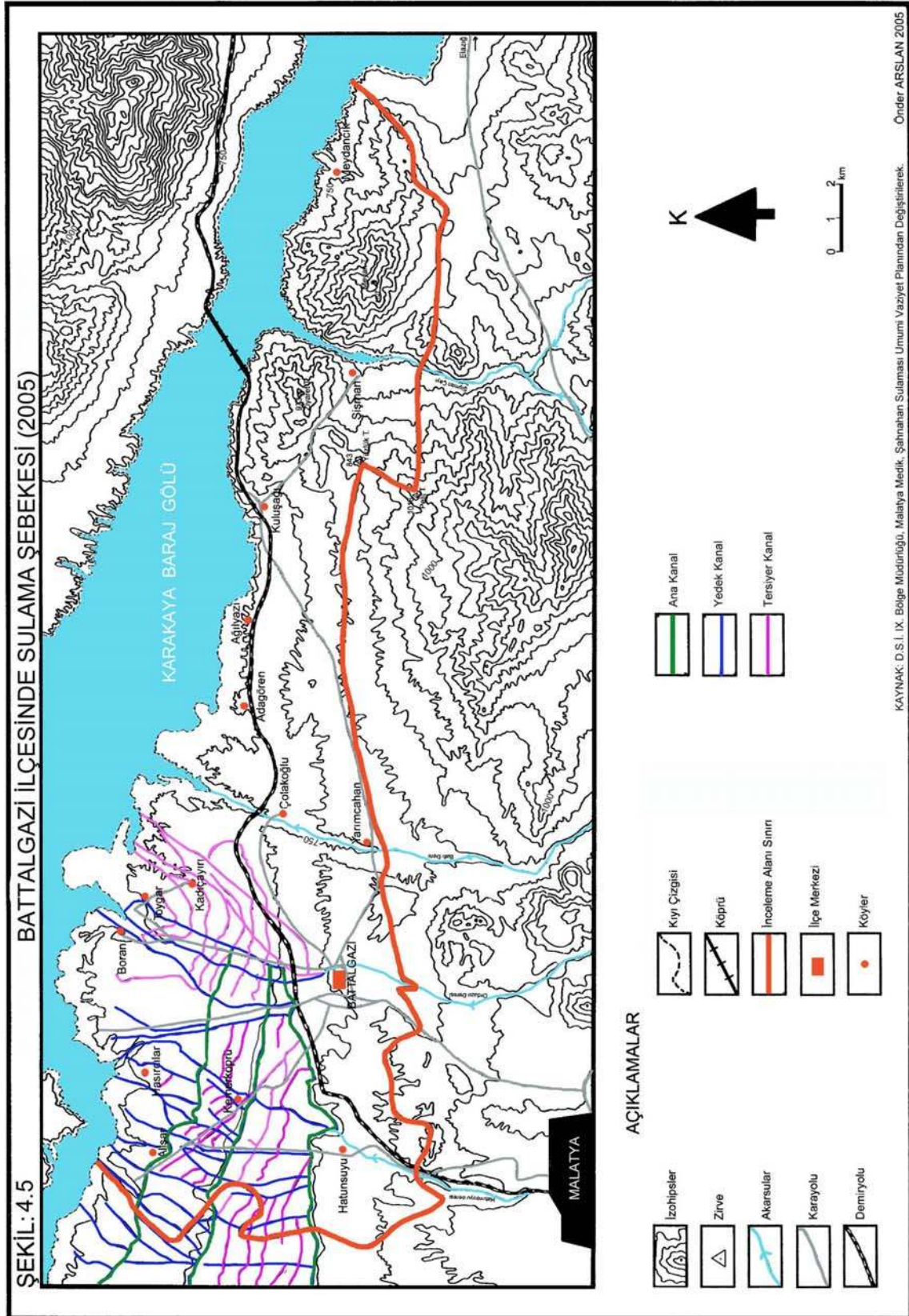
4.1.3. Tarımda Sulama, Gübre Kullanımı ve Makine Durumu

Şüphesiz ki tarım faaliyetleri büyük ölçüde iklim ve toprak şartlarına bağılıdır. Sıcaklık ve yağış değerlerinin yüksek olduğu alanlar daima tarım faaliyetleri açısından avantajlı bir konuma sahiptir. Ancak sıcaklık ve yağış değerlerinin düşük olması bir takım ilave tedbirler alınmasını zorunlu kılmaktadır.

Malatya Ovası, çevresini kuşatan yüksek dağlık kütleler sayesinde bilhassa kış aylarında soğuk hava kütlelerinin etkilerinden nispeten daha az etkilenmekte iken aynı nedenden dolayı yağışlı hava kütleleri de bölgeye sokulamamakta ve bu da yağış miktarının son derece azalmasına neden olmaktadır. Yağış miktarının azlığının yanı sıra özellikle yaz aylarının son derece kurak ve sıcak geçmesi de tarım faaliyetlerinde ciddi oranda su probleminin gündeme gelmesine neden olmaktadır.

Son derece verimli tarım arazilerine sahip olan Battalgazi ilçesinde yağış azlığı ve düzensizliğinden kaynaklanan su problemini gidermek amacı ile çeşitli imkanlar oluşturulmaya çalışılmıştır. Bilhassa akarsular ve yer altı suyu bu bakımdan eskiden beri yararlanılan önemli su kaynakları olmuşlardır. Ancak sulama bakımından en önemli gelişme sulama kanallarının yapımı olmuştur.

Sulama kanalları ilçe merkezi ile Hatunsuyu arasında çizilecek bir hattın kuzeyi ile Ballıdere'nin batısında kalan alanı sulamaktadır. Bu alan içerisinde yaklaşık 40 bin dekar arazi sulanmaktadır. Sulama üç ana kanal üzerinden yapılmaktadır. Bunlardan ilki

en güneyde yer alan “A” ana kanalıdır. Bu kanal 1960 yılında hizmete girmiştir. Kanalın suyu Şahnahan Deresi’nden temin edilmektedir ve cazibe sulama yapılmaktadır. Şahnahan Deresi’nde su miktarının azalması durumunda ise, bu dere Çat Barajı tarafından desteklenmektedir. Bilhassa Hatunsuyu ve ilçe merkezindeki tarım arazileri bu kanal vasıtası ile sulanmaktadır. Bu kanalın kuzeyinde yine doğu-batı doğrultusunda uzanış gösteren ikinci kanal ise “B” ana kanalıdır. Bu kanal 1984 yılında işletmeye açılmıştır. Kanalın suyu Medik Baraj’ından temin ediliyor olup su sağlama şekli pompajdır. En kuzeyde yer alan üçüncü kanal ise “C” ana kanalıdır ve diğerlerine paralel olarak doğu-batı doğrultusunda uzanmaktadır. Bu kanal ise 1983 yılında işletmeye açılmıştır. Kanalın suyu yine Medik Baraj’ından temin ediliyor olup su sağlama şekli ise cazibedir. Bu  ana kanal, kuzey-güney doğrultusunda uzanan ve “Yedek” denilen konsollarla yer yer birbirine bağlanmışlardır ve ihtiyaç duyulduğu takdirde birbirlerini desteklemektedirler. Zira bu  ana kanal da Boran yedeği denilen kanal üzerinde birleşmektedirler.

Foto: 4.1. Battalgazi ilçesindeki tarım alanlarının sulanmasında son derece önemli bir rol oynayan sulama kanallarının birinden bir görünüm (2005).

Sulama kanalları ile sulanan bu araziye baktığımızda neredeyse tamamen I. sınıf tarım arazilerinin bulunduğu son derece verimli bir sahaya tekabül ettiği görülür. Bu

alandaki yer alan ilçe merkezi, Hatunsuyu, Alishar, Kemerköprü, Hasırcılar, Boran, Toygar ve Kadıçayırı köylerinin tamamına yakınının, Çolakoğlu köyünün ise küçük bir kısmının tarımsal sulama ihtiyaçları bu su kanalları vasıtası ile giderilmektedir. Bölgedeki sulama faaliyetleri mart ayından başlayarak kasım ayı sonlarına kadar devam etmektedir. Sulamadan maliyet hesabına göre ve ürün çeşidine göre dekar başına yıllık ücret alınmaktadır.

Araştırma sahasımızda tarımsal sulamada tek kaynak sulama kanalları değildir. Daha önce belirttiğimiz gibi bu amaçla, dereler, yer altı suyu ve baraj gölünden de yararlanılmaktadır.

Araştırma alanımızdaki önemli su kaynaklarından biri de yer altı sularıdır. Gerek DSİ gerekse özel şahıslar tarafından açılmış olan çok sayıda kuyu bulunmaktadır. Açılan kuyulardan elde edilen su, ya artezyen şeklinde ya da pompa yardımı ile çıkarılmaktadır. DSİ tarafından açılan kuyuların derinliği 180 m ile 300 m arasında değişmektedir. Elde edilen sular genellikle kaliteli olup içme ve sulama suyu olarak kullanılabilir (Kırımhan, 1990, 10).

Foto: 4.2. Sulama amaçlı olarak kullanılan bir su kulesinden görünüm. Sulama imkanlarının gelişmiş olmasına bağlı olarak Battalgazi ilçesindeki tarımsal faaliyetler oldukça gelişmiştir. İlçede tarım alanlarının sulanmasında en önemli kaynaklardan biri de yer altı su kaynaklarıdır (2005).

Tarımsal sulamada kullanılan diğer önemli bir kaynakta akarsulardır. İlçe merkezinden de geçen Orduzu Deresi (debisi 1200 lt/sn) yazın suların azalmasına rağmen, özellikle ilkbahar ve sonbahar aylarında sulama suyu olarak kullanılabilir. Ayrıca Hatunsuyu ve Ballıdere'den de benzer şekilde istifade edilebilmektedir.

Karakaya Baraj Gölü kıyısında yer alan alanlarda, baraj suyundan sulama amaçlı olarak istifade edilebilmektedir. Kişisel imkanlar çerçevesinde yer yer baraj suyundan pompajla sulama yapılabildiği görülmektedir. Bilhassa su kaynakları açısından sorunlu olan ilçenin doğu yarısında, baraj suyunun önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Buna bağlı olarak ilçenin doğu yarısındaki sulu tarım arazilerinin baraj kıyısına paralel olarak uzandığı görülebilmektedir.

Gübre kullanımı da üretim açısından önemli bir faaliyettir. Bilhassa sulamalı tarım alanlarında gübre kullanımı büyük önem taşır. İlçede hem suni gübre hem de organik gübre kullanılmaktadır. Ancak hayvancılık faaliyetlerinin pek gelişmemiş olduğu ilçede suni gübre kullanımı çok daha büyük bir önem arz etmektedir. Yetiştirilen ürünün türüne göre farklı özellikteki gübreler, farklı miktarlarda kullanılmaktadır. Örneğin kayısı bahçelerinde bir dekar araziye ortalama 35-40 kg suni gübre kullanılırken yaklaşık 30 kg'da organik gübre kullanılmaktadır. Toprağın ihtiyacına göre buna çeşitli özellikteki gübrelerde ilave edilmektedir. Örneğin demir eksikliği durumunda yine bir dekar araziye 30 kg kadar demir-sülfat gübresi verilmektedir. Diğer ürünlerde de bir dekar araziye ortalama 30 kg suni gübre kullanılmaktadır. Şekerpancarında bu rakamın yer yer 40-50 kg'a kadar çıktığı söylenebilir. Sonuç olarak araştırma alanımızda, ürün çeşidine göre bir dekar araziye 35-40 kg ile 65-70 kg arasında gübre kullanılmaktadır.

Araştırma alanımızda kullanılan tarımsal alet ve makinelerin gerek çeşit gerekse sayı bakımından iyi durumda olduğu söylenebilir. 2002 yılında Türkiye tarımsal arazilerinde bin ha başına düşen ortalama traktör sayısı 36,5 iken, yapmış olduğumuz anketlere göre ilçedeki bu rakam 49,5'tir. Bu rakam 21,1 olan Malatya ortalamasının da oldukça üzerindedir. Bunun en önemli nedenleri, ilçenin traktör kullanmaya son derece müsait geniş ve düz tarım arazilerine sahip olması ve ilçenin tamamında birinci derece geçim kaynağının tarım olmasıdır.

Traktör sayılarının köylere dağılışında arazi yapısının yanı sıra esas olarak tarım la uğraşan aile sayısı belirleyici olmaktadır. Köylerin tamamında tarımın birinci derecede hatta nerdeyse tek geçim kaynağı olduğunu ve köylerin çoğunun geniş tarım

arazilerine sahip olduğunu düşünecek olursak bu bakımlardan pek önemli farklarının olmadığı anlaşılır. Yetiştirilen ürünlerin çeşidi bakımından bazı farklılıklar olmakla birlikte bu da traktöre olan ihtiyacı önemli ölçüde etkileyecek bir faktör olarak görülmemektedir. Ancak yine de gerek yetiştirilen ürün çeşidindeki farklılıklar gerekse bunu etkileyen faktörlerden birisi olan arazi yapısı da traktör sayısının dağılımını etkileyen faktörlerden olmuşlardır. Zira, daha ziyade kuru tarım faaliyeti yapılan ve arazinin daha engebeli olduğu ilçenin doğu yarısında traktör sayısının, ilçenin batı yarısına nazaran daha az olduğu görülmektedir.

Tablo: 4.3. Battalgazi İlçesinde Traktör Başına Düşen Tarım Arazisi (da) (2004).

100'den Az	100-200	200-400	400-600	600'den Fazla
Hasırcılar (98,9)	Yarımcahan (100)	Alışar (221,9)	Adagören (416,9)	Çolakoğlu (645,7)
Kemerköprü (93,6)	Hatunsuyu (128,1)	Boran (226,7)	Ağılyazı (433,8)	Meydancık (690,9)
	Toygar (162,8)	Şişman (291,2)		
	Battalgazi (164,2)	Kadıçayırı (320,9)		
		Kuluşağı (350)		

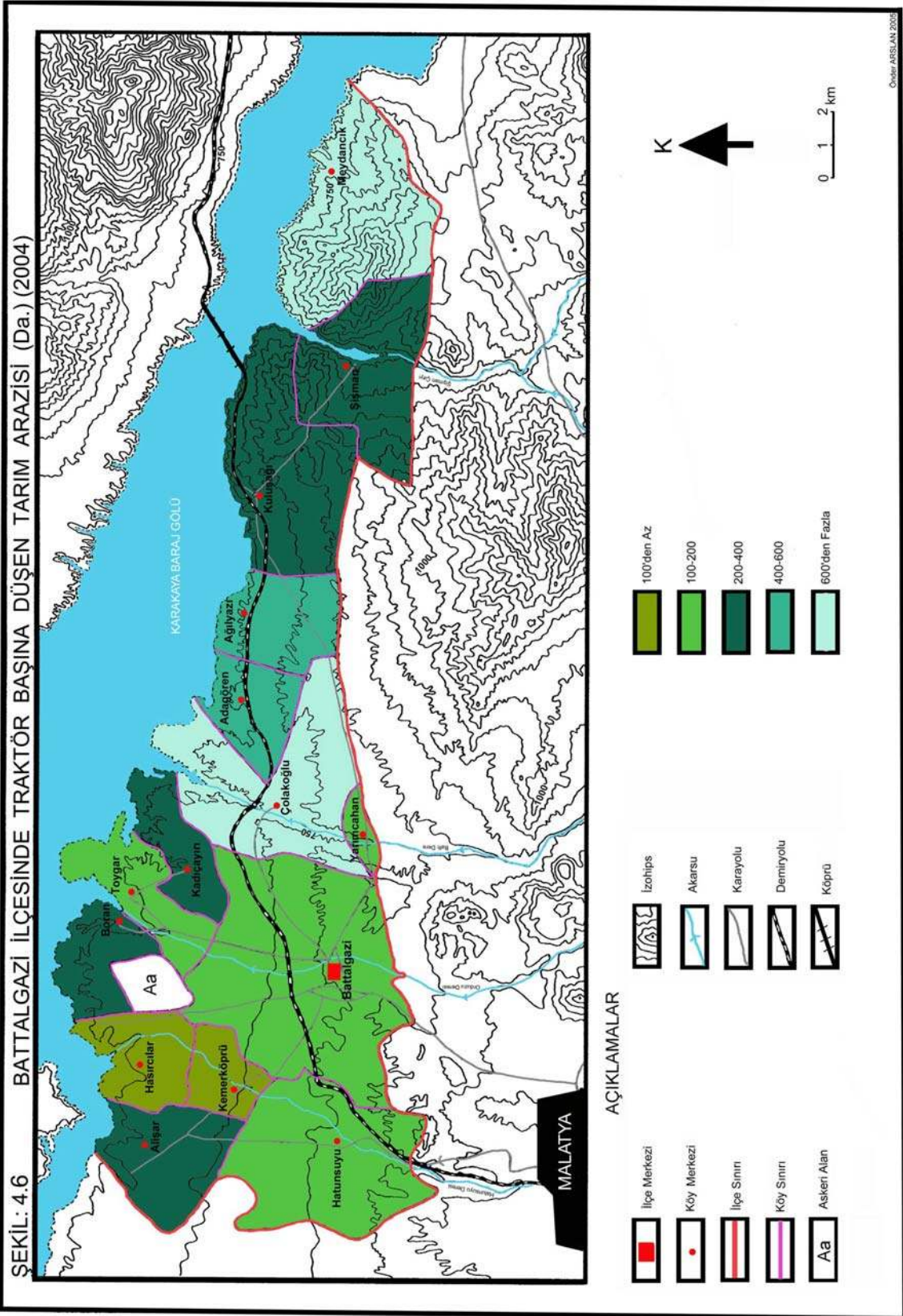
Kaynak: Arazide Uygulanan Anketler.

Traktör dışında ilçede diğer bazı tarımsal alet ve makineler de kullanılmaktadır. Bunlar genellikle traktör ekipmanlarından ibarettir. Özellikle hayvan gücüne dayalı ve geleneksel tarım araç ve gereçlerinin ilçede pek görülmediği dikkat çekmektedir. Bu da araştırma alanımızdaki çiftçilerin entansif tarım metotlarını uygulamaları hususundaki istek ve imkanlarını göstermesi açısından önemli sayılabilecek bir göstergedir.

Tablo: 4.4. Battalgazi İlçesinde Tarımsal Alet ve Makineler (2004).

Traktör	758	Pulluk	750
Römork	700	Biçer-Döver	2
Tırmık	593	Diskaro	5
Çapa Makinesi	120	Gübre Atma Makinesi	57
Mibzer	38	Balya Makinesi	1
İlaçlama Makinesi	175	Sırt Tipi İlaç Aleti	510
Çayır Biçme Makinesi	4	Selektör	3
Elektrikli Su Motoru	445	Yakıtlı Su Motoru	150

Kaynak: İlçe Tarım Müdürlüğü, Arazide Uygulanan Anketler.

4.1.4. Arazi Mülkiyeti

1981 yılında, Köy İşleri Bakanlığı tarafından yapılmış olan Köy Envanter Etüdü çalışmalarına göre ilçe merkezi hariç, araştırma alanımızdaki köylerde yaşayan 2494 ailenin 1729'u (% 69.3) toprak sahibi çiftçi iken 723'ü (% 29) topraksız çiftçi ailesidir. Topraklı çiftçi ailelerin % 79'u 50 da'dan daha az araziye sahipken 100 da'dan fazla arazisi olanların oranı sadece % 9'dur (Tablo: 4.5, Şekil: 4.7).

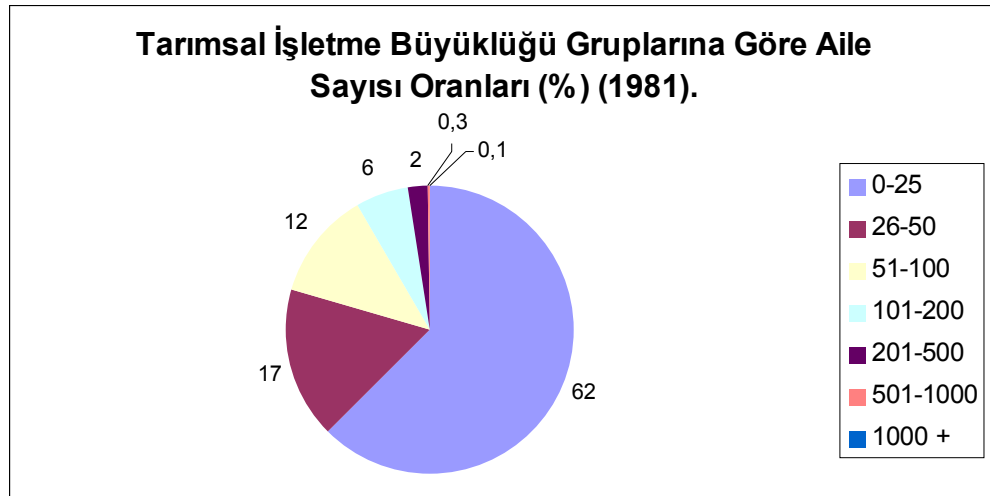
Tablo: 4.5. Araştırma Alanımızdaki Köylerde Tarımsal İşletme Büyüklüğü (1981).

Arazi Grubu	Toplam Alan	%	Parça Sayısı	%	Aile Sayısı	%	Or. Parsel Büyüklüğü
0-25	10571	15	2660	42	1074	62	4
26-50	10744	15	1103	18	290	17	9,7
51-100	14968	21	1020	16	209	12	14,7
101-200	15072	21	829	13	110	6	18,2
201-500	12328	17	527	8	39	2	23,4
501-1000	3143	5	90	1	5	0,3	34,9
1000 +	3993	6	51	1	2	0,1	78,3
Toplam	70819	100	6280	100	1729	100	11,3

Kaynak: Köy Envanter Etütleri (1981).

1981 yılı itibarı ile toprak sahibi çiftçi ailelerin % 62'sinin 25 da'dan daha az toprağı vardır. Bu grupta yer alan arazilerin ortalama parsel büyüklüğü dört da civarında olduğuna göre bu çiftçiler ortalama dört da büyüklüğünde birkaç parça araziye sahiptir. Diğer gruplarda ortalama parsel büyüklükleri giderek artmaktadır. Ancak buna karşılık bu gruplarda yer alan aile sayıları da hızla azalmaktadır.

Şekil: 4.7.

Yukarıda ifade etmeye çalıştığımız tablo günümüzden 25 yıl öncesine ait olup bu tarihten sonra sahamızda oldukça önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Özellikle Karakaya Baraj Gölü'nün su tutmasından sonra araştırma alanımızdaki köylerin çoğunun sınırlarının değişmiş ve buna bağlı olarak arazi mülkiyeti bakımından da önemli değişiklikler meydana gelmiştir.

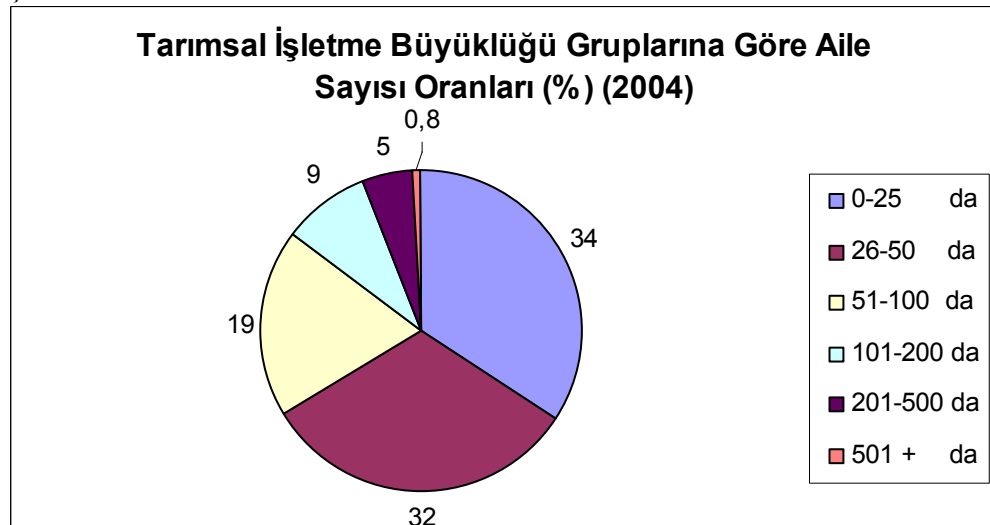
Günümüzdeki durumu değerlendirebilmek amacıyla yapmış olduğumuz anket çalışmalarında Battalgazi ilçe merkezi ile Hatunsuyu ve Hasırcılar beldeleri hariç, diğer köylerdeki ailelerin sahip oldukları toplam arazi miktarı tespit edilmiş olmasına karşılık parça sayıları tam olarak belirlenememiştir. Yapmış olduğumuz anketlere göre bu on iki köyde yaşayan 1130 aileden 1054'ü (% 93) toprak sahibi çiftçi aileleridir. Bu ailelerden 362'sinin (% 34) arazisi 25 da'nın altındadır. 336 ailenin (% 32) arazisi 26 ile 50 da arasında, 203 ailenin (% 19) arazisi ise 51 ile 100 da arasındadır. Arazi varlığı 100 da'nın üzerinde olan ailelerin oranı ise sadece % 15'tir (Tablo: 4.6, Şekil: 4.8).

Tablo: 4.6. Araştırma Alanımızdaki Köylerde Tarımsal İşletme Büyüklüğü (da) (2004).

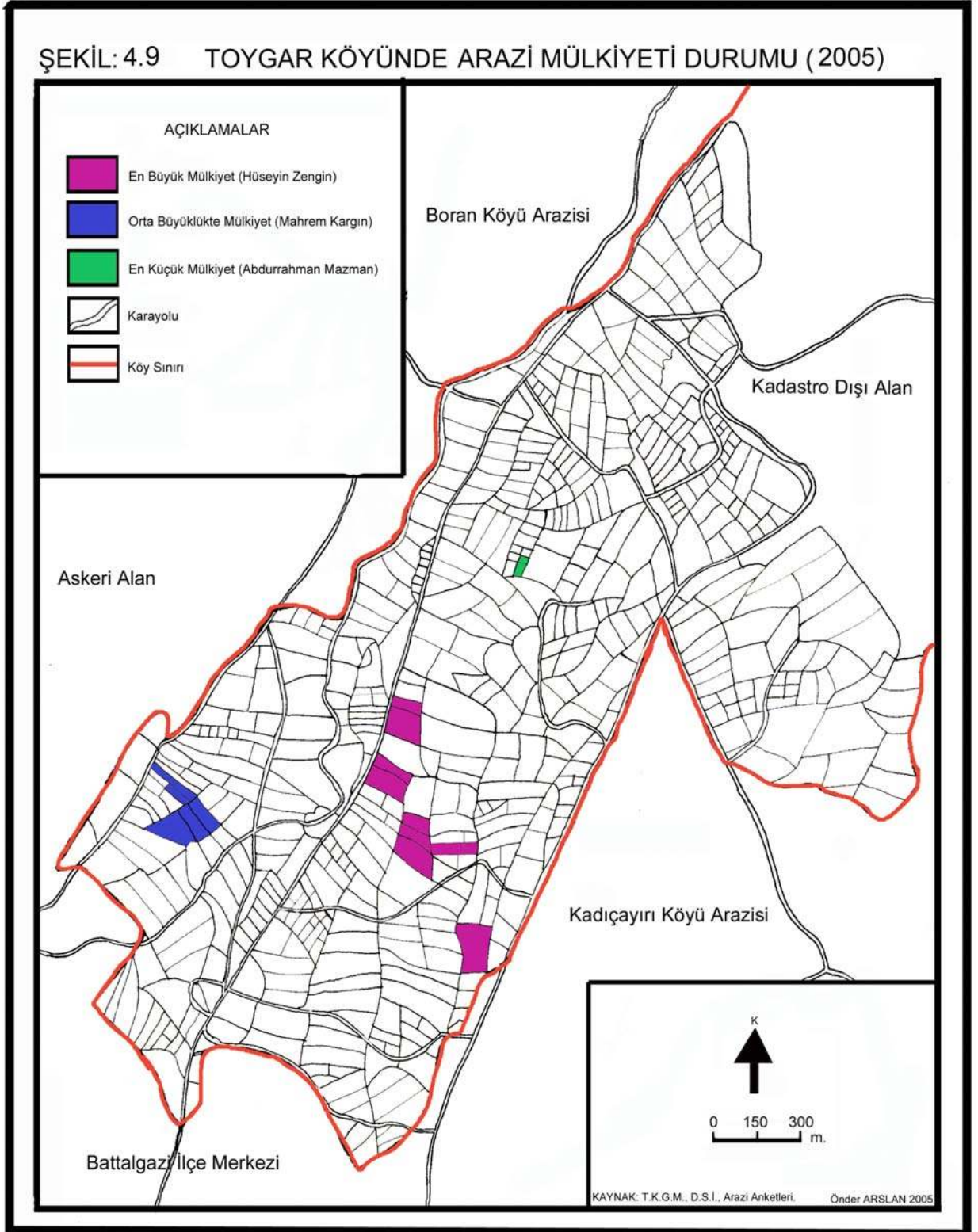
Arazi Grubu	Aile Sayısı	%
0-25	362	34
26-50	336	32
51-100	203	19
101-200	95	9
201-500	50	5
501 +	8	0,8
Toplam	1054	100

Kaynak: Arazide Uygulanan Anketler. Not: Hatunsuyu ve Hasırcılar Beldeleri Hariç Tutulmuştur.

Şekil: 4.8.

ŞEKİL: 4.9 TOYGAR KÖYÜNDE ARAZİ MÜLKİYETİ DURUMU (2005)

Tablo: 4.7. Battalgazi İlçesi Köylerinde Doğrudan Gelir Desteği İçin Müracaatta Bulunan Ailelerin Arazi Mülkiyet Gruplarına Göre Durumu (da) (2004).

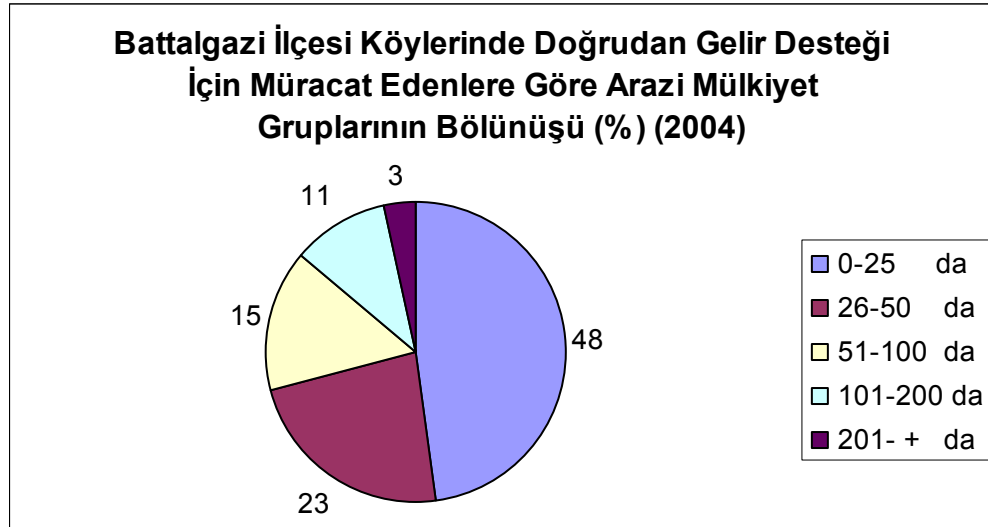
Arazi Grubu	Aile Sayısı	%
0-25	617	48
26-50	299	23
51-100	197	15
101-200	139	11
201 +	42	3
Toplam	1294	100

Kaynak: İlçe Tarım Müdürlüğü.

Not: Hatunsuyu Ve Hasırcılar Beldeleri Hariç Tutulmuştur.

Bunların dışında, bu köylerde oturmayıp ta arazisi bu köylerde bulunan ailelerin varlığı da unutulmamalıdır. Bu konuda tam doğru olmasa da bize bir fikir vermesi açısından, doğrudan gelir desteği için İlçe Tarım Müdürlüğü'ne müracaat edenlere bakabiliriz. Yine ilçe merkezi ve beldeleri hariç tutarsak bu köylerde bahsi geçen konu için İlçe Tarım Müdürlüğüne müracaat eden aile sayısı 1294 olarak görülmektedir. Bu sayı bizim tespit ettiğimiz aile sayıdan 240 aile fazlasına tekabül etmektedir. Bu durum, araştırma alanımızda ikamet etmeyen ancak burada arazisi bulunan ailelerin varlığından kaynaklanmaktadır. Elbette müracaatta bulunmayan yada en azından müracaatını Battalgazi İlçe Tarım Müdürlüğüne yapmayan ailelerin olabileceği ihtimalide göz ardı edilmemelidir. Yine bu kayıtlara göre bahsi geçen 1294 aileden 617'sinin (% 48) arazisi 25 da'dan az, 299 tanesinin (% 23) arazisi 26 ile 50 da arasında, 197 tanesinin (% 15) arazisi ise 51 ile 100 da arasındadır. Arazi mülkiyeti 100 da'nın üzerinde olan aile sayısı ise 181 (% 14)'dir (Tablo: 4.7, Şekil: 4.9).

Şekil: 4.10.

4.1.5. Tarımsal Arazi Kullanılışı ve Üretim Durumu

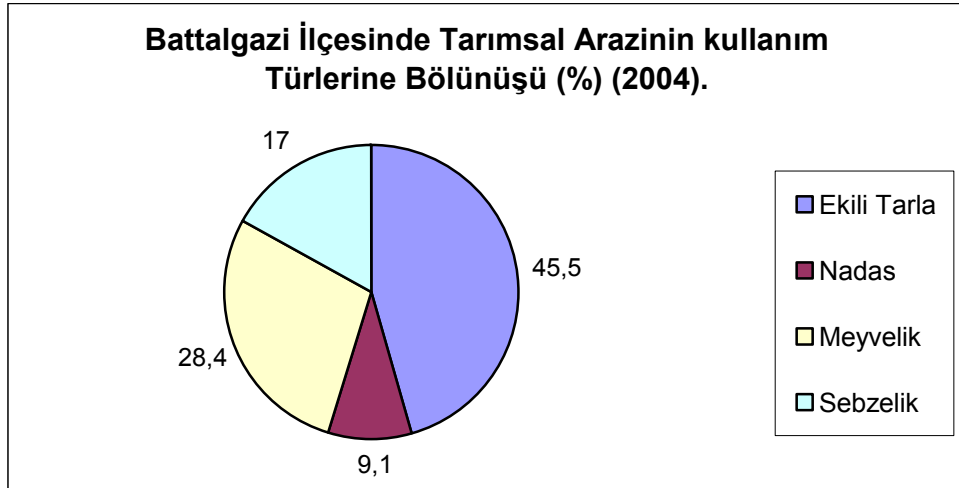
Araştırma alanımızdaki tarımsal arazi kullanılışı ve üretiminin durumuna bakacak olursak; İlçe Tarım Müdürlüğüne dayanarak hazırladığımız verilere göre 15321 ha olan (nadas dahil) tarım arazisinin % 54,6'sı tarla tarımına, % 28,4'ü meyveliklere, % 17'si sebzeliklere ayrılmıştır (Tablo: 4.8, Şekil: 4.11).

Tablo: 4.8. Battalgazi İlçesinde Tarımsal Arazi Kullanışı (2004).

Kullanış Şekli	Alan (ha)	%'si
Tarlalar	8370	54,6
Ekilen	6970	83,3
Nadas	1400	16,7
Sulu Tarla	3255	38,9
Kuru Tarla	5115	61,1
Meyvelik	4346	28,4
Sebzelik	2604	17
Sera	1	—
Toplam	15321	100

Kaynak: İlçe Tarım Müdürlüğü.

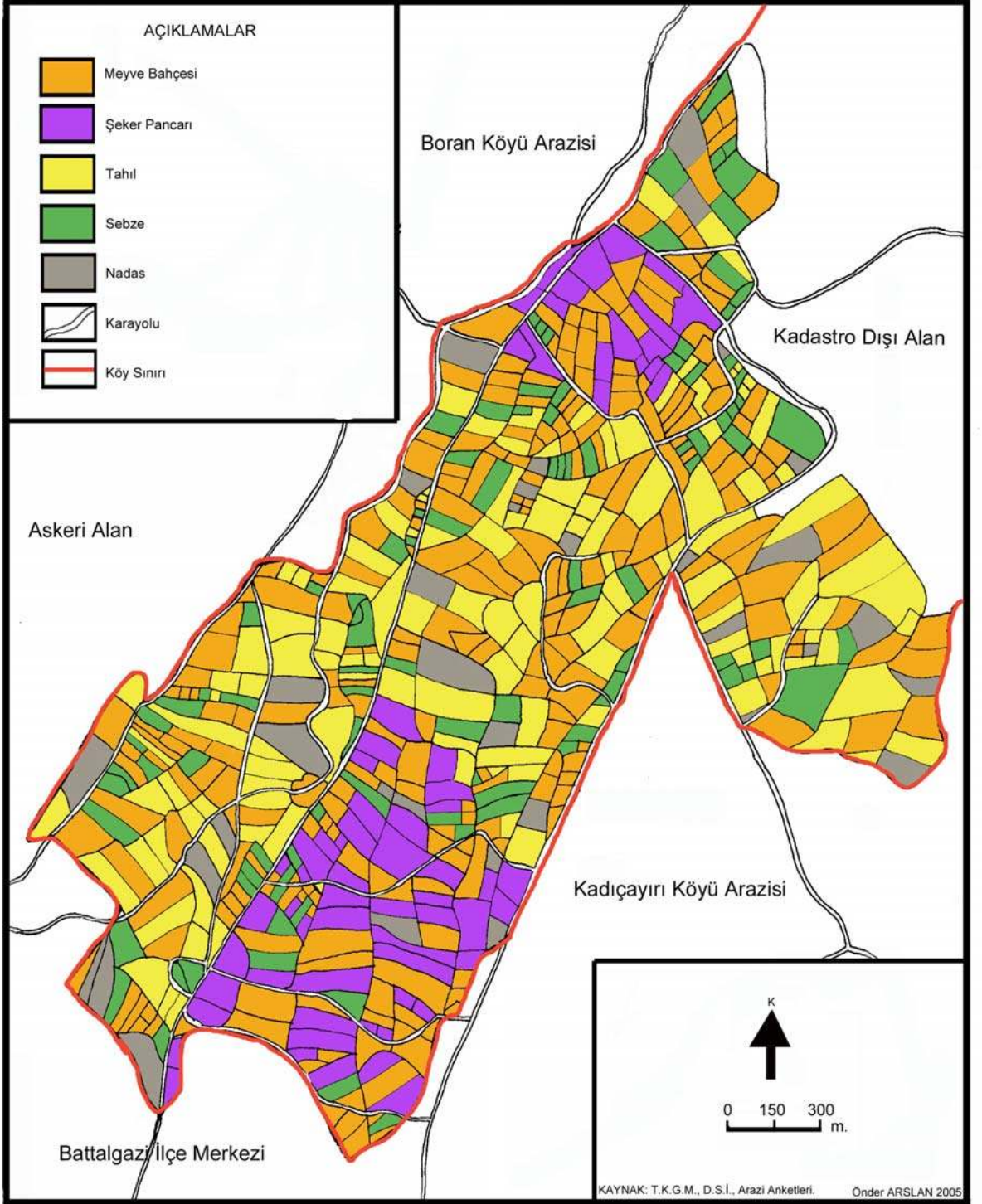
Şekil: 4.11.

Toplam tarla alanlarının % 63,3'ü buğday tarımına ayrılmıştır. Sonra Arpa % 9 ile şekerpancarı da % 8,4 ile iki ve üçüncü sıralarda yer alırlar. Diğer ürünler ise çok küçük paylara sahiptirler (Tablo: 4.9, 4.10, Şekil: 4.13).

Araştırma alanımızdaki tarla tarımını sulu tarla tarımı ve kuru tarla tarımı diye ikiye ayırmak mümkündür. İlçenin özellikle doğu kesiminde kalan köylerde tarla tarımı

ŞEKİL: 4.12 TOYGAR KÖYÜNDE TARIMSAL ARAZİ KULLANIŞI (2005)

büyük çoğunlukla kuru tarla tarımı şeklinde yapılmaktadır. Elbette bunun en önemli sebebi sulama imkanlarının yetersizliğidir. İlçenin batı yarısında kalan bazı kesimlerde de kuru tarım faaliyetine rastlanabilmektedir. Oldukça az sayılabilecek bu alanlar, çevresine göre nispeten yüksek olan ve buna bağlı olarak ta sulama bakımından bazı dezavantajlara sahip hafif yüksek tepelik sahalardır. Kuru tarım faaliyeti yapılan sahaların tamamında tarla tarımının yapıldığını söylemek mümkündür.

Sulu tarla tarımının yapıldığı alanlar ise, bilhassa kayısı üretiminin yoğun olduğu sulu tarım alanları içerisinde küçük parseller halinde dağılmış vaziyettedir. Sonuç olarak diyebiliriz ki; toplam 8370 ha'lık (nadas dahil) tarla tarımı arazisinin 5115 ha'ında kuru, 3255 ha'ında ise sulu tarım faaliyeti yapılmaktadır.

Araştırma alanımızda alan olarak en yüksek paya sahip olan ürün grubu tarla ürünleri olsa da, en önemli üretim faaliyetinin meyve, daha doğrusu kayısı üretimi olduğu da muhakkaktır. Araştırma alanımızda meyveliklerin hakim üretim faaliyetini oluşturduğu sahalar yaklaşık 8735 ha'lık bir alanı kaplamaktadır. Ancak bu alan içerisinde yalnızca meyvelikler bulunmamaktadır. Bu saha içerisinde küçük parçalar halinde bulunan tarlalar ve sebzelikleri çıkardığımızda yaklaşık 4346 ha'lık bir alanda meyveliklerin bulunduğu görülür. Bu meyveliklerin ise yaklaşık 3900 ha'ı kayısı tarımına ayrılmıştır. Meyve üretimi yapılan arazilerin, ilçenin batı kesimlerinde çok büyük bir oranda yoğunluk kazandığı görülür. Daha önce değinildiği gibi bunun en önemli nedeni, sulama imkanlarının bu kesimlerde gelişmiş olmasıdır (Tablo: 4.11, 4.12, Şekil: 4.14, 4.15).

Araştırma alanımızda sebze üretimi de oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Malatya il merkezine yakın olmasına bağlı olarak büyük bir pazar avantajına sahip olan ilçede yaklaşık 2604 ha alanda sebze üretimi yapılmaktadır. Sebze üretimi alanları daha ziyade baraj kıyısındaki sulak fakat kayısı tarımına elverişli olmayan alanlarda yoğunlaşmıştır. Ayrıca kayısı bahçeleri içerisine dağılmış çok sayıda küçük sebzelikler görmekte mümkündür. Sebze üretimindeki en büyük pay yaklaşık 1000 ha'lık bir alan kaplayan domatese aittir. Üretim açısından karpuz, salatalık ve biber de oldukça büyük bir öneme sahiptirler (Tablo: 4.13, 4.14, Şekil: 4.16).

Araştırma alanımızda ayrıca örtü altı (sera) üretimi de yapılmaktadır. Yaklaşık bir ha'lık alanda kırkın üzerindeki serada çoğunlukla salatalık üretimi yapılmaktadır. Bu seralar da ilçe geneline dağılmış bir durumdadır.

4.1.5.1. Tarla Tarımı

Araştırma alanımızdaki 15.321 ha'lık tarım arazisinin % 54,6'sında (8370 ha) tarla tarımı yapılmaktadır. Tarla tarımı yapılan bu alanın yaklaşık 5115 ha'ında nadaslı kuru tarım faaliyeti yapılırken yaklaşık 3255 ha'ında ise sulamalı tarla tarımı yapılmaktadır.

Nadaslı kuru tarım faaliyeti yapılan sahalar çoğunlukla sulama imkanlarının azaldığı ve arazinin nispeten daha engebeli bir görünüm arz ettiği, ilçenin doğu yarısında yaygın vaziyettedir (Foto: 4.2). İlçenin batı yarısında ise yer yer hafif yüksek tepelik sahalar üzerinde kuru tarım faaliyetine rastlanabilmektedir. Sulamalı tarla tarımı yapılan sahalar ise genellikle kayısı bahçeleri arasına, küçük parseller halinde dağılmış vaziyettedir (Foto: 4.3).

Foto:4.3. Yarımcahan köyünde kuru tarla tarımı alanlarından bir görünüm. İlçenin daha ziyade doğu kesimlerinde, sulama imkanlarının azalmasına bağlı olarak çoğunlukla nadaslı kuru tarla tarımı yapılmaktadır. En çok ekimi yapılan ürün ise buğdaydır (2005).

Tarla ürünleri içerisinde ekildiği saha itibari ile en büyük payı buğday almaktadır. Buğday, 5300 ha'lık ekim alanı ile diğer ürünlerle kıyaslanamayacak derecede büyük bir üretim sahasına sahiptir. Gerek ekstrem sıcaklık değerlerine gerekse

yağış azlığına daha dayanıklı olması ve pek çok ürüne göre daha az zahmetli bir bitki olması sebebi ile son derece geniş bir üretim alanına sahiptir. Ayrıca buğday ve buğdaydan elde edilen çeşitli ürünler ülke genelinde olduğu gibi yöremizde de halkın temel besin kaynaklarından birini oluşturduğu için vazgeçilemez bir tarım ürünü durumundadır. Zira kuru tarım faaliyeti yapılan alanlarda buğday üretimi normal bir faaliyet olarak görülebilirse de sulamalı tarım alanlarında dahi buğday tarımını yapıyor olması, buğdayın vazgeçilmez temel bir besin kaynağı olmasından kaynaklanmaktadır.

Araştırma alanımızdaki buğday üretimi ticari olmaktan çok ihtiyaca yönelik olarak yapılmaktadır. En çok ekilen buğday türü ise Kündürü 1149'dur. Az miktarda ise Atay 75 türü buğday da ekilmektedir. Buğday ekiminin tamamına yakını kışlık olarak yapılmaktadır. Eylül-ekim aylarında ekilen buğday temmuz ayında hasat edilmektedir.

Buğday ekimi daha ziyade kuru tarım arazilerinde yapıldığı için ortalama verim dekara 180 kg civarında gerçekleşmektedir. Bu değer Malatya ortalaması ile yaklaşık olarak aynıdır. Ancak Türkiye ortalamasının 200 kg'ın üzerinde olduğu düşünülecek olursa, buğday tarımında hala ekstansif tarım metotlarının hakim olduğu söylenebilir (DİE, 2004).

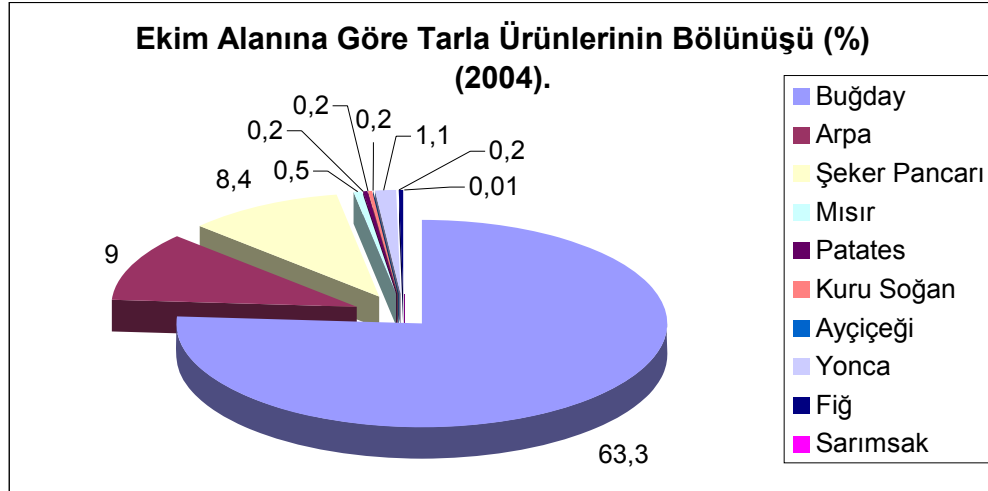
Foto: 4.4. Hasırcılar beldesinde sulamalı tarla tarımı alanları ile bunları çevreleyen kayısı bahçelerinden bir görünüm. Sulama imkanlarının gelişmiş olduğu ilçenin batı kesimlerinde yaygın olarak görülen kayısı bahçeleri arasına serpilmiş durumda bulunan kapalı tarla sistemine sıklıkla rastlanabilmektedir. Bu kapalı tarla alanlarında daha ziyade şekerpancarı ve buğday yetiştirilmektedir (2005).

Tablo: 4.9. Battalgazi İlçesinde Tarla Ürünleri Ekiliş Alanları ve Üretim Miktarları (2004).

Ürün Cinsi	Ekim Alanı (ha)	%'si	Üretim Miktarı (Ton)
Buğday	5300	63,3	9540
Arpa	750	9	1350
Şekerpancarı	700	8,4	31485
Mısır	46	0,5	1670
Patates	16	0,2	70
Kuru Soğan	20	0,2	800
Ayçiçeği	15	0,2	30
Yonca	90	1,1	900
Fiğ	32	0,4	320
Sarımsak	1	0,01	10
Nadas	1400	16,7	–
TOPLAM	8370	100	–

Kaynak: İlçe Tarım Müdürlüğü.

Şekil: 4.13.

Arpa ekiliş alanı bakımından ikinci sırada yer almasına rağmen buğdayla kıyaslanamayacak kadar kısıtlı bir alanda üretilir. Arpa üretiminin en önemli nedenlerinden birisi hayvan yemi olarak kullanılabilmesidir. Araştırma alanımızdaki hayvancılık faaliyetinin pek gelişmemiş olduğu düşünülecek olursa, arpa üretiminin, buğdaya nazaran bu kadar kısıtlı olmasının nedeni de anlaşılmış olur.

Arpa ile yaklaşık olarak aynı ekim miktarına sahip olan bir diğer önemli tarla ürünü ise şekerpancarıdır. Şekerpancarı ekildiği alan itibarı ile arpa ile çok benzerlik göstermesine karşılık üretim miktarı ve elde edilen gelir bakımından arpa ile kıyaslanması mümkün değildir. Şekerpancarının dekar başına yüksek bir gelir sağlaması, pazarının garantili olması, ekildiği arazinin verimini arttırması, hasattan

sonra artan yaprakları ile küspesinin hayvan yemi olarak kullanılabiliyor olması gibi nedenlerle şekerpancarı hem tercih edilen hem de yüksek gelir sağlayan ürünlerden birisi olmuş ve Cumhuriyet dönemi boyunca ülkemizdeki ekim alanlarını hızla genişletmiştir.

Şekerpancarı yüksek derece de neme ihtiyaç duyan bir bitkidir. Bu nedenle esas olarak nemli ve ılıman bölgelerin bir bitkisidir. Ancak eğer sıcaklık engel teşkil etmiyorsa, sulamalı tarım metodu uygulanması ve yeterli sulama suyu bulanması kaydıyla, çok daha geniş alanlarda tarım yapılabilir (Doğanay, 1992, 170).

Foto: 4.5. Ağılıyazı köyünde enter kültür tarım faaliyeti yapılan bir şekerpancarı tarlasından görünüm. Şekerpancarı tarımı, ilçenin batı kesimleri ile baraj kıyısında yaygın olarak görülen bir faaliyettir. Şekerpancarı tarlaları ise çoğunlukla kayısı bahçeleri içerisinde yer almaktadır. Bazen de bu tarlalar içerisine kayısı ağaçları dikilmek sureti ile enter kültür tarım faaliyeti yapılmaktadır (2005).

Buna bağlı olarak araştırma alanımızda, sulama imkanlarının gelişmiş olduğu sahalarda sıcaklık koşullarının da elverişliliği sayesinde, şekerpancarı üretimi rahatlıkla yapılabilmektedir. Ancak, gerek yine yüksek gelir getiren kayısı tarımının varlığı, gerekse şekerpancarı tarımının devlet tarafından belirlenmiş kotalarla sınırlandırılmış olması nedeni ile şekerpancarı üretim sahaları pek fazla bir gelişme kaydedememiştir.

Tablo: 4.10. Battalgazi İlçesinde Bazı Tarla Ürünlerinin Yıllara Göre Ekiliş Alanları ve Üretim Miktarları (2000-2005).

Yıllar	Buğday		Arpa		Şekerpancarı	
	Ekiliş Alanı (ha)	Üretim Miktarı (Ton)	Ekiliş Alanı (ha)	Üretim Miktarı (Ton)	Ekiliş Alanı (ha)	Üretim Miktarı (Ton)
2000	5000	7500	600	1080	750	37500
2001	5200	9360	700	1260	540	29500
2002	5400	9720	800	1800	633	26460
2003	5400	9720	800	1440	850	30000
2004	5300	9540	750	1350	700	31485
2005	5350	9540	700	1260	750	37000

Kaynak: İlçe Tarım Müdürlüğü.

4.1.5.2. Bahçe Tarımı

Araştırma alanımızda meyve tarımı, en önemli ekonomik faaliyetlerden birisi olarak ön plana çıkmaktadır. Meyve tarımı, araştırma alanımızdaki tarım arazilerinin % 28,4'ünü (4346 ha) kaplamaktadır. Buna karşılık köyler bazında baktığımızda, sulama imkanlarının gelişmiş olduğu, ilçenin batı yarısında yer alan köylerde bu oran % 70-80'ler seviyesine kadar çıkabilmektedir. Araştırma alanımızdaki nüfusun büyük bir çoğunluğunun da bu kesimde yer aldığı düşünülecek olursa, sahamızdaki nüfusun çok büyük bir kısmının meyve üretimi ile uğraştığı hatta pek çoğunun birinci derece geçim kaynağının meyvecilik olduğunu söylemek mümkündür.

Elbette, sahamız için meyve yetiştiriciliğinden esas kasıt kayısı yetiştiriciliğidir. Zira 4346 ha'lık meyve arazisinin yaklaşık 4000 ha'nın kayısı yetiştiriciliğine ait olduğu söylenebilir. Malatya Ovası'nın karakteristik tarım ürünü diyebileceğimiz kayısı, Battalgazi ilçesi içinde en önemli tarım ürünü ve hatta en önemli ekonomik faaliyetlerden birisi durumundadır.

Bir ılıman iklim meyvesi olan kayısı dünyanın bir çok ülkesinde yetiştirilmektedir. Ancak kayısı üretimi her iklim koşulunda verimli olmayıp, üretimde bazı taşıdıkları uygun koşullar nedeni ile öne çıkmış ve sektörde yüksek rekabet gücüne sahip bulunmaktadır. Ülkemiz yaş kayısı yetiştiriciliğinde dünyanın önde gelen ülkesi durumundadır. Ayrıca ülkemiz, münhasıran da Malatya ili, ekolojik yapı itibarı ile kayısı için taşıdığı ideal koşullar nedeni ile kayısı üretiminde tartışmasız üstünlüğe sahiptir. Kuru kayısı üretiminde belirleyici olan, tane ağırlığı, ihtiva ettiği katı madde oranı, pH oranı, tatlılığı ve aroması gibi özellikleri bakımından Malatya kayısı

dünyada kurutmalık olarak çok yüksek bir rekabet gücüne ve haklı bir şöhrete sahiptir (Malatya, 2004, 171).

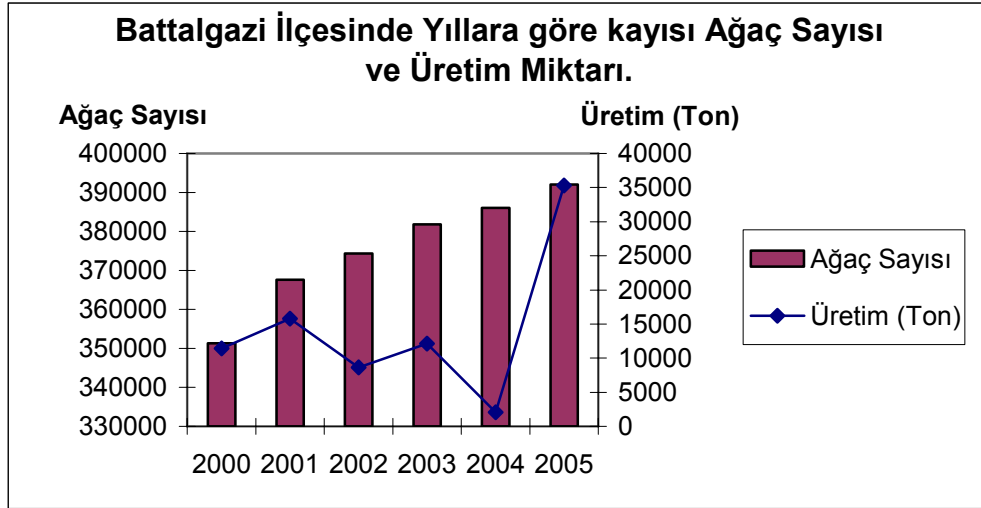
Kayısı üretim açısından yaşanan bir takım problemlere rağmen kayısı yetiştiriciliğinin giderek yaygınlaştığını söylemek mümkündür. Sadece son beş yıla baktığımızda 2000 yılında 351 bin olan kayısı ağacı sayısının 2004 yılında 386 bine, 2005 yılında ise 392 bine çıktığını görmekteyiz. Bu da kayısı yetiştiriciliğine olan talebin önemli bir göstergesidir (Tablo: 4.11, Şekil: 4.14).

Tablo: 4.11. Battalgazi İlçesinde Yıllara Göre Kayısı Ağaç Sayısı ve Üretim Miktarları (2000-2005).

Yıllar	Ağaç Sayısı			Üretim (Ton)	
	Meyve Veren	Meyve Vermeyen	Yeni Dikilen	Toplam Yaş Üretim	Kuru Kayısı Üretimi
2000	351300	35700	12400	11422	2718
2001	367630	43810	4050	15795	3684
2002	374360	39380	3150	8645	1777
2003	381850	33000	6700	12134	2533
2004	386000	33900	7200	2057	481
2005	392000	30700	7950	35280	8320

Kaynak: İlçe Tarım Müdürlüğü.

Şekil: 4.14.

Şekil: 4.14'de görüleceği gibi, kayısı ağacı sayısının yıllara göre düzenli olarak artmasına karşılık, kayısı üretimi oldukça dalgalı bir seyir izlemektedir. Zira 2003 yılında 12 bin ton civarındaki üretim 2004 yılında 2 bin tonlara düşmüş 2005 yılında ise 35 bin ton seviyesine ulaşmıştır. Bu durum kayısı bitkisinin iklim koşullarına karşı olan

duyarlılığından kaynaklanmaktadır. İklim koşullarına sıkı sıkıya bağlı olan kayısı yetiştiriciliği, risk oranı yüksek hassas bir zirai faaliyettir. İklim koşullarının olumlu olduğu yıllar kayısı üretimi artmakta, ancak iklim koşullarının el vermediği (ilkbahar geç donlarının yaşandığı) yıllarda ürün rekoltesi düşmektedir (Malatya, 2004, 175).

2004 yılında bir benzerinin yaşanmış olduğu bu durum kayısı rekoltesini büyük ölçüde etkilediği görülmüştür. Bu durum da üreticiler açısından büyük bir risk ve sorun teşkil etmektedir.

İlçede üretilen toplam kayısı miktarının büyük bir kısmı kurutmalığa ayrılmakta küçük bir miktarı ise yaş olarak tüketilmektedir. Örneğin 2005 yılında üretilen 35.280 ton kayısının 2000 ton kadarı yaş olarak tüketilirken 33.280 tonu kurutmalığa ayrılmış ve bundan yaklaşık 8320 tonluk kuru kayısı rekoltesi elde edilmiştir. Bu miktar Battalgazi ilçesinin ulaştığı en yüksek rakamdır. Ancak üretimdeki bu artışa karşın kayısı fiyatlarındaki düşüş üreticiyi mağdur eden diğer önemli bir sorunu oluşturmaktadır. Özellikle kayısı rekoltesinin yüksek olduğu yıllarda fiyatların çok düşük seyretmesi, başta kayısının pazar payındaki yetersizlikten kaynaklanmaktadır. Dünya yaş kayısı üretiminin % 85'ini üreten Türkiye yaş kayısı ihracatında onuncu, kuru kayısı ihracatında ise birinci durumdadır. Ancak üretimde yaşanan dalgalanmalar, diğer ülkelerin dünya ticaretindeki etkilerinin artmasına neden olmaktadır. Bu nedenle Malatya ili kuru kayısının vatanı olmakla yetinmemeli ve kayısının başkenti olmaya hazırlanmalıdır. Sadece üretim aşamasına takılıp kalmak ilin yakalamış olduğu rekabet avantajının sürekli aşındırılması sonucunu doğuracaktır. Malatya şimdiden kuru kayısının dünyaca pazarlandığı uluslar arası standartta bir merkez olmaya yönelmesi gerekmektedir. Bunun ilk adımı da uluslar arası standartlarda çalışacak “Kayısı İhtisas Borsası'nın” tüm kurum ve yapıları ile kurulması olacaktır. Kayısı üretimini iklim koşullarına sıkı sıkıya bağlı olmaktan, kısmen de olsa, kurtarmaya dönük Ar-Ge faaliyetlerine ağırlık verilmesi; tarım sigorta sistemi, vadeli kayısı borsasının kurulması sektörde yaşanan sorunların çözümünde büyük ilerleme olacaktır (Malatya, 2004, 175).

Araştırma alanımızda, kayısı dışında üretilen diğer çeşit meyveler de bulunmakla birlikte bunlar henüz pek önemli bir ticari değer taşımamaktadır. Ancak, bilhassa kayısı üretiminde yaşanan bir takım problemler üreticiyi alternatif ürünlere doğru yönlendirmeye başlamıştır. Buna bağlı olarak örneğin bodur ve yarı bodur elma üretiminde bir canlanma yaşanmaya başlamıştır. Yeni başlamış ve henüz örnek bir çalışma aşamasında olan bu uygulamalar, gelecek için önemli bir adım niteliği

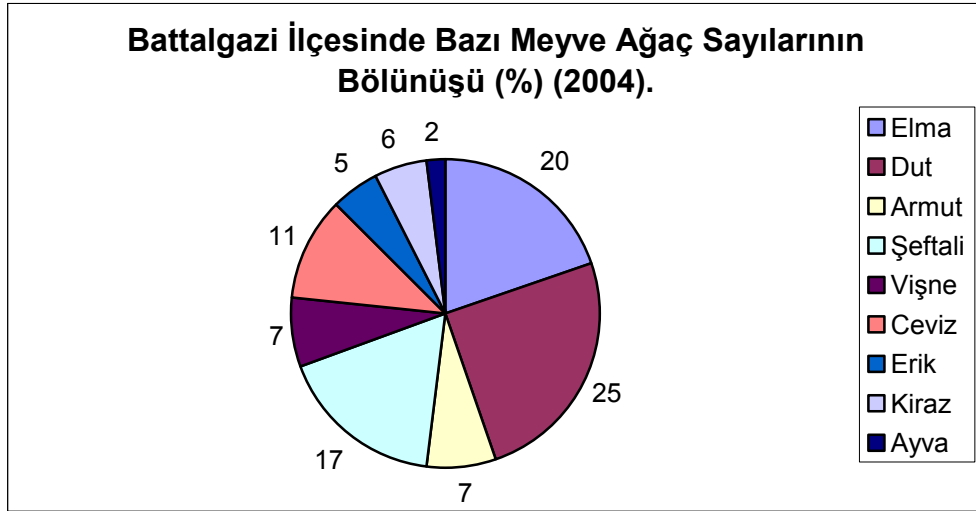
taşımaktadır. Ticarete yönelik olarak alternatif üretimlerin giderek artması, çiftçinin maruz kaldığı bir takım risklerin azaltılması bakımından son derece önemli olarak görülmektedir.

Tablo: 4.12. Battalgazi İlçesinde Bazı Meyvelerin Ağaç Sayısı ve Üretim Miktarları (2004).

Meyvenin Cinsi	Ağaç Sayısı	Üretim (Ton)
Elma	6900	607
Dut	8800	526
Armut	2550	45
Şeftali	6050	159
Vişne	2550	41
Ceviz	3800	32
Erik	1750	40
Kiraz	1950	35
Ayva	700	9

Kaynak: İlçe Tarım Müdürlüğü.

Şekil: 4.15.

4.1.5.3. Sebze Tarımı

Araştırma alanımız dahilindeki 2604 ha'lık tarım arazisinde sebze tarımı yapılmaktadır. Bu toplam tarım arazisinin (15.321 ha) % 17'sine tekabül etmektedir. Elverişli iklim, arazi, sulama ve pazar koşulları nedeni ile Battalgazi ilçesi, Malatya ilinin en önemli sebze üretim sahalarından birisi durumundadır. Sebze tarımı çok emek gerektiren bir faaliyet olduğu için genellikle yerleşim merkezleri çevresinde ve küçük

parseller halinde yer alırlar. İlçenin batı kesimlerinde, sulama imkanlarının gelişmiş olması nedeni ile çok geniş bir alanda fakat bilhassa kayısı bahçeleri arasındaki küçük parsellerde yapılan sebze üretiminin bilhassa Karakaya Barajı kıyılarında yoğunlaştığı dikkat çekmektedir. Baraj gölü kıyısındaki alanlarda taban suyu seviyesinin çok yüksek olması nedeni ile kayısı tarımına elverişli olmayan sahalar sebze üretimi açısından önemli bir potansiyel oluşturmuşlardır. Buna bağlı olarak da ilçedeki hemen bütün köylerde az yada çok sebze üretimi yapılabilmektedir.

Tablo: 4.13. Battalgazi İlçesinde Sebze Üretim Alanları ve Üretim Miktarları (2004).

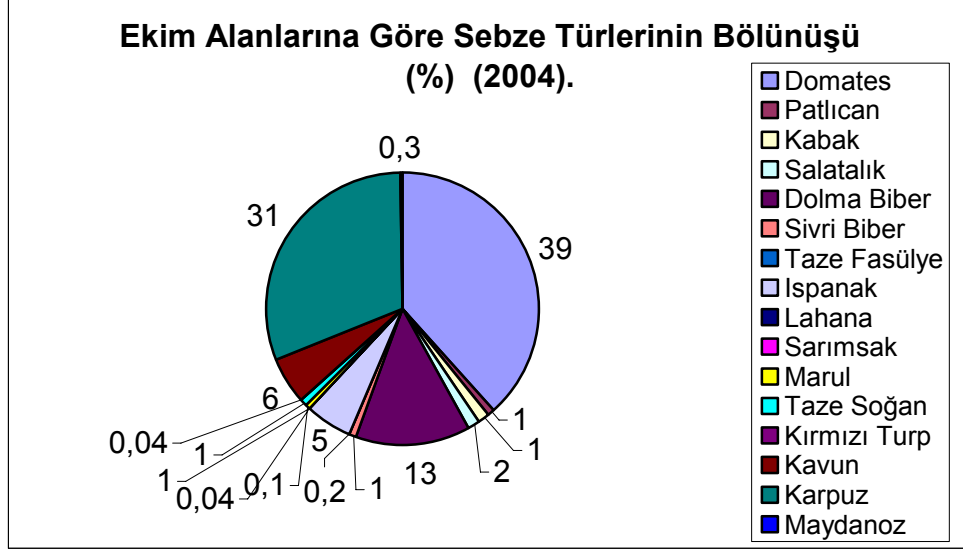
Sebzenin Cinsi	Ekim Alanı (ha)	Üretim (Ton)
Domates	1000	40000
Patlıcan	20	600
Kabak	35	90
Salatalık	40	2400
Dolma Biber	350	720
Sivri Biber	20	250
Taze Fasulye	6	48
Ispanak	140	168
Lahana	3	60
Sarımsak	1	10
Marul	11	300
Taze Soğan	20	400
Kırmızı Turp	1	6
Kavun	150	4500
Karpuz	800	42500
Maydanoz	7	105
TOPLAM	2604	—

Kaynak: İlçe Tarım Müdürlüğü.

Sebze üretimindeki en geniş üretim sahasına sahip olan ürün domatestir. Domates, ilçe genelinde yaklaşık 1000 ha'lık bir alana ekilmekte ve yine yaklaşık 40 bin ton ürün elde edilmektedir. Tarım İlçe Müdürlüğü ve Tarım İl Müdürlüğü verilerine göre 2003 yılı itibari ile Malatya genelinde üretilen 51.139 ton domatesin % 70'i Battalgazi ilçesinde yetiştirilmiştir. Karpuz, ilçede yetiştirilen sebzeler arasında ekildiği saha bakımından domatesten sonra ikinci sırada gelirken üretim miktarı açısından yaklaşık olarak domates ile aynı değerlerde yer almaktadır. İlçe genelinde yaklaşık 800 ha'lık bir alanda toplam on bin ton karpuz yetiştirilmektedir. Yine 2003 yılı itibariyle Malatya geneli ile kıyaslırsak; Malatya genelinde yetişen toplam 56.674 ton karpuzun % 62'si Battalgazi'de yetiştirilmiştir. Benzer şekilde salatalık, taze soğan, maydanoz

üretiminde de ilçenin payının son derece yüksek olduğu görülür. Ayrıca tüm bunların dışında da pek çok sebze çeşidinin üretimi önemli miktarlarda yapılmaktadır (Tablo: 4.13, Şekil: 4.16).

Şekil: 4.16.

Araştırma alanımızda geliştirilmeye çalışılan bir diğer ekonomik faaliyet de örtü altı yetiştiriciliğidir.. Bu amaçla ilk olarak 1999 yılında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'nın kredileri ile seralar kurulmaya başlanmış, bugün ise bu sayı 41 adete kadar yükselmiştir (İlçe Tarım Müdürlüğü).

Tablo: 4.14. Battalgazi İlçesindeki Sebze Üretiminin Malatya Geneli İçindeki Yeri (2003).

Sebzelerin Cinsi	Malatya Üretimi (Ton)	Battalgazi Üretimi (Ton)	Battalgazi'nin İl İçindeki %'si
Domates	51139	36000	70
Patlıcan	2125	600	28
Kabak	1308	105	8
Salatalık	5901	2400	41
Dolma Biber	7214	600	8
Sivri Biber	1001	100	10
Taze Fasulye	622	48	8
Ispanak	1816	156	9
Lahana	1253	90	7
Sarımsak	35	10	29
Taze Soğan	460	300	65
Kavun	20152	3000	15
Karpuz	56674	35000	62
Maydanoz	139	105	76

Kaynak: İl Tarım Müdürlüğü, İlçe Tarım Müdürlüğü.

İlçe geneline dağılmış durumdaki bu seraların ortalama büyüklüğü 216 m² civarındadır. Bu seralar da genellikle turfanda salatalık yetiştirilmektedir. Mart ortasından itibaren dikilmeye başlanan salatalık fideleri mayıs ortasından itibaren pazara sürülmeye başlanabiliyor. Ortalama beş ton ürün alınabilen seraların tek başlarına ailelerin geçimini sağlamaları pek mümkün görülmemektedir. Bu nedenle örtü altı üretim faaliyeti şimdilik bir ek iş olarak değerlendirilmektedir. Ancak sulama ve iklim şartlarındaki avantajlar düşünüldüğünde, ileride sera sayısının büyük ölçüde artış göstermesi ve ilçedeki en önemli alternatif tarım faaliyetlerinden birisi haline gelmesi ümit edilir.

Foto:4.6. Şişman köyündeki bir seradan görünüm. İlçede bugün için 41 adet olan sera sayısının giderek arttığı görülmektedir (2005).

4.2. HAYVANCILIK

Araştırma alanımızdaki ekonomik faaliyetlerden bir diğeri hayvancılıktır. Ancak ilçede hayvancılık ticarete yönelik olmaktan çok ihtiyaca yönelik olarak yapılmaktadır. Zira ilçedeki köylerin hiç birinde hayvancılık birinci derecede önemli geçim kaynağı

değildir. Hatta birinci derecede önemli geçim kaynağı hayvancılık olan aile sayısı dahi neredeyse yok denilecek kadar azdır.

İlçe yüzölçümünün % 11'ine tekabül eden 2183 ha'lık mera arazisi zaten pek yüksek bir oran teşkil etmemekle birlikte bu mera arazisi dahi hayvancılık açısından pek önemli bir gösterge oluşturmamaktadır. Çünkü araştırma alanımızda mera hayvancılığı yok denilecek kadar azdır ve genelde ihtiyaca yönelik olarak yapılan hayvancılık faaliyeti ahır ve besi hayvancılığı şeklinde yapılmaktadır. Buna bağlı olarak kullanılmayan bu mera alanları ise büyük ölçüde mera vasıflarını kaybetmiş durumdadır.

Battalgazi ilçesinde, özellikle son dönemlerde süt inekçiliğini geliştirmeye yönelik bazı çalışmalar yapılmaktadır. Bu amaçla iki adet Tarımsal Kalkınma Kooperatifi kurulmuştur. Bunlardan ilki olan Battalgazi ve Boran Köyleri Tarımsal Kalkınma Kooperatifi 2002 yılında, elli üyesine dörder hayvan olmak üzere (50x4) toplam 200 adet montofon inek temin etmiştir. İkincisi, Yarımcahan ve Kadiçayırı Köyleri Tarımsal Kalkınma Kooperatifidir. Benzer şekilde bu kooperatif de elli üyesine dörder montofon ırkı ineği Şubat 2005 tarihinde teslim etmiştir. Şimdilik sadece üreticinin sütünün toplanıp pazarlanması doğrultusunda faaliyet gösteren bu kooperatiflerin ileride süt ve süt ürünleri imal eden daha büyük işletmelere dönüşmesi, üreticinin refah seviyesi ve hayvancılığın gelişmesi açısından büyük bir önem taşımaktadır.

Bunların dışında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı tarafından, tespit edilmiş 21 aileye 168 koyun, 10 adet koç ve 58 damızlık süt ineği dağıtılmıştır. Bu şekilde bazı yoksul ailelerin geçimine katkı sağlanması ve hayvancılığın yaygınlaştırılması hedeflenmiştir.

Tablo: 4.15. Battalgazi İlçesindeki Hayvan Sayılarının Malatya İli İçindeki Yeri (2004).

Hayvan Cinsi	Hayvan Sayısı		Battalgazi İlçesinin İl İçindeki %'si
	Malatya Geneli	Battalgazi İlçesi	
Büyükbaş	113000	7997	7
Küçükbaş	220000	4373	2
Kümes	350000	26385	8
Yük ve Çeki	5000	125	3

Kaynak: İl Tarım Müdürlüğü, İlçe Tarım Müdürlüğü.

Mera hayvancılığı yapılmaması nedeni ile küçük baş hayvancılık son derece kısıtlı bir durumdadır. Beş yüzün üzerinde küçükbaş hayvana sahip olan birkaç aile ise yazın hayvanlarını ilçe dışındaki verimli mera alanlarına götürmekte, kışında kapalı alanlarda hayvanların bakımını yapmaktadırlar (Tablo: 4.15).

Araştırma alanımızda çoğu tavuk olmak üzere çeşitli kümes hayvanları da bulunmaktadır. Ancak bunların sayısının da pek yüksek olduğu söylenemez. Araştırma alanımızda 2004 yılı itibari ile 5000 tavuk, 111 ördek, 100 kaz ve 100 hindi yetiştirilmektedir. Toplam küçük baş hayvan sayısını (5311) mevcut hane sayısına oranladığımızda (4546) teorik olarak her aileye, bir kümes hayvanı düşmektedir. Bu da bize göstermektedir ki, kümes hayvancılığı genel olarak ailelerin beyaz et ve yumurta ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde değildir. Bunun en önemli sebebi araştırma alanımızın il merkezine çok yakın olması ve yılın her döneminde ulaşım imkanlarının oldukça iyi durumda olmasıdır. Böylece aileler her türlü ihtiyaçlarını kolaylıkla temin edebilmektedirler.

Araştırma alanımızda bir adet de tavuk çiftliği bulunmaktadır. Öznesil Tavuk Çiftliği adı altında 1992 yılında faaliyete geçen çiftlikte yaklaşık 25.000 adet damızlık tavuk yetiştirilmektedir. Yılda 2 milyon adet yumurta 1,6 milyon adet civciv kapasiteli çiftlikte günde ortalama 7 kişi çalışmaktadır. Kuluçka makinesinden çıkan civcivler ise ilin çeşitli bölgelerindeki tavuk çiftliklerine gönderilmektedir.

Araştırma alanımızdaki yedi köy ve ilçe merkezinde toplam 34 aile arıcılık ile uğraşmaktadır. Toplam kovan sayısı ise 1289'dur. Buna göre teorik olarak aile başına düşen kovan sayısı yaklaşık 39'dur (İlçe Tarım Müdürlüğü). Bu da göstermektedir ki arıcılık, bu ailelerin birinci derece geçim kaynağı olmaktan ziyade bir ek iş mahiyetindedir.

Araştırma alanımızdaki bir diğer hayvancılık faaliyeti ise balıkçılıktır. Karakaya Baraj Gölü'nün oluşmasından sonra, baraj kıyısındaki köyler açısından balıkçılık alternatif bir gelir kaynağı oluşturmuştur. Elbette baraj gölünde yapılan balıkçılık faaliyeti hiçbir ailenin birinci derecede önemli geçim kaynağını oluşturacak nitelikte değildir. Ancak bazı ailelere ek gelir sağlaması açısından önemli bir yeri vardır.

Yük ve çeki hayvanlarının sayısı ise son derece azdır. Araştırma alanımızın oldukça düz bir topoğrafik yapıya sahip olması, ulaşım imkanlarının gelişmiş olması ve tarımdaki makineleşmeye bağlı olarak yük ve çeki hayvanlarına olan ihtiyaç son derece azalmıştır. Sayıları son derece az olan (53 at, 72 eşek) bu hayvanların bir kısmı küçük

çaplı nakliye aracı olarak bir gelir kaynağı durumunda iken, önemli bir kısmı da eski alışkanlıklara bağlı olarak ve özellikle gelir kaynağı düşük olan ailelerce köy içindeki kısa mesafeli nakillerde kullanılmaktadır.

4.3. Sanayi

Sanayi faaliyetleri tarihin çok eski devirlerinden beri, dolaylı ve dolaysız yollardan rol oynamış ve bu durumunu özellikle içinde bulunduğumuz asırda daha da kuvvetlendirmiştir. Sanayileşme, şehirlerin gelişmesine zemin hazırladığı oranda şehirlerde sanayileşmeyi mümkün kılmaktadır.

Sanayi faaliyetleri, küçük işletmeler halinde bile olsa, her şehirde tesadüf edilmektedir. Bu faaliyetler yerleşme sahasındaki halkın genel ihtiyaçlarını karşılamak zaruretinden doğmaktadır. Ancak bir şehirde sanayi fonksiyonunun önemli olması, sanayi faaliyetlerinin şehirde yaşayan halkın ihtiyaçlarını karşılamaktan ziyade, daha geniş bir bölgeye hizmet etmesine bağlıdır (Göney, 1984, 182-199).

Araştırma alanımızda, ilçe merkezinde yaklaşık 12 bin m² lik bir alan üzerinde kurulmuş olan küçük bir sanayi sitesi vardır. Bu sanayi sitesinde küçük atölye tipi işletmeler mevcuttur. Bunlar arasında oto tamirhaneleri, tarım alet ve makinelerinin tamir ve bakımı, demirci, tornacı, marangoz, elektrikçi, sucu gibi iş yerleri bulunur. Bu işletmeler ilçe merkezi ve yakın kırsal alanlara hizmet vermektedirler. İşletmelerin küçük çapta olması ve pek gelişmemesinin en önemli sebebi il merkezine olan yakınlığıdır. Buna bağlı olarak halk bu konudaki ihtiyaçlarını çoğunlukla Malatya il merkezinden temin etmeye çalışmakta, ilçe merkezinde bulunan sanayi sitesinden ise daha küçük çaplı ihtiyaçlarını temin etmektedir.

Araştırma alanımızdaki nispeten büyük işletmeler ise çoğunlukla Malatya karayolu üzerinde yer almaktadır. Bunlardan birisi Sun Gıda ve Tarım Ürünleri Dış Ticaret AŞ'dir. 1984 yılında kurulan işletme kayısı yıkama, kurutma, seçme ve paketleme işlemi yapmakta ve paketlenen kayısıların tamamını yurt dışına ihraç etmektedir. Yaklaşık 250 kişinin çalıştığı işletmenin yıllık kapasitesi ise beş bin ton civarındadır. Bu tesiste çalışan işçilerin bir kısmının Battalgazi ilçesinde ikamet ettiği düşünülecek olursa, tesisin ilçedeki nüfusun istihdamında önemli bir katkı sağladığı söylenebilir.

Diğer önemli bir tesis Kanat Zirai Ürünler Sanayi ve Ticaret AŞ'dir. 1987 yılında kurulmuş olan bu tesiste ise kayısı çekirdeği kırma, ayıklama ve paketlenmesi yapılmaktadır. Paketlenen iç çekirdekler ise yine yurt dışına ihraç edilmektedir. Günde yaklaşık 40 ton çekirdek kırılarak ayıklanmakta ve paketlenmektedir. Özellikle kayısı döneminde işçi sayısı 100 kişiye kadar çıkmakta kış aylarında ise bu rakam biraz azalabilmektedir.

Foto: 4.7. Kanat kayısı paketlenme tesislerinden bir görünüm (2005).

İlçe merkezinde yer alan diğer bir kayısı paketlenme tesisi ise Sayınlar Gıda'dır. Kayısı yıkama, kurutma ve paketlenme işlemi yapılan bu tesis 1994 yılında kurulmuştur. Yıllık kapasitesi 2000 tona yaklaşan tesiste dönemlik olarak işçi sayısı 100 kişiye kadar çıkabilmekte kış aylarında ise bu rakam oldukça düşmektedir. Paketlenen kayısılar daha ziyade yurt dışına ihraç edilmekle birlikte yurt içine de pazarlanmaktadır.

Ekin Un Fabrikası ilçe merkezinin çıkışında, Malatya karayolu üzerinde yer almaktadır. 1987 yılında kurulan tesis tam kapasite ile çalıştığında günde 85 ton buğday işleyebilmekte, işlenen buğdayın % 76'sı un, geri kalanı ise kepek olarak imal edilmektedir. 13 işçinin çalıştığı tesiste üretilen un ve kepek yurt içindeki çeşitli un bayilerine ve fırınlara pazarlanmaktadır.

Un fabrikasının karşısında Mormaş mobilya fabrikası yer almaktadır. 1987 yılında üretime geçen şirketin büyük ortakları % 82 ile Malatya İl Özel İdaresi, % 12 ile Battalgazi Belediyesi ve % 5 ile 365 gerçek ve tüzel kişidir. Orman ürünleri, ağaç ve mobilya işletmeciliği yapılan tesiste daha ziyade okul donanımı imal edilmektedir. Tam kapasite ile çalıştığında 150 kişi istihdam edebilecek olan tesiste bugün için 13 işçi çalışmaktadır.

Foto: 4.8. 1986 yılında imalata başlayan ve önemli bir üretim kapasitesine sahip olan Mormaş mobilya üretim tesisinden bir görünüm. Büyük oranda özel idareye ait olan tesis bu gün kapasitesinin oldukça altında bir üretim ile faaliyetlerine devam etmektedir (2005).

İlçe merkezi dışında Hatunsuyu beldesinde de üç adet kayısı paketleme tesisi bulunmaktadır. Her birinde yaklaşık 40-50 işçi çalışan tesislerin yıllık üretim kapasiteleri de 1500-2000 ton arasındadır. Paketlenen ürünler hem yurt dışına hem de yurt içine pazarlanmaktadır.

4.4. Ulaşım

Orta Fırat Havzası'nda sahip olduğu iklim, su ve benzeri gibi bir takım imkanlar sayesinde çeşitli kaynaklarda Anadolu'nun belli başlı yerleşim merkezlerinden birisi olarak gösterilen Malatya, aynı zamanda önemli yolların da kesiştiği bir noktada yer

alır. Hititler devrinde Malatya'dan geçen bir yolun varlığı bilindiği gibi, Roma devrinde de Kral yolu Malatya'dan geçmekteydi. Selçuklu devrinde kuzey-güney yolu Tokat'tan geçip Sivas'ta doğu-batı yoluyla birleştikten sonra Malatya üzerinden Halep'e ulaşıyordu. Osmanlılar devrinde ise yollar üçlü (sağ, sol ve orta kol) bir sisteme bağlanmıştı. Malatya'nın içinde bulunduğu orta kol Üsküdar'dan başlamak üzere Bolu-Amasya-Tokat-Sivas-Malatya-Harput-Diyarbakir-Musul ve Bağdat'a kadar uzanıyordu.

En eski çağlardan beri İran üzerinden Anadolu'ya, yine Basra körfezinden Fırat-Dicle nehirlerini takiben kuzeye yönelen bu yollar Fırat Havzası'nda iki önemli geçiş noktasıyla batıya açılırlar. Bunlardan birisi de Malatya'dır. Onun için Anadolu'nun tarihi coğrafyası hakkında bilgi veren ilk ve orta çağ kaynaklarında Malatya ve civarı çok geniş bir şekilde tasvir edilerek jeopolitik önemi itina ile vurgulanır (Gögebakan, 2002, 1-2).

Malatya'nın ulaşım bakımından stratejik olan bu konumu bugünde önemini sürdürmektedir. Ancak Malatya şehrinin geçmişteki merkezi olan Battalgazi ilçesi, ulaşım bakımından bu önemli konumunu nispeten kaybetmiştir. Bilhassa ilçenin kuzeyinde yer alan Karakaya Baraj Gölü nedeni ile ilçenin kuzeyi ile olan karayolu bağlantısı kesilmiş ve daha önce ilçeden geçen Malatya-Sivas karayolu başka bir güzergaha kaydırılmıştır. Batı-doğu doğrultusundaki yolları ise Malatya şehir merkezinden geçmektedir. Bu konumu ile araştırma alanımız önemli şehirler arası karayollarının geçtiği bir merkez olma özelliğini bugünkü Malatya şehir merkezine kaptırmıştır. Bunun yanı sıra Malatya şehir merkezinin kuzeyinden, Battalgazi ilçe merkezinin güneyinden geçmesi planlanan kuzey çevre yolu alternatif bir yol olması nedeni ile bölge ekonomisini canlandıran bir etki yapabilir. Ancak bunun yanı sıra son derece verimli tarım araziler üzerinden geçecek olan bu karayolunun şehirleşmeyi tetiklemesi ve özellikle Malatya istikametindeki tarım alanlarının yoğun bir yapılaşmaya maruz kalması ihtimali de değerlendirilerek gerekli tedbirlerin alınması ihmal edilmemelidir.

1931 yılında Demiryolu şebekesine bağlanan Malatya, kuzey-güney ve doğu-batı istikametindeki demiryolları açısından da önemli bir kavşak noktasıdır. Malatya-Elazığ-Diyarbakır demiryolu hattı ise Battalgazi ilçesinden geçmektedir. Araştırma alanımızda ilçe merkezi ve Kuluşağı köylerinde olmak üzere iki demiryolu istasyonu vardır. Kuluşağı ile Elazığ arasındaki demiryolu hattı Karakaya Baraj Gölü üzerindeki Türkiye'nin en uzun demiryolu köprüsü (2030 m) üzerinden geçmektedir.

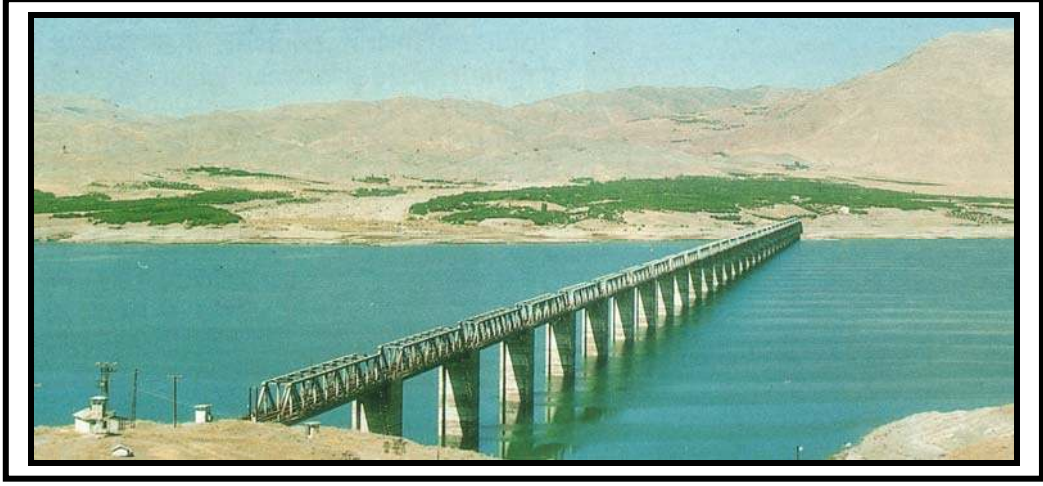

Foto: 4.9. Karakaya Baraj Gölü üzerindeki Türkiye’ nin en uzun demiryolu köprüsünden bir görünüm (2004).

Ayrıca Kadıçayırı köyü Atabey feribot iskelesi ile Elazığ ilinin Baskil ilçesi arasında iki adet feribot ile baraj gölü üzerinden de ulaşım sağlanmaktadır.

Araştırma alanımızdaki en yoğun ulaşım hattı Battalgazi Malatya arasındaki kara yoludur. Bu yol ilçe merkezi ile ilçeye bağlı köylerin büyük bir kısmını şehir merkezine bağlamaktadır. İlçe merkezi ile şehir merkezi arasındaki yaklaşık 8 km’lik bu yol 2000 yılında başlanılan çalışmalarla genişletilmeye başlamıştır. Büyük bir bölümü tamamlanmış olan bu çalışmaların 2006 yılı içinde bitirilmesi hedeflenmektedir.

İlçeye bağlı köylerin büyük bir kısmının şehir merkezi ile olan bağlantısı ilçe merkezi üzerinden sağlanmaktadır. Ancak Hatunsuyu beldesinin Malatya şehir merkezi ile doğrudan bağlantısı vardır. Ayrıca Meydancık köyünün ulaşımı daha ziyade Malatya-Elazığ karayolu üzerinden sağlanmaktadır. İlçe merkezi ile köyler arasındaki ulaşımı olumsuz etkileyecek pek önemli doğal engel bulunmamaktadır. Bu nedenle çoğunlukla asfalt olan bu yolların yıl boyunca ulaşımına açık olduğu söylenebilir. Bazı köy yollarının bir kısmı stabilize olmakla birlikte yolların çok büyük bir kısmı asfalttır.

Battalgazi ilçe merkezi ile Malatya arasında Battalgazi Belediyesi’ne ait sekiz otobüs ile her 15 dakikada bir karşılıklı olarak sefer düzenlenmektedir. Bu seferler düzenli olarak farklı güzergahlardan geçmekte ve dağınık durumdaki mahallelerin bu seferlerden istifade etmeleri sağlanmaktadır. Ayrıca Malatya-Battalgazi-Baraj (Feribot iskelesi) arasında da belli aralıklarla seferler düzenlenmektedir. Günde yedi kere Malatya’dan Battalgazi-Baraj istikametine yedi kere de barajdan Battalgazi-Malatya istikametine ayrıca sabah iki sefer de Battalgazi ilçe merkezinden baraj istikametine seferler düzenlenmektedir.

Tablo: 4.16. Battalgazi İlçesine Bağlı Köylerin İl ve İlçe Merkezlerine Uzaklıkları ile Genel Yol Durumları (2004).

Yerleşim Merkezi	İl Merkezine Uzaklığı	İlçe Merkezine Uzaklığı	Yolun Durumu
Adagören	26	18	Asfalt-Stabilize
Ağılyazı	26	18	Asfalt-Stabilize
Alişar	19	11	Asfalt
Boran	21	13	Asfalt
Çolakoğlu	14	6	Asfalt
Hasırcılar	16	8	Asfalt
Hatunsuyu	10	12	Asfalt
Kadıçayırı	14	6	Asfalt
Kemerköprü	13	5	Asfalt
Kuluşağı	29	21	Asfalt
Meydancık	30	35	Asfalt-Stabilize
Şişman	41	33	Asfalt-Stabilize
Toygar	19	11	Asfalt
Yarımcahan	13	5	Asfalt

Kaynak: **Battalgazi Kaymakamlığı.**

Battalgazi Belediyesi ayrıca yakın bazı köylere de ilçe merkezinden üç adet midibüs ile düzenli seferler düzenlemektedir. Bunlardan Boran köyüne farklı güzergahlardan olmak üzere toplam 15 sefer, Toygar köyüne yedi sefer, Çolakoğlu köyüne on sefer düzenlenmekte ayrıca Yenimahalle ve Karabağlar Mahalleleri'ne de düzenli seferler düzenlenmektedir.

Hatunsuyu ve Hasırcılar Belediyeleri'nin de Malatya şehir merkezine gerçekleştirdikleri düzenli seferleri bulunmaktadır. Bunlardan Hatunsuyu beldesinin genel ulaşımı doğrudan Malatya şehir merkezine yönelik olarak gerçekleşmektedir. Hatunsuyu beldesine ait toplu taşıma araçları şehir merkezi ile Hatunsuyu arasında düzenli seferler gerçekleştirmektedir. 06:30 ile 21:00 saatleri arasında her 20 dakikada bir, bu saatten sonrada yaklaşık birer saat ara ile 23:30'a kadar seferler devam etmektedir. Hasırcılar beldesine ait toplu taşıma araçları ise Battalgazi ilçe merkezi üzerinden Malatya şehir merkezine yaklaşık birer saatlik ara ile 06:00 ile 23:30 saatleri arasında karşılıklı seferler düzenlemektedir.

İlçenin batı kesimlerinde yer alan ve ilçe merkezine yakın olan köylerinde ulaşım açısından pek önemli sorunları bulunmamaktadır. Hatunsuyu Belediyesi'ne ait minibüsler Alişar köyüne kadar gitmekte ve köyün ulaşım ihtiyacını büyük ölçüde gidermektedirler. Kemerköprü, Boran, Toygar ve Çolakoğlu, Kadıçayırı köylerine ise

daha önce de belirtildiği gibi Battalgazi Belediyesi tarafından düzenli seferler düzenlenmektedir.

İlçenin doğu kesimlerinde yer alan köylerde ise ulaşım imkanları bu derece gelişmiş değildir. Bu fiziki şartların olumsuz etkisinden değil, daha ziyade bu köylerde yıl boyu oturan nüfusun diğerlerine nazaran çok daha az olmasından kaynaklanmaktadır.

Şişman köyünden bir minibüs sabah Malatya'ya akşam ise Malatya'dan Şişman köyüne olmak üzere günde bir sefer düzenlemektedir. Kuluşağı köyünde bulunan iki minibüs de yine sabah Malatya'ya akşam Malatya'dan Kuluşağı köyüne olmak üzere birer sefer yapmaktadırlar. Ağilyazı köyünden kalkan herhangi bir toplu taşıma aracı olmamakla birlikte Kuluşağı köyüne ait minibüsler bu köyden geçmekte ve köyün ulaşım ihtiyacının karşılanmasına yardımcı olmaktadır.

4.5. Ticaret

Ticaret, iktisadi faaliyetler içerisinde oldukça önemli bir yere sahiptir. İktisadi faaliyet zinciri içerisinde en geniş manada, iktisadi kıymetlerin el değiştirmesini ifade eden ticaret, pazar odaklı bir bakış açısı ile malın üretildiği andan başlayıp, alıcıya (kullanıcı-tüketici) ulaşıncaya kadar geçen bölümü kapsamaktadır (Malatya, 2004, 21).

Bir bölgenin, herhangi bir yerleşim merkezindeki nüfusunun çoklukla günlük ihtiyaçtan lüks tüketim ihtiyaçlarına kadar olan talebi, her yerde tam manasıyla memnuniyet verici şekilde karşılanamaz. Bir yerleşim yoresindeki nüfus için, en çok ve gerekli hizmetler bir merkezi yerde oluşmuş bir ekonomik merkezde sunulmaktadır. Bu merkezi yer, çevresindeki diğer yerleşim merkezlerinin belirli fonksiyonlarını üstlenmekte ve kendi nüfusunun ihtiyaçlarına cevap vermesine ek olarak, çevresine hizmet götürmek açısından da ayrıca önem kazanmaktadır.

Viyanalı coğrafyacı BOBEK, 1927 yıllarında İnsbruck üzerine yapmış olduğu çalışmasında ticaret ve endüstrinin, bir şehrin en verimli ekonomi kolu olduğunu belirtmiştir. BOBEK, ayrıca bir şehrin ticaretinin bölgenin ihtiyacının fazlalığına veya ihtiyaç fazlası üretim çokluğu ile bu fazla üretimin; hatta şehirdeki üretim fazlasının, ticari hareketteki toplanma derecesine bağlı olduğunu belirtmektedir. Bunlar da; toplam üretim, mevcut nüfusun toplam tüketimi, tüketimin dağılışı, mevcut iş bölümü derecesi,

ulaşım durumu, satış muamelesi, coğrafi tesisler ve tarihi gelişme gibi birbirinden ayrılmaz bir şekilde iç içe geçmiş faktörlere tabidir (Karaboran, 1989, 81).

Malatya şehri etki alanı itibariyle Roma döneminde Kral yolunun, Selçuklu devrinden itibaren Basra'dan Bağdat yoluyla Malatya-Sivas-Tokat üzerinden Samsun'a (kuzey-güney yolu), Malatya-Sivas-Ankara üzerinden İstanbul'a ulaşan (doğ-u-batı yolu) çeşitli ticari kervan yollarının Malatya'dan geçmesi şehrin her döneminde ticari hareketliliğini artıran özelliğı olmuştur. Bu husus, kervan yollarından ticari eşya taşıyan kafilelerin ve yolcuların şehir ve civarından geçtikleri Malatya'da (bugünkü Battalgazi) ve yakın çevresinde bulunan kervansaray ile hanların mevcudiyetinden anlaşılmaktadır (Göğebakan, 2002, 98).

Geçmişte önemli ticari yollar üzerinde bulunan bir şehir merkezi durumundaki Battalgazi ilçesi bu gün için bu ticari canlılığını büyük ölçüde kaybetmiş bir görünüm sergilemektedir. Araştırma alanımızdaki ticari faaliyetler daha ziyade yöre ve dar bölge ticareti karakterinde olup bunun yanı sıra sınırlı da olsa ulusal ve uluslar arası mahiyetteki ticari faaliyetlerden de söz edilebilir.

Araştırma alanımızın ticaret yapısı bilhassa tarım faaliyetlerine dayalı olarak gerçekleşmektedir. Ayrıca hayvansal ürünler, küçük esnaf ve sanatkarların üretimleri ile bazı sanayi faaliyetlerinin üretimi olan mallar da ticarete konu olmaktadır. Battalgazi ilçe merkezi de dışarıdan getirilen çeşitli ürünlerin pazarlandığı ve yakın kırsal yerleşim ünitelerine dağıtıldığı küçük bir merkez durumundadır. Ancak araştırma alanımızın Malatya şehir merkezine son derece yakın olması, ilçe merkezinin de ticari bir merkez olma kapasitesini son derece kısıtlamaktadır.

Araştırma alanımızdan dışarıya satışı yapılan ürünlerin başında kayısı gelmektedir. Yetiştirilen kayısının çok büyük bir kısmı ticari bir ürün olarak pazara sunulmaktadır. Üreticiler kendi şahsi imkanları ile ürettikleri malları pazarlamaya çalıştıklarından, yetiştirilen kayısılar çoğunlukla değerinin altındaki rakamlara, genellikle büyük toptancılara satılmaktadır. İlçede yer alan kayısı ve kayısı çekirdeğı paketleme tesisleri üreticiye pazarlama bakımından bazı kolaylıklar sağlamakla birlikte bunun oldukça yetersiz kaldığı söylenebilir. Bu tesislerde paketlenen kayısı ve kayısı çekirdekleri çoğunlukla ihracata yönelik olmakla birlikte bir kısmı da iç pazara sunulmaktadır. Ancak kayısının değerinin artması ve üreticinin gelirinin yükselmesinin en önemli yolu, kayısının alternatif tüketim yollarının zenginleştirilmesi ve buna bağılı olarak pazar payının artırılmasından geçmektedir.

Ayrıca araştırma alanımızda yetiştirilen şekerpancarı, buğday gibi bazı tarla ürünleri, domates, salatalık, biber, karpuz, kavun gibi çok çeşitli sebzeler ile elma, dut, şeftali gibi çeşitli meyvelerde ticari bir ürün olarak pazarlanmaktadır. Şekerpancarı dışındaki ürünler genellikle Malatya şehir merkezindeki toptancılara satılmaktadır. Bilhassa yetiştirilen sebzeler Malatya'nın sebze ihtiyacının önemli bir kısmını karşılayabilecek düzeydedir. Hatta domates, salatalık gibi ürünler zaman zaman bölgeye gelen toptancılar tarafından satın alınarak yurt dışına ihraç edilebilmektedir. Hayvansal ürünlerin ise ticarete konu olması son derece kısıtlıdır. Genellikle ailelerin esas geçim kaynağını teşkil etmemekle birlikte az miktarda süt, süt ürünleri ve canlı hayvan satışı yapılmaktadır. Ancak araştırma alanımız dahilinde kurulmuş olan çeşitli tarımsal kooperatiflerin ileride üretim ve pazarlama alanlarında da faaliyet göstermesi durumunda gerek hayvancılık gerekse hayvan ve hayvansal ürünlerin ticaretinde önemli bir gelişme kaydedilebilecektir. Tavuk çiftliğinde üretilen haftalık ortalama 25 bin adet civciv ise il genelindeki tavuk çiftliklerine dağıtılmaktadır.

Araştırma alanımızda tarıma dayalı sanayi kuruluşları da ticaret açısından önemli bir yere sahiptir. Toplam beş adet kayısı paketleme tesisinde paketlenen ortalama 12-13 bin ton kayısı gerek yurt dışı gerekse yurt içinde pazarlanmaktadır. Yine bir adet kayısı çekirdeği paketleme tesisinde paketlenen ortalama 5-6 bin ton kayısı çekirdeği de bilhassa yurt dışına pazarlanmaktadır. Yine araştırma alanımızdaki bir adet un fabrikasında üretilen günlük yaklaşık 21 ton un il içi ve il dışında pazarlanmaktadır. Mormaş mobilya fabrikasındaki üretim ise daha ziyade il genelindeki okul ihtiyaçlarına yönelik olarak devam etmektedir.

Dışarıdan ise daha ziyade her türlü sanayi mamulü, dayanıklı tüketim malları, giyim-kuşam malzemesi, bazı tarım ürünleri ile temel gıda maddeleri ve hammadde getirilmektedir. Battalgazi ilçe merkezi, yakın çevresi için bir ticari merkez özelliği taşımakla birlikte bu yönünün pekte önemli bir gelişme kaydettiği söylenemez. Bunun en önemli nedeni Malatya şehir merkezine son derece yakın olmasıdır. Buna bağlı olarak halk her türlü ihtiyacını kolaylıkla şehir merkezinden temin etme şansına sahiptir. Böyle olunca ilçe merkezindeki ticari kuruluşların çeşidi ve sayısı pek bir gelişme gösterememiştir.

Battalgazi ilçesindeki iş ve ticaret birimlerini Karaboran (1982)'den yararlanarak dokuz ana grupta toplamak mümkündür. Büyük sanayi grubunda yer alan iş yerleri dışındaki bu gruplar; perakende ticaret, büyük ticaret, küçük sanayi ve imalathaneler,

yeme-içme ve eğlence yerleri, mesleki bürolar, bankalar, ulaşım ile ilgili ticaret ve sanat işletmeleri, ulaşım hizmetleri ve sağlık hizmetleri olarak sıralanabilmektedir.

Tablo: 4.17. Battalgazide Yer Alan Perakende Ticaret İşletmeleri (2005).

PERAKENDE TİCARET					
Günlük İhtiyaçlar		Periyodik İhtiyaçlar		Uzun Vadeli İhtiyaçlar	
Faaliyet Kolu	İş Yeri Sayısı	Faaliyet Kolu	İş Yeri Sayısı	Faaliyet Kolu	İş Yeri Sayısı
Bakkal	35	Konfeksiyon	5	Mobilya-Halı	3
Kasap	3	Tuhafiye	13	Beyaz Eşya	1
Fırın	11	Züccaciye	4	Kuyumcu	2
Şarküteri	3	Ayakkabıcı	5	Elekt. Mlz.	2
Market	4	Kırtasiye	2	Çeyiz	1
Tekel Bayii	2	Fotoğrafçı	1		
Kuruyemişiçi	1	Tüpçü	5		
Büfe	1	Camcı	2		
Hamam	1	Hırdavatçı	6		
Um. Tuvalet	2				
TOPLAM	63		43		9

Kaynak: Battalgazi Mal Müdürlüğü Verilerinden Yararlanılarak.

Bakkal, market, fırın, kasap, kuruyemişiçi gibi günlük ihtiyaçlara yönelik ticarethaneler; tuhafiye, konfeksiyon, ayakkabıcı, züccaciye gibi periyodik ihtiyaçlara yönelik ticarethaneler; mobilya, halı, beyaz eşya satıcıları, kuyumcu gibi uzun vadeli ihtiyaçlara yönelik ticarethaneler ile hırdavatçılar perakende ticaret kapsamında ele alınmıştır (Tablo: 4.17). Bu grupta toplam 114 iş yeri bulunmaktadır. Bunların % 54'ü günlük ihtiyaçlara yönelik iş yerleri, % 33'ü periyodik ihtiyaçlara yönelik iş yerleri, % 8'i uzun vadeli ihtiyaçlara yönelik iş yerleri iken % 5'i ise hırdavatçılardan oluşmaktadır.

Günlük ihtiyaçlara yönelik iş yerleri arasında en büyük pay % 63 ile bakkal ve marketlere ait iken ikinci sırada % 18 ile fırınlar gelmektedir. Periyodik ihtiyaçlara yönelik iş yerleri arasında % 30 ile tuhafiyeler ilk sırada gelirken %14 ile hırdavatçılar, % 12'lik payları ile konfeksiyon, ayakkabıcı ve tüpçüler onu takip etmektedirler. Oldukça kısıtlı sayıdaki uzun vadeli ihtiyaçlara yönelik iş yerleri içerisinde ise % 33 ile mobilya-halı satış mağazaları ilk sırada gelirken % 22'lik payları ile elektrikli malzeme satışı ve kuyumcular onu takip etmektedirler.

İnşaat malzemeleri satıcıları, toptan bakkaliye ve un ticareti yapan iş yerleri, toprak mahsulleri ve yem ticareti yapan iş yerleri ile tarımsal ilaç ve gübre ticareti yapan iş yerleri büyük ticaret kapsamında ele alınmıştır (Tablo: 4.18). Bu grupta toplam 17 iş yeri bulunmaktadır. Bunların % 29'u inşaat malzemeleri satışı yapan iş yerleri, % 29'u toprak mahsulleri ve yem ticareti yapan iş yerleri, % 24'ü tarım ilaçları ve gübre satışı yapan iş yerleri, % 18'i ise toptan bakkaliye ve un ticareti yapan iş yerlerinden oluşmaktadır.

Tablo: 4.18. Battalgazi'de Yer Alan Büyük Ticaret Kapsamındaki İşletmeler (2005).

BÜYÜK TİCARET							
İnşaat Mlz. Satışı		Toptan Bak. Ve Un Tic.		Toprak Mah. Ve Yem Tic.		Tarım İlaç ve Gübre Tic.	
Faaliyet Kolu	İş Yeri Sayısı	Faaliyet Kolu	İş Yeri Sayısı	Faaliyet Kolu	İş Yeri Sayısı	Faaliyet Kolu	İş Yeri Sayısı
İnşaat Mlz. Satışı	4	Toptan Bakkaliye	3	Yem Satışı	5	Zirai İlaç ve Gübre	4
Mermerci	1						
TOPLAM	5		3		5	4	

Kaynak: Battalgazi Mal Müdürlüğü Verilerinden Yararlanılarak.

Kayısı paketleme tesisleri, un fabrikası ve mobilya imalathanesi büyük sanayi kapsamında ele alınmıştır (Tablo: 4.19). Bu gruptaki tesisler sanayi başlığı altında incelendiği için burada tekrar edilmeyecektir.

Berber, terzi, marangoz, elektrikçi, kaynakçı gibi el sanatları ve küçük sanatlara yönelik ticarethaneler ile değirmenler **küçük sanayi ve imalathaneler** kapsamında ele alınmıştır (Tablo: 4. 19). Bu grupta toplam 58 iş yeri bulunmaktadır. Bunlardan % 95'i el sanatları küçük sanatlar kapsamında yer alırken % 5'ini değirmenler oluşturmaktadır. El sanatları ve küçük sanatlar içerisinde ise % 24'lük bir payla berber ve kuaförler ilk sırada gelmektedir. Bunu % 13 ile demirciler, % 11 ile elektrikçiler, % 9'luk payları ile sıhhi tesisatçılar ve kaynakçılar, % 7 ile marangozlar takip etmektedirler.

Çay ocağı, kahvehane, lokanta pastane, internet cafe gibi iş yerleri **yeme-içme ve eğlenme hizmetleri** kapsamında ele alınmıştır (Tablo: 4.21). Bu grupta toplam 25 iş yeri bulunmaktadır. Bunların % 32'si kahvehane, % 24'ü çay ocağı, % 16'sı ise internet cafedir.

Tablo: 4.19. Battalgazi’de Yer Alan Sanayi Tesisleri ile Küçük Sanayi ve İmalathaneler (2005).

SANAYİ TESİSLERİ		KÜÇÜK SANAYİ VE İMALATHANELER	
Faaliyet Kolu	İş Yeri Sayısı	Faaliyet Kolu	İş Yeri Sayısı
Kayısı Paketleme	6	Berber-Kuaför	13
Un fabrikası	1	Terzi	3
Mobilya İmalatı	1	Sihhi Tesisat	5
TOPLAM	8	Elektrikçi	6
		Kaynakçı	5
		B.Eşya Tamircisi	1
		Demirci	7
		Plastik Doğrama	3
		T.V. Tamiri	1
		Mobilya İmalathanesi	1
		Marangoz	4
		Tornacı	1
		Bobinajçı	1
		Balık Ağı Tamirâtı	1
		Süt Ürünleri İmalatı	1
		Mezar Yapımı	1
		Alçı Dekorasyon	1
		Değirmen	3
		TOPLAM	58

Kaynak: Battalgazi Mal Müdürlüğü Verilerinden Yararlanılarak.

Tablo: 4.20. Battalgazi’de Yer Alan Yeme-İçme ve Eğlenme Hizmetleri ve Büro Hizmetleri ile Bankalar (2005).

YEME-İÇME VE EĞLENME HİZMETLERİ		BÜRO HİZMETLERİ (Adli,Mali, Parti,vb.)		BANKALAR	
Faaliyet Kolu	İş Yeri Sayısı	Faaliyet Kolu	İş Yeri Sayısı	Faaliyet Kolu	İş Yeri Sayısı
Çay Ocağı	6	Noter	1	Banka	1
Kahvehane	8	Emlakçı	2		
Lokanta	3	Telekom Bayii	1		
Pastane	3	Siyasi Parti	4		
Tathci	1	Sulama Bir. Bür.	1		
İnternet Cafe	4				
TOPLAM	25	TOPLAM	9	TOPLAM	1

Kaynak: Battalgazi Mal Müdürlüğü Verilerinden Yararlanılarak.

Emlâkçı, noter, siyasi parti büroları gibi iş yerleri büro hizmetleri kapsamında ele alınmıştır (Tablo: 4.20). Bu grupta toplam dokuz iş yeri bulunmaktadır. Bunların %

44'ünü siyasi parti büroları, % 22'sini emlakçılar oluşturmaktadır. Bankalar başlığı altında ise ilçede bulunan bir adet banka şubesi yer almaktadır (Tablo:4.21).

Tablo: 4.21. Battalgazi' de Yer Alan Ulaşım İlgili Ticaret ve Sanat İşletmeleri ile Ulaşım Hizmeti ve Sağlık Hizmeti Veren İşletmeler (2005).

ULAŞIMLA İLGİLİ TİCARET VE SANAT İŞLETMELERİ		ULAŞIM HİZMETLERİ		SAĞLIK HİZMETLERİ	
Faaliyet Kolu	İş Yeri Sayısı	Faaliyet Kolu	İş Yeri Sayısı	Faaliyet Kolu	İş Yeri Sayısı
Ulaşım İlgili Sanat İşletmeleri		Petrol İstasyonu	3	Ticari Sağlık Hizmetleri	
Oto Elektrikçi	3	Taksi	1	Doktor Muayenehanesi	1
Kaportacı	3			Dişçi	2
Oto Tamircisi	2			Veteriner	4
Traktör Tamircisi	1			Eczane	2
Bisiklet Tamircisi	2			TOPLAM	9
Egzozcu	1			Resmi Sağlık Hizmetleri	
Lastik Tamircisi	3			Sağlık Ocağı	1
Oto Yıkama	2			TOPLAM	1
TOPLAM	17				
Ulaşım İlgili Ticaret İşletmeleri					
Oto Yedek Parça	1				
Oto Lastikçi	1				
TOPLAM	2				
TOPLAM	19	TOPLAM	4	TOPLAM	10

Kaynak: **Battalgazi Mal Müdürlüğü Verilerinden Yararlanılarak.**

Ulaşım araçlarıyla ilgili sanat işletmeleri ile oto yedek parça satışı ve oto lastik satıcıları gibi iş yerleri ulaşım ile ilgili ticaret ve sanat işletmeleri kapsamında ele alınmıştır (Tablo: 4.21). Bu grupta toplam 19 iş yeri bulunmaktadır. Bunların % 89'u ulaşım ile ilgili sanat işletmeleri kapsamında yer alırken % 11'i ulaşım ile ilgili ticarethanelerden oluşur. Ulaşım ile ilgili sanat işletmeleri içerisinde oto elektrikçiler, kaportacılar, ve lastik tamircileri % 18'erlik payları ile ilk sırada yer alırlar.

Petrol istasyonları ile taksi işletmesi ulaşım hizmetleri kapsamında ele alınmıştır (Tablo: 4.21). Bu grupta yer alan 4 işletmenin 3'ü (% 75) petrol istasyonu, biri ise taksi işletmesidir.

Doktor, dişçi, veteriner, eczane gibi iş yerleri sağlık hizmetleri kapsamında ele alınmıştır (Tablo: 4.21). Bu grupta toplam 9 iş yeri bulunmaktadır. Bunların içerisinde % 44'lük oranı ile veterinerler ilk sırada yer alırken bunu % 22'şerlik oranları ile eczane ve dişçiler izlemektedirler.

4.6. Turizm

Tarihi geçmişi oldukça eskilere dayanan bir şehirdir Malatya. Yeşilliiğiyle, güzelliğiyle nlenmiş, coğrafya eserleri ve seyahatnamelerde bahsedilmeden geçilmeyen bir şehir olmuştur. Eskimalatya'dan yeni Malatya'ya uzanan binlerce yıllık bir sürede ilkçağlardan itibaren siyasi, iktisadi ve askeri ilişkilerin yoğunlaştığı Fırat Havzası'nın bu önemli noktasında kurulmuş olan Malatya şehri, sahip olduğu iklim ve tabiat şartlarıyla tarihin her döneminde önemini korumuş ve bundan dolayı da devletler arası mücadele sahası olarak pek çok istilaya uğramıştır.

Malatya şehir ismi, tarihte ilk defa Geç Hitit (M.. 1200-700) şehirleri arasında görülür. şehrin bir merkez olarak ortaya çıkmasından önce, Malatya Ovası'nda dağınık yerleşim yerleri bulunmaktaydı. Bu hyk dediğimiz bu yerleşim yerlerinin kazılar yoluyla verdiği bilgilere dayanılarak bölgede en eski yerleşim tarihini 8-10 bin yıl öncesine götürmek mümkün olabilmıştir. Günümüzde baraj gölü altında kalmış olan Caferhyk ve Değirmentepe ile Eskimalatya yakınındaki Arslantepe, Malatya yöresinin yerleşim tarihinde en önemli mevkileri oluşturmaktadır. Malatya ve civarındaki eski yerleşmelerin bakiyeleri olan höyüklerin kazı çalışmaları 1932'lerde başlamış ve bu sistemli kazılar 1975'ten sonra GAP projesinin uygulanmaya konması ile kurtarma kazılarına dnşmştir. Günümüzde bu su altında kalan hyklerden çıkartılan eserler Malatya müzesinde sergilenmektedir (Göğebakan, 2004, XIII).

Binlerce yıllık bir geçmişe sahip olan araştırma alanımızda bulunan çok sayıdaki tarihi eser ve bazı doğal özellikler, yörenin turizm açısında önemli bir potansiyele sahip olmasına neden olmuştur. Günümüzde turizm faaliyetleri, lkelerin ekonomik ve sosyal yapılarındaki köklü değişmelere paralel olarak önemli gelişmeler göstermiştir. Turistik potansiyele (kültür varlığı, arkeolojik eser, doğal güzellikler, kaplıcalar vb.) sahip olan yörelerde yapılacak alt yapı ve st yapı tesisleri o yörenin turizm yönünden cazibesini artırmakta ve yöre halkının yaşama standartlarını yükseltmektedir. Bu durum makro

ölçekte, özellikle gelişmekte olan ölkeler için ve mikro ölçekte de ölkelerin geri kalmış bölgeleri veya yöreleri için büyük bir önem taşımaktadır(Kırımhan, 1990, 88-89).

Araştırma alanımız gerçekten önemli bir turizm potansiyeline sahiptir. Çeşitli dönemlere ait kale surları, kervansaray, camiler, türbeler gibi tarihi eserler turizm açısından son derece büyük bir öneme sahiptir. Bunun yanı sıra Karakaya Baraj Gölü'nün oluşumu da burada doğal bir güzellik ortaya çıkarmıştır. Yörede yapılan meyvecilik nedeni ile oluşmuş olan yeşil kuşak baraj kıyısına kadar ulaşmış ve son derece güzel bir görünüm ortaya çıkmıştır. Günümüzde yer yer mesire, gezi ve dinlenme alanı olarak faydalanılan bu sahada yapılacak olan çeşitli sosyal tesisler bu sahadan daha ekonomik bir şekilde faydalanılmasına ve ek bir gelir oluşmasına neden olabilecektir.

Malatya şehrinin ilk ortaya çıktığı yer olan Arslantepe höyüğü Battalgazi ilçe merkezinin dört km kadar güneyinde, bugünkü Orduzu beldesinde yer alır. Hititlerde kentin adı Maldiya yada Malita, Asur ve Urartu kaynaklarında Mildiya, Melid, Melidu yada Meliddu diye geçmektedir. Romalılar döneminde kent bugünkü Battalgazi ilçesinin bulunduğu alana taşınmıştır. 1894'te ele geçirilen ve üzerinde aslan avı sahnesi bulunan bir alçak kabartmadan dolayı Arslantepe adı verilen höyükte ilk arkeoloji kazısını Fransız Louis Delaporte 1932-1933 ve 1938-1939 yıllarında yaptı. Günümüze kadar yapılan kazılarda üstten alta doğru sıralanan yedi kültür katı tespit edilmiştir. Höyüğün Bizans-Roma ve Helenistik katları basit köy yerleşmeleri niteliğindedir. Höyükte Geç Hitit, Hitit ve Eski Tunç çağına ait çok önemli buluntular elde edildi. Eski Tunç tabakasında, bir tapınak-saray kompleksi açığa çıkartıldı. En eski yerleşme ve kültür katı olan 7. tabaka Geç Kalkolitik çağa (M.Ö. 3500-3000) aittir. Bu katta bazı mimarlık kalıntıları açığa çıkarıldı. Arslantepe höyüğünde ele geçirilen eserlerin eski kazılara ait olanları Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde, daha sonrakiler ise Malatya Müzesi'nde korunup sergilenmektedir (Görsel Büyük Gen. Kült. Ans. C. 2, 861-862).

Bugün Battalgazi ilçesi içerisinde yer alan başlıca tarihi ve turistik yapılara kısaca değinecek olursak;

Eski Malatya surları, şehrin ilk kuruluş yeri olan Arslantepe dolaylarından bugünkü yerine geçtikten sonraki ilk meydana getirilen yapıların başında yer alır. Roma İmparatoru Trajanus zamanında M.S. 98-117 arasında yapımına başlanan Malatya surları, 532'de İmparator Justinianus tarafından tamamlanmıştır. Dikdörtgene yakın

yamuk şeklinde olan surların 71 burcu, 11 kapısı bulunmaktaydı. Bu kapılardan en ünlüleri Alacakapı, Süserkem, Meşakkapısı ve Pazar kapısıdır.

Foto: 4.10. Eskimalatya (Battalgazi) kalesi surlarından bir görünüm. Tarih boyunca çeşitli defalar onarım görmüş olan surların, bugün büyük bir bölümü ortadan kalkmış, hala ayakta kalabilen kısımları ise büyük ölçüde tahrip olmuş durumdadır (2005).

Yirmi metre yüksekliğindeki surları, 15 metre aralıkla inşa edilmiş ikinci bir sur kuşatmakta, bu dış sur içi su dolu hendeklerle çevrilmekteydi. Roma-Bizans-Sasani, Bizans-Arap mücadelelerinde önemli tahribatlara maruz kalan surlar, çeşitli defalar onarılmışsa da Osmanlı döneminde yıkılmaya başlamış, günümüze büyük ölçüde yıkılmış, harabe halinde intikal etmiştir. XIX. yüzyılda surlar büyük ölçüde yıkılmış, savunma amacıyla kullanılmayan surlar, üstü çimlerle kaplı duvar yıkıntıları haline gelmiş, çevresindeki hendekler de doldurularak bahçeye dönüşmüştür. Surların düzgün yontulmuş yapı taşları çevredeki evlerin inşası ve bahçe duvarlarında kullanılmıştır (Gögebakan, 2004, XVIII).

Silahtar Mustafa Paşa Kervansarayı, Battalgazi ilçesinin Alacakapı Mahallesinde bugünkü belediye binasının karşısında yer alır. 1637 (H.1047) yılında IV. Murat'ın silahtarı Bosnalı Mustafa Paşa tarafından yaptırılmış ve padişaha sunulmuştur. 68x76 metrelik (5168 m²) bir alana kurulu olan yapı yazlık ve kışlık olmak üzere iki kısımdan meydana gelir. Şeyhülislam Yahya Efendi tarafından yazılan kapalı kısım kapı kitabesi

yerinde durmaktadır. Cevri mahlaslı şair ve hattat İbrahim Çelebi tarafından yazılan giriş kitabesi ise Malatya Müzesi'nde muhafaza edilmektedir (Oğuz, 2000, 188).

Foto: 4.11 Battalgazi ilçe merkezinde bulunan Silahdar Mustafa Paşa Kervansarayı'ndan bir görünüm (a:Battalgazi Bld.).

Dikdörtgen planlı, kesme taş ile inşa edilmiş, üzeri tonoz sistemi ile örtülmüştür. Daha sonra bazı kısımları yıkılmış, 1965-1970 yılları arasında restore edilmiş, ancak eksik bırakılmıştır. Yazlık ve kışlık olmak üzere iki bölüm halinde inşa edilmiş olan kervansarayın yazlık kısmı hanın ön avlusu olup, üç tarafı sütun kemerlerle çevrilidir. Doğuya bakan esas giriş kapısı ortada, iki yanı kesme taş kemerli ile iki kat halinde odalardan meydana gelmiştir. Ancak üst katlar günümüzde yıkılmış olup, alt kısımları halk tarafından dükkan olarak kullanılmaktadır. Yapının yazlık kısmında karşılıklı iki tarafı kesme taşla yapılmış kare sütunlar vardır. Üzerinde bulunması gereken kemerler, yapılan restorasyonda eksik bırakılmıştır.

Kışlık kısım, dikdörtgen şeklinde ve kuzey-güney yönünde uzanmaktadır. Yine kesme taş ile yapılmış, kolonlar üzerindeki kemer bağlantıları çapraz bir şekilde atılmıştır. Duvarlarda her kolon arası olmak üzere 22 adet yemek pişirme yeri olarak kullanılan bacalar vardır (Battalgazi Tarihi, 1987, 27).

Günümüzde kışlık kısmı ile bu kısmın avluya bakan cephesindeki mekanlar ayakta. Boş ve bakımsız kalan bu değerli eser Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce restore edilmeye çalışılmış ise de yetersiz kalmıştır. Günümüzde bu nadide eserin restorasyonunun aslına uygun olarak yeniden yapılması ve Türk kültür mirasındaki saygın yerini alması sağlanmalıdır.

Foto: 4.12. Battalgazi ilçe merkezinde, Meydanbaşı Mahallesi'nde bulunan Ulucamii'nden bir görünüm. Anadolu Selçuklu mimarisinde ve Anadolu'daki , İran'da Büyük Selçuklu camilerinin plan ve mimarisini ele alan ve uygulayan tek eser olan cami, 2005 yılında yeniden restorasyona girmiştir (2005).

Camii Kebir adıyla tahrirle kaydedilmiş olan *Ulu camii (Cami-i Kebir)*, Eskimalatya şehrinin en önemli eseridir (Foto: 4.12). İki kitabesi olan bu caminin özelliği, Türklerin İslam aleminde bilhassa İran'da hakimiyet kurmalarına paralel olarak, bir orta avlunun etrafında birer eyvan ile karakterize olan "dört eyvanlı plan" tipinin görüldüğü ilk cami olmasıdır. Cami gerek orijinal planı ve gerekse tuğla malzemesi bakımından İran'daki Selçuklu Devleti cami geleneğini Anadolu'da temsil eden tek örnek olarak değer kazanmakta ve 13. yüzyılda Malatya şehrinin önemine de işaret etmektedir. Malatya Evkâf defterinde caminin Keykavus bin Keyhüsrev zamanında (1211-1220) yapıldığı kayıtlı olmakla beraber, Yeni Malatya'da Saray Camii'nin duvarında yer alan Ulucamii'nin inşa kitabesine göre, 1224'de Alaaddin

Keykubad zamanında Yakup b. Ebubekir el-Malati ile Mansur b. Yakup'a inşa ettirildiği de ifade edilmektedir. A. Gabriel'in tespitine göre yapının batı portalı 1247'de Şahabeddin İlyas tarafından yaptırılmıştır. Doğu portalı kitabesine göre, cami 1273-1274 yılında Hüsrev adlı usta tarafından tamir edilmiştir (Göğebakan, 2004, XVIII).

Foto: 4.13. Ulucamii avlusundan bir görünüm. Kısım yıkılmış ve yeniden onarılmış olan, böylece de şekli bozulmuş durumdaki avlunun bütün cephesi firuze ve patlıcanı renkteki çini mozaiklerden geometrik yıldız ve geçmeler, kemer yüzünde, yalnız alt kısmı kalmış olan kitabe ve yine zigzag biçiminde çini mozaiklerle kaplı sütunlarla süslenmiştir (a: Battalgazi Kültür Envanteri 2006).

Ulucamii 33x50 metre (1650m²) büyüklüğünde dikdörtgen bir alan kaplamaktadır. Ortasında, 10x14 metre (140m²) genişliğinde üstü açık bir iç avlusu bulunan cami çeşitli zamanlarda onarılmıştır (Oğuz, 2000, 185-186). 1515 yılında Memlükler, 1649 yılında Osmanlılar tarafından onarılmış, son onarımlar ise 1903 yılında ve Vakıflarca 1966 yılında yapılmıştır (Battalgazi Tarihi, 1987, 26).

Yapının özgün ve önemli kısmı tuğladan inşa edilmiş olan kubbe-eyvan bileşiminin sağlandığı Sultan Keykavus döneminden kalan bölümdür. Diğer taş malzemenin kullanıldığı kısımlar sonraki onarımlarda eklenmiştir. O. Arık'ın tespitine göre caminin ilk yapımında minaresi bulunmuyordu, minare daha sonra eklenmişti. Caminin kayseriya bölümü XIV. yüzyılda yapıya ilave edilmiştir. XIII. ve XIV. yüzyıllarda başlayan tamir ve ilaveler Memluklu, Osmanlı döneminde devam etmiştir.

Osmanlı döneminde vakfına çok sayıda gelir bağlanmış olan Ulucamii'nin 1530'da geliri toplamı 10 bin, 1560'da ise 16 bin akçeydi, 7 görevlisi bulunmaktaydı.

Foto: 4.14. Ulucamii kubbesinden bir görünüm. Tamamen tuğladan yapılmış olan yarım küre biçimindeki kubbe, üç dilimli yonca biçiminde tromplarla sekizgen bir tambur üzerine oturmaktadır. Tromplardan başlayarak, tuğlaların değişik renklere göre dizilmesi ile zengin bir görünüş elde edilmiş, bunlar kubbenin içinde spiral bir örnek meydana getirerek ortasına patlıcani ve firuze mozaik çinilerden altıgen yıldızlı bir Mühr-ü Süleyman işlenmiştir (a: Battalgazi Kültür Envanteri 2006).

Camiinin mihrap önündeki eyvan ve kemer köşelerinde yer alan firuze mavisi sırlı çinileri, kasnak kısmında yazı şeridi, eyvan kemerlerinde yer alan çini mozaikleri, kubbe göbeğinde bulunan mührü Süleyman (altı kollu yıldız) motifi dikkat çekmektedir. Günümüzde yapı dikdörtgen planlı, tek eyvanlı, mihrap önü kubbeli ve iç avlulu bir görünüm arz etmektedir. Minaresi kayseriya bölümü içinde batıda yer almaktadır. Camii'nin orijinal ahşap minberinin üzerinde 21 kitabe yer almakta ve bu minber Ankara Etnografya Müzesinde sergilenmektedir. Ulucamii 1962'den günümüze kadar Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından birkaç defa onarım geçirmiştir (Gögebakan, 2004, XVIII-XIX). Bu onarımların sonuncusu günümüzde hala devam etmektedir.

Ak Minare Camii, Battalgazi ilçesi şehir surlarının dışında batı tarafta, Derme suyu kenarında, tek kubbeli, tek minareli, silme taştan yapılmış küçük bir Osmanlı camisidir. Kanuni Sultan Süleyman'ın oğlu II. Selim zamanında, Zaim Yusuf oğlu

Himmet Bey tarafından yaptırılmıştır. İnşa kitabesi H. 980 (m. 1573-1574). Uzun müddet ibadete kapalı kalan caminin süslü olan mihrap tablasının taşlarının yarısı 1950'den önce sökülerek müze olarak kullanılan Ulu Cami'ye götürülmüş, daha sonra toplanılan diğer eserler gibi kaybolmuştur. Geriye kalan kısmı da caminin içi sıvanırken kapatılmıştır (Oğuz, 2000, 191-192).

Foto: 4.15. Battalgazi ilçe merkezinde, Meydanbaşı Mahallesi'nde bulunan Akminare camii'nden bir görünüm (2005).

Cami kare kesitli, tek kubbeli, kubbe kısmı sekizgen kasnak üzerine oturtulmuştur. Tipik bir Osmanlı yapısı olan bu caminin, diğer tarihi eserlerdeki gibi taş oyma sanatı olan mihrabı ve bazı kısımları tahrip edilmiştir. Mevcut olan minare, yeni baştan sökülerek yapılmıştır. Camiye ait kuzey yönündeki ek bina yıkılmıştır. Düzgün kesme taştan yapılı bu cami ve minaresi 1974 yılında restore edilmiştir (Battalgazi Belediyesi İlçe Tanıtım Kitabı, 90).

Toptaş Camii, şehir surları dışında Toptaş Mahallesi'nde yer alır. Camiye ait olduğu sanılan iki kitabesi vardır. caminin H. 996 (M. 1588) yılında Malatya Miralayı Hüsrev Bey tarafından onarıldığını bildiren kitabesi vardır. Bu tarihte onarıldığına göre caminin yapılış tarihinin daha eski olduğu muhakkaktır. H. 1242 (M. 1827) tarihli

kitabesinde ise Mütevelli İsmail Efendi ile Hacı Mustafa isimli kişilerin isimleri geçmektedir (Oğuz, 2000, 187).

Mahalle sakinlerinin birlikte sohbet ettiği bir mekan olma özelliğiyle, duvar kenarlarına aralıklarla dizili, yuvarlatılmış büyük taşların oturma yerleri olarak yapılmış olması, bu özelliğinin de camiye ve caminin bulunduğu mahalleye ismini vermeye vesile olmuştur (Battalgazi İlçe Tanıtım Kitabı, 91).

Karahan Camii'nin bulunduğu mahalle Karahan adını taşıdığı için, camide halk arasında bu adla anılmıştır. Giriş kapısı üzerinde kitabesi H. 990 (1583) tarihini taşımaktadır. Kitabeye göre caminin banisi, Abdullah oğlu Malatya Miralayı, Hüsrev Beğ'dir. 1893 depreminde zarar gören cami Rumi 1316 (M. 1900) yılında onarım görmüştür (Oğuz, 2000, 191).

Dikdörtgen plan üzerine inşa edilen caminin son cemaat yeri tramplar üzerine oturan yuvarlak kubbe ile kapatılmıştır. Küçük olan avlusu revaklıdır. Ana mekana orijinalliğini koruyan portalden geçilir (Malatya İli Turizm Envanteri, 1986, 5). Karahan Camii içerisinde H. 1329 tarihli bir adet de sancak bulunmaktadır.

Emir Ömer Mescit ve Türbesi, Eskimalatya kalesinin kuzey cephesinde, sur kapısı girişinde, içerisinde Emir Ömer Bey'e ait bir kabinin yer aldığı küçük bir mescittir. Bina H. 971 (M. 1563) tarihinde yaptırılmıştır. Kesme taş ile yapılan bu mescit, giriş kapısı işlemeciliği ile Osmanlı mimarisinin tipik bir örneğidir. Mimarisi bulunmamaktadır (Battalgazi İlçe Tanıtım Kitabı, 78).

Miralay Şah Ali Bey Camii (Alacakapı Camii), Silahtar Mustafa Paşa Kervansarayı'nın karşısındadır. Minaresi sonradan yapılmıştır. Minare kapısının yukarıdaki kitabenin camiye ait olduğu söylenmektedir. 1592 tarihini taşıyan kitabesi sağlıklı okunamayacak kadar bozulmuştur. Kitabede Seyyid bin Ömer ve Şah Ali Seyyid bin Ebi Ahmed adları geçmektedir. Minare kaidesinin doğusuna yerleştirilmiş olan kitabe ise 940'lı hicri seneye ait olduğu anlaşılmaktadır. Bu kitabenin 1530 ile 1542 yılları arasında konulduğu sanılmaktadır (Oğuz, 2000, 190).

Günümüzdeki haliyle tarihi özelliğini büyük ölçüde yitirmiş olan bu cami 1998 yılında dernek tarafından betonarme ilaveler yapılarak tarihi dokusuna zarar verilmiştir (Battalgazi Belediyesi İlçe Tanıtım Kitabı, 92).

Melik Sunullah Camii, bir kısım kaynaklarda, Karacaköy Camii adı ile anılmakta olan bu esere halk arasında Vaiz Baba-Vaiz Ocağı'da denilmektedir. A. Gabriel'in Adile camii adını verdiği bu eseri "Koca vaiz ve türbesi" diye

adlandıranlarda vardır. Minare üzerindeki Memluk kitabesi H. 796 (M. 1394) tarihlidir. Sultan Melükül-Zahir Berkuk zamanında Abdullah Hüsnü oğlu Çerkes tarafından yaptırılmıştır (Oğuz, 2000, 192).

1986 yıllarında, Malatya’da bulunan bir dernek tarafından mescit kısmı yeniden tamir edilmiştir. Mescit içerisinde üç adet yatır bulunmaktadır ve çeşitli hastalıklara şifa arayan kişilerce ziyaretgah olarak ziyaret edilmektedir (Battalgazi İlçe Tanıtım Kitabı, 84).

Namazgah-Musalla , Türklerde daha çok namazgah adı ile tanınmıştır. Kervan yolları üzerinde, şehirler civarında, özellikle mesirelerde bazen de şehirlerin içinde yapılan bir ibadet yeridir. Üstü açık bir ibadet yeri olup, çoğunlukla birkaç basamaktan ibaret taş merdivenle çıkılan birer set halinde inşa edilmiştir.

Battalgazi ilçesindeki namazgah, şehir surlarının dışında, Malatya yol güzergahı üzerinde yer alır. Memlukler tarafından onarılan kıymetli bir Selçuk eseridir. Kitabesinde 640 hicri tarihi okunmaktadır. Selçuklu sultanı Gıyaseddin II zamanında 1243 miladi tarihinde, Malatyalı Seraceddin İshak’ın oğlu tarafından ünlü kumandanlardan Kemaleddin Kamyar adına yaptırıldığı yazılıdır. Mihrap hücresinin üst kısmına rastlayan Memluk Kitabesi’nde ise H. 878 (M. 1474) tarihinde Sultan Melik-ül Eşref Ebu’l Nasır Kayıtbay tarafından onarıldığı yazılıdır. Anadolu’da bu tipin ender örneklerinden biridir. Kemer biçimindeki mihrap nişini Selçuklu taş işçiliğinin bir örneği olan içleri yıldız motifleri, örgüler lotus ve zincir şekilleri ile süslü dört bordür çevirir. Mihrap içini de alternatif dizilmiş iki renkli taştan yapılmıştır. 1964 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir (Oğuz, 2000, 189).

Şahabiyye-i Kübra ve Suğra Medresesi, büyük ve küçük Şahabiyye anlamına gelmektedir. Büyük Şahabiyye-i Kübra Medresesi Ulu Camii’nin güneyinde, küçük Şahabiyye-i Suğra Medresesi ise batı yönünde yer almaktaydı. Bu gün sadece Kübra Medresesi’nin kalıntıları görülebilmektedir. Şahabiyye-i Kübra Medresesi’ni yaptıran kişinin Şahabettin Hızır olduğu TD 156’daki kayıtlardan anlaşılmaktadır. Malatya ve civarını gezmiş olan F. Grenard ve ondan naklen Gabriel, medresenin Malik Eşref zamanında (1367-76) Şemseddin Muhammed B. Osman adlı mimar tarafından tamir edildiği yazılmaktadır. Şahabiyye-i Suğra Medresesi’nin de, Kübra Medresesi’ni yapan mimar tarafından inşa edildiği tahmin edilmektedir. Bu medreselerin 1913 yıllarına kadar faal olduğu çeşitli vakıf gelir tutanaklarından anlaşılmaktadır (Battalgazi İlçe Tanıtım Kitabı, 81).

Ahmed Duran Mescit ve Türbesi, şehir surları dışında namazgahın batısında yer almaktadır. Tek kubbeli bir mescit iken 1960 yılında gördüğü tamir esnasında kubbesi yıkılarak kubbesiz hale getirilmiştir. İçerisinde Battal Gazi'nin gaza arkadaşlarından Ahmed Duran'ın mezarı olduğu söylenmektedir. Kitabesi H. 1208 (M. 1794) tarihini taşımaktadır ve hayrat sahibi Diyarbakır valisi ve Madeni Hamayan Emmini Yusuf Ziya Paşa'nın oğlu Muhammed Sabit Bey olarak geçmektedir (Oğuz, 2000,193).

Kanlı Kümbet, Meydanbaşı Mahallesinde, Meydanbaşı Camii'nin güneyinde yer almaktadır. Kitabesi mevcut değildir. XII. yüzyıl sonları ile XIII. yüzyılın başlarında yapılmış olduğu sanılmaktadır. Bu eser tipik bir Selçuklu kümbeti biçimini arz etmektedir. Zemin katında kible duvarı üzerinde boya ile sıva üzerine yazılmış kitabesi okunamayacak kadar bozulmuştur. Asıl mezar zemin katta bulunmaktadır. Kime ait olduğu hakkında bilgi yoktur (Oğuz, 2000, 192).

Foto: 4.16. Battalgazi ilçe merkezinde, Meydanbaşı Mahallesi'nde bulunan Kanlı Kümbet'ten bir görünüm. Kümbetin yıkılan kısımları Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 2005 yılı içerisinde yeniden restore edilmiştir (2005).

Kümbet, dört ayak köşe duvarların tuğla revakla birbirine bağlandığı, kare planlı ve üzeri Selçuklu mimari tarzında kubbe ile örtüldüğü bir yapıdır. Temel kısmı ve

mezar üzeri kesme taş ile yapılıdır. Duvarlar bir sıra kesme taş, üç sıra tuğla sıralaması şeklinde yapılmıştır. Bu şekil kubbeye kadar devam etmiş, kubbe ise tamamen tuğla örgüsüyle, revaklarla bir etek oluşturacak şekilde tamamlanmıştır. Kümbette kullanılan “kanlı” kelimesinin ise, yapılış amacından ayrı olarak Osmanlı döneminde suçluları idam etmekte kullanılan bir sehpa olarak kullanılmasından geldiği söylenmektedir (Battalgazi İlçe Tanıtım Kitabı, 76). Eser 2005 yılı içinde Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilmektedir. Yapılmakta olan restorasyon esnasında yıkılmakta olan kubbe ve revaklar tamamen sökülerek aslına uygun olarak yenilenmiştir.

Sıddı Zeynep Kümbeti, Karahan Mahallesi’nde, Karahan Camii’nin yakınında yer alır. Tamamen kesme taştan örülü sekizgen köşeli yapının kubbesi bu sekizgeni tamamlar şekilde sivriltilmiş bir piramide benzemektedir. Kitabesi bulunmadığı için tarihini aydınlatacak bir bilgi içermemektedir. Kayseri’deki bir benzeri H. 580 (M. 1184) tarihini taşımaktadır. Benzerleri örnek alınarak sonradan yapıldığı tahmin edilmektedir (Oğuz,2000, 190). 1965 yılında restore edilen eserin 2005 yılı içerisinde de Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından bakımı ve çevre düzenlemesi yeniden yapılmıştır. Ayrıca esere bitişik durumdaki yapının eserin tarihi dokusuna zarar verdiği de görülmektedir.

Sütlü Minare, Meydanbaşı Caddesi yol kenarında yer alan tek kubbeli ve minareli küçük bir Osmanlı camii’nin büyük bir kısmı yıkıldıktan sonra ayakta kalan minaresidir. Beyazlığını koruyan temiz görünümlü taşlarla inşa edilmiş olması sebebi ile “sütlü” sıfatıyla anılır. Minarenin bir diğer özelliği, uzun yıllar dış etkenlere karşı dayanabilmesi için, mafsallı tekniği uygulanarak, taş birleşim noktalarına kurşun dökülerek yapılmış olmasıdır. Minare kitabesine göre 1808 yılında onarım görmüştür. Akminare Camii ile olan benzerliği nedeni ile XVI. yüzyıl sonları ile XVII. yüzyıl başlarında yapıldığı tahmin edilmektedir (Battalgazi İlçe Tanıtım Kitabı, 79).

Nefise Hatun Kümbeti, Kanlı kümbetin güneyinde yer alır. Yapı şekli kanlı kümbet ile çok benzemekte ise de yapı malzemesi farklıdır. Kubbe kısmı pondontifli iken yapının diğer kısımlarında kesme taş kullanılmıştır. Türbe’de peygamber sülalesinden olduğu rivayet edilen Emir Sührap Bey kızı Hacı Nefisi Hatun’un mezarı vardır.

Kırkkardeşler Şehitliği, XIII. yüzyılda Selçuklular döneminde şehit olan 40 kişiye ait eski bir mezarlıktır.bu şehitlerin aynı yerde, şehri Bizanslılara karşı savunurken şehit düştükleri tahmin edilmektedir (Oğuz, 2000, 193).

Foto: 4.17. Battalgazi ilçe merkezinde, Meydanbaşı Mahallesi'nde bulunan Sütlu Minare'den bir görünüm. Cami kısmı tamamen yıkılmış olan minarenin kaidesi son yıllarda onarılarak yıkılmaktan kurtarılmıştır (2005).

Halfetih Minaresi, Ulu Cami'nin ve Şahabiyye-i Kübra Medresesi harabelerinin güney doğusunda yer alır. Tamamen tuğladan yapılmış tipik bir Selçuklu minaresidir. İnşa şekli Ulu Cami minaresini andırmaktadır.yapının üzerindeki yazılar ve bitişiğine konulmuş yıldızimsı çizgilerin bir kısmı bozulmuş ve dökülmüştür. Camisinden bir kalıntı kalmamıştır. Ulu Cami ile aynı döneme ait olduğu sanılmaktadır (Oğuz, 2000, 192).

Araştırma alanımızda ayrıca Üç kardeşler Türbesi, Beş kardeşler Türbesi, Hasan Basri Türbesi Alibaba Türbesi, Karababa Türbesi, Edir ile Bedir Türbesi, Zeynel Abidin Türbesi, Hötüm Dede, Hırslı Baba, Güllü Baba, Zeynel Bey Mescidi gibi tarihi özellikleri bulunan ve halk tarafından ziyaret edilen mekanlar da bulunmaktadır.

Bunlardan *Hasan Basri Türbesi*, çevresi bir mesire alanı olarak çevre düzenlemesi yapılmış ve gerek türbeyi ziyaret edenler için gerekse ilçe ve hatta şehir merkezindeki halk için bir mesire alanı ortaya çıkarılmıştır. Bunların dışında Kayserici Çeşmesi, Kırkgöz mevkiinde baraj kıyısında İl Özel İdaresi'nce yapılmış dinlenme tesisi ve yine Kırkgöz mevkiinde özel bir işletme olan yüzme havuzu mesire ve eğlence alanları olarak çevresindeki yerleşim merkezleri açısından önemli bir yer tutmaktadır.

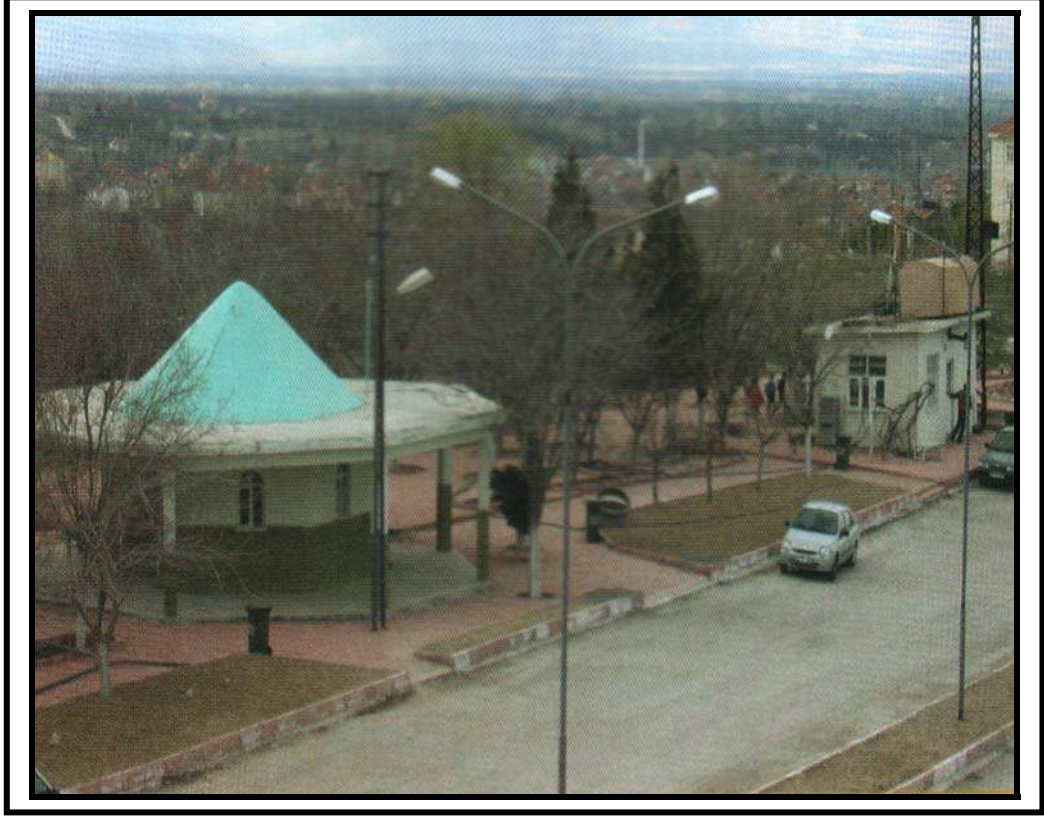

Foto: 4.18. Battalgazi ilçe merkezinde, Karahan Mahallesi'nde bulunan Hasan Basri Türbesi'nden bir görünüm. Halk tarafından yoğun olarak ziyaret edilen türbe dışında, yapılan çalışmalar neticesinde saha bir piknik alanı olarak da kullanılmaktadır (a: Battalgazi Belediyesi 2004).

Bu bilgilerden de anlaşılacağı gibi, Battalgazi ilçe merkezi ve yakın çevresi, turizm potansiyeli açısından önemli bir yerleşim alanıdır. Buna göre, çok aktif olması gereken turizm faaliyetleri bu gün için oldukça pasif bir durumda sayılabilir.

Son yıllarda genel olarak ülkemizi ve bölgemizi ziyaret eden turist sayısındaki artışa paralel olarak araştırma alanımızı ziyaret eden turist sayısında da bir artış olduğu gözlenmektedir. Ancak yinede genel anlamda ülkemizin, özel olarak da bölgemizin sosyo-ekonomik kalkınma düzeyinin düşük olması, ulaşım, konaklama, turizm kültürüne yönelik yatırımların yetersiz olması, gerekli tanıtım faaliyetlerinin yetersiz

oluşu gibi nedenlerle, turizm, bölge ve ilçe ekonomisinde gereği kadar olumlu sonuçlar ortaya çıkarmamaktadır.

Bölgenin turizm potansiyeli göz önünde tutularak gerekli alt yapı ve üst yapı yatırımlarının ivedilikle yapılması bölge ve ülke ekonomisi açısından büyük bir önem taşımaktadır. Ayrıca turizm tanıtım ve propaganda araç-gereçleri en iyi şekilde değerlendirilmeli ve turizm eğitimi için ciddi çalışmalar yapılmalıdır. Bu amaçla 2005 yılı Eylül ayında birincisi yapılan “I. Uluslar Arası Katılımlı Melita’dan Battalgazi’ye Tarih-Arkeoloji-Kültür-Sanat Günleri ” gibi etkinliklerin içeriği ve sayısı çoğaltılmalı böylece turizm potansiyelinin daha etkin olarak tanıtımı ve kullanımı sağlanmalıdır. Ayrıca, burada bulunan tarihi değerler için Turistik Kültürel Donatım yapılarak “Açık Hava Müzelerinin” kurulması yoluna gidilmelidir. Böylece turizm faaliyetlerinin il ve ilçe ekonomisine katkısı gerçek değerine ulaştırılmalıdır (Kırımhan, 1990, 97).

SONUÇ

Battalgazi ilçesi, Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat Bölümü'nde , Malatya ili sınırları içerisinde yer alır. Güneydoğu Toroslara ait Beydağı yüksek kütlesinin kuzeyindeki hafif eğimli Malatya Ovası'nın kuzeyinde yer alan ilçe, Karakaya Baraj Gölü'nün güney kıyısında, doğu-batı doğrultusunda uzanır. Kuzeyi Karakaya Baraj Gölü ile sınırlanmış olan ilçenin doğusu Kale ilçesi, batı ve güney sınırları ise Malatya merkez ilçe sınırları ile çevrelenmiştir.

Bölgenin önemli bir depresyonu ve ovasını teşkil eden bölge her taraftan dağlarla sınırlanmıştır. Tektonik kökenli bir depresyon olan Malatya Havzası, Tersiyer başlarında Eosen denizi tarafından işgal edilmiş ve bu devre esnasında karbonatlı malzemeler çökelmiştir. Muhtemelen Pleistosen sonlarına doğru Malatya Havzası Fırat Nehri tarafından kapılmış ve böylece havza dış drenaja bağlanmıştır. Pliyo-Kuvaterner çökellerden oluşmuş, oldukça düşük bir eğime sahip olan Malatya Ovası, Fırat Nehri kollarının Pliyo-Kuvaterner depoları içine gömülmüş olmasından dolayı aslında alçak bir plato alanıdır.

Yükseltinin en düşük olduğu alanlara ilçenin kuzey sınırını da oluşturan Karakaya Barajı kıyılarında ulaşılır. Burada yükselti 700 m'nin de altına inebilmektedir. Doğu-batı doğrultusunda uzanış gösteren ilçenin özellikle batısı ve orta kesimlerinde yükselti en fazla 800-850 m'lere kadar ulaşabilmektedir. Battalgazi ilçe merkezi de dahil olmak üzere araştırma alanımıza giren yerleşmelerin büyük bir bölümü, bahsi geçen bu yükselti ve eğim değerlerinin son derece düşük olduğu ve kalın bir alüvyon tabakası ile örtülü olan kesiminde, dağınık bir şekilde yer almaktadır.

Doğuya doğru gidildikçe tepelik alanların ve yükseltinin arttığı görülür. İlçenin doğu-kuzeydoğu kesimlerinde yükselti Ziyaret Tepe'de 973 m'ye ve ilçenin en doğu kesimlerinde yer alan Meyan Tepe'de 1107 m'ye ulaşır. Ancak çevresine göre oldukça yüksek bir görünüm arz eden bu sahalar üzerinde herhangi bir yerleşmeye rastlanılmamaktadır.

Araştırma sahamızın da içinde yer aldığı Malatya Ovası, etrafı yüksek dağlarla çevrili bir havza özelliği taşır. Bu saha Doğu Anadolu karasal bölgesi ile İç ve Güneydoğu Anadolu'nun yarı kurak bölgeleri arasındaki geçiş alanında yer alır. Geçiş alanında iklim, doğuya oranla daha az karasal niteliktedir. Yani kış soğukları hafiflemiş,

termik amplitüd bir miktar düşmüş, yağış maksimumu yazdan daha uzaklaşmıştır. Geçiş alanı içerisinde Malatya gibi bazı depresyonlarda yarı kurak karakter görülür.

Yıllık ortalama sıcaklık değeri 13,5 °C, ocak ayı sıcaklık ortalaması -0,5 °C, temmuz ayı sıcaklık ortalaması ise 27 °C'dir. Buna göre sıcaklık amplitüdü 27.5 °C'yi bulur.

Bitki coğrafyası bakımından saha, İran-Turan flora bölgesinde yer almaktadır. Doğu Anadolu'nun diğer tektonik depresyonlarında ve havzalarında olduğu gibi Malatya çevresinde de İran-Turan step elemanları yaygındır.

Ova tabanında Pliyo-Kuvaterner depoları üzerinde çeşitli step elemanları yaygın olarak görülür. Dere içlerinde kavak ve söğüt toplulukları ile yabani gül (Rosa), iğde, böğürtlen gibi bitkiler bulunur. Yüksekliğin artışına bağlı olarak dikenli-yastık biçimli bitkiler artar. Bunların yanında yer yer çalı ve park görünümlü kuru ormanlar yer alır.

İnceleme alanımızdaki su varlığını sürekli akarsular, yağışlara bağlı olarak gelişen akarsular, sulama kanalları ile Karakaya Baraj Gölü şeklinde sıralayabiliriz. Araştırma alanımızdaki en önemli akarsular kuzey-güney doğrultusunda akış gösteren Hatunsuyu, Orduzu, Ballidere ve Şişman Çayı'dır.

Bölgedeki yerleşmelerin tarihi M.Ö. 8000 yıllarına kadar uzatılabilmektedir. Malatya şehrinin ismi ilk olarak Hitit devri kaynaklarında "Maldiya" olarak görülür. İlk olarak Arslantepe'de ortaya çıkmış olan şehir Romalıların eline geçtikten sonra yer değiştirerek bugünkü Battalgazi'nin bulunduğu alana taşınmıştır. Yüzlerce yıl pek çok uygarlığın himayesine girmiş olan şehir, son olarak 1516 yılında Yavuz sultan Selim tarafından Osmanlı topraklarına katılmıştır. Cumhuriyet döneminde Malatya'nın il olmasından sonra bugünkü Battalgazi, Eskimalatya adı ile 1928 yılında belediye, 1932 yılında nahiye olmuştur. 1987 yılında ise "Battalgazi" adını alarak ilçe olmuştur.

Cumhuriyet dönemi öncesinde Battalgazi nüfusu hakkındaki ilk bilgilere XVI. yüzyılda hazırlanmış olan tahrir defterlerinde rastlamak mümkün ise de daha detaylı bilgilere XIX. yüzyılda hazırlanmış olan salnamelerde rastlanabilmektedir. Bu dönemlerdeki çeşitli kayıtlar göstermektedir ki sosyal, siyasal ve ekonomik çeşitli olaylara bağlı olarak nüfus bazı artış ve azalışlar göstermiştir. Cumhuriyet döneminde ise nüfusun sürekli bir artış seyrinde olduğu görülmektedir. Bu nüfus artışları dönem dönem dışarıdan alınan göçlere bağlı olarak önemli oranlarda artış göstermiştir. Bu bakımdan 1960-1965 ile 1970-1975 dönemleri dikkat çekmektedir.

Sonuç olarak 1895 ile 2004 yılları arasındaki yüz yılı aşkın bir sürede, Battalgazi ilçe merkezi ve ilçeye bağlı köylerin nüfuslarının bazı dalgalanmalara karşın genellikle önemli miktarda artış gösterdiği görülmektedir. 1935-2000 yılları arasındaki 65 yıllık dönemde Türkiye nüfusunun artış oranı % 320 olarak gerçekleşirken Battalgazi ilçesinin nüfus artışı ise % 486 olarak gerçekleşmiştir.

Araştırma sahamızdaki bu yüksek nüfus artışında; bölgenin tarım faaliyetleri açısından son derece müsait toprak ve iklim koşullarına sahip olması, Doğu Anadolu Bölgesi'nin en önemli yerleşim merkezlerinden olan Malatya il merkezine oldukça yakın bir konumda bulunması ve buna bağlı olarak ulaşım, sağlık, eğitim gibi imkanların oldukça gelişmiş olması gibi hususlar oldukça önemli rol oynamaktadır.

Cumhuriyet dönemindeki tüm sayım dönemlerinde erkek nüfus oranının daha yüksek olduğu görülür. Bu oran özellikle dışarıdan göç alınan dönemlerde daha da fazla artış göstermiştir. Nüfusun yaş yapısı ise oldukça genç bir görünüm arz eder. Ancak nüfus yaş piramidine bakıldığında doğum oranlarında belirgin bir azalma dikkat çekmektedir.

Araştırma alanımızdaki nüfusun yaklaşık % 82'si okuma-yazma bilmektedir. Okuma yazma bilmeyen nüfusun cinsiyet dağılımına bakılacak olursa, bu nüfusun % 74,8'ini kadın nüfusun oluşturduğu görülür. Bu da toplumumuzda kız çocuklarının eğitimi hususundaki sorunun bir göstergesidir. Ayrıca nüfusun % 41'i ise yalnızca ilkokul mezunudur. Derslik ve öğretmen sayılarının iyi durumda sayılabileceği ilçede eğitim düzeyinin giderek artması beklenebilir.

İlçedeki sağlık ihtiyaçları genellikle Malatya il merkezinde çözümlenmektedir. İl merkezinin son derece yakın olması bu bakımdan büyük bir avantaj oluşturmaktadır. İlçe genelinde bulunan sağlık ocakları ise daha ziyade acil ve hafif düzeydeki hastalıklar ile koruyucu hekimlik uygulaması açısından önem taşımaktadırlar.

Yaklaşık altı olan ortalama aile nüfus büyüklüğü Malatya geneli ortalamasının üzerindedir. Ancak bu ortalama değer oldukça altında ve üstünde değerlere sahip yerleşmeler bulunmaktadır.

Battalgazi ilçesinde aritmetik nüfus yoğunluğu 141 kişidir. Bu oran bölge ve Türkiye genelinin oldukça üzerindedir. Bunun en önemli nedenleri; ilçenin tarım potansiyelinin son derece yüksek olması, elverişli iklim ve yerleşme koşullarına sahip olması ve Malatya il merkezine yakınlığı nedeni ile eğitim, sağlık ve bazı sosyal ve kültürel avantajlara sahip olmasıdır. Köylerde tarım dışı sektörlerle uğraşan kişi

sayısının son derece düşük olduğu ve buna bağlı olarak tarımsal nüfus yoğunluklarının da yüksek olduğu görülür.

Araştırma alanımızda nüfusun dağılışı ile çeşitli doğal faktörler ve ekonomik faaliyetler arasında sıkı bir ilişki olduğu görülmektedir. nüfusun büyük bir kısmı ilçenin batı yarısında yer alan düz ve son derece verimli tarım arazilerinin bulunduğu alanda yer almaktadır. Bu saha aynı zamanda sulama açısından da son derece elverişli koşullara sahiptir. İlçenin doğu kesimlerinde yer alan nispeten engebeli sahalar ise nüfusun seyrek olduğu alanlara tekabül etmektedir.

Cumhuriyet döneminde Malatya'nın il olmasından sonra bugünkü Battalgazi, Eskimalatya adı ile 1928 yılında belediye, 1932 yılında nahiye olmuştur. Eskimalatya Belediyesi 1987 yılında "Battalgazi" ismini alarak ilçe olmuştur. Battalgazi ilçesinde bugün ilçe merkezi dışında iki belde ve on iki köy yerleşmesi ile 39 mahalle bulunmaktadır.

Köylerin büyük bir çoğunluğu ilçenin batısındaki daha düz ve verimli sahalar üzerinde yer alır. Ancak bu köylerin alan büyüklükleri doğuda yer alan köylere nazaran daha küçüktür. Araştırma alanımızdaki ortalama köy büyüklüğü 1157 ha'dır. Fakat bu ortalamanın çok üzerinde ve altında alan büyüklüğüne sahip olan köyler bulunmaktadır. Genellikle engebeli sahalarda yer alan köyler daha büyük bir alana sahipken engebenin az olduğu alanlardaki köylerin daha küçük alanlara sahip olduğu görülür.

Araştırma alanımızdaki ortalama köy nüfusu büyüklüğü 2000 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre 924'tür. Ancak köylerin % 78,6'sının nüfusları bu oranın altında iken ancak % 21,4'ünün nüfusu bu değerin üzerine çıkmaktadır. Bu yerleşmelerden ikisi Hatunsuyu ve Hasırcılar beldeleri iken üçüncüsü Alışar köyüdür.

Araştırma alanımızda toplu, gevşek ve dağınık yerleşme dokularından bahsetmek mümkündür. İlçenin batı kesimlerinde genellikle dağınık bir yerleşme formu görülmektedir. ancak kendi içinde toplu yada gevşek dokulu yerleşim formuna sahip dağınık durumdaki mahallelerin oluşturduğu köylerden de bahsetmek mümkündür. İlçenin doğusundaki köyler de ise toplu yerleşme formu daha yaygın olarak görülmektedir.

Bu gün araştırma alanımızda yer alan bazı köylerin yerleşim merkezlerinin yerlerinin değişmiş olduğu görülür. Bunun nedeni Karakaya Baraj Gölü'dür. Baraj gölünün sularının yükselmesinden sonra, esas yerleşim merkezleri baraj sularının altında kalan bazı köylerde bu yerleşim merkezleri terk edilmek zorunda kalmıştır.

Ancak sonrasında genellikle yeni bir merkez oluşmamış daha ziyade son derece dağınık yerleşmeler meydana gelmiştir.

Araştırma alanımızda yer alan köylerde, meskenlerin inşasında ağırlıklı olarak kullanılmış olan malzeme kerpiçtir (% 60). Kerpiç dışında kullanılan malzeme ise tuğladır (% 40). Evler çoğunlukla tek katlıdır. Çatı örtü malzemesi olarak kiremit, çatı şekli olarak ise kırma çatı en çok görülen çatı örtü malzemesi ve çatı şeklidir.

Bugünkü Battalgazi ilçe merkezi, geçmişteki Malatya şehrinin merkezidir. Ancak şehir merkezinin yer değiştirmesi neticesinde Eskimalatya adı ile anılmaya başlayan Battalgazi ilçe merkezi, zamanla nüfusunu ve önemini kaybetmiştir. Bugün özellikle ekonomik açıdan büyük ölçüde Malatya şehir merkezinin etkisinde kalan ilçe merkezindeki hakim ekonomik faaliyet tarımdır.

Battalgazi ilçesinin ekonomik yapısı büyük ölçüde tarım sektörüne bağlıdır. Malatya Ovası'nın hakim tarım faaliyetini oluşturan kayısı yetiştiriciliği Battalgazi ilçesinde de en önemli geçim kaynağı durumundadır. İlçedeki tarım faaliyetleri arasında % 54,6'lık payla alan bakımından birinci sırada tarla tarımı yer alırken % 28,4'lük payla meyve tarımı ikinci, % 7'lik payla sebzeçilik üçüncü sırada gelmektedir. Ancak ekonomik değer açısından meyvecilik, bilhassa da kayısı yetiştiriciliğinin ilk sırada yer aldığını söylemek mümkündür.

Tarım faaliyetlerinin son derece önemli olduğu Battalgazi ilçesinde sulama faaliyetleri de buna bağlı olarak önem kazanmaktadır. Akarsular, yer altı suları, baraj gölü gibi su kaynaklarının yanı sıra en önemli sulama faaliyeti sulama kanalları vasıtası ile gerçekleştirilmektedir. Ancak sulama kanalları ilçenin tamamını kapsamadığı için bu imkan sadece ilçenin batı yarısında bulunan alanlar için geçerlidir.

Araştırma alanımızda yer alan, belde yerleşmeleri dışındaki 12 köyde yaşayan ailelerin % 93'ü toprak sahibidir. Bu ailelerin % 34'ünün arazi varlığı 25 da'm altında iken ancak % 15'inin arazi varlığı 100 da'mın üzerindedir.

Hayvancılık faaliyetleri ise daha ziyade ailelerin ihtiyacına yönelik olarak yapılmaktadır. Tarım faaliyetinin son derece önem taşıdığı ve mera alanlarının oldukça kısıtlı ve bakımsız olduğu ilçede, birinci derece geçim kaynağı hayvancılık olan aile sayısı yok denilebilecek kadar azdır. Mera hayvancılığının yapılmadığı ilçede besi hayvancılığı giderek gelişmekte ise de genel ekonomik yapıyı etkileyebilecek düzeyde değildir. Karakaya Baraj Gölü'nde yapılan balıkçılık ise, bazı aileler için ek gelir kaynağı olmaktan öte bir anlam taşımamaktadır.

Araştırma alanımızdaki ticaret ve sanayi faaliyetleri ise Malatya şehir merkezinin baskısı altındadır. Daha ziyade günlük ihtiyaçlara yönelik ticari faaliyetlerin hakim olduğu ilçede sanayi kuruluşlarının sayısı da son derece kısıtlıdır. Turizm potansiyelinin son derece yüksek olduğu Battalgazi ilçesinde turizmin ekonomik faaliyetler arasındaki değeri ise son derece önemsiz bir orana tekabül etmektedir.

Başlıca Sorunlar ve Çözüm Önerileri

İlçe genelinde okul, öğretmen ve derslik sayıları çoğunlukla yeterli düzeyde sayılsa da bazı köylerde okul bulunmaması, bazı okullarda birleştirilmiş sınıflarda eğitim verilmesi ve bazı köylerdeki okullarda yalnızca ilköğretimin birinci kademesinin bulunuyor olması, eğitim ve öğretim açısından bazı sorunlar teşkil etmektedir. Ayrıca ilçede kız çocuklarının okula gönderilme oranı da istenilen düzeyde gerçekleşmemektedir. Bu sorunların giderilmesi için okul ve derslik ihtiyaçlarının bir an önce giderilmesi gerekmektedir.

Sağlık açısından ortaya çıkan birtakım problemlerin giderilmesi bakımından Malatya il merkezindeki imkanların kullanılabilir olması oldukça önemli bir avantaj oluşturmaktadır. Ancak, acil durumlara müdahale ve basit birtakım hastalıkların tedavisi ile koruyucu hekimlik çalışmaları açısından ilçedeki sağlık ocaklarının sayısının artırılması olumlu sonuçlar verecektir.

Yerleşmelerin oldukça dağınık olduğu Battalgazi ilçesinde nüfus artışına bağlı olarak yerleşmeler giderek daha da dağılmaktadır. Bunun sonucu olarak genellikle verimli tarım arazileri de yapılaşmaya maruz kalmakta ve önemli bir toprak kaybı meydana gelmektedir. Bu nedenle yerleşim alanlarının belirlenmesinde, resmi kurum ve kuruluşların koordinasyonu doğrultusunda titiz bir çalışma yapılmalıdır.

Karakaya Baraj Gölü'ne yakın kesimlerde kurulu olan yerleşim alanlarında, yaz aylarında, önemli oranda sivrisinek sorunu ortaya çıkmaktadır. İnsan sağlığı açısından sorun teşkil eden ve yaşam kalitesini düşüren bu sorun düzenli ve planlı bir şekilde yapılacak olan ilaçlama çalışması sayesinde önemli ölçüde çözülebilir. Maddi açıdan oldukça büyük bir yük oluşturacak olan bu çalışmanın bireysel veya köy halkı tarafından yapılması pek mümkün görülmemektedir. Bu nedenle, başta belediyeler olmak üzere bu çalışmanın devlet kurumları tarafından üstlenilmesi gerekmektedir.

Yer altı suyunun oldukça zengin olduğu bölgede bazı yerleşim alanlarının içme suyu ihtiyaçları da bu yer altı sularından karşılanmaktadır. Kısmen sağlıklı olan bu sular zaman zaman sağlık açısından sorunlara neden olabilmektedir. Bu nedenle yer altı suyunun sağlıklı olduğu alanların tespit edilerek gerekli ıslah çalışmalarının yapılması veya şehir içme suyu şebekesinin alanının genişletilmesi olumlu sonuçlar verecektir.

Battalgazi ilçesi tarımsal sulama suyunun temini açısından oldukça avantajlı bir konumda olmasına karşılık, ilçede hala sulamaya açılacak susuz tarım arazileri önemli bir oran teşkil etmektedir. Genellikle nadaslı tarım yapılan bu arazilerin sulama imkanına kavuşması durumunda önemli bir verim ve gelir artışı sağlanacağı muhakkaktır. Ekonomik katkıları dışında sosyal ve kültürel katkıları da düşünülecek olduğunda, oldukça önemli olan bu sorunun biran önce çözümü gerekmektedir. Bu amaçla gerekli planlama ve yatırımların ivedilikle ele alınması bölgenin ekonomik, sosyal ve kültürel yapısı açısından son derece mühim ve olumlu sonuçlar doğuracaktır.

Bölgede gerek tarımsal ürünlerin gerekse yeni geliştirilmeye çalışılan hayvansal ürünlerin pazarlanması açısından da bazı problemler görülmektedir. üreticinin bireysel olarak gerçekleştirmeye çalıştığı pazarlama faaliyetleri çoğunlukla yetersiz ve verimsiz olmaktadır. Bu amaçla kurulmuş olan bazı kooperatifler ise gerek sayı olarak gerekse kapsam olarak yetersiz kalmaktadır. Üretim aşamasından pazarlama aşamasına kadar, üreticinin önünü açacak ve imkanlarını genişletecek olan bu tür kooperatiflerin gerek sayı olarak gerekse kapsam olarak artış göstermeleri üretim ve istihdamın yanı sıra elde edilen gelirinde artmasına katkı sağlayacağı muhakkaktır.

Ulaşım imkanları açısından son derece elverişli koşullara sahip olan ilçede bu bakımdan önemli sorunlar yaşanmamakla birlikte bazı köy yollarının bir kısmının hala stabilize olması bir takım sorunlara neden olabilmektedir. Ayrıca baraj kıyısında yer alan yerleşmelerin gerek birbirleri ile gerekse ilçe ve il merkezi ile bağlantılarını kolaylaştıracak olan sahil yolu projesine 1992 yılında başlanmış olmasına rağmen bu proje de bitirilememiştir.

Tarihi dokusu ve doğal özellikleri bakımından son derece yüksek bir turizm potansiyeline sahip olan Battalgazi ilçesi, bu özelliklerini rantabl olarak değerlendirememektedir. Bu bakımdan bölgedeki sosyo-kültürel yapıya ve gelişmelere uygun olarak yeni bir takım projelerin uygulamaya konulması gerekmektedir. Özellikle bakımsız kalmış ve büyük ölçüde tahrip olmuş tarihi eserlerin kapsamlı bir şekilde bakıma alınması, aslına uygun olarak restorasyonlarının yapılması gerekmektedir. Bu

amaçla 2005 yılında başlatılmış olan çalışmaların kapsamının genişletilerek devam etmesi, bölge ve ülkemizdeki kültürel varlığın korunması ve turizm gelirlerinin artırılması açısından önem taşımaktadır. Ayrıca genel anlamda Battalgazi ilçesinin tanıtımı ve bilhassa da turizm gelirlerinin artırılması açısından yapılacak olan festival, şenlik, sempozyum benzeri sosyal ve kültürel faaliyetlere ağırlık verilmelidir.

BİBLİYOGRAFYA

- AK, D., (2003), Malatya İlinin İklimi, (F.Ü. Fen-Edb. Fak. Coğ. Böl. Basılmamış Lisans Tezi), Elazığ.
- ARDOS, M., (1984), Türkiye Ovaları'nın Jeomorfolojisi, cilt:1, İ.Ü. Yayını No:3263, Edebiyat Fakültesi Yayını No:3199, İSTANBUL.
- ATALAY, İ., (1982), Türkiye Jeomorfolojisine Giriş, E.Ü. Sos. Bil. Fak. Yayın No:9, İZMİR.
- ATALAY, İ., (1983), Türkiye Vegetasyon Coğrafyasına Giriş, E.Ü. Ed. Fak. Yayın No:19, İZMİR.
- ATALAY, İ., (1990), Genel Fiziki Coğrafya, Yeniçağ Basın-Yayın San ve Tic. LTD. ŞTİ., ANKARA.
- ATALAY, İ., (1991), Genel Beşeri ve İktisadi Coğrafya, Yeniçağ Basın-Yayın San ve Tic. LTD. ŞTİ., ANKARA.
- ATALAY, İ., (1991), Türkiye Coğrafyası, Yeniçağ Basın-Yayın San ve Tic. LTD. ŞTİ., ANKARA.
- ATALAY, İ., (2002), Türkiye'nin Ekolojik Bölgeleri, Orman Bakanlığı Yayınları No:163, Meta Basımevi, İZMİR.
- CHAPUT, E., (1976), Türkiye'de Jeolojik ve Jeomorfojenik Tetkik Seyahatleri (Çev: Ali TANOĞLU), İ.Ü. Coğ. Enst. Yay. No:11, İSTANBUL.
- DARKOT, B., (1954), "Türkiye'de Nüfus Hareketleri", İ.Ü. Coğr. Enst. Derg., C.3, S:5-6, s.3-22, İstanbul.
- DARKOT, B., (1961), "Türkiye'nin Nüfus Hareketleri Üzerine Yeni Gözlemler", Türk Coğ. Derg., S:21, s.1-14, İSTANBUL.
- DARKOT, B., (1967), "Şehir Ayırımında Nüfus Sayısı ve Fonksiyon Kriterleri", İ.Ü. Coğr. Enst. Derg., C.8, S:16, s.3-8, İstanbul.
- DENKER, B., (1976), Şehir İçi Arazi Kullanılışı, İ.Ü. Coğr. Enst. Yay. No:91, İSTANBUL.
- DENKER, B., (1977), Yerleşme Coğrafyası, İ.Ü. Coğr. Enst. Yay. No:93, İSTANBUL.
- DENKER, B., (1976), Şehir İçi Arazi Kullanılışı, İ.Ü. Coğr. Enst. Yay. No:91, İSTANBUL.
- DOĞAN, D.M., (2005), Büyük Türkçe Sözlük, Pınar Yayınları:200.

- DOĞANAY, H., (1980), Türkiye Ekonomik Coğrafyası, A.Ü. Edb. Fak. Coğr. Böl., ERZURUM.
- DOĞANAY, H., (1980), “Dıştan Anadolu’ya Göçün Nüfus Artışı Üzerindeki Etkilerine Genel Bir Bakış”, Ata. Ü. Fen-Edb. Fak. Derg. S:12, s.351-378, ERZURUM.
- DOĞANAY, H., (1997), Türkiye Beşeri Coğrafyası, M.E.B. Yayınları: 2982, Bil. ve Kül. Eser. Dizisi: 877, Eğit. Dizisi: 10, Milli Eğitim Basımevi, ANKARA.
- ELİBÜYÜK, M., (1978), Malatya Çevresinde Coğrafi Olayların Kartoğrafik Çizimi, A.Ü. D.T.C.F. (Basılmamış Doktora Tezi), ANKARA.
- EMİROĞLU, M., (1975), “Türkiye Coğrafi Bölgelerine Göre Şehir Yerleşmeleri ve Şehirli Nüfus“, A.Ü.D.T.C.F., Coğr. Araş. Derg., S:7, s.125-157, ANKARA.
- EMİROĞLU, M., (1981), “Türkiye’de Son Sayımlar ve Kentleşme Olayının Boyutları”, A.Ü.D.T.C.F., Coğ. Araş. Derg., S:10, ANKARA.
- ERİNÇ, S., (1953), Doğu Anadolu Coğrafyası, İ.Ü. Yay. No:572, Edeb. Fak. Coğ. Enst. Yay. No:15, İSTANBUL.
- ERİNÇ, S., (1996), Jeomorfoloji I, Öz Eğitim Yayınları, No:12, İSTANBUL.
- EROL, O., (1991), Genel Klimatoloji, Gazi Büro Kitabevi, ANKARA.
- GÖĞEBAKAN, G., (2002), XVI. Yüzyılda Malatya Kazası 1516-1560), Malatya Belediyesi Kültür Yay. No:6, Uğurel Matbaası, MALATYA.
- GÖĞEBAKAN, G., (2004), Fotoğraflarla Geçmişte Malatya, Malatya Belediyesi Kültür Yay. No:11, MALATYA.
- GÖNEY, S., (1979), Türkiye Ziraatinin Coğrafi Esasları, İ.Ü. Yay: No:2600, Coğr. Enst. Yay. No: 110, İSTANBUL.
- GÖNEY, S., (1984), Şehir Coğrafyası, İ.Ü. Coğr. Enst. Yay. No:91, İSTANBUL.
- GÖRSEL BÜYÜK GENEL KÜLTÜR ANSİKLOPEDİSİ, (1984), C:10, Görsel Yayınlar.
- GÖYÜNÇ, N., (1971), “Silahdar Mustafa Paşa Hanına Ait Bir Vesika, İ.Ü. Edeb. Fak. Matbaası, İSTANBUL.
- GÖYÜNÇ, N., (1979), “Hane Deyimi Hakkında”, İ.Ü. Edb. Fak., Tarih Derg., S:32, s.331-348, İSTANBUL.
- GÖYÜNÇ, N., (1985), Malatya’dan Görüş, İSTANBUL.

- GÜLSEREN, M., ŞENTÜRK. A., Malatya, Gülseren Kitabevi, MALATYA.
- HAYLİ, S., (1995), Erzincan Ovası'nın Beşeri ve İktisadi Coğrafyası, (F.Ü. Sos. Bil. Enst. Basılmamış Doktora Tezi), ELAZIĞ.
- HAYLİ, S., (1995), "Erzincan Ovasında Köy Meskenleri", F.Ü. Sos. Bil. Derg. C:11, S:2, s.21-42, ELAZIĞ.
- HONIGMANN, E., (1970), Bizans Devletinin Doğu Sınırı, (Çev: Fikret Işıltan), İ.Ü. Edb. Fak. Yay. No:1528, İSTANBUL.
- IŞIK, A., (1998), Malatya 1830-1919, Kurtiş Matbaacılık, İSTANBUL.
- İZBIRAK, R., (1973), Türkiye I-II, Milli Eğitim Basımevi, İSTANBUL.
- İZBIRAK, R., (1983), Türkiye Jeomorfolojisi, Fasikül:1, ANKARA.
- KARABORAN, H. H., (1980), "Kentlerin Tiplendirilmesi Sorunu, Bölgesel Kent", A.Ü.D.T.C.F., Coğ. Araş. Derg., S:9, s.95-97, ANKARA.
- KARABORAN, H. H., (1983), "Bölge Planlaması Bakımından Şehir Tabirinin Türkiye'de Gösterdiği Değişiklikler, Türk Kültürü Araşt. Enst., Türk Kültürü Derg.,S:237, ANKARA.
- KARABORAN, H. H., (1989), "Şehir Coğrafyası ve Şehirsal Fonksiyonlar", F.Ü. Sos. Bil.Derg., C:3, S:1, s.81-118, ELAZIĞ.
- KARADOĞAN, S., (1998), Kuruluş Yeri Açısından Malatya Şehri ve Yakın Çevresinin Jeomorfolojisi, (F.Ü. Sos. Bil. Enst. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), ELAZIĞ.
- KARAKAŞ, E., (1996), Merkezi Fonksiyonları Açısından Ağın, Arapgir, Kemaliye, (F.Ü. Sos. Bil. Enst. Basılmamış Doktora Tezi), ELAZIĞ.
- KELEŞ, R., (1962), "Türkiye'de Köylü Nüfus ve Şehirlere Akın", V. Şehircilik ve İskan Haftası Konf., A.Ü.S.B. Fak. No:139-121, İskan ve Şehircilik Enst. Yay. No:9, s.9-58, ANKARA.
- KELEŞ, R., (1990), Kentleşme Politikası, İmge Kitapevi Yayınları:13, ANKARA.
- KESİCİ, Ö., (1992), Kilis Yöresinin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası, (Ata. Ü. Sos. Bil. Enst. Basılmamış Doktora Tezi), ERZURUM.
- KIRIMHAN, M., (1987), "Malatya İli Tarım Potansiyeli, Kullanım Amaçları ve Ülke Ekonomisindeki Yeri", Tabiat ve İnsan Derg., Türkiye Tabiatını Koruma Derneği Yay., Yıl:21, S:1, ANKARA.

- KIRIMHAN, M., (1989), “Malatya İlinde Turizm Faaliyetleri ve İl Ekonomisindeki Önemi”, Tabiat ve İnsan Derg., Türkiye Tabiatını Koruma Derneği Yay., Yıl:23, S:4, ANKARA.
- KIRIMHAN, M., (1990), Battalgazi’ de (Eski Malatya) Nüfus ve Yerleşme, (F.Ü. Sos. Bil. Enst. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), ELAZIĞ.
- KURTER, A., (1979), Türkiye’nin Morfoklimatik Bölgeleri, İ.Ü. Yay. No:2585, Edeb. Fak. Coğ. Enst. Yay. No:106, İSTANBUL.
- MALATYA VALİLİĞİ, (2004), Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Yönleri İle Malatya, Evin Ofset Matbaacılık, MALATYA.
- MOLTKE, H. V., (1969), Moltke’ nin Türkiye Mektupları, (Çev: Hayrullah ÖRS), Remzi Kitapevi, İSTANBUL.
- NİŞANCI, A., (1975), Sıklık Dağılımları ve Hava Durumlarına Bağlılıkları İçinde Türkiye’nin Yağış Şartlarının İncelenmesi, Ata. Ü. Yay. No:381, Edb. Fak. Yay. No:73, araştırma Serisi No:62, ERZURUM.
- OĞUZ, M., (2000), Malatya Tarihi ve Sosyo Ekonomik Durumu (M.Ö. 5500-M.S. 1920, Kurtiş Matbaacılık, İSTANBUL.
- ÖZÇAĞLAR, A., (1996), “Türkiye’nin İdari Coğrafyası Bakımından Köy, Bucak, İlçe, İl ve Belde Kavramları Üzerine Düşünceler”, A.Ü.D.T.C.F., Coğr. Araş. Derg., S:12, s.7-24, ANKARA.
- ÖZDEMİR, M.A., (1996), “Türkiye’de Büyük Yerleşme Alanlarının Seçiminde Jeomorfolojik Esaslar”, F.Ü. Sos. Bil. Derg., C:8, S:2, s.209-222, ELAZIĞ.
- ÖZGÜÇ, N., (1979), Beşeri Coğrafyada Veri Toplama ve Değerlendirme Yöntemleri, İ.Ü. Yay. No:2511, Edeb. Fak. Coğ. Enst. Yay. No:105, İSTANBUL.
- ÖZGÜR, E. M., (1992), “Türkiye’de Faal Nüfusun Ekonomik Faaliyet Kollarına Dağılımı”, A.Ü. Türkiye Coğ. Araşt. Ve Uyg. Merk. Derg., S:1, s.55-80, ANKARA.
- ÖZGÜR, E. M., (1996), “İl ve İlçe Merkezlerinin, Faal Nüfusun Ekonomik Faaliyet Kollarına Dağılımı Bakımından Sınıflandırılması”, A.Ü. Türkiye Coğ. Araşt. Ve Uyg. Merk. Derg., S:5, s.53-71, ANKARA.

- ÖZGÜR, E.M., (1997), “Yeni İlçe Merkezlerinin Fonksiyonel Bakımdan Gösterdiği Özellikler”, Türk Kültürü Araştırmaları, Yol:XXXIII/1-2, s.215-225, ANKARA.
- ÖZTAN, G., (1977), Malatya İklimi, T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü Yayını, ANKARA.
- SELEN, H.S., (1945), “Türkiye’de Köy Yerleşmeleri ve Şehirleşme Hareketleri”, Türk Coğ. Derg., No:7-8, s.97-107, ANKARA.
- SARÇOĞLU, H., (1989), Doğu Anadolu Bölgesi, M.E.B. Yayınları, İSTANBUL.
- TANDOĞAN, A., (1977), “Çayeli ve Pazar İlçeleri’nde Yerleşme, Mesken Tipleri ve Nüfus”, A.Ü.D.T.C.F. Derg., C:XXVIII, S:3-4, s.99-155, ANKARA.
- TANDOĞAN, A., (1989), Türkiye’de 1975-1980 Döneminde İller Arası Göçler, K.T.Ü. Yay. No:141/5, Trabzon.
- TANOĞLU, A., (1943-1944), “Malatya Dolaylarında Coğrafi Geziler”, Türk Coğr. Derg., C:2-4, ANKARA.
- TANOĞLU, A., (1959), “Türkiye’de Nüfusun Dağılışı”, İ.Ü. Coğr. Enst. Derg., S.10, s.1-15, İSTANBUL.
- TANOĞLU, A., (1969), Nüfus ve Yerleşme, İ.Ü. Yay. No:1183, Edb. Fak. Coğr. Enst. Neşr. No:45, İSTANBUL.
- TOPÇU, S., (1998), Malatya Ovası’nın Hidrografik Özellikleri, (F.Ü. Sos. Bil. Enst., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), ELAZIĞ.
- TUNCEL, M., (1973), “Şehir Yerleşmelerinde Kuruluş Yerinin Fonksiyonel Sürekliliğe Etkisi Üzerine Bir Deneme: İzmit”, İ.Ü. Coğ. Enst. Derg., S.22, s.93-97, İSTANBUL.
- TUNCEL, M., (1977), “Türkiye’de Yer Değiştiren Şehirler Hakkında İlk Not”, İ.Ü. Coğ. Enst. Derg., S.20-21, s.119-128, İSTANBUL.
- TUNCEL, M., (1980), “Türkiye’de Kent Yerleşmelerinin Tarihine Toplu Bir Bakış”, İ.Ü. Coğ. Enst. Derg., S.23, s.123-161, İSTANBUL.
- TUNCEL, M., (1981), “Tarih Boyunca Türkiye’de Kent Kuruluşları”, Doğumunun 100. Yılında Atatürke Armağan, İ.Ü. Edeb. Fak., İSTANBUL.
- TUNÇDİLEK, N., (1967), Türkiye İskan Coğrafyası- Kır İskanı (Köy Altı İskan Şekilleri), İ.Ü. Yay. No:1283, Coğ. Enst. Yay. No:49, İSTANBUL.
- TUNÇDİLEK, N., (1978), Türkiye’nin Kır Potansiyeli ve Sorunları, İ.Ü. Yay. No:2364, Coğ. Enst. Yay. No:96, İSTANBUL.

- TUNÇDİLEK, N., (1985), Türkiye’de Relief Şekilleri ve Arazi Kullanımı, İ.Ü. Yay. No:3279,İ.Ü. Deniz Bil. Ve Coğ. Enst. Yay. No:3, İSTANBUL.
- TUNÇDİLEK, N., (1986), Türkiye’de Yerleşmenin Evrimi, İ.Ü. Yay. No:3367,İ.Ü. Deniz Bil. Ve Coğ. Enst. Yay. No:4, İSTANBUL.
- TUNÇEL, H., (1994), Develi İlçesinin Beşeri ve İktisadi Coğrafyası, (A.Ü. Sos. Bil. Enst. Coğ. Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi), ANKARA.
- TUNÇEL, H., (1996), “Mezraa Kavramı ve Türkiye’de Mezraalar”, Türk Coğr. Derg., S:5, s.73-98, ANKARA.
- TÜMERTEKİN, E., (1965), Türkiye’de Şehirlerin Fonksiyonel Sınıflandırılması, , İ.Ü. Coğ. Enst. Yay. No: 43, İSTANBUL.
- TÜMERTEKİN, E., (1973), Türkiye’de Şehirleşme ve Şehirsal Fonksiyonlar, İ.Ü. Yay. No:1840, İ.Ü. Coğ. Enst. Yay. No:72, İSTANBUL.
- UMAR, B., (1993), Türkiye’deki Tarihsel Adlar, İnkılap Kitabevi, İSTANBUL.
- ÜÇEÇAM, D., (2002), Kadirli’nin Kuruluşu, Gelişmesi ve Şehirsal Fonksiyonları, (F.Ü. Sos. Bil. Enst., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), ELAZIĞ.
- YAZICI, H., (1991), Tercan Ovası ve Çevresinin Coğrafi Etüdü, (Ata. Ü., Sos. Bil. Enst., Yayınlanmamış Doktora Tezi), ERZURUM.
- YİĞİT, A., (1990), “Hazar Gölü Havzasında Yerleşme Tipleri”, F.Ü., Sos. Bil. Derg., C:4, S:2, s.271-291, ELAZIĞ.
- YİĞİT, A., HAYLI, S., KARAKAŞ, E., (1995), “Doğu Anadolu Bölgesindeki İl ve İlçe Merkezlerinin Fonksiyonel Özellikleri”, F.Ü. Sos. Bil. Derg., C:7, S:1-2, ELAZIĞ.
- YINANÇ, R., ELİBÜYÜK, M., (1983), Kanuni Devri Malatya Tahrir Defteri (1560), G.Ü. Yay. No:31, Gazi Eğt. Fak. Yay. No:1, ANKARA.
- YÜCEL, T., (1960), “Türkiye’de Şehirleşme Hareketleri ve Şehirler”, Türk Coğr. Derg., S:20, s.23-35, İSTANBUL.
- YÜCEL, T., (1988), “Türkiye’de Kır Yerleşme Tipleri”, Türk Kültürü Arşt., 26/1, s.61-69, ANKARA.
- YÜCEL, T., (1995), “Türkiye’nin Kır Yerleşmeleri ve Tipleri Üzerine Yeni Görüşler”, Türk Kültürü Arşt., 31/1-2, s.447-469, ANKARA.

HARİTA, RAPOR, BÜLTEN VE YILLIKLAR

ARTAŞ, A., (1978), Malatya İli ve Çevresi'nde Bulunan Kasabaların Jeolojik Raporu, Malatya Belediyesi Yayını, MALATYA.

BATTALGAZİ BELEDİYESİ İLÇE TANITIM KİTABI, Battalgazi Belediyesi Yayın Organı, MALATYA.

BATTALGAZİ BELEDİYESİ 2004, Battalgazi Belediyesi, Saner Basım Sanayi, MALATYA.

BATTALGAZİ BELEDİYESİ, 1/5000 Ölçekli İmar Planı Haritaları.

BATTALGAZİ İLÇE MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ (2005), İstatistik Şube Verileri.

BATTALGAZİ İLÇE TARIM MÜDÜRLÜĞÜ (2005), Arazi Varlığı ve Üretim Raporları.

BATTALGAZİ KÜLTÜR ENVANTERİ, (2006), Battalgazi Belediyesi, Odesan Matbaacılık, MALATYA.

BATTALGAZİ KAYMAKAMLIĞI (2004), Brifing Raporu.

BATTALGAZİ MERKEZ SAĞLIK OCAĞI (2004), ETF Kayıtları.

BATTALGAZİ (Eskimalatya) Tarihi, (1987), Battalgazi Belediyesi Fen İşleri Müdürlüğü Yayını, MALATYA.

DİE, (1929-2002), 1927-2000 Genel Nüfus Sayımları, ANKARA.

DİE, (1937), 1935 Genel Nüfus Sayımı, Türkiye Nüfusu Kat'ı Tasnif Neticeleri, Neşr. Sayı:75, C:60, ANKARA.

DİE, (1989), 1985 Genel Nüfus Sayımımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Yay. No:1237, ANKARA.

DİE, (1994), 1990 Genel Nüfus Sayımımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Yay. No:1657, ANKARA.

DİE, (1998), 1997 Nüfus Tespiti, ANKARA.

DİE, (2002), 2000 Genel Nüfus Sayımımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Malatya, ANKARA.

DİE, (2002), 1997 Köy Envanteri Malatya, Yay. No:2642, ANKARA.

DİE, (2004), Tarımsal Yapı (Üretim, Fiyat, Değer) 2002, Yay. No:2885, ANKARA.

HASIRCILAR SAĞLIK OCAĞI (2004), ETF Kayıtları.

HATUNSUYU SAĞLIK OCAĞI (2004), ETF Kayıtları.

HGK, 1/100 000 Ölçekli Topografya Haritası, L 40, L 41 Paftaları.

HGK, 1/25 000 Ölçekli Topografya Haritası, L 40 b1, b2, L 41 a1, a2 Paftaları.

KÖY ENVANTER ETÜDÜ ANKETLERİ (1981), Köy İşleri Bakanlığı,, Topraksu
Kartoğrafya Müdürlüğü, ANKARA.

METEOROLOJİ İŞL. GEN. MÜD., Malatya Rasat Verileri, ANKARA.

T.C. TARIM ORMAN KÖY İŞLERİ BAKANLIĞI (1984), Malatya İli Arazi Varlığı
Raporu, Topraksu Genel Müdürlüğü Yayın No:759, ANKARA.

TKGM, 1/5000 Ölçekli Kadastro Haritası, L 40 b 03 b, b 04 a, b 03 c, b 04 d Paftaları.

ÖZGEÇMİŞ

1970 yılında Trabzon'un Sürmene ilçesinde doğdum. İlk, orta ve lise öğrenimimi İzmir'de tamamladım. 1990 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fatih Eğitim Fakültesi, Coğrafya Öğretmenliği Bölümünde başladığım yüksek öğrenimimi 1994 yılında tamamladım. 1995 yılında, Milli Eğitim Bakanlığında, coğrafya öğretmeni olarak göreve başladım. 2003 yılında Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümünde başlamış olduğum yüksek lisansımı sürdürmekteyim.

Önder ARSLAN

ELAZIĞ-2006